

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Кафедра теорії та методики фізичного виховання

Степанюк С.І.,
Гречанюк О.О.,
Маляренко І.В.

**Методичний посібник для вивчення дисципліни
“Історія фізичної культури” за блочно-модульною
системою**

для студентів денної та заочної форм навчання факультету
фізичного виховання та спорту

Херсон – 2006

УДК 796.011.3(091)
ББК 75.0
С-79

Розглянуто на засіданні навчально-методичної комісії факультету (протокол № 3 від 22.11.2005)

Схвалено навчально-методичною комісією університету (протокол № 6 від 30.06.2006)

Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 10 від 05.06.2006)

- Укладачі:** **Степанюк С.І.** – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання ХДУ;
- Гречанюк О.О.** – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри спеціальної та фізичної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ;
- Маляренко І.В.** – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання ХДУ.
- Рецензент:** **Барбіна Є.С.** – доктор педагогічних наук, професор ХДУ;
- Грабовський Ю.А.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри олімпійського та професійного спорту ХДУ.

Степанюк С.І., Гречанюк О.О., Маляренко І.В.

Методичний посібник для вивчення дисципліни “Історія фізичної культури” за блочно-модульною системою: Для студентів денної та заочної форми навчання факультету фізичного виховання та спорту. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – 236 с.

© Степанюк С.І., 2006
© Гречанюк О.О., 2006
© Маляренко І.В., 2006
© ХДУ, 2006

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.....	6
ПРОГРАМНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	7
ЛЕКЦІЙНИЙ ЗМІСТ.....	20
Лекція 1. ВСТУП. ЗНАЧЕННЯ, ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ПРЕДМЕТУ.....	20
1. “Історія фізичної культури” як навчальна і наукова дисципліна.....	20
2. Структура курсу, його зв’язок з іншими предметами.....	21
3. Основні терміни і поняття дисципліни та еволюція їх розвитку.....	22
4. Періодизація та джерела вивчення історії фізичної культури.....	23
Лекція 2. ВИТОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	24
1. Передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві.....	24
2. Теорії походження фізичної культури.....	33
Лекція 3. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ.....	36
1. Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури Стародавнього світу.....	36
2. Значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції.Зміст античної гімнастики.....	37
3. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму.....	42
4. Особливості фізичної культури у країнах Стародавнього Сходу та Америки.....	45
Лекція 4. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	54
Особливості європейської фізичної культури в Середні віки.....	55
Особливості фізичного виховання у Середні віки в країнах Сходу.....	57
Лицарська система фізичного виховання.....	58
Розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн.....	61
Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання.....	62
Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання.....	64
Лекція 5. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ.....	66
Передумови формування національних систем фізичного виховання у XVIII-XIX ст.....	67
Особливості німецької, шведської, французької та сокільської систем фізичного виховання.....	68
Утворення нових форм та структур фізичного виховання: релігійних, жіночих, робітничих. Скаутський рух.....	74
Лекція 6. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТУ НОВОГО ЧАСУ.....	82
1. Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда.....	82

2. Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту.....	85
3. Формування наукових основ розвитку спорту.....	90
Лекція 7. ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ.....	94
Значення спорту у житті античних греків.....	94
Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції.....	96
Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор.....	98
Спортивні споруди Стародавньої Греції.....	102
Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.....	104
Лекція 8. ВІДРОДЖЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР У СУЧАСНОСТІ. ДІЯЛЬНІСТЬ П'ЄРА ДЕ КУБЕРТЕНА.....	106
1. Передумови відродження Олімпійських ігор у сучасності. Піонери відродження Олімпійських ігор. Розкопки Олімпії.....	107
2. Життя та діяльність П'єра де Кубертена.....	110
3. Атлетичний конгрес 1894 року та його значення.....	116
4. Діяльність О.Бутовського.....	119
Лекція 9. ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ.....	120
Організація, проведення та значення Ігор I Олімпіади.....	121
Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності.....	123
Діяльність Міжнародного Олімпійського Комітету та його президентів.....	134
Олімпійська символіка та атрибутика.....	145
“Ода спорту” та її гуманістична цінність.....	146
Параолімпійські ігри та їх значення.....	146
Лекція 10. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО РУХУ СУЧАСНОСТІ.....	148
Міжнародний робітничий рух 20-30-х років.....	148
Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху.....	149
Міжнародний студентський спортивний рух, Універсіади.....	154
Розвиток неолімпійських видів спорту.....	156
Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.....	157
Лекція 11. ВИТОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	164
Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу.....	164
Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби.....	164
Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.....	166
Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян.....	170
Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі.....	171
Фізична підготовка запорізького козацтва.....	173

Лекція 12. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ В УКРАЇНІ	
У ХІХ-ХХ ст.....	176
Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні.....	176
Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у ХІХ-ХХ ст.....	177
Особливості розвитку фізичної культури в Західній Україні (кінець ХІХ – 30-і рр. ХХ ст.).....	179
Зародження та розвиток спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні. Діяльність сокільських, січових, пластових, лугових та спортивних товариств Галичини.....	179
Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині ХХ ст.....	182
Роль Івана Боберського в розвитку західно-українського спортивно-гімнастичного руху.....	185
Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.....	188
Лекція 13. УКРАЇНА В ОЛІМПІЙСЬКОМУ РУСІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПОРТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ.....	192
Україна в міжнародному олімпійському русі.....	192
Виступи українських спортсменів у Олімпійських іграх.....	197
Створення НОК України та особливості його діяльності.....	203
Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.....	205
ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.....	207
СПОРТИВНИЙ РУХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ.....	207
1. Утворення та функціонування українських спортивних осередків у США, Канаді, Австралії та інших державах.....	206
2. Діяльність Української спортової централі Америки і Канади.....	219
3. Роль української діаспори у становленні НОК України.....	221
4. Видатні діячі спортивного руху української діаспори.....	222
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ НА ХЕРСОНЩИНІ.....	224
1. Історія становлення та розвитку фізичної культури і спорту на Херсонщині в сучасний період.....	224
2. Херсонці на Олімпійських іграх.....	230
3. Херсонці у Книзі рекордів Гінеса.....	231
ЛІТЕРАТУРА.....	233

Пояснювальна записка

Мета курсу: формування системи знань щодо виникнення і розвитку засобів, форм, методів, ідей та теорій фізичного виховання та спорту.

Завдання курсу:

1. Методичні:

вироблення умінь застосовувати набуті знання у професійній діяльності, для орієнтації в сучасних тенденціях розвитку фізичної культури та спорту, оцінки спортивних явищ та подій.

2. Пізнавальні:

прищеплення фахівцям навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку фізичної культури та спорту.

3. Практичні:

а) навчання практичних навичок роботи з історичною та науковою літературою, критичного осмислення документів та першоджерел;

б) розвиток професійної самосвідомості майбутніх фахівців;

в) виховання морально-етичних та ідейно-патріотичних переконань фахівця, причетності до світової історичної спадщини та традицій у галузі фізичної культури.

Кафедра: теорії та методики фізичного виховання

**ПРОГРАМНИЙ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

№ п/п	Зміст заняття
Модуль I. СВІТОВА ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ	
1.1. ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ	
Всього лекцій	
	<p style="text-align: center;">Вступ. Значення, зміст та завдання предмету</p> <ul style="list-style-type: none"> - “Історія фізичної культури” як навчальна і наукова дисципліна. - Структура курсу, його зв’язок з іншими предметами. - Основні терміни і поняття дисципліни та еволюція їх розвитку. - Періодизація та джерела вивчення історії фізичної культури.
	<p style="text-align: center;">Витоки фізичної культури. Фізична культура в первісному суспільстві</p> <ul style="list-style-type: none"> - Передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві. - Теорії походження фізичної культури.
	<p style="text-align: center;">Фізична культура стародавнього світу.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу. - Значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції. Зміст античної гімнастики. - Особливості фізичної культури Стародавнього Риму. - Особливості фізичної культури у країнах стародавнього Сходу та Америки.
	<p style="text-align: center;">Фізична культура епохи Середньовіччя</p> <ul style="list-style-type: none"> - Особливості європейської фізичної культури в Середні віки. - Особливості фізичного виховання у Середні віки в країнах Сходу. - Лицарська система фізичного виховання. - Розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн. - Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання. - Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання.
	<p style="text-align: center;">Фізична культура нового часу</p> <ul style="list-style-type: none"> - Передумови формування національних систем фізичного виховання у XVIII-XIX ст. - Особливості німецької, шведської, французької та сокільської систем фізичного виховання. - Утворення нових форм та структур фізичного виховання: релігійних, жіночих, робітничих. Скаутський рух.

	<p style="text-align: center;">Особливості розвитку спорту Нового часу</p> <ul style="list-style-type: none"> - Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда. - Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту. - Формування наукових основ розвитку спорту.
--	---

1.2. ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Зміст заняття
	Всього семінарських занять
1.	<p style="text-align: center;">Вступ. Значення, зміст та завдання предмету</p> <ul style="list-style-type: none"> - “Історія фізичної культури” як навчальна і наукова дисципліна. - Структура курсу, його зв’язок з іншими предметами. - Основні терміни і поняття дисципліни та еволюція їх розвитку. - Періодизація та джерела вивчення історії фізичної культури.
2.	<p style="text-align: center;">Зародження та розвиток фізичної культури і спорту в світовій практиці</p> <ul style="list-style-type: none"> - Фізична культура у первісному суспільстві. - Теорії походження фізичної культури.
3.	<p style="text-align: center;">Фізична культура стародавнього світу</p> <ul style="list-style-type: none"> - Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу. - Фізичне виховання у Стародавній Греції. - Середньовічна фізична культура у країнах Сходу.
4.	<p style="text-align: center;">Фізична культура епохи Середньовіччя</p> <ul style="list-style-type: none"> - Розвиток фізичної культури у Середні віки в європейських країнах: <ul style="list-style-type: none"> ▪ лицарська система фізичного виховання; ▪ фізична культура серед сільського та міського населення
5.	<p style="text-align: center;">Фізична культура Нового часу</p> <ul style="list-style-type: none"> - Формування та особливості національних систем фізичного виховання у XVIII-XIX ст. - Утворення нових форм і структур фізичного виховання у Новий час. - Особливості німецької, шведської, французької та сокільської систем фізичного виховання. - Утворення нових форм та структур фізичного виховання: релігійних, жіночих, робітничих. Скаутський рух. - Формування організаційних структур міжнародного спорту.
6.	<p style="text-align: center;">Особливості розвитку спорту Нового часу</p> <ul style="list-style-type: none"> - Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда. - Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту. - Формування наукових основ розвитку спорту.

1.3. ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Зміст самостійної роботи
	Всього годин
	Самостійне опрацювання наступних тем з розділу I “Світова історія фізичної культури”: <ul style="list-style-type: none">- Особливості фізичної культури у країнах стародавнього Сходу та Америки.- Утворення нових форм та структур фізичного виховання: релігійних, жіночих, робітничих в період XVIII-XIX ст.
	Написання реферату за однією із вказаних нижче тем.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Теорії походження фізичних вправ та ігор.
2. Особливості розвитку фізичної культури стародавнього світу.
3. Розвиток фізичної культури в античній Греції.
4. Фізичне виховання у Спарті та в Афінах.
5. Легенди та міфи про зародження давньогрецьких Олімпійських ігор.
6. Учасники, програма та значення давньогрецьких Олімпійських ігор.
7. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.
8. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму.
9. Розвиток середньовічної фізичної культури.
10. Національні системи фізичного виховання у XVIII-XIX ст.: передумови виникнення та особливості функціонування.
11. Зародження сучасного спорту.
12. Передумови відродження Олімпійських ігор у сучасності.
13. Життя та діяльність П'єра де Кубертена.
14. Олімпійський конгрес 1894 року та його значення.
15. МОК та особливості його діяльності.
16. Олімпійська символіка та атрибутика.
17. Діяльність окремих міжнародних спортивних федерацій (на прикладі окремого виду спорту).
18. Міжнародний студентський спортивний рух. Історія проведення Універсіад.
19. Міжнародний скаутський рух.
20. Регіональні спортивні рухи та ігри (Панамериканські, Паназіатські, Панафриканські тощо).
21. Особливості проведення та аналіз окремих ігор Олімпіад.
22. Історія виникнення та проведення зимових Олімпійських ігор.
23. Виступи спортсменів України в Олімпійських іграх.
24. Виступи спортсменів окремого регіону (області) України в Олімпійських іграх.
25. З історії діяльності факультету фізичного виховання та спорту.
26. З історії спортивного руху в рідному місті (селі).
27. Фізичне виховання запорізького козацтва.

28. Фізична культура античного Північного Причорномор'я.
29. Історія утворення та особливості діяльності НОК України.
30. Історія розвитку окремого виду спорту.

ПОРЯДОК ПІДГОТОВКИ НАУКОВОГО РЕФЕРАТУ:

1. Вибір теми.
2. Підбір літературних джерел.
3. Консультація з викладачем.
4. Складання плану реферату.
5. Вивчення змісту літературних джерел.
6. Систематизація накопиченого матеріалу відповідно до плану.
7. Написання реферату, оформлення висновків та опис бібліографічних джерел.
8. Захист реферату та підготовка виступу за темою реферату.

СТРУКТУРА РЕФЕРАТУ:

1. Титульна сторінка (назва закладу; кафедри; тема реферату; прізвище виконавця, факультет, курс, група; рік виконання).
2. План (3-5 пунктів).
3. Виклад матеріалу за планом.
4. Висновки.
5. Список використаних джерел.
6. Додатки (за необхідністю).

КОНТРОЛЬНА ТЕКА ДО ПЕРШОГО МОДУЛЮ

(письмово)

1. Предмет, завдання і значення навчальної дисципліни “Історія фізичної культури”.
2. Періодизація історії фізичної культури.
3. Джерела для вивчення історії фізичної культури і спорту.
4. Виникнення терміну “фізична культура” та еволюція цього поняття.
5. Виникнення терміну “гімнастика” та еволюція цього поняття.
6. Виникнення терміну “спорт” та еволюція цього поняття.
7. Теорії (гіпотези) походження фізичної культури.
8. Особливості розвитку фізичної культури у первісному суспільстві.
9. Особливості розвитку фізичної культури в країнах Стародавнього Сходу.
10. Особливості розвитку фізичної культури народів Америки у період доєвропейської колонізації.
11. Фізичне виховання в системі освіти та виховання Стародавньої Греції.
12. Система античної гімнастики.
13. Особливості фізичного виховання в стародавніх Спарті та Афінах.
14. Фізична культура і змагання в Стародавньому Римі.
15. Особливості фізичної культури європейських країн у Середні віки.

16. Особливості фізичної підготовки середньовічних лицарів у європейських країнах.
17. Фізичне виховання та змагання у житті середньовічних міщан і ремісників європейських країн.
18. Фізичне виховання та змагання в житті селян у Середні віки в європейських країнах.
19. Особливості фізичного виховання у Середні віки в країнах Сходу.
20. Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання у Середні віки в європейських країнах.
21. Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання у Середні віки.
22. Формування та розвиток національних систем гімнастики у Новий час.
23. Виникнення та розвиток німецької системи гімнастики. Діяльність І.Гутс-Мутса, Ф.Яна, А.Шпісса.
24. Виникнення та розвиток шведської системи гімнастики. Діяльність П.Лінга і Я.Лінга.
25. Виникнення та розвиток французької системи гімнастики. Діяльність Ф.Амороса.
26. Виникнення та розвиток сокільської гімнастики. Діяльність М.Тирша.
27. Англійська система фізичного виховання Нового часу. Діяльність Т.Арнольда.
28. Рух “арнольдизма” та його значення.
29. Формування системи міжнародних змагань у кінці ХІХ на початку ХХ століття.
30. Формування організаційних структур спорту наприкінці ХІХ на початку ХХ століття.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. История физической культуры и спорта: Учебник для институтов физической культуры / Под ред. В.В. Столбова. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 359 с.
2. История физической культуры: Учебник для студентов пед. институтов, – М.: Просвещение, 1989. – 288 с.
3. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта: Пер. с венгерского. – М.: Радуга, 1982. – 399 с.
4. Лабский В.М., Любимов А.И. Наследие греческого олимпизма: Учебное пособие для студентов вузов. – Харьков, 1994. – 114 с.
5. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: в 2-х кн. Кн. 1. – К.: Олимпийская литература, 1994. – 496 с.
6. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: в 2-х кн. Кн. 2. – К.: Олимпийская литература, 1997. – 384 с.
7. Пономарев Н.И. Возникновение и первоначальное развитие физической культуры. – М., 1970. – 248 с.
8. Семенов-Зусер С.А. Физическая культура и зрелище в древнегреческих колониях Северного Причерноморья. – Харьков, 1940. – 42 с.

9. Шанин Ю.В. Олимпийские игры и поэзия эллинов. – К.: Вища школа 1980.–183 с.
10. Шанин Ю.В. От эллинов до наших дней. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 143 с.

Модуль II. ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО ТА ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХІВ. ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ.	
2.1. ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ	
Всього лекцій	
1.	<p style="text-align: center;">Олімпійські ігри Стародавньої Греції.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Значення спорту у житті античних греків. - Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції. - Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор. - Спортивні споруди Стародавньої Греції. - Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.
2.	<p style="text-align: center;">Відродження Олімпійських ігор у сучасності. Діяльність П'єра де Кубертена</p> <ul style="list-style-type: none"> - Передумови відродження Олімпійських ігор сучасності. Піонери відродження Олімпійських ігор. Розкопки Олімпії. - Життя та діяльність П. де Кубертена. - Атлетичний конгрес 1894 року та його значення. - Діяльність О.Бутовського.
3.	<p style="text-align: center;">Історичні особливості розвитку міжнародного олімпійського руху</p> <ul style="list-style-type: none"> - Організація, проведення та значення ігор I Олімпіади. - Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності. - Діяльність Міжнародного Олімпійського Комітету та його президентів. - Олімпійська символіка та атрибутика. - "Ода спорту" та її гуманістична цінність. - Параолімпійські ігри та їх значення.
4-5.	<p style="text-align: center;">Особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності</p> <ul style="list-style-type: none"> - Міжнародний робітничий рух 20-30-х років. - Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху. - Міжнародний студентський спортивний рух, Універсіади. - Розвиток неолімпійських видів спорту. - Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.

6.	<p style="text-align: center;">Витоки фізичної культури в Україні</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу. - Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби. - Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я. - Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян. - Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі. - Фізична підготовка запорізького козацтва.
7.	<p style="text-align: center;">Фізична культура та спорт в Україні у XIX-XX ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні. - Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у XIX-XX ст. - Особливості розвитку фізичної культури в Західній Україні (кінець XIX–30-і рр. XX ст.). - Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.
8.	<p style="text-align: center;">Україна в олімпійському русі. Проблеми та перспективи спортивного руху в Україні</p> <ul style="list-style-type: none"> - Україна в міжнародному олімпійському русі. - Виступи українських спортсменів на Олімпійських іграх. - Створення НОК України та особливості його діяльності. - Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні. - Кращі спортсмени Херсонщини.

2.2. ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

	<p>ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО ТА ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХІВ. ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ.</p>
	<p>Всього годин</p>
1.	<p style="text-align: center;">Олімпійські ігри Стародавньої Греції</p> <ul style="list-style-type: none"> - Значення спорту у житті античних греків. - Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції. - Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор. - Спортивні споруди Стародавньої Греції. - Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.

2.	<p>Відродження Олімпійських ігор сучасності. Діяльність П'єра де Кубертена</p> <ul style="list-style-type: none"> - Передумови відродження Олімпійських ігор у сучасності. Піонери відродження Олімпійських ігор. Розкопки Олімпії. - Життя та діяльність П. де Кубертена. - Атлетичний конгрес 1894 року та його значення. - Діяльність О.Бутовського.
3.	<p>Історичні особливості розвитку міжнародного олімпійського руху.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Організація, проведення та значення ігор I Олімпіади. - Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності. - Діяльність Міжнародного Олімпійського Комітету та його президентів. - Олімпійська символіка та атрибутика. - "Ода спорту" та її гуманістична цінність. - Параолімпійські ігри та їх значення.
4.	<p>Особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Міжнародний робітничий рух 20-30-х років. - Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху. - Міжнародний студентський спортивний рух. - Розвиток неолімпійських видів спорту. - Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.
5.	<p>Витоки фізичної культури в Україні</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу. - Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби. - Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я. - Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян. - Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі. - Фізична підготовка запорізького козацтва.
6.	<p>Фізична культура та спорт в Україні у XIX-XX ст.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні. - Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у XIX-XX ст. - Особливості розвитку фізичної культури в Західній Україні (кінець XIX–30-і рр. XX ст.). <p>Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.</p>

7.	<p style="text-align: center;">Україна в олімпійському русі. Проблеми та перспективи спортивного руху в Україні</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Україна в міжнародному олімпійському русі. 2. Виступи українських спортсменів на Олімпійських іграх. 3. Створення НОК України та особливості його діяльності. 4. Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні. 5. Кращі спортсмени Херсонщини.
----	---

2.3. ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Зміст самостійної роботи
1.	<p>Самостійне опрацювання наступних тем з розділу II “Історія міжнародного спортивного та олімпійського рухів”:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Легенди та міфи про зародження давньогрецьких Олімпійських ігор. - Життя та діяльність П’єра де Кубертена. - Олімпійська символіка та атрибутика. “Ода спорту” та її гуманістична цінність. <p>Історія фізичної культури і спорту в Україні”:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Фізична підготовка запорізького козацтва. - Виступи спортсменів УРСР в Олімпійських іграх. - Діяльність Української Спортової Централі Америки і Канади.

КОНТРОЛЬНА ТЕКА ДО ДРУГОГО МОДУЛЮ (письмово)

1. Особливості фізичної культури у Стародавній Греції.
2. Агоністика стародавніх греків. Істмійські, Піфійські, Немейські та інші атлетичні ігри Стародавньої Греції.
3. Спортивні споруди Стародавньої Греції.
4. Легенди та міфи про зародження давньогрецьких Олімпійських ігор.
5. Місце проведення, програма та учасники Олімпійських ігор Стародавньої Греції.
6. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.
7. Спроби відновлення Олімпійських ігор у XVII-XIX століттях. Археологічні розкопки Олімпії та їх значення для відродження Олімпійських ігор.
8. Передумови відродження Олімпійських ігор у сучасності.
9. Діяльність та роль П'єра де Кубертена у відродженні сучасних Олімпійських ігор.
10. Міжнародний Атлетичний конгрес 1894 року та його значення.
11. Діяльність та роль О.Бутовського у відродженні сучасного олімпійського руху.
12. Ігри першої Олімпіади 1896 року в Афінах та їх значення.
13. Характерні риси Ігор Олімпіад до Першої світової війни (Ігри I-V Олімпіад, 1896-1912 рр.).
14. Особливості проведення ігор VII-XIV Олімпіад (1920-1948 рр.).
15. Особливості проведення ігор XV-XXIV Олімпіад (1952-1988 рр.).
16. Особливості проведення ігор XXV-XXVII Олімпіад (1992-2000 рр.).
17. Виникнення та проведення зимових Олімпійських ігор.
18. Значення та основні підсумки останніх зимових Олімпійських ігор.
19. Олімпійська символіка і атрибутика.
20. Діяльність президентів МОК.
21. МОК та особливості його діяльності.
22. Основні проблеми та тенденції у проведенні Олімпійських ігор сучасності.
23. Особливості формування структури сучасного міжнародного спортивного руху.
24. Особливості розвитку міжнародного скаутського руху.
25. Особливості розвитку міжнародного студентського спортивного руху. Виникнення та проведення Універсіад.
26. Особливості міжнародного робітничого спортивного руху кінця XIX – першої половини XX ст.
27. Континентальні спортивні ігри.
28. Регіональні, релігійні, професійні та інші спортивні ігри.
29. Зародження та розвиток параолімпійського руху. Особливості проведення Параолімпіад.
30. Особливості розвитку неолімпійських видів спорту.
31. Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу.
32. Особливості фізичної культури на українських землях у скіфо-сарматську добу.

33. Особливості фізичного виховання в античних державах Північного Причорномор'я.
34. Проведення атлетичних змагань в північнопричорноморських полісах.
35. Особливості фізичної культури стародавніх слов'ян.
36. Особливості фізичної культури Київської Русі.
37. Особливості військово-фізичної підготовки княжого війська в часи Київської Русі.
38. Особливості військово-фізичної підготовки запорізького козацтва.
39. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні до Першої світової війни.
40. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в УРСР до Другої світової війни.
41. Особливості розвитку спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні в кінці XIX – на початку XX століття.
42. Зародження та розвиток сокілського руху в Західній Україні в кінці XIX – на початку XX століття.
43. Зародження та розвиток січового руху в Західній Україні на початку XX століття.
44. Зародження та розвиток “Пласту” в Західній Україні на початку XX століття.
45. Виступи українських спортсменів на Олімпійських іграх.
46. Виступи спортсменів Херсонщини на Олімпійських іграх.
47. Виступи провідних спортсменів незалежної України в міжнародному спорті.
48. З історії діяльності Херсонського державного університету.
49. Проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.
50. Роль олімпізму в розвитку сучасного спортивного руху в Україні.
51. Особливості утворення НОК України та розвиток спортивного руху в період розбудови української державності.
52. Особливості виступів спортсменів України в останніх літніх та зимових Олімпійських іграх.
53. Херсонці у Книзі рекордів Гінеса.
54. Спортивний рух на Херсонщині після II Світової війни.
55. Херсонці на Олімпійських іграх.
56. Створення перших фізкультурних гуртків у м.Херсоні.
57. Розвиток студентського спортивного руху в Україні.
58. Спеціалізовані школи підвищення спортивної майстерності Херсонщини.
59. Історія заснування факультету фізичного виховання та спорту.
60. Спортивний клуб ХДУ.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Агеевец В.У. ...И генерал Бутовский для России. –М.: Советский спорт, 1994. – 30 с.
2. Бака М.М. Спортивні вершини дев'ятої п'ятирічки. – К., 1976. – 112 с.
3. Вацеба О.М. Нариси з історії західно-українського спортивного руху. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
4. Волошин А.П., Ксендзенко Ф.М. У Олимпийской черты. – К.: Молодь, 1988. – 400 с.
5. Воробйов П.Г., Фірсель М.И. На славу спорту і в ім'я честі: Нариси про олімпійські види спорту. – К., 1976. – 264 с.
6. Заседа І. Олімпійські нариси. – К., 1957. – 140 с.
7. Заседа І. Олімпійці. – К., 1975. – 224 с.
8. Золоті сторінки олімпійського спорту України / За ред. І. Федоренка. – Київ: Олімпійська література, 2000. – 192 с.
9. История физической культуры и спорта: Учебник для институтов физической культуры / Под ред. В.В. Столбова. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 359 с.
10. История физической культуры: Учебник для студентов пед. институтов – М.: Просвещение, 1989. – 288 с.
11. Козій Ю.С. Організований спортивний рух в українській діаспорі США і Канади: Матеріали для лекцій з історії фізичної культури. – Львів, 2000. – 26 с.
12. Кулик В.В. Від всевобучу до світових рекордів: історія розвитку фізкультурного і спортивного руху на Україні. Нарис. – К.: Здоров'я, 1971. – 183 с.
13. Кулик Я.Л., Костюк С.А., Петренко М.І. Історія виникнення й розвитку фізичної культури та спорту на Україні. – Вінниця: Логос, 1997. – 133 с.
14. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта: Пер. с венгерского. – М.: Радуга, 1982. – 399 с.
15. Лабский В.М., Любиев А.И. Наследие греческого олимпизма: Учебное пособие для студентов вузов. – Харьков, 1994. – 114 с.
16. Лукашин Ю.С., Хавин Б.Н. Белые Олимпиады. – М.: Физкультура и спорт, 1960. – 397 с.
17. Малярченко І.В., Степанюк С.І. Історія становлення та розвитку фізичної культури та спорту на Херсонщині. – Херсон: ХДУ, 2003. – 60 с.
18. Новосолов М., Суник О. Олімпійські ігри: Короткий історичний огляд. – К., 1961. – 168 с.
19. П'єр де Кубертен. Олімпійські мемуари. – К.: Олимпийская литература, 1997. – 178 с.
20. Пилат В.С. Бойовий гопак. – Львів: Галицька Січ, 1994 – 281 с.
21. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: в 2-х кн. Кн. 1. – К.: Олимпийская литература, 1994. – 496 с.
22. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: в 2-х кн. Кн. 2. – К.: Олимпийская литература, 1997. – 384 с.

23. Пономарев Н.И. Возникновение и первоначальное развитие физической культуры. – М., 1970. – 248 с.
24. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. – Львів, 1995. – 254 с.
25. Приступа Є.Н., Пилат В.С. Традиції української національної фізичної культури. – Львів: Троян, 1991. – 104 с.
26. Степанюк С.І., Вацеба О.М. Студентський спортивний рух: історія та сучасність. – Л.: Українські технології, 2003. – 60 с.
27. Суник О.Б. Від Олімпії до Москви. – К.: Здоров'я, 1980. – 200 с.
28. Трофим'як Б.Е. Фізична культура і спорт в Українській РСР. – Львів: Вища школа, 1987. – 159 с.
29. Трофим'як Б.Е. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років ХІХ ст. до 1939 р.): Навчальний посібник\ Інститут змісту і методів навчання. – К., 1997. – 419 с.
30. Хавин Б.Н. Все об олимпийских играх. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 464 с.
31. Чернова Є.М. Розвиток фізичної культури і спорту в Українській РСР. – К., 1959. – 45 с.
32. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. / Ред. кол.: П.С.Сохань та ін. – К.: Наукова думка, 1990-1993.

ЛЕКЦІЙНИЙ ЗМІСТ

ВСТУП. ЗНАЧЕННЯ, ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ПРЕДМЕТУ

1. “Історія фізичної культури” як навчальна і наукова дисципліна.
2. Структура курсу, його зв’язок з іншими предметами.
3. Основні терміни і поняття дисципліни та еволюція їх розвитку.
4. Періодизація та джерела вивчення історії фізичної культури.

Література: 4,5,11,16.

1. “Історія фізичної культури” як навчальна і наукова дисципліна

Історія фізичної культури є однією із профільюючих дисциплін навчальних планів вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації, які готують фахівців за напрямом “Фізичне виховання і спорт”.

Метою вивчення історії фізичної культури у вищій школі є:

- формування системи знань щодо виникнення й розвитку засобів, форм, методів, ідей та теорій фізичного виховання та спорту;
- розвиток професійної самосвідомості майбутніх фахівців;
- виховання морально-етичних та ідейно-патріотичних переконань фахівця, причетності до світової історичної спадщини та традицій в галузі фізичної культури;
- прищеплення фахівцям навичок наукового аналізу, спрямованого на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку фізичної культури та спорту;
- навчання практичним навичкам роботи з історичною та науковою літературою, критичного осмислення документів та першоджерел;
- вироблення умінь застосовувати набуті знання у професійній діяльності, для орієнтації в сучасних тенденціях розвитку фізичної культури та спорту, оцінки спортивних явищ та подій.

Історія фізичної культури і спорту – цікава і захоплююча наука. За час свого існування вона накопичила величезну кількість матеріалів, що наочно показують поступальний розвиток фізичної культури і спорту від нижчих форм до сучасного стану. Історія простежує еволюцію виникнення і розвитку фізичної культури і спорту з найдавніших часів і до наших днів. Вона знайомить читача з походженням і поширенням у світі засобів, форм, методів, ідей, теорій і систем фізичного виховання і спорту, що існували в різні періоди людського суспільства. Історія розглядає фізичну культуру і спорт як органічну частину всієї людської культури, виховання й освіти людей, підготовки їх до трудової і військової діяльності. На стан і розвиток фізичної культури та спорту в суспільстві впливають виробничі відносини людей, економіка, політика й ідеологія, досягнення науки, філософії, естетичні, релігійні й інші погляди людей на ту або іншу суспільно-економічну формацію. У той же час фізична

культура і спорт чинять зворотний вплив на багато сторін життя товариства: медицину, педагогіку, науку, військову справу, мистецтво.

“Історія фізичної культури” ознайомлює із формами змагань, системами фізичної культури, спортивними ідеалами різних епох, досягненнями, яких домагалося людство у різні періоди.

При розгляді історичного процесу ми виділяємо ті цілеспрямовані і планомірні зусилля, які прикладали люди різних епох в області фізичної культури. Сюди відносяться фізичне виховання дітей, військова підготовка, гігієнічні та лікувальні рухові вправи, ігри та традиційні змагання.

У історії суспільного розвитку фізичній культурі і спорту завжди належала важлива роль у формуванні фізичних і психічних якостей людського роду. Вони сприяли при вмілому підході вихованню фізичної, розумової і психічної гармонії людської особистості.

У сучасному світі видано і видається величезна кількість літератури, у якій розглядаються різні історичні аспекти фізичної культури і спорту. Багато праць присвячено загальній історії фізичної культури і спорту, історії давніх і сучасних Олімпійських ігор, розвитку в різних регіонах земної кулі окремих видів спорту.

Структура курсу, його зв’язок з іншими предметами.

Навчальна дисципліна складається із трьох розділів:

- ⇒ світова історія фізичної культури;
- ⇒ історія міжнародного спортивного і олімпійського рухів;
- ⇒ історія фізичної культури і спорту в Україні.

Суміжними та взаємодоповнюючими дисциплінами є історія української та зарубіжної культури, теорія фізичної культури, теорія і методика обраного виду спорту, педагогіка, олімпійський спорт і ін.

Основними формами вивчення курсу є лекції, семінарські заняття, індивідуальні та групові консультації, самостійне опрацювання літератури, підготовка реферату, участь у науковому студентському гуртку, виступ з доповіддю на студентській науковій конференції. Семінарські заняття узагальнюють матеріал вивченого розділу.

Форма звітності – семестровий екзамен.

Принцип викладання предмету “Історія фізичної культури” – від загального до конкретного. Тобто, добре знання матеріалу першого розділу “Світова історія фізичної культури” сприятиме кращому засвоєнню наступних розділів “Історія міжнародного спортивного і олімпійського рухів” та “Історія фізичної культури і спорту в Україні”, оскільки загальні тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у світі актуальні щодо будь-яких конкретних проявів фізичної культури.

В цілому, при вивченні “Історії фізичної культури” важливим є розуміння загальних тенденцій у розвитку тіловиховання; причин створення тієї чи іншої форми фізичного виховання, її внеску до загальної скарбниці галузі тіловиховання, її значення для розвитку фізичної культури сьогодення; зміни впродовж віків поглядів цивілізацій на ідеальну людину та вплив цих суджень на розвиток фізичної культури у суспільстві.

3. Основні терміни і поняття дисципліни та еволюція їх розвитку

Кожна дисципліна оперує певними поняттями та термінами. При вивченні “Історії фізичної культури” доцільно розуміти походження та значення понять “фізична культура”, “фізичне виховання”, “спорт”, “гімнастика”, “олімпійський рух”.

“Фізична культура” складний термін включає в себе два поняття “культура” плюс “тілесність”. Слово “культура” з грецької мови означає вирощування, обробіток і стосувалося, в основному, землеробських робіт. З часом поняття розширюється. На сьогодні це сукупність матеріальних і духовних цінностей, які виробило людство у ході свого розвитку. Це історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини у їх взаємовідносинах, а також у матеріальних та духовних цінностях, що створюються ними.

Отже, фізична культура – це частина загальної культури людства, історія та досвід, що накопичило суспільство в галузі виховання свого тіла, це вироблені людством у процесі свого розвитку духовні та матеріальні цінності у сфері оздоровлення засобами фізичних вправ та розвитку фізичних якостей.

Або, фізична культура – частина загальної культури суспільства, одна із сфер соціальної діяльності, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини.

Поняття “фізична культура” з'явилося відносно недавно, в кінці XVIII-на початку XIX століть, у слов'янських народів, до сьогодні використовується лише у слов'янських країнах. В інших країнах оперують лише поняттями “фізичне виховання” та “спорт”.

Фізичне виховання – органічна частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я, гармонійний розвиток форм і функцій організму людини.

Поняття “спорт” з'явилося недавно, у кінці XIX століття. Походить від французького “de sportale” і спочатку означало “гра”, “розвага”, “марна витрата часу на дозвіллі”. На сьогодні “спорт” має більш вузьке значення. Його системоутворюючим фактором є змагання.

Спорт – складова частина фізичної культури, засіб і метод фізичного виховання, система організації, підготовки та проведення змагань із різних комплексів фізичних вправ.

Важливим також є термін “гімнастика”, який, можливо, є одним із найдавніших і зазнав найбільших змін впродовж розвитку людства.

Поняття “гімнастика” з’явилося у Стародавній Греції і походить від слова “гюмнос” – оголений, оскільки давньогрецькі атлети займалися фізичними вправами у роздягнутому вигляді. В Елладі термін “гімнастика” був широким і включав три основні розділи: палестрику (власне спортивні вправи – пентатлон, кулачний бій, плавання тощо), орхестрику (вправляння в акробатиці, рухи обрядових, ритуальних та бойових танців), ігри (рухливі, з м’ячем тощо). Тобто, фактично, давньогрецький термін “гімнастика” приблизно дорівнював сучасному поняттю “фізична культура”.

З часом поняття “гімнастика” зазнає значних змін – воно поступово звужується. На сьогодні гімнастика – це система спеціально підібраних фізичних вправ і методичних прийомів, що застосовуються для зміцнення здоров’я, гармонійного фізичного розвитку.

Термін “гімнастика” зазнав найбільших змін у ході історичного процесу. Саме тому при використанні цього поняття щодо різних часових проміжків треба бути особливо обачними і враховувати його значення в ту чи іншу історичну епоху.

Ще одне поняття, яке необхідно розуміти в ході вивчення “Історії фізичної культури” – це “олімпійський рух”. Цей термін виник відносно недавно, в кінці XIX-на початку XX століття, із відродженням сучасних Олімпійських ігор.

Олімпійський рух спирається на концепцію олімпізму – це величезний соціальний рух сучасної епохи, що охоплює світове співтовариство в дусі взаємного визнання і співробітництва, чесної та відкритої конкуренції, де вище за все стоїть людська особистість, її здібності та досягнення без дискримінації за расовими, національними, політичними та економічними ознаками.

4. Періодизація та джерела вивчення історії фізичної культури.

Історія фізичної культури як частина історичної науки підпорядковується загальним історичним принципам. Саме тому періодизація історії фізичної культури відповідає загальноприйнятій в історичній науці та включає чотири періоди:

1. Фізична культура Стародавнього світу (часу) – від появи людини до V ст. н.е.
2. Фізична культура епохи Середніх віків – з V ст. до XVII-XVIII ст.
3. Фізична культури Нового часу – XVIII-XIX ст.
4. Фізична культура Новітнього часу – з початку XX ст. до сьогодні.

Якщо звернути увагу на тривалість історичних періодів, то можна зауважити їх нерівномірність: чим ближче період до сьогодення, тим він коротший. При цьому недопустимою є думка, що причина такого явища полягає у кращому розвитку людства останніх епох. Адже розвиток кожного наступного історичного періоду базується на досягненнях минулих поколінь і, таким чином, зрозуміло, що з часом простежується відповідний прогрес у винайденні нового. Таким чином, некоректним буде твердження, що сучасне покоління людства розвивається краще, ніж, наприклад, у Середні віки.

Науково-технічний прогрес кожного періоду є неповторним і відповідає розвитку людства на цьому етапі.

Необхідно зауважити таку особливість відносно історичних періодів, як наявність інформації про цю епоху, що дійшла до наших днів. Відповідно щодо найдавніших часів збереглося найменше історичних джерел, що ж до сьогодення ми маємо найбільше відомостей. Тому, скажімо, у період до нашої ери ми оперуємо для визначення тієї чи іншої події тисячоліттями та століттями. Для визначення часу факту, який відбувся у Середні віки вже можна оперувати роками, а у Новий час і датами. Що ж до сьогодення ми вже можемо з точністю до години й хвилини сказати, коли відбулася подія.

Матеріали та дані, з яких дослідники черпають інформацію про розвиток історії фізичної культури називають історичними джерелами.

Джерела вивчення історії фізичної культури поділяються на чотири групи:

1. Письмові джерела – все, що було коли-небудь написано людиною (підручники, книжки, журнали, газети, рукописи, літописи, наскельні написи, папіруси і т.п.);
2. Етнографічні джерела – все, що пов'язано із життєдіяльністю кожного народу (елементи народної творчості, легенди, танцювальна культура, культура харчування, культура одягу, архітектура і т.п.);
3. Археологічні джерела – предмети здобуті за допомогою археологічних розкопок (спортивні споруди, атлетичні знаряддя, твори мистецтва із зображенням сюжетів спортивного життя і т.п.). Археологічні джерела найбільше сприяють дослідженню історії фізичної культури найдавніших часів.
4. Дотичні або суміжні джерела – інформація, яка надається нам засобами сучасної техніки (фотографії, кінозйомки, відеозйомки, магнітофонні записи, комп'ютерні технології і т.п.).

ВИТОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

При підготовці даного розділу нами за основу взято

1. Передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві.
2. Теорії походження фізичної культури.

Література: 1,11,17.

1. Передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві

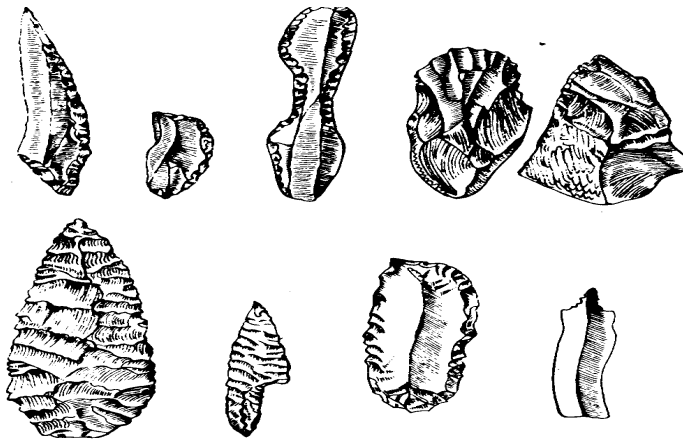
Передісторія фізичної культури сягає коріннями в той період, коли уся фізична і розумова діяльність людини обмежувалася безпосереднім забезпеченням умов існування. Питання полягає у тому, які фактори в цих умовах, у

невпинній боротьбі з природою спонукали наших предків розробити комплекс фізичних вправ, що слугував формуванню людини.

Завдяки знайденим під час розкопок предметами древньої культури, ми можемо простежити розвиток людини з 150000 року до н.е. У цей період на арену історії вийшов неандерталець. Його кістяк, будова тіла, розміри черепа і риси обличчя, відтворені вченими, майже не відрізнялися від сучасної людини. Він міг виготовляти і використовувати знаряддя з дерева, каменю, кістки. У суспільному сенсі він міг розробляти моделі дій. У ході цього, при добуванні їжі за допомогою вогню зросла роль полювання. Відбувся початковий поділ праці між чоловіками і жінками. Почало складатися матріархальне суспільство.

Створення фізичної культури як специфічної сфери суспільної діяльності, відособленої від добування матеріальних благ, необхідних для існування, відбулося в більш пізній період давньої історії (80 000–8000 р. до н. е.). У цей час з'явилася метальна зброя з кістяним наконечником і зубцюваті остроги.

Головним джерелом існування стало полювання на великих тварин.

Метальна зброя з кістяним наконечником і зубцюваті остроги

Магічний танець у масці тварини (близько 15 000 р. до н. е.). Печера Труа Фрер (Франція)

Однак мамонти, печерні ведмеді і тури виявилися небезпечними супротивниками. Вдале полювання на них можна було забезпечити тільки за допомогою заздалегідь виготовлених і випробуваних засобів, організованих спільних дій усіх членів клану. У процесі цього древня людина навчилася найбільш раціонально використовувати як метальну зброю різноманітні предмети: ціпок, пращу, острогу, спис.

Вона відкрила для себе спосіб метання, що значно збільшує дальність польоту. У процесі застосування метальної зброї вона, володіючи своїми м'язами, могла розраховувати затрачувану енергію в залежності від віддаленості цілі, корди-нувати власні рухи.

Від інстинктивних атакуючих і оборонних рухів до скоординованих акцій, до придбання досвіду найбільш ефективного володіння зброєю вона протягом багатьох тисячоліть пройшла шлях, сповнений численних трагедій. На основі перемінних успіхів і невдач людина виявила, що одні дії призводять до успішних результатів, а інші – до невдач. У той же час вона усвідомила значення можливості навчання найбільш раціонального володіння зброєю, атакуючим і оборонним рухам і можливості запозичити ці способи в інших. Оволодіння життєво необхідними навичками руху відбувалося, мабуть, шляхом спостереження і копіювання, але усе більшого значення набував розвиток абстрактного мислення, що виражався в магічній діяльності, членороздільній мові і зображенні знаків. З цією ж метою малювали поранених списом чи стрілою зубрів. Стародавня людина все частіше спостерігала і застосовувала ті закономірності в рухах, за допомогою яких можна було перебороти водяні перешкоди, пухкий сніг, багністі, болотисті місця. Запас м'яса убитої тварини, що у холодний час року могло зберігатися протягом тривалого часу, створював можливість для діяльності соціального характеру, що не була безпосередньо пов'язана з добуванням їжі чи збереженням життя. Зрештою виникли умови для того, щоб процес навчання і передачі досвіду організаційно відокремився від безпосередньої роботи. Біг і стрибки через перешкоди, що застосовувалися при полюванні на дичину чи при порятунку втечею від супротивника, в рамках магічних дій почали самостійний розвиток. З'явилися синтезовані форми бігу на відстань, стрибків, танцювальних і металевих рухів.

Суттєве значення у походженні тих чи інших видів фізичних вправ та ігор мають географічне середовище і кліматичні умови, в яких жили первісні люди. У народів півночі з давніх часів у праці і побуті застосовувались лижі. Племена, які проживали на берегах водоймищ, широко практикували плавання, греблю, а в зимовий час пересування по льоді на кістяних ковзанах, виготовлених з довгих трубчатих кісток тварин. Кочові племена, що жили в степових районах, з ранніх років привчали дітей до верхової їзди.

Стрибок у розвитку людства, що наступив у кінці цієї епохи, був викликаний винаходом луку приблизно в 12 000 р. до н.е. Очевидно, у застосуванні луку велику роль відіграла також та обставина, що скоротилася кількість тварин, на яких можна було полювати за допомогою металевих зброї і пасток. Стріла, випущена з нової механічної “стрілецької зброї”, давала можливість добувати багато дрібну дичину, птахів і рибу. Тепер уже не потрібно було бродити слідами тварин, що кочують. У способі життя племен, що володіли луком, наступили значні зміни. У багатих дичиною низинах і долинах рік виникали відносно постійні поселення. У той же час на печерних малюнках, що раніше зображували тільки сцени полювання, стали з'являтися зображення людей, що борються між собою. В арсенал рухів, яким навчалася молодь, стала входити військова підготовка. Імовірно, у зв'язку з цим зросли вимоги в цій області, розвинулись форми підготовки до вступу в зрілий вік, а точніше, у її заключний акт – обряд посвячення. Формувалися організовані форми виховання і початкові форми виховної діяльності.

Настінний малюнок у печері Пеш-Мерль. Дикий кінь зі слідами від списа. Кисть руки означає заволодіння трофеєм (20-15 000 р. до н.е.)

Однак наведений тут процес зародження фізичної культури не міг бути позбавлений протиріч людського пізнання. Свідоме подолання труднощів повсякденного життя перепліталось з придбанням такого досвіду, що надавав реальним навичкам забезпечення

існування суспільства ірреальної форми. На основі археологічних знахідок, що відносяться приблизно до періоду до 40 000 р. до н.е., а також на основі співставлення зібраних протягом останніх півтора століть етнографічних даних можна констатувати, що фізичний розвиток людини більш пізньої древньої епохи теж супроводжувався своєрідними магічними діями.

Магію стародавніх часів ще не можна вважати релігією в сучасному розумінні цього слова. У ній не було молитви. Вона не виражала поклоніння святому престолу чи віру в потойбічних духів. Всі ознаки вказують на те, що вона виконувала винятково економічну, самозахисну функцію, а також функцію суспільного регулятора, тобто в більш широкому сенсі символізувала собою пізнання окремих явищ природи, компенсувала залежність людини від природи. З погляду фізичної культури забобонний сенс тут полягав у тому, що якщо людина на малюнку чи в барельєфі, що зображує “сутичку”, “зв'язала” і “перемогла” тварину чи свого ворога, якого переслідувала, то це означає, що вона нібито в дійсності одержала над ними гору. Це означало, що, якщо навколо зображення тварини здійснювалися танцювальні рухи, що імітували полювання, кидалися списи, пускалися стріли, то, “перемігши” особистість, яка втілювала супротивника, досягала справжньої цілі. Отже, тут мова йшла не про символічні функції, що заміщають, а про реальні цілеспрямовані дії. Не ідея, не віра творить чудеса, а реальний вчинок, те, що на сьогоднішній професійній мові спорту тлумачиться як вправа, “що виконується в стресі реального змагання”. Усе це правильно відбивають знахідки в альтамірській, тюкдодуберській і монтеспанській печерах.

Окремі моменти збереження в наші дні древніх магічних церемоній відзначали багато етнографів, однак найбільш ясна загальна картина у їх відношенні пов'язана з ім'ям Лео Фробеніуса. Завдяки щасливому випадку німецький дослідник Африки Лео Фробеніус у 1905 році під час своєї подорожі по Конго став свідком церемоніальних приготувань, що відтворювали звичаї древньої людини.

Військова сцена. Наскельний малюнок з печери Марцелла-ла-Валле (приблизно 9 тис. років до н.е.)

У своєму щоденнику він записав, що провідниками експедиції були найняті пігмеї – троє чоловіків і одна жінка. Коли продовольчі запаси експедиції майже закінчилися, їх попросили, щоб вони до вечері підбили антилопу.

Було дивовижно, що пігмеї дали відповідь тільки після тривалої збудженої суперечки. Вони завірили, що прохання

виконають, але не в той же день, тому що ще не зробили ніяких приготувань.

Пігмеї ввечері уважно обстежили околиці табору. Вони досить довго пробули на вершині протилежного пагорба. Їхня незвичайна поведінка викликала інтерес ученого. Він вирішив, що пігмеї потай вистежують дичину. Ще до світанку вчений обережно піднявся на пагорб і сховався за кущем. Після короткого очікування він помітив пігмеїв, що йшли один за одним, на вершині пагорба розчистивши невелику площадку, зробивши її поверхню гладкою. Нарешті один з них – у той час як інші виконували різні церемоніальні обряди – щось намалював на пагорбі. Після цього пігмеї піднялися і, завмерши, не рухаючись, очікували сходу сонця. Коли на них упали перші промені сонця, один чоловік повернувся і направив на землю натягнутий лук. Після напруженого очікування – як тільки світло сонячних променів позолотило малюнок на пагорбі – раптово усі зарухалися. Руки жінки витягнулися убік сонця, начебто б вона хотіла обійняти вогненну кулю, і незрозумілі слова злітали з її вуст. Пігмей відпустив тятину луку, і стріла встромилася в землю. Тоді жінка знову щось закричала, і чоловіки зі своєю зброєю кинулися в чагарник. Жінка ще нетривалий час провела біля малюнка, а потім повільно, ніби вагаючись, рушила слідом за мисливцями.

Ілюстрація мисливської магії. У колах збережених австралійських мисливських племен ще й у наші дні живі древні магичні традиції. Чоловіки, що відправляються на полювання навколо подоби кенгуру здійснюють рухи, які імітують полювання.

Магічні традиції нагадує ритуальна гра з м'ячем зі шкіри тюленя ескімосів Гренландії (гравюра по дереву Арона фра Кангека)

Після цього Фробеніус вийшов зі свого укриття і на місці церемоніального обряду

знайшов зображення, антилопи розміром близько 0,5 м. У шиї антилопи стирчала стріла.

У другій половині дня мисливці-пігмеї з'явилися, несучи на спині красиву лісову антилопу, яку постріл вразив також у шию. Після передачі трофея пігмеї мовчки із клаптиком вовни і посудиною з кров'ю повернулися до малюнка на вершині пагорба.

Наскільки в наших очах уся церемонія здається гротеском, настільки вона у свідомості пігмеїв була серйозною процедурою. Безперечно, що делювіальна людина настільки вірить у силу мисливської магії. Тільки це могло її підбадьорити, тільки це могло дати їй досить сили для того, щоб вступити в протиборство з могутніми тваринними й іншими небезпеками.

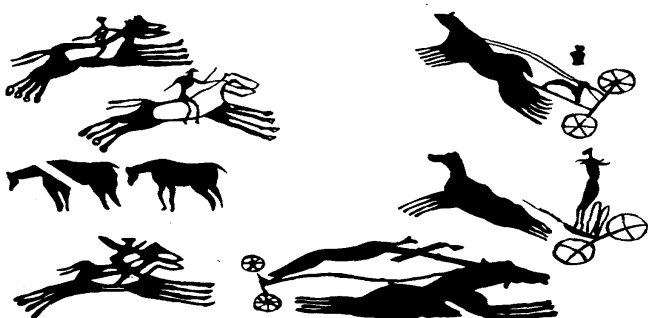
Ці церемонії включали в себе розробку плану полювання чи бою, розподілення задачі у них. У той же час розігрування чи “витанцювання” у ритуальних обрядах рухів, що імітують полювання чи здобуту перемогу, сприяло підготовці до нього, а також допомагало передачі досвіду наступним поколінням.

На наступних етапах розвитку – в епоху мезоліту і неоліту (8000–3000 рр. до н.е.) – головними джерелами існування стали землеробство і тваринництво. Окремі групи племен перейшли до осілого способу життя. Починаючи з VII тисячоліття до н.е. стали з'являтися розрізнені центри патріархального родового суспільства. Почався розпад первіснообщинного ладу.

У фізичній культурі народів, що займалися випасанням худоби, втратили свою життєву важливість біг, стрибки, метання і переслідування дичини. На передній план висунулися верхова їзда й облавне полювання верхи на конях, інтерес землеробських громад до боротьби і підняття важких предметів, а також до танців і медитацій типу йоги, що ґрунтувався на віруваннях, пов'язаних з родючістю. Перехід до осілості загострив боротьбу за кращі землі і території, більш багаті. Це викликало необхідність ускладнення процесу підготовки юнацтва до самостійного життя. Центр уваги церемонії присвяти, що пристосовувала до нових умов випробування, став усе більш зосереджуватися на формах руху, характерних для бойової підготовки. Переслідування дичини й облавне полювання, у яких брав участь практично весь чоловічий склад племені, придбали характер військових маневрів. Проведення поєдинків, що передували сутичкам і були покликані служити “пробою сил” чи “передбаченням”, організовувалося таким чином, щоб вони

символізували непереможність тих, хто веде боротьбу і втілює собою силу співтовариства героїв. Точно таку ж ціль – “примиритися” і “залякати” – переслідував і виклик, кинутий супротивнику перед битвою, згадки про який є в міфології майже всіх народів.

У ході подальшого розвитку патріархально-родове суспільство через порівняно короткий термін почало розпадатися. З'явилася приватна власність. У результаті покороення більшої частини свого племені і пограбування інших народів представники пануючої племінної верхівки перестали займатися деякими формами роботи. В інтересах захисту власності і привілеїв набуває все більш важливого значення військова підготовка. Вимоги такої підготовки для частини племені, що відокремилася, в умовах військової демократії стають усе більш значимими й одночасно набувають демонстративного характеру. Підготовка до церемоній посвяти у воїни стала загальноприйнятною. У рамках же самого акта посвяти, що зберіг у значній мірі види церемоній, що існували раніше, на передній план висунулося суперництво типу змагань. Виникли постійні ритуальні центри проведення церемоній присвяти (Карнак, Марас, Пампас, Олімпія, Рьогьой, Куфферн, Вас, Стоунхендж). Виокремилися особи відповідальні за проведення церемоній просвят, а в деяких місцях і тотемістичні родові співтовариства, що проводили випробування, пов'язані з виборами вождів племен.

Сцени кінних змагань і змагань на колісницях (Тассілінський наскельний малюнок, II тисячоліття до н.е.)

Практично це означало, що у найрозвиненіших центрах світу відбувався процес диференціації випробувань посвяти. Продемонстровані тут поведінка і перемога не раз призводили до вирішення питання про вибір вождів. Спільно проведені змагання символізували криву приналежність один до одного. Типовий приклад цього приводить Енгельс у зв'язку з іграми ірокезів: “У грі в м'яч фратрії виступають одна проти іншої; кожна висуває своїх кращих гравців, інші стежать за грою, розбившись за фратріями, і тримають один з одним парі за перемогу своїх гравців”.

В епоху переходу від первіснообщинного ладу до класового суспільства виник естетичний ідеал наділеного надприродними тілесними і духовними здібностями легендарного героя, що насмілюється вступати в боротьбу з потойбічними силами і здобуває для людства таємниці, ретельно сховані від нього, і які охороняються цими силами. Гільгамес у вавілонян, Озіріс у єгиптян, Великий Ю у китайців, Геракл, Прометей і Ахіллес у греків, Зіґфрід у германців, Кешар у тибетців, Рустем у персів – усі вони були непереможними майстрами боротьби. Немає мисливців, бігунів, металників диска, каменю чи спису більш спритних, кращих, аніж вони. Людство, у якого прокинулася

самосвідомість, звеличуючи себе до героїв своєї фантазії, почало кидати виклик силам природи. З'явився майбутній ідеал фізичної культури рабовласницької епохи, що народжувалася – якого ще не зламала соціальна несправедливість – сильний, гордий і переможний титан.

Процес розпаду фізичної культури первіснообщинного ладу, що відбувався з VII тисячоріччя до н.е. і до епохи розквіту Римської імперії, охоплював порівняно невелику частину заселеної території Землі. Її залишки збереглися аж до поширення сучасної цивілізації на півночі, у тропічній і субтропічній Африці, на архіпелагах Ост-Індії і Тихого океану, а також у більшій частині Північної і Південної Америки.

Крім згаданого вище Фробеніуса, відомості про звички аборигенів зафіксували багато етнографів, мандрівників, місіонерів і колоніальних чиновників. Зважаючи на те, що окремі племена донині живуть в умовах, що нагадують первісний рівень виробничих відносин, ці відомості дозволяють виробити відправні позиції для приблизного реконструювання пам'яток фізичної культури первіснообщинного ладу. (Відносно цінність цих джерел варто підкреслити тому, що колоніальні завоювання, впливи європейської цивілізації надзвичайно деформували, опошлили самотні умови життя цих народів. Там же, де вони все-таки змогли залишитися недоторканими, панували настільки суворі умови проживання, що первісна фізична культура була в змозі дати лише хирляві паростки.

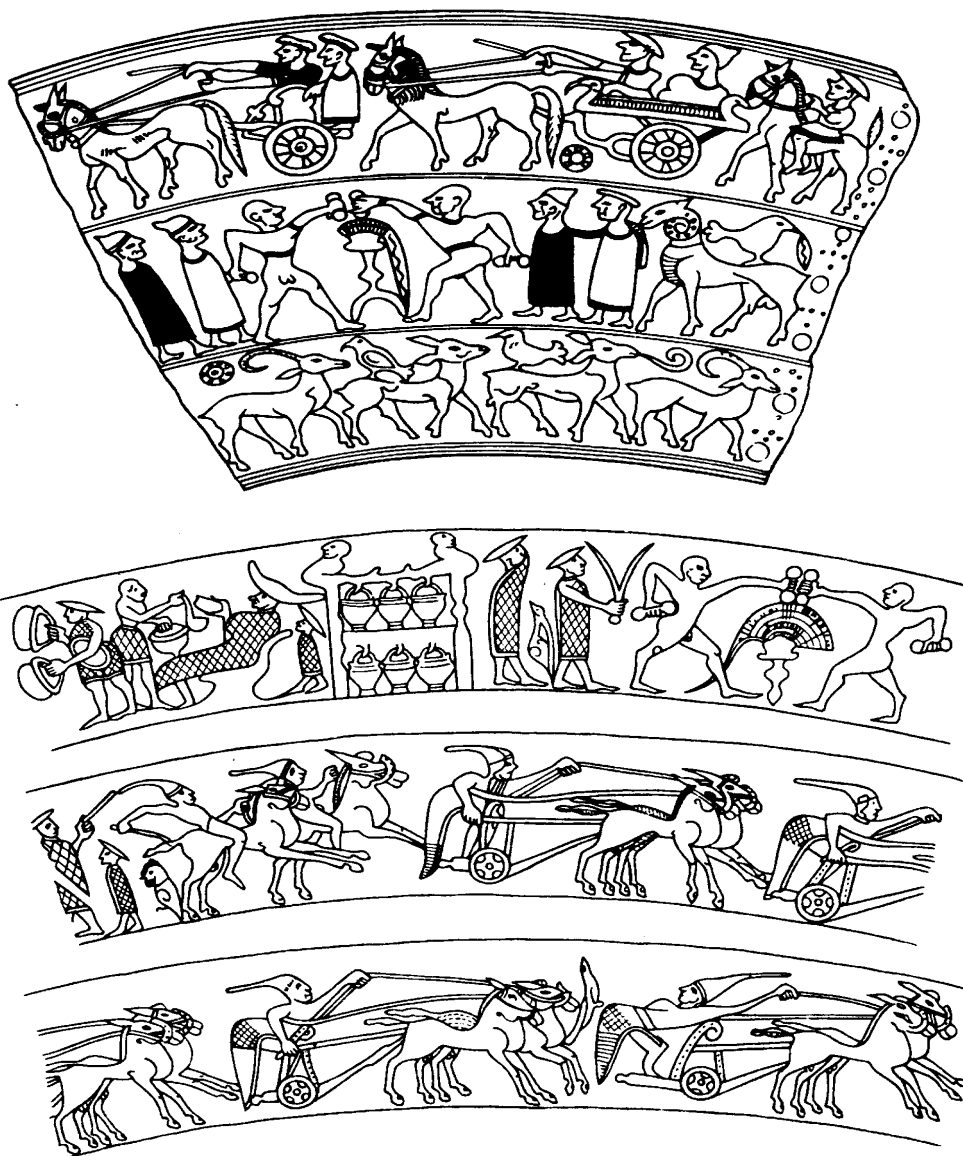

Бронзове відро з Куфферна з ознаками того, що там знаходився магічний центр проведення змагань посвяти у кельти (близько VI тисячоріччя до н.е.)

За словами норвезького мандрівника Карла Лумхольца, тарахумари – індіанці, що живуть на схилах гірського ланцюга Сьєрра Мадре, що простирається по північній границі Мексики, – здатні проводити змагання з бігу на дистанції довжиною в декілька сот кілометрів. Ці здібності пов'язані, очевидно, з переслідуванням дичини і суворими природними умовами. Мексиканці намагалися використовувати дані якості тарахумарів у марафонському бігу на Олімпіаді 1928 року, однак індіанці, що стартували без серйозного тренування, викликали розчарування, оскільки прийшли до фінішу з результатами нижче середніх, але без будь-яких ознак втоми.

Східноафриканські вахуми здатні, відштовхуючись босими ногами від низької термітної купи, стрибнути вгору на висоту понад два метри. Умови життя змушують їх у першу чергу розвивати стрибучість, що є головним критерієм в обряді посвяти в чоловіки. Той, хто під час випробувань не здатний стрибнути вище свого росту, не може потрапити в число повноправних чоловіків свого племені. Подібні ж відомості можна знайти про змагання з боротьби на Канарських островах і в Гвінеї, про змагання з “м'яча з перами” і

водяні двобої жителів індонезійського архіпелагу, про метання бумеранга корінними жителями Австралії.

Зображення вправ з обтяженнями, змагань на колісницях і перегонів на бронзовому казані з Васа і бронзовому відрі з Куфферна (V тисячоліття до н. е.)

На одному з невеликих островів архіпелагу Нові Гебриди кульмінацією традиційних змагань, що влаштовуються щорічно, є своєрідні “стрибки з вишки” на суші. Учасник цих змагань летить униз головою з висоти 30 метрів. До щиколоток його ніг прив'язуються кінці сплетених з ліан мотузок, протилежні кінці яких закріплюються на вершині вишки. Коли голова стрибуна майже досягає землі, точно виміряні пружні ліани скорочуються і злегка підкидають його, у результаті чого він плавно приземляється на ноги. Найбільшим авторитетом користуються ті учасники змагання, які в останню мить вільного падіння торкаються землі руками. За старих часів ті, хто не

насмільювався брати участь у цьому обряді посвяти, не мали права з'являтися на людях доти, поки не проходили всі випробування. Сьогодні ж від цього рятуються, надаючи в дарунок сільській громаді свиню чи який-небудь інший коштовний викуп.

Навіть із наведених вище уривчастих відомостей видно, що первісна фізична культура гармонійно поєднала в собі особисту фізичну підготовку кожного члена племені і виховання в одноплемінників почуття спільноти. Між іншим, саме це розвинуло ту стійкість і тверду волю, яку народи колоній протягом сторіч протиставляли, і часто небезуспішно, своїм завойовникам, озброєним сучасною вогнепальною зброєю.

У розвитку фізичної культури первіснообщинного ладу двічі відбувався якісний стрибок. У ході першого – полювання на великих тварин викликало до життя систему рухів, що відокремилася від процесу праці і поступово удосконалювалася, і її перенос на інші області життя. У рамках нової сфери діяльності (фізичне виховання) почалася диференціація безпосередньо корисних тілесних вправ, танцювальних рухів і ігрових елементів. У ході ж другого стрибка – в епоху розпаду первіснообщинного ладу – виникли ті інституційовані норми підготовки і відбору, що стали засобами суспільного підпорядкування.

Від основних елементів форм рухів, що склалися в рамках первісної магії, через суперечливі умови класових суспільств людство прийшло до високого ступеню систем рухів фізичної культури наших днів. У ході цього процесу матеріал рухів фізичної культури постійно піддавався стилізації, диференціації й інтеграції. Але навіть у найбільш розвинутих видах фізкультурної і спортивної діяльності приховані елементи, що відображають прагнення людини до підкорення природи, що або порізно, або у поєднанні один з одним вросли в сьогоднішню фізичну культуру. Так, наприклад:

а) за іграми з м'ячем, важкою атлетикою, штовханням ядра і полюванням стоять виробничі процеси;

б) за кінним спортом, бігом, стрибками, автоперегонами, лижним і ковзанярським спортом, змаганнями човнів – види діяльності, пов'язані з пересуванням і подоланням перешкод, і відповідно засоби досягнення цього;

в) за плаванням і польотами – рухи, помічені в природі;

г) за лікувальною гімнастикою і масажем – досвід лікування;

д) за змаганнями зі стрільби, метання спису і диску, боротьбою і масовими виступами фізкультурників видно окремі бойові дії чи їхні елементи.

2. Теорії походження фізичної культури

На сьогодні існують декілька теорій (гіпотез) походження фізичних вправ в ході розвитку суспільства:

- теорія трудової діяльності (марксистська теорія);
- теорія гри, ігрової діяльності (належить Шіллеру);
- теорія магії, культу, релігійних уявлень (уперше викладена Рейнаком);
- теорія зайвої енергії (сформульована Спенсером).

Теорія трудової діяльності.

Фізична культура, як і культура в цілому, є результатом суспільно-історичної практики людей. У процесі праці люди, впливаючи на оточуючу їх природу, в той же час змінюють і свою власну природу, розвиваючи при цьому свої фізичні і духовні сили. Необхідність підготовки людей до життя, і перш за все до праці, історично обумовила виникнення і подальший розвиток фізичної культури.

У стародавньої людини на відміну від тварин існував соціальний спосіб передачі досвіду (люди зберігали знаряддя і передавали із покоління в покоління навички їх виготовлення і використання). Саме це привело давню людину до того, що вона звернула увагу на явище вправління в процесі праці. Фізичні вправи були не тільки засобом підготовки до майбутньої діяльності, але і служили для передачі досвіду, були спрямовані на узгодження рухових актів, співробітництво, вироблення плану спільних дій. Досвід застосування фізичних вправ фіксувався і закріплювався у наочних образах первісного мистецтва.

Здатність до мислення дозволила людині встановити, зокрема, зв'язок між попередньою підготовкою і результатами полювання. З цього моменту і починається поступове відділення ряду рухових актів від виробничої основи і перетворення їх у початкові фізичні вправи. Вказані дії протікали поза прямим виробничим процесом (навчання стрільбі на точність попадань у різні зображення тварин відоме за археологічними джерелами). При цьому мисливець усвідомлював дійсність, а правильність своїх дій порівнював із справжнім полюванням, бачачи безсумнівну користь попередньої підготовки.

Теорія гри, ігрової діяльності

Діти, наслідуючи дорослих, відтворювали основні форми їх трудових рухів і тим несвідомо готували себе до праці. Поступово люди усвідомили залежність між вмінням користуватися знаряддями праці і результатами праці. Усвідомлення цього привело їх до свідомого ігрового відтворення трудових процесів як засобу удосконалення своїх трудових навичок.

З удосконаленням знарядь праці (спис, лук і стріла, сокира і т.п.) відбувся природний поділ праці (за статевою і віковою ознакою), виникло первісне господарство, а разом з ним і родова організація суспільства. На початковому ступені первіснообщинного ладу всі члени роду брали участь в ігрових змагальних діях, що відображали основні трудові процеси. Ігрові дії були важливим засобом трудового виховання й одночасно з цим – засобом фізичного виховання. Ніяких спеціальних пристосувань для ігор не було. Гравці користувалися тими ж предметами (знаряддями), що використовували в праці. У деяких народів до XIX ст. збереглися багато ігор, що зародилися в умовах раннього первіснообщинного ладу. Наприклад, у мансі, ханте і нанайців збереглася гра у ведмедя, у ній учасники бігають, стріляють з луків, борються з ведмедем і т.д. У слов'ян же довгий час існували такі ігри, як “льон”, “просо”, “город”, “мак”, “капуста”, “ріпа”, “гуси-лебеді”, “кішки-мишки”, “шуліка” і т.д.

У колективній праці і побуті удосконалювалися мова і мислення людей. В іграх люди стали вже переходити від простого копіювання технічних прийомів трудових процесів до творчого узагальнення реальної дійсності. Поступово абстрагувалася тематика ігор і рухів граючих. З'явилися штучні предмети (знаряддя) для ігор (м'ячі, бабки, кулі, свайки, цурки, ключки, ракетки і т.п.). Стали обладнуватися і спеціальні площадки для змагальних ігор. Абстрагування тематики змагальних ігор, поява штучних ігрових знарядь і спеціальних майданчиків для ігор уже свідчать про виділення змагальних ігор у відносно самостійну галузь суспільно корисної діяльності – фізичну культуру. У цей час виникають регулярні загальнонародні свята з визначеним у кожного народу ритуалом їхнього проведення. Основним змістом свят були танці, колективні змагальні ігри, єдиноборства. Останні стали засобом підготовки людей не тільки до трудового, але і до бойової діяльності. Збільшення народонаселення і розвиток скотарства іноді приводили родово-племінні групи до боротьби за пасовища і місця для полювання. Потрібно було вміти не тільки працювати, але й боротися за кращі природні угіддя.

Теорія магії, культу, релігійних уявлень.

Із виникненням релігійних вірувань елементи фізичних вправ пов'язувались із релігійними обрядами. Так появились культові танці, ігри.

Важливу роль у цьому питанні відіграла також свідомість древньої людини, її духовний світ. Полювання й інші життєво важливі заняття вимагали уважного, свідомого до себе ставлення, а також певного рівня розвитку цілого ряду вмінь і навичок. Нерідко, перед тим як відправитися на полювання, людина зображала на скалі чи землі ту тварину, на яку вона передбачала полювати, і наносила по зображенню удари чи стріляла по ньому з луку. Здійснюючи магичні дії, людина в той же час загартовувала свою волю, виробляла точність ока і влучність руки, набувала навички, необхідні в реальному полюванні. Розвиток мислення, свідомості первісної людини стало суб'єктивною передумовою виникнення фізичного виховання в суспільстві.

Теорія зайвої енергії.

Людина – істота соціально-біологічна з властивою їй руховою активністю. Рухова діяльність людини призводить до вправління її органів. Радянський дослідник М.О. Косвен в “Нарисах історії первісної культури”, відзначаючи прагнення людини до руху, пише: “...увечері, відпочивши від втоми трудового дня, первісна людина відчуває природну фізіологічну потребу розім'яти свої члени... Фізкультурно-тренувальний чи свого роду емоційно-збудливий характер мають поширені мисливські та військові танці, які виконуються перед відправленням на полювання або в похід”.

Людина – це істота не лише соціальна, але і природно-біологічна. Вона не успадковує види діяльності, але біологічні можливості їх засвоєння можуть передаватися у спадок. Людина з народження наділена у вигляді задатків природними життєвими силами, які можуть бути розвинуті за допомогою фізичних вправ. Саме тому біологічною передумовою, природною основою

появи фізичних вправ вважається природна потреба у вправлянні органів, необхідному для їх повноцінної життєдіяльності.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

1. Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу.
2. Значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції. Зміст античної гімнастики.
3. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму.
4. Особливості фізичної культури у країнах Стародавнього Сходу та Америки.

Література: 4,11,18,28.

1. Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу

На територіях розташованих безпосередньо на схід від Середземного моря, на рівнині між Тигром і Євфратом, вздовж Нілу і далі в долинах Інду і Хуанхе протягом V і VI тисячоліть до н.е. почали відбуватися такі зміни, які викликали корінний поворот в історії людства. Окремі народи, створивши землеробські і тваринницькі поселення, досягли рівня урбанізації. В результаті інтенсивного розвитку їх громад у напрямку приватної власності і класових відносин там вперше виникли державні утворення. У процесі виробництва більшою чи меншою мірою було включено працю рабів.

У відповідності із зміною умов життя ключовим завданням фізичної культури, яка почала носити класовий характер, стало виховання типу людини готової для утримання влади і завоювань. Види фізичної культури, які зберегли трудові мотиви, в середовищі панівних прошарків, що відокремилися від народу, поступово перетворилися в практичний додаток до військової підготовки.

Загальновідомо, що стародавнє військово мистецтво характеризувалося розташованими в лінію бойовими порядками і серією примітивних маневрів. Долю битв, які велися холодною зброєю, що легко виходила з ладу і деформувалася, врешті-решт вирішували сила м'язів окремих воїнів, їх витривалість, спритність, досвідченість, вольова і моральна стійкість. Відповідно цьому введено замість підготовки до ритуальних випробувань посвячень обов'язкове фізичне виховання юнацтва майже у всіх державах базувалося на атлетиці, стрільбі із луку, перегонах колісниць, перегонах на конях, плаванні, полюванні, контактних фізичних поєдинках і танцях зі зброєю, ціллю яких було підняття бойового духу. Підвищенню ж ефективності навчання служили різні змагання, які організовувалися в більшості з урочистими зовнішніми атрибутами.

Заслуговує уваги одна помітна закономірність у співвідношенні розвитку стародавньої фізичної культури і військового мистецтва. Там, де у фізичній культурі аристократії атлетичні форми рухів відходять на задній план і

починають панувати репрезентативне полювання, культ лазень, гра у м'яч, розваги, що не потребують великої рухливості, а бойові танці перетворюються у театральні видовища, мова вже йде або про використання армії найманців, або про занепад самої держави.

Вивчення форм змагань, які регулюються різного роду нормами, дозволяє виявити другий ключовий фактор суспільної саморегуляції ролі фізичної культури стародавнього світу – надмірна кількість магічно-містичних обмежень. Мотиви рухів, що несли на собі відбиток різних релігійних ідеологічних течій та одночасно виконували функції виховного, лікувального, військово-прикладного і виразного характеру в межах своїх зв'язків із магією – особливо в епоху становлення фізичної культури – що перепліталися настільки тісно, що, відокремивши їх один від одного, навряд чи можна зрозуміти щонебудь. В умовах, які існували в державах Стародавнього Сходу, фізична культура також постає в якості уявних засобів розвитку. Свою роль посередника між людством і природою вона може здійснювати, лише будучи підкореною усталеним, відчуженим від людини уявленням. Творча діяльність людини з формування і удосконалення культури рухів виявляється примушеною обслуговувати культ.

Третій ключовий фактор особливостей фізичної культури стародавнього світу захований у встановлюючих межі суспільного розвитку відмінностях визначального характеру між двома основними способами виробництва і їх відтінками. Наперед скажемо тільки те, що у характерних для Стародавнього Сходу способах виробництва праця окремого індивідуума носила не громадський, а лише побічний характер. Згідно з системи цінностей, які сформувалися у цих умовах, із досягнень індивідуума в рамках фізичної культури також приймалися тільки ті взяті із минулого і раз і назавжди закріплені основні норми, які знаходилися в суворій відповідності до уявлень громадськості, а точніше, деспотичного режиму влади, який утілював її. На противагу цьому із появою способу виробництва, який вимагав взаємозв'язку індивідуальної та суспільної праці, фізична культура народів Середземномор'я звільнилась від характерних для Стародавнього Сходу культових обмежень. Тут могла сформуватися така еластична гуманоцентриська система канонів, при якій фізична культура не тільки відокремилася від безпосередніх практичних умовностей, але й зуміла створити самостійні естетичні і етичні категорії.

2. Значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції. Зміст античної гімнастики

Ще древні зрозуміли та усвідомили корисність занять фізичними вправами для людини. Заради виховання гармонійної особистості та громадянина у Стародавній Греції була створена унікальна для того часу система виховання, яка включала розумову, естетичну та фізичну освіту. При чому фізичній культурі відводилося неабияке значення: греки вважали однаково неосвіченим, як того хто не вмів читати, так і того, хто не вмів

плавати, а давньогрецький філософ Платон приймав за кульгавого кожного, хто був непропорційно розвинутий духовно та фізично.

Все тогочасне грецьке суспільство пронизувала ідея калокагатії (від грецьких слів “красота” та “доброта”). Калокагатія – це одночасне благородство особистості плюс краса та фізична досконалість тіла людини. Один із напрямків досягнення калокагатії включав гармонію фізичного розвитку. Звідси відоме правило: у становленні вільного громадянина з дитячих років фізичне виховання було важливе і відіграло першочергове значення.

Давньогрецька цивілізація тому і зайняла своє виключне місце в історії, що виділялась серед країн і народів і раніше, і пізніше саме пріоритетом та повагою до фізичної досконалості людини. Досконалістю була життєвою якістю кожного вільного громадянина з дитинства до старості. Через фізичну досконалість, як основу буття, вважали греки, можуть досягатися і особисті цілі і цілі служіння місту-державі.

У той же час фізична досконалість не була самоціллю, готовністю проявити грубу силу. Вона поєднувалась з іншими якостями людини. Громадянин грецького полісу повинен був займатися фізичними вправами, якщо він сподівався в подальшому відігравати яку-небудь роль у державі. Видатний політик Перікл говорив, що не може довірити навіть другорядну державну посаду людині, яка не підкріпить інтелект фізичною підготовкою.

Після загибелі Мікенського світу в Стародавній Греції утворилася велика кількість міст-держав з різноманітними соціальними структурами та політичними системами. В цих полісах були не лише створені, але і сотні років процвітали виховні системи для розвитку тіла та розуму молоді, що мали за основу згадані нами принципи та ідеї створення досконалого громадянина.

Відомості про організацію виховання в Стародавній Греції є бідними, особливо щодо найдавніших періодів. Найбільш імовірно, що обов’язок виховання лежав на главі сімейства. У певних випадках закони робили виховання молоді обов’язковим. Відомий законодавець Харон зробив заготовки для створення публічних шкіл у кодексі, що він вимріяв для Катани. Розробки щодо виховання молоді знаходимо у Солона, Есхіна, Платона. Ми дізнаємося від Плутарха, що коли афіняни покинули своє місто у 480 р. до н.е. і знайшли притулок у Тройзені, вони відразу ж продовжили виховання маленьких дітей.

Не можливо створити задовільну картину виховання молоді у всьому давньогрецькому світі. Тому спираючись на літературні та археологічні свідоцтва ми можемо висвітлити деякі головні життєві аспекти виховання молоді у двох містах, які були опірними стовпами в античному світі і які представляли дві протилежні позиції цього світу: Спарті та Афінах.

Виховання у Спарті

Загальновідомо, що з раннього архаїчного періоду спартанське виховання мало на меті підготовку досконалого воїна. З цієї точки зору спартанська система була досконалою. Спарта ніколи не налічувала більш аніж 10 тисяч чоловік, які тримали у покорі ілотів, число яких нерідко коливалося від 200 до 300 тисяч. Саме це показує досконалість їхнього військового виховання, яке дозволяли їм не лише вижити, але й бути провідною військовою державою у

грецькому світі. Ідеал спартанської системи виховання підсумовується у наступних рядках Тіртея:

Найвищим призначенням для чоловіка є вмерти
Борючись в авангарді за рідну землю.

Також:

Я не вважаю ні пам'яті доброї, ні слави достойним
Мужа вправного в бігу чи боротьбі...
Бо як не буде відважно стояти він
В битві кривавій чи з ворогом йди в рукопашну:
Це лише доблесть і це лише подвиг для юного мужа,
Краще, прекрасніше інших похвал поміж людей.

Хоча цей тип виховання не зустрів схвалення в сучасності, так само, як і в інших греків, але він був оцінений в історичному контексті держави, що його прийняла. Особисте життя спартанців належало державі. Молодий спартіат виховувався буквально під наглядом всієї держави: тут контролювали дитину майже з перших днів її існування. За легендою, слабких дітей скидали з урвища, оскільки вважалось, що життя такого малюка не потрібне ані йому самому, ані державі. Таким жорстоким (з погляду сьогодення) чином спартіати прагнули не допускати у своє середовище слабких і хворобливих людей.

Новонароджених не пеленали, а уже з 7 років хлопчики виховувалися в громадських школах. Першу групу складали хлопчики 7-12 років. Педоном слідкував за іграми дітей спостерігаючи, чи сміливий хлопчик, чи наполегливий у бійках. Навчанню ж грамоті приділявся мінімум часу. Головні зусилля спрямовувались на досягнення фізичного загартування.

Із 12-14 років режим хлопчиків будувався так, щоб привчити їх до невибагливості та витривалості. Тут уже вибирався серед хлопчиків старший – ірен, – який цілком розпоряджався своїм загоном. Їжу юні спартанці зобов'язані були здобувати крадіжкою: так виховувалась спритність. За найменшу провину жорстоко карали: так виховувалось терпіння. Одяг зводився до мінімуму навіть взимку. А з 18 років юнак ставав ефебом, отримував озброєння воїна та займався лише військовими вправами. З цього часу моді спартанці приймали участь у криптиях – нічних походах у пошуках ілотів. На їх думку, кожен ілот, який знаходився вночі поза домівкою, був змовником і його слід було вбити.

За давнім звичаєм, кожні 10 днів ефеби повинні були без одягу проходити перед ефорами – чиновниками, які слідкували за виконанням громадянами Спарти всіх законів і постанов. З приводу цього щодакного контролю за ефебами Павсаній повідомляє: “Якщо вони були міцними і сильними, ніби викарбуваними із каменю, завдяки тілесним вправам, то їх захочували загальним схваленням. Якщо ж ефори помічали у них сліди кволості та крихкотілості або ж зайвого жиру (результат недостатніх тренувань), юнака піддавали тілесному покаранню”.

Розумове виховання державою не захочувалось. Це було особистою справою кожного спартанця. Основними ж елементами навчання молоді були полювання, релігійні та військові танці, яким присвячувалась більша частина

дня хлопчиків та юнаків. Головними видами фізичних вправ були: біг, стрибки, метання, боротьба, кулачний бій, ігри.

Дівчата спартанки також мали фізичне виховання. Головна ціль їх фізичної підготовки пов'язувалася із посиленням військової могутності Спарти. Молоді спартанки, міцні та загартовані готувалися стати матерями таких же міцних і загартованих воїнів.

Кінцевою метою спартанської системи фізичного виховання було виховання досконалого воїна, без зважання на обмеженість і некультурність основної маси спартанців. Фізичне виховання зробило з них добрих атлетів. Завдяки йому саме вони домінують на ранніх Олімпійських іграх. В цьому ракурсі важливого значення набувають судження Фукіда, що спартанці першими ввели новачії в ігри та тренування атлетів. Вони створили фундаментальні риси грецького атлетизму: змагання оголених атлетів у іграх і звичка натирати тіло атлета оливковою олією.

Плутарх з ентузіазмом розповідає про заняття спортом жінок, яке було цікавим феноменом у період римського правління.

Хоча історичний факт обмеженості горизонту спартанського життя є безперечним, добре відомо, що Спарта була видатним культурним центром і виробляла незрівнянні витвори мистецтва, вона приваблювала до себе велику кількість артистів і поетів.

Виховання в Афінах

Афінська виховна система істотно відрізнялась від спартанської. На противагу міцному військовому тренуванню спартанців, лідери афінської демократії створили у своїй країні гармонійне виховання, метою якого було створення громадян здатних добре оборонятися. Це виховання було в загальній гармонії з цілою системою афінського життя, в якій воно було невід'ємним і неодмінним елементом. Контраст між виховними системами обумовлений контрастом у політичній і соціальній структурі обох міст.

Афінська виховна система, як і виховні системи всіх інших грецьких міст, складалася з гімнастики, музики та граматики. Суть розбіжності між афінською та спартанською системами полягала у меті виховання молоді та характері фізичних вправ і музичного тренування.

В Афінах виховання молоді протягом архаїчного періоду мало виключно аристократичний характер. Метою афінського виховання на початок класичного періоду стає калокагатія.

Перший етап виховання дітей складали різноманітні ігри. А з 7 років починалось шкільне життя афінського хлопчика. На відміну від Спарти, дитину тут і в учбовий період не відривали від сім'ї. До 14-16 років хлопчик під наглядом раба відвідував приватні школи, де навчався музиці, читанню, письму і, зрозуміло, фізичним вправам.

В Афінах існувало три види шкіл, які можна було відвідуватися одночасно: граматична, музична і гімнастична (палестра). В палестрі хлопчик-афінянин знаходився значну частину дня. Тут, під керівництвом педономів і гімнастів, він проводив час в безперервних вправляннях і дружніх змаганнях зі своїми ровесниками. Але уже з 14-16 років виховання афінянина відбувалося у

громадських гімнасіях. Тепер ними керували гімнасіархи, педотриби і все ті ж гімнасти. Значно збільшувалось фізичне навантаження. Одночасно вводились елементи громадського виховання (бесіди із дорослими, відвідування театрів, судів, народних зібрань, мусичних змагань та змагань атлетів).

Хлопчика послідовно привчали не лише до елементарної товариської, але й до активної соціальної позиції.

Виховання в гімнасіях було підготовкою до військового навчання. Вісімнадцятирічний юнак міг бути прийнятим до числа вільних громадян і після принесення присяги на вірність державі він вступав у ряди ефебів.

Дворічне навчання ефебів спочатку проходило у таборах, де вони засвоювали техніку тактику ведення бою. Другий рік ефеби проводили вже у віддалених гарнізонах. Вони вели життя регулярних солдатів, несли охорону на кордоні держави.

Не дивлячись на спільність кінцевої мети (захист рабовласницької держави від зовнішніх та внутрішніх ворогів), між вихованням молоді в Афінах і Спарті є суттєві відмінності. Афіньська система відкривала більше можливостей для різнобічного удосконалення особистості. Військова фізична підготовка не заважала тут розвитку широкого культурного процесу. У Спарті ж було нормою не лише вузько військово виховання, але й безперечне принесення інтересів окремої особистості в жертву рабовласницькому колективу.

Однак, при цьому не можна забувати, що й Афіньська держава справу розумового виховання не рідко надавала приватній ініціативі.

Багато тут залежало і від фінансових можливостей батьків. У Спарті ж весь педагогічний процес не лише контролювався, але й здійснювався державою. А в Афінах така опіка поширювалась на виховання лише частково. Перші громадські гімнасії тут з'явилися у VI ст. до н.е., а у V ст. до н.е. їх планування та архітектура досягли максимальної досконалості.

З часом гармонійне виховання стало майже нормою не лише в Афінах, але й у багатьох інших містах та містечках, де жили вільні елліни.

Зміст античної гімнастики

Слово “гімнастика”, точніше “гюмнастика”, походить від грецького “оголений”. Оголеність пов'язана із гомерівським періодом, коли заняття, які проводилися на березі річок, струмків і біля моря, містили багато таких завдань, для виконання яких одяг був перешкодою (подолання водної перешкоди, боротьба у воді). Згідно з іншими згадками, греки, вірячи у магію, вважали, що одяг може ослабити фізичні здібності людини.

Антична гімнастика у тому, що стосується її цілі навчання і вправ, складалася із трьох основних частин: із рухливих ігор, в яких під спостереженням батьків чи вихователів приймали участь діти від 1 до 7 років, а також із навчання палестриці і орхестриці.

1. Вправи дитячих ігор, які проводилися у рамках фізичного виховання, вправи із м'ячем, обручем, біг, метання спису, диску та інші вправи, які розвивали спритність.

2. Елементи фізичного виховання, взятого у більш вузькому сенсі слова, включала у себе палестра. Ця назва пов'язана із першопочатковими залами для боротьби (палестра), які були побудовані у VIII ст. до н.е. замість турнірних майданчиків під відкритим небом. У рамках системи вправ основу загальної фізичної підготовки складало комплексне випробування, пентатлон. Воно включало у відповідності зі традиціями біг (приблизно 192-196 м), стрибки у довжину з гальтерами, метання спису, диску і боротьбу. Із числа інших вправ, які відносяться до палестри, найбільше значення мали рукопашний поєдинок, кулачний бій, боротьба вільним стилем, боротьба і метання каменів. У цій школі навчали також бігу зі зброєю, верховій їзді, стрільбі з луку, плаванню і навіть, за виключенням Спарти, веслуванню.

3. Орхестрика, що сформувалася із ритуальних танців, тісно пов'язаних з давніми обрядами посвячення, включала у себе мистецтво рухатися і вправи, що вважалися необхідними для розвитку спритності. Одночасно вона служила ввідним і додатковим до палестри навчанням. До неї зараховували ігри із м'ячем і для розвитку спритності, акробатичні вправи, обрядові, театральні і бойові танці. Дуже важко з'ясувати розвиток вправ і їх різницю в орхестриці, тому що зображення вправ, що збереглися, показують не процес їх виконання, момент, який виражає їх зміст. На основі цього можна встановити лише те, що вправи з м'ячем, яким навчали у рамках орхестрики, не містять у собі елементів групової гри. А у самих формах танцювальних рухів і їх мотивах відображаються племінні мисливські традиції, ритуальні танці в часи егейської культури, а також звичаї сусідніх народів. Так, наприклад, Ксенофонт посилається на запозичення критських мотивів, а Геродот – ефіопських танців зі стрілами. Історичну цінність останньої заяви підкреслює той факт, що згадані Геродотом танці зі стрілами можна і сьогодні зустріти в ефіопському фольклорі.

Фізичне виховання Стародавньої Греції через десятки століть було використане у багатьох країнах при формуванні національних систем фізичного виховання дітей і молоді.

Атлетика Стародавньої Греції за багатьма показниками, такими як: масовість, поголовне фізичне виховання та захоплення спортом, усвідомлення корисності занять фізичними вправами та збільшення обороноздатності держави, естетикою і кодексом честі атлета тощо, – дорівнюється, а можливо в чомусь і перевищує сучасну систему фізичного виховання.

3. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму

Найвищого розвитку рабовласницький лад досяг у Стародавньому Римі. На відміну від Стародавньої Греції Рим виник і розвивався як держава централізована, що робило його значно більш сильним, ніж Греція, і суттєвим чином вплинуло на розвиток різних сторін суспільного життя і культури, у тому числі і культури фізичної. Історія Стародавнього Риму нараховує три основні періоди: царський період, період республіки і період імперії. Так званий царський період (VIII-VI ст. до н.е.) – це епоха розпаду родового ладу і освіти Римської держави. Фізична культура цього періоду мало чим

відрізнялася від фізичної культури інших народів. Носила вона переважно військовий характер. Поширені були змагання вершників, перегони колісниць, вправи в метанні спису, боротьба, кулачний бій та ін.

У період республіки (VI-I ст. до н.е.) Римська держава вела численні й успішні війни, розширюючи свою територію спочатку в Італії, а згодом і за її межами. Це привело до того, що фізична культура, як і багато інших сторін загальної культури, набула яскраво вираженого військового характеру. Але на відміну від Греції у Римі не було обов'язкової державної системи фізичного виховання. До того ж на великій території Римської держави не було можливості слідкувати за вихованням кожного хлопчика, та й не було необхідності у цьому. Із великої кількості громадян завжди набиралося достатньо воїнів. Питання про фізичне виховання у сім'ї вирішувалося з волі батька. Кожен римлянин повинен був бути готовим до несення військової служби, яка для більшості була єдиною можливістю зайняти більш високе положення у суспільстві. Крім того, завойовницькі війни, що супроводжувалися грабежами, приносили багатства навіть рядовим легіонерам. Тому кожна сім'я була зацікавлена у хорошій фізичній підготовці юнаків.

У Римі існували приватні школи, у яких хлопчики із багатих і знатних сімей одержували добру фізичну підготовку. Підлітки бігали, боролися, метали списи, навчалися їздити верхи, фехтували. Крім того, вони грали у м'яч та інші ігри. Час від часу в Римі влаштовувалися змагання, на яких юнаки змагалися у верховій їзді, фехтуванні та інших вправах військово-прикладного характеру (троянські ігри, римські ігри, плебейські, тобто народні, ігри, а також змагання з нагоди урочистих дат та ін.). Були й спроби проводити у Римі змагання подібні до Олімпійських. Одного разу консул Сулла навіть змусив провести Олімпійські змагання у Римі (80 р. до н.е.), але вони не мали успіху. У той же час вплив грецької культури в Римі, особливо після завоювання Греції посилюється. Римська молодь стала широко використовувати фізичні вправи греків. Змагання римських юнаків спочатку влаштовувалися на майдані, присвяченому богу війни Марсу (Марсове поле), а згодом для них почали будуватися спеціальні споруди, подібні до сучасних стадіонів, – цирки.

Таким чином, у Стародавньому Римі не склалася така струнка система фізичного виховання, як у Греції. Зате система військово-фізичної підготовки воїнів досягла тут досконалості. Про це багато писали військові історики. Навчання воїна тут було дуже суворим і було розраховане на розвиток у нього всіма можливими способами фізичної сили. Окрім регулярного навчання володінню зброєю і різних руходів широко практикувалися біг, стрибки, стрибки із шестом, скелелазіння, боротьба, плавання – спочатку без одягу, потім у повному спорядженні. Тривалі марші у повних похідних обладунках, коли кожен воїн ніс на собі від 40 до 60 фунтів, здійснювалися з швидкістю 4 милі на годину. І не тільки новобранці, але й ветерани-легіонери повинні були робити всі ці вправи, щоб зберегти фізичну бадьорість і спритність і бути звичними до втомливих занять і позбавлень.

У римській армії широко застосовувалися спеціальні приладдя для фізичних вправ: дерев'яний кінь, штурмові драбини, опудала для нанесення ударів і уколів.

У кінці II ст. до н.е. у Римі створюється постійна, професійна армія. Це звільняє основну масу населення від військових обов'язків, і значення військово-фізичної підготовки молоді поступово зменшується. Разом із тим все більше зростає інтерес до різного роду циркових видовищ, які влаштовувалися представниками римської знаті з метою завоювання популярності у народу для досягнення своїх цілей (вибори на вигідні посади та ін.).

Звільнення від військових обов'язків і фізичної праці, яка тепер цілком лягла на плечі рабів, римські громадяни в більшості своїй перетворюються у декласований натовп, який має масу вільного часу. Кількість видовищ для неї безперервно зростає. Якщо спочатку глядачі задовольнялися лише співом, музикою, боротьбою і кулачним боєм, то тепер з'являються битви із дикими тваринами або навіть страти, коли на арені цирків беззбройних людей віддають на розтерзання тваринам, з'являються і бої гладіаторів. Спочатку це був звичай, коли на могилах знатних людей після похоронів влаштовували битву гладіаторів, яка була відголосом людських жертвопринесень, але із II ст. до н.е. ці битви стали влаштовуватися в цирках спеціально для розваги глядачів. Підготовка гладіаторів відбувалася в спеціальних школах, куди відбиралися фізично найсильніші раби. Їх навчали володінню найрізноманітнішою зброєю і складним прийомам ведення бою. Пізніше на арену цирків випускали цілі загони гладіаторів, а згодом стали влаштовувати між ними на спеціальних водоймах морські бої. Іноді гладіатори, які добре билися, в якості нагороди одержували свободу, але більшість із них гинула.

Хороша військова і фізична підготовка гладіаторів створювала небезпеку для Риму, особливо під час повстання рабів. Гладіатори завжди були передовим, найбоєздатнішим загоном повсталих. Добре відоме в історії повстання Спартака (73-71 рр. до н.е.) ледве не повалило Римську державу.

Незадовго до початку нашої ери в Римі відбувалися громадянські війни, викликані загостренням протиріч рабовласницького суспільства – повстаннями і масовою втечею рабів, боротьбою за владу між різними угрупованнями аристократії. У прагненні стабілізувати своє становище верхівка римського суспільства все більш схилилася до встановлення диктатури. У Римі утверджується одноосібна влада імператорів. Володіючи державними коштами, імператори тепер мали можливість влаштовувати значно більш пишні і навіть багатоденні видовища для римського натовпу. Недивлячись на те, що влада імператорів була, по суті, військовою диктатурою, популярність у народу, його підтримка мали для імператорів велике значення. Кількість святкових днів у році до кінця існування Римської імперії досягала 175-ти. Поряд із змаганнями атлетів, гладіаторськими боями та іншими вступами у цирках широкий розвиток одержали перегони колісниць.

Для проведення змагань були побудовані грандіозні споруди. Найвідоміші з них терми імператора Каракалли (приміщення для плавання і купання) і Колізей.

Римські імператори засновували різні змагання і для вільної молоді. Так, імператор Август неодноразово влаштовував атлетичні змагання на марсовому полі, свята із змаганнями атлетів на честь перемог. Деякі із них проводилися регулярно раз у чотири роки, подібно до грецьких Олімпійських змагань. Багато змагань влаштовував імператор Нерон, який навіть сам приймав участь у перегонах колісниць. Імператор Доміціан заснував так звані капітолійські ігри. Для проведення цих ігор на Марсовому полі було побудовано спеціальний стадіон, що вмщував до 15 тис. глядачів. Так само робили й інші імператори.

Як і в Греції, серед атлетів з'являються професіонали, які навіть створюють професіональні об'єднання. Про одне з них, очевидно найбільше, відомо, що воно мало своє розкішне приміщення і носило назву "Товариство атлетів, увінчаних перемогою на священних іграх".

З IV ст. до н.е. із приходом у Рим християнської релігії проведення свят поступово припиняється. Християнська церква вела боротьбу із цими видовищами, так як вони відволікали людей від церкви, особливо у святкові дні. Змагання, присвячені язичницьким богам, заборонялися, як такі, що суперечать новій релігії. У 394 р. до н.е. імператором Феодосієм було заборонено язичницькі святкування, в тому числі й Олімпійські змагання в Греції. Останніми були 293-ті агони. У 404 р. до н.е. було заборонено бої гладіаторів, які тепер замінялися змаганнями атлетів і виступами акробатів. У східній частині Римської імперії, Візантії, циркові видовища і особливо перегони колісниць зберігалися ще дуже довго. Однак у цілому, фізична культура рабовласницького ладу приходить до занепаду, поступаючись місцем культурі нового суспільства.

4. Особливості фізичної культури у країнах Стародавнього Сходу та Америки

Перші відомі нам сліди фізичної культури стародавнього світу були виявлені у районі, що примикає зі сходу до Середземного моря, а точніше в Месопотамії. В IV тисячолітті до н.е. тут склалися суспільні системи, в умовах примітивного войовничого деспотизму яких військові і культурні функції політичної влади були поділені між світськими та релігійними колами пануючих класів.

Зона Стародавньої Месопотамії

Стародавню Месопотамію та прилеглий до неї регіон правомірно вважають колискою людської культури та цивілізації. Саме тут вперше на службу державної організації були поставлені мистецтво, писемність, календар, а також фізична культура.

Збереглися тільки окремі відомості про фізичну культуру державних утворень, що змінювали один одного на території Месопотамії з IV тисячоліття до н.е. Одними із них були *шумери*, які проживали п'ять тисяч років тому в долинах річок Тигр і Євфрат. В період формування та зміцнення окремих держав активну участь у підтримці й розвитку фізичної культури приймало, зокрема, вільне сільське населення, з якого набирався у рекрути прошарок простих воїнів. Однак на більш пізніх етапах розвитку цих держав участь у

демонстративних заходах змагального характеру і ритуальних танцях, які пред'являли високі вимоги до фізичних даних учасників, із багаточисельними акробатичними елементами (оскільки вони служили військовим і культовим цілям), поступово ставало привілеєм замкнених груп пануючого класу. Наймана ж армія, яка виникала зазвичай у періоди занепаду (її формували із представників сусідніх народів), збагачувала фізичну культуру елементами військово-прикладної підготовки.

Вирішальну роль в революціонізації фізичної культури Месопотамії, а згодом і Близького Сходу і всього стародавнього світу відіграла та обставина, що на початку II тисячоліття до н.е. була винайдена легкий (із застосуванням осі) і швидкий бойовий візок (колісницю) на кінній тязі. Масове використання коней не тільки привело до перетворення військового мистецтва і фізичної культури, але також покращило транспортне з'єднання між країнами і тим самим прискорило обмін культурними цінностями та досвідом. Серед пам'яток про це, зокрема, свідчить "Книга тренінгу" мітаннійця Кіккули, яка є найдавнішою із відомих методичних посібників з тренінгу коней. (До нас дійшов переклад на хетську мову, який датується 1360 роком до н.е.)

На основі різних письмових і неписьмових джерел, а також деяких аналогій можна встановити, що саме тут палка, виготовлена із очищеного стержня фінікової пальми, стала застосовуватися для гри в так званий м'яч із битою, а згодом і в кінному поло. Найдавніша пам'ятка культури боротьби на поясах, в основі якої лежали бойові прийоми полонення суперника, – бронзова статуя, виготовлена приблизно в 2800 р. до н.е. (Виставлена в Багдадському музеї.) Ритуальні змагання, які проводилися в новорічній світа на честь бога Мардука, більш ніж на тисячу років випередили Олімпіади античних греків.

Про розвиток фізичної культури *Вавилону* свідчать теракотові зображення полювання, загону тварин, стрільби з луку, кулачного бою і змагань на колісницях, а також висічені на камені тексти Законів Хаммурапі, які датуються 1800-1750 рр. до н.е.

Від *ассирійської держави* до нас дійшло рельєфне зображення воїнів, що пливають, рухи яких нагадують стиль "кроль" (приблизно 1200 р. до н.е.), а з пізніших часів – зображення володарів і знаті, які полюють на колісницях. Згідно з іншими знахідками, ассирійці організували навчання фехтуванню на мечех і метанню спису.

Стосовно *персів*, окрім свідчень пам'ятників матеріальної культури, до нас дійшли також записки давньогрецьких історіографів Геродота і Ксенофонта, із яких зрозуміло, що вони навчали своїх дітей у віці 7-16 років у "виховних будинках", що діяли при дворах сатрапів, боротьбі, бігу, верховій їзді, метанню спису, стрільбі з луку і правдивості. (Пізніше із цих закладів утворилися так звані будинки розвитку сили, які майже до поширення сучасного шкільного фізичного виховання і спортивних організацій залишалися центрами фізичної культури Персії.) Подальшій підготовці юнаків служили обов'язкові мисливські випробування на сміливість, змагання з кінного поло (чауган), які виникли на основі "гри в м'яч із битою", і які розвивали швидкість і спритність, і, насамкінець, гра індійського походження, яка стала відомою під

назвою “шатранг шахматнах”, що виховувала здатність до стратегічного мислення.

Стародавній Єгипет

Із запізненням приблизно на півтисячі років в долині Нілу розвернувся такий же процес розвитку, як і у Месопотамії. В кінці IV тисячоліття до н.е. в місцях проживання великих племен Північного і Південного Єгипту утворилося декілька відносно невеликих центрів політичної влади. За переказами – приблизно в 3000 р. до н.е. – міфічний цар Менес заснував першу єдину імперію. Найдревніший із відомих рельєфів на спортивну тематику зображує перемогу Джосера (2778-2723 рр. до н.е.) у культовому змаганні з бігу. Біг давньоєгипетського царя-бога найочевидніше пояснюється тими ж мотивами, що і випробування героїв грецької міфології і сучасних вождів окремих африканських племен, в ході яких кандидати фізичними досягненнями підтверджують, що вони достойні бути обраними.

Пізніше випробування з бігу при обранні царя-бога були витіснені боротьбою, яка краще виражає перевагу в силі та спритності, прийоми якої нагадують сучасну вільну боротьбу, акробатику і полювання, на зображеній стіні гробниці Фіоххотена в Саккарі (середина III тисячоліття до н.е.). Найбільш ранній пам'ятник, пов'язаний із цією боротьбою, – зображення серії рухів, яке добуто із гробниці Фіоххотена (середина III тисячоліття до н.е.) в Саккарі. Вимога, щоб властители володіли всебічною фізичною підготовкою, відповідала суті примітивної класової держави Стародавнього Єгипту, в якому фараони, будучи царями-богами, володіли майже необмеженою централізованою владою. У той же час на інших зображеннях помітні риси, характерні для фізичної культури Месопотамії. А саме ознаки процесу, в результаті якого у період правління V-VI династій панівні класи вже привласнили собі військову підготовку, що сприяла культу влади, полювання, боротьбу, фехтування на палицях і ритуальні танці.

Заслугове уваги обставина, що, серед зображень танцюючих, зображено також і жінок, фігури яких такі ж пласкі і худі як і чоловічі, рухи, які вони виконують, більш близькі до гімнастики.

Із поширенням рабовласництва відбувалися зміни. Магічний обряд відтіснявся на задній план, все більшого значення набував естетичний аспект публічного видовища. В період Середнього царства (2040-1730 рр. до н.е.) в результаті різних реформ освіти фізичне виховання, початково поширене тільки в сім'ях родової знаті, стало практикуватися і в засіданнях, які готували чиновників і жерців. Утворювалися училища для підготовки і відбору храмових танцівниць для містерій Ізиса – Озириса – Гороса.

До періоду Середнього царства відносяться і найдавніші написи, які містять детальний опис парних ігор із м'ячем. Заслугове уваги, що різні рельєфи, малюнки і скульптурні групи зображують тільки гравців, які кидають м'яч чи б'ють по ньому – в основному в жіночому одязі, – які ніколи не борються за м'яч. Тому можна зробити висновок, що фізичній культурі Стародавнього Єгипту були не відомі командні ігри. З іншого боку, це свідчить про те, що в іграх з м'ячем що культивувалися для естетичного виховання і

веселого проведення часу жінок із пануючих прошарків суспільства. Аналогічна ситуація була характерна і для танців.

Фізична культура Нового та Пізнього царства (1562-332 рр. до н.е.), яке наступало після повергнення гіксосів, із самого початку стала збагачуватися новими рисами. На створених за правління Аменхотепа II (1447-1420 рр. до н.е.) знаменитих зображеннях сфінксів зафіксовано вже змагання веслярів і воїни, що біжать за колісницями. В період правління спадкоємців цього фараона появилися перші документи, що свідчать про поширення змагань лучників і кулачних бійців. На храмових святкуваннях Рамзеса II (1290-1223 рр. до н.е.) стали вже проводитися змагання з боротьби та фехтування на палицях із представниками Нубії, Лівії та інших народів, якими у відповідності із встановленими правилами керували судді. Все частіше увічнювалися бої на човнах, які відображали боротьбу за воду, що дає життя, але згодом вони перетворилися в традиційні видовищні змагання.

Стародавня Індія

Розвиток фізичної культури Індії в стародавній період відрізнявся від традицій розглянутих вище культур. Як свідчить характерний пам'ятник 2000-1200 рр. до н.е. написаний на санскриті, корінне населення Стародавньої Індії мало найцінніші відомості в області ритуальної оздоровчої гімнастики, танцю та самооборони без зброї. У той же час поради із зняття болі в різних частинах тіла з допомогою натискань і розтирань свідчать про розвинуте мистецтво масажу.

У стародавніх індійських описах вперше зустрічаються згадки і про такі форми поєдинку і єдиноборства, стиль яких характеризується нанесенням ударів рукою чи ногою по чутливих щодо болю частинах тіла суперника, а також проведенням прийомів на удушення. Що стосується помічених під час медитацій і екстазу шаманських танців органічних і психічних змін в організмі, що викликаються шляхом регулювання дихання, то ці спостереження лягли в основу створення системи йоги. В ході розкопок в околицях Гараппи в Пенджабі було знайдено кам'яну пластину – печатку, виготовлену в III тисячолітті до н.е., в центральній частині якої зображено фігуру людини, яка сидить у позі “лотос”. Про високу культуру кінних змагань в Стародавній Індії на основі вживаної санскритської термінології свідчить “підручник з тренінгу”, який уже згадувався, коли мова йшла про Месопотамію. Характерний ритуал виразних рухів, який бере свій початок від магії родючості, одержав класичну форму в рамках інституту танцівниць в храмах.

Із приходом із півночі племен індо-арійців (1200-600 рр. до н.е.) відбуваються корінні суспільні зміни. З'являється поділ суспільства на касты. Проте збереглися характерні магичні обряди, ритуали і міфологічні уявлення. Серед іншого – різні вчення тантризму і практика йоги. Відповідно до кастової приналежності з юного віку нав'язувалися уявлення про те, хто, чим і в якій мірі може займатися. Так, для неарійських каст вважалися “недоторканими” верхова їзда, всі вправи зі зброєю, які забезпечували бойову підготовку, а також йога. У той же час кшатрії вважали зовсім неприйнятним для себе займатися

поширеними серед шудрів танцювальними вправами, а також вправами із опудалами, кубиками чи обручами й іншими видами змагань.

У той же час арійська каста завойовників та їх озброєна челядь одержували фізичну підготовку високого рівня. Згідно з законами Ману, записаними у I столітті до н.е., вони були здатні успішно битися навіть із більш чисельним ворогом на рівнинах – на бойових колісницях і верхи, на ділянках місцевості, залитих водою, – на слонах і човнах, на лісистій і зайнятій кущами місцевості – застосовуючи лук, на гористій місцевості – із мечем і щитом. Вони також признавали за поєдинками зі зброєю і навіть голими руками роль фактора, який вирішує долю битви.

Змагання у силі і спритності, окрім військової підготовки у вузькому розумінні, мали також велике значення для святкових заходів давньоіндійських міст. Атлетичні змагання, змагання із самооборони зі зброєю і без зброї, перегони і змагання на колісницях, так само як і конкурси танців, які влаштовувалися на честь посідання трону новим властителем, традиційних релігійних святкувань і повернення із переможних походів, відіграли важливу роль у справі об'єднання всієї общини. Гру в м'яч із битою “катхі-ценду” месопотамського походження, яка, подібно аналогічній персидській грі, розвивала спритність, принесли сюди завойовники-арійці. Згідно з санскритським рукописами, уже в VII столітті до н.е. в Індії повсюдно існував культ ігор на дошках, які вимагали зібраності і роздумів. Серед них виділялася попередниця сучасних шахів чатуранга, яка виховувала стратегічне мислення.

Фізична культура інших пануючих каст була пристосована перш за все до складових системи канонів емоційно насичених танцювальними рухами та вправами із метою зміцнення здоров'я.

Навчання вищому рівню індійського танцювального стилю, художній мові його форм здійснювалося в закритих учбових закладах, які готували танцівниць для храмів. Матеріал вправ із ціллю зміцнення здоров'я (йога), який базувався на традиціях раціональної магії, був розвинутий в таку містифіковану систему рухів, що вищі її ступені були доступні тільки для посвячених. Засвоїти практику йоги можна було у вчителя (гуру).

У тисячолітній “застиглості” сільських каст у формі таємних обрядів (субкультура) продовжували жити вправи пов'язані із самообороною без зброї, які збереглися з часу первіснообщинного ладу. Інші форми руху – такі як біг, стрибки у висоту, танці та ритуальні омивання, – так само як і публічні масові заходи були підкорені потребам релігійного світу Індії. Стрибки у висоту, наприклад, здійснювалися для підвищення родючості поля, а різні види оббігання предметів і змієподібні рухи в танцях підготовлювали шлях до переселення душі.

Стародавній Китай

У китайських хроніках, які відносяться до періоду VIII-VI ст. до н.е., повідомляється, що перші паростки фізичної культури, що одержала розвиток в долині Хуанхе і Янцзи, з'явилися на початку III тисячоліття до н.е. Поруч із стародавніми святами і пов'язаними із ними звичаями і обрядами в хроніках часто посилаються на написану очевидно в 2698 році до н.е. книгу під назвою

“Кунфу”, в якій вперше були систематизовані кваліфіковані описи поширених серед народу різних вправ лікувальної гімнастики, болезаспокійливого масажу, ритуальних танців, які лікували від хвороб, безпліддя, а також бойових танців. Як свідчать записи у хроніках, в той період хлопчиків виховували в спеціальних закладах.

У Стародавньому Китаї велику роль у фізичній підготовці відігравали бойові танці, як і у всіх народів, які мали легке озброєння, і де кіннота не відіграла домінуючої ролі у веденні військових дій. Тут також склались форми рухів типу пантоміми, які, окрім розвитку спритності і стійкості воїнів, служили також зображенню героїчних подвигів.

В Стародавньому Китаї не відбувається різкий поділ суспільства на касти. Тут залишається можливість для простолюдина добитися кращого положення у громаді завдяки фізичним і розумовим здібностям.

Сильно вплинули на суспільну роль фізичної культури прагматичні природно-філософські погляди і медичні знання, одержані на основі експериментів. За допомогою методів лікування із використанням рухів було одержано можливість впливати на функціонування людського організму, це явище було найрозвинутішим у порівнянні із іншими центрами стародавнього світу.

У той же час чиновники, які займали монопольне положення в галузі просвіти і в державному апараті, не були зацікавлені висувати на перший план фізичні, спортивні досягнення в колах військових. Таким чином, закістяніле товкмачення пануючих в стародавній китайській фізичній культурі громадських обов'язків закривало дорогу таким нормам особистих досягнень, які були однією із найхарактерніших рушійних сил у досягненні успіху античним європейцем, фізично значно менш міцним.

Під час панування першої династії – Шан (що підтверджується і історичними джерелами) були систематизовані лікувально-терапевтичні рухи і військова підготовка. У цей період основу військової підготовки складали змагання на колісницях, стрільба із луку, полювання, метання спису і рукопашний поєдинок без зброї. У рамках танцювальної культури почалося виділення танців, що виліковували безпліддя, так званих танців померлих, що зображували подвиги предків, а також бойових танців, тобто, по суті, трьох головних джерел, із яких сформувалися більш пізні обряди.

За письмовими пам'ятниками і результатами розкопок, можна зробити висновок, що древня китайська фізична культура досягла розквіту під час панування династії Чжоу (XI-III ст. до н.е.). Відносно самостійні центри поселень феодальних правителів об'єднаної імперії створювали сприятливі для розвитку умови, аналогічні тим, що були в античних грецьких полісах. Два з шести предметів вищого ступеню школи – змагання на колісницях і стрільба з луку – носили яскраво виражений характер фізичного виховання.

Серед народу, за винятком рабів, одержав поширення попередник сучасного футболу – “чжу ке”. Ця гра використовувалася як додаткові рухи, що слугували розвитку швидкості, спритності і винахідливості, у підготовці піших воїнів. У центрі ігрового майданчика певного розміру на відстані 4 метрів один

від одного в землю закопувалися 2 бамбукові палиці висотою близько 4 метрів, між якими натягували сітку. У верхній частині сітки вирізали отвір діаметром 60 см. Це були “ворота”. М’яч передавали один одному із двох сторін сітки, для чого били по ньому ногами і руками. Можна було торкатися м’яча головою, спиною, грудьми, і лише не можна було допускати торкання його відкритою долонею. Гру “чжу ке” спостерігали не пасивні глядачі. Гравців, які одержували очки, преміювали вином, квітами, фруктами, а у свята вручали який-небудь прикрашений посуд. Тих, хто потерпів поразку висміювали. Тим часом на площадку виходили дві інші команди, і матчі продовжувалися до тих пір, поки не зіграють всі команди. Східне тлумачення “гри” не знало поняття абсолютного переможця, тому не потрібно було проводити матчі по такій схемі, коли ті, хто потерпів поразку виходили із гри. Однак правила гри були суворими. Розрізняли майже 10 порушень правил при використанні 70 різних видів ударів по м’ячу ногами і руками. В основному на основі таких же принципів проходили змагання з боротьби, кулачного бою, підняття тягарів, перетягування канату, танцям і змагання на воді.

Подібно до калокагатії стародавніх греків, у Стародавньому Китаї також склалася своя система ідеалів в області фізичної культури, що знайшла вираження в принципі “сань мей”. У цьому принципі, як в у різних жанрах мистецтва, знайшли відображення вимоги принесення користі для суспільства, володіння волею, яка сприяє моральному вихованню, і розвинутим смаком. У відповідності із принципом “цзинь і цзянь” “сань” виражав внутрішню, а “мей” – зовнішню досконалість. Особлива увага зверталася на формування волі і характеру. Якщо учасник гри в м’яч, чи борець грубив – суддя і глядачі клеймили його як “сяо цзянь”, що означало високий ступінь громадського презирства. Під час кулачного бою, який носив характер боротьби тіней, високо цінувалося не саме попадання в суперника (цзянь), а спритне ухиляння від ударів суперника з тим, щоб викликати у нього внутрішній неспокій (цзинь).

У подальшому перетворенні міського способу життя, ведені військових дій і мислення, танцювальні форми, які зародилися в V ст. до н.е. в рамках раціональної магії, все більше губили значення фізичних вправ, а згодом і військової підготовки і продовжували існувати як обрядові рухи.

Але навіть у цей “період розквіту” Стародавнього Китаю жінки не відігравали ніякої ролі у тому, що торкалося фізичної культури суспільства. Однак на виконаних на шовку зображеннях дитячих ігор можна часто побачити фігури дівчаток. У відношенні дівчат-підлітків існувала думка, що їм достатньо навчитися прясти, шити, готувати їжу, танцювати, достойно поводити себе і граційно ходити (дріботати). А “панські дівчата із кращих домів”, поклоняючись моді нівечення ніг, самі позбавляли себе більшості фізичних вправ і ігор.

У період бюрократичного, диктаторського правління династій Цинь і Хань (III ст. до н.е.-III ст. н.е.) почався перехід до феодалізму. Під впливом серії поразок від кочівників-гунів, які володіли численними мобільними кінними загонами, Великий Жовтий імператор Цинь (Цинь Ши-хуанди) і його спадкоємці провели корінну військову реформу. За допомогою різних виплат

вони створили новий дворянський прошарок, зобов'язаний служити в кінноті. У військових школах припинили їзду на колісницях. Були введені верхова їзда, стрільба із луку з коня, що скаче (“за методом гунів”), застосування незамінних у ближньому бою поясів і необхідних для ловлі солдатів суперника методів боротьби із використанням арканів. Історія військового мистецтва приписує цій військовій реформі те, що на початку I ст. до н.е. китайська армія змогла вигнати із території сучасної Зовнішньої Монголії дуже маневрену кінноту гунів.

Спираючись на нових воїнів-дворян, централізована влада знищила центри влади місцевих деспотів. Була ліквідована спадкова аристократія, яка в попередні століття перетворилася у рабовласників. Природно, були знищені і місця проведення представницьких турнірів. У той же час централізована влада прагнула також ослабити народні рухи, переслідуючи змагання у фізичній силі, які організовувалися у нижчих прошарків. Цим прагненням сприяло конфуціанство, яке проповідувало ідеологію централізму. Конфуціанство протиставляло “сань”, яке означало мудрість, достоїнства внутрішнього змісту людини, його фізичним достоїнствам. На противагу цьому буддиські монахи і даосиський таємний союз, який організував народний рух “жовтих тюрбанів”, заохочували фізичні вправи, пов'язані із самообороною простих людей (II ст. до н.е.).

Лікувальна гімнастика Кун-цзи, відносно не пов'язана із суспільно-політичною боротьбою, тим часом розпалася на декілька напрямків, які різко відрізнялися один від одного. Основу нових, більш практичних напрямків складала так звана система “би цзинь чжи”, яку розробив даосиський лікар Хуа-де, який жив в III ст. до н.е., базуючись на спостереженнях за різними тваринами: ведмежами, мавпами, птахами, тиграми й оленями (у сучасному розумінні) “цзинь” відповідає вправам, що розслаблюють, а “цзянь” – вправам, що розтягують). За допомогою цих вправ хотіли перш за все вилікувати викривлення постави, захворювання органів травлення, дихальних органів і кровообігу. На основі принципів врівноваження пари протилежних “цзинь” і “цзянь” у якості предмету навчання лікарів було введено також розслаблюючий і тонізуючий лікувальний масаж.

Фізична культура народів Америки у період до європейської колонізації

Про фізичну культуру народів Америки ми черпаємо відомості із археологічних знахідок, етнографічних колекцій та з іспанських хронік XVI-XVIII століть. На думку дослідників, у часи Колумба більша частина корінного населення Америки жила у соціальних умовах первіснообщинного ладу. Тільки у племен, які населяли західний берег південної півкулі, а також у мексиканських і центральноамериканських племен склалися своєрідні класові відносини.

Рівень розвитку виробничих сил тут набагато відставав від більш розвинутих країн Європи й Азії. Тварини у якості тяглової сили чи для верхової їзди тут не використовувалися, не було і колісних візків. Тут не знали навіть заліза. Зброя виготовлялася із каменю чи з бронзи. Племена, які промишляли полюванням, кочові і осілі племена часто воювали між собою за більш багаті

території, за долини рік, за соляні копальні, через рабів і навіть деколи через каучук, який служив вихідним матеріалом для виготовлення м'ячів. Для тренування сили волі їх воїни застосовували форсовані марші, біг, веслування, боротьбу, силові змагання, ігри із м'ячем та збройні ігри, а також методи ще більш безпощадні, ніж у спартанців. Правом називатися дорослим користувався тільки той, хто із честю витримував ці випробування. При відсутності інших засобів пересувань серед різних видів фізичних випробувань значного розвитку одержав біг. Для бігунів того часу (перуанців, тарахумарів) характерна була не швидкість бігу, а в першу чергу витривалість і настирливість бігуна, які досягали незвичних для середньовічної Європи масштабів. Вправи у самозаглибленні представників духовного стану привели до виникнення системи оздоровчої гімнастики, подібної до індійської.

У місцях, населених колись ольмеками, на берегах затоки Гольф і в Ла-Венті, вчені знаходять пам'ятники, вже починаючи з XIV ст. до н.е., які зображують ритуальні ігри в м'яч, типові для фізичної культури того часу. На думку окремих авторів, величезні камінні голови в околицях Ла-Венти є пам'ятниками тим знатним ольмекам, які були обезголовлені після видатних досягнень, продемонстрованих ними у ході ігор. У великій кількості збереглися рельєфні і настінні малюнки, які зображували класичні ігри епохи теотиуаканської культури (II-IX ст. н.е.). Іспанські джерела XIV століття неоднозначно вказують на те, що техніка володіння м'ячем у корінних жителів перевершувала навіть рівень італійських і французьких віртуозів. Вони володіли мистецтвом індивідуальної і командної гри. Мужчини грали проти мужчин, а жінки – проти жінок, але виступали і змішаними парами. По набитому або надувному м'ячу вдаряли ключкою чи різними частинами тіла.

У світі індійських релігійних уявлень, що базувалися на культі полювання і родючості, гра виявилася необхідною. М'яч там можна було зустріти серед засобів, покликаних впливати на природу так само, як у змаганнях і іграх богів, які утілювали сили природи. В Європі гра, яку витіснили із релігійних і виховних закладів, а також зі сфери громадського життя і діяльності, уже своїм існуванням означала порушення порядку і церковних устоїв, рух у вільній атмосфері, протест проти заповіді середньовічного католицизму. Однак у Новому Світі вона задовольняла офіційні суспільні потреби, була тісно пов'язана із обрядами і новим літочисленням.

Суспільна роль індійських ігор у м'яч розрізнялася у залежності від ступеню розвитку різних племен. Ігри в рокетт племен ірокезів, тольтеків, дакотів і маскогів, які вели надзвичайно дикий спосіб життя, близько нагадували їх військові дії і проходили за участю сотень людей. Ці ігри протягом тривалого часу вирішували питання про авторитет племен, за їх допомогою вирішувалися і спірні питання. Часто і переселенці пропонували гру у м'яч чи фехтування на палках у якості засобу припинення розбратів і чвар, не дивлячись на те що у них функція гри була швидше пов'язана із культом сонця і обрядом родючості. Численність команд зменшилась до семи людей, а умови гри стали більш складними.

Записи стосовно техніки гри не містять у собі яких-небудь моментів, які торкаються винесення рішень про оцінку результатів і досягнень, мотивів таких рішень. Це надзвичайно ускладнює вивчення дійсної ролі звичаїв. Так, наприклад, на питання про те, чому в ході ритуальних ігор не використовувалися кисті рук і ступня ноги, спортивна історіографія досі не може дати задовільної відповіді. Деякі схильні шукати пояснення у тезисі про “неохайності кисті рук”. Однак це повір'я не було поширене серед корінних жителів, які населяли Америку. Більш вірогідно, що у ході битв, які проводилися за допомогою примітивних засобів, і у першу чергу тих битв, у ході яких прагнули захопити полонених, головну роль відігравали панкратіонівські захвати, удари і поштовхи. А у процесі ігор, що у них були пов'язані із прагненням до мирного вирішення спірних питань, невикористання кисті рук заздалегідь виключало можливість того, що змагання буде носити грубий характер.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

1. Особливості європейської фізичної культури в Середні віки.
2. Особливості фізичного виховання у Середні віки в країнах Сходу.
3. Лицарська система фізичного виховання.
4. Розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн.
5. Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання.
6. Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання.

Література: 4,11,14.

Сучасна історична наука використовує термін “Середні віки” стосовно до періоду суспільного розвитку з кінця V до другої половини XVII століття, а в деяких країнах і довше, коли в найрозвинутіших районах світу визначальну роль відіграв феодалізм, феодальний устрій. Феодальне суспільство поділялося на два основних класи: феодала і підлеглі їм васали, селяни та ремісники. Пануючими станами при феодализмі були світські феодала (лицарі) і духівництво.

З урахуванням головних тенденцій розвитку фізичної культури можна говорити про фізичну культуру раннього Середньовіччя, іншими словами, періоду становлення феодалізму (V-X ст.), фізичну культуру розквіту Середньовіччя, тобто періоду розвинутого феодалізму (XI-XV ст.), і про фізичну культуру періоду заходу феодалізму (XV-XVII ст.). Впродовж останніх двох періодів в Європі одержує розвиток фізична культура епохи Відродження (XIV-XVI ст.).

В остаточному підсумку різні суспільні потреби, умови, місцеві звичаї і їхній взаємний вплив створили в Середні віки різноманіття феодальних форм фізичної культури. Однак у рамках такої удаваної різноманітності усе більше відокремлювалися відповідно до характеру суспільного ладу норми ігор і “спортивних” занять з фізичного виховання правлячих класів і різних

прошарків, пов'язаних з ними васальними й іншими відносинами, а також селян і міського населення.

З появою феодального ладу змінюється характер праці, трудових відносин, починається інтенсивніший розвиток виробництва. Впроваджені в трудовий процес нові технології вимагали нових підходів до фізичного розвитку людини.

На розвиток фізичної культури в Середні віки впливає також тісно пов'язана із нею військова справа. В цей період з'являються нові види зброї, нова тактика ведення бою, регулярні армії.

Велику роль у створенні феодальних форм фізичної культури відіграли різні світові релігії, а також виниклі в їхніх рамках релігійні напрямки. Буддизм, християнство й іслам, тісно пов'язані з утворенням феодальних держав, вибирали і використовували у своїх інтересах місцеві звичаї або ж самі пристосовувалися до них.

1. Особливості європейської фізичної культури в Середні віки

Одночасно з розпадом Західної Римської імперії порушився досить розвинений суспільний поділ праці в античному світі, були знищені відносини, пов'язані з виробництвом товарів і їх обміном. Основою нових державних утворень, що включили в себе прийшлих варварів і корінне населення, стало натуральне господарство. Колишні класичні області культури поступово відмирили, а традиції варварів у видозміненій формі виявилися пристосованими до нових суспільних відносин.

На території колишньої Римської імперії внаслідок протиріч, що загострилися у результаті завоювань варварів, перетворення рабовласницької формації супроводжувалося катастрофічними потрясіннями. Хоча у східній частині імперії самі варвари тимчасово асимілювалися, існуючі там найбільш характерні інститути античної фізичної культури вступили в протиріччя з інтересами правлячого класу. Інша справа, що у Візантії в міру посилення імператорської влади були відновлені деякі видовищні заходи, що одержали новий зміст, у тому числі атлетичні змагання і змагання на колісницях, і, крім того, спостерігалось сильне захоплення кінним поло, запозиченим у персів.

Слов'яни й угорці, що утворили пізніше свої держави, створили свою феодальну фізичну культуру відповідно до їх специфічних рис. На перетворенні їхньої фізичної культури позначився вплив народів, що стояли вже на більш високому ступені феодальної форми фізичної підготовки. У цьому, природно, вирішальну роль відіграли також економічні і політичні зв'язки. Так, на фізичній культурі руських князівств позначався вплив Візантії, а на фізичній культурі угорців і поляків – вплив німецького лицарського ордена.

Ідеалом людини в античному полісі була багатосторонньо розвинута людина. Значне місце серед рис гармонійно розвинутої, активної особистості приділялося фізичним даним. Норми оцінки фізичного загартування, видовищність і емоційні потреби відіграли таку важливу роль у суспільстві, що їх не могла ігнорувати і політика. Однак ідеал середньовічної людини, що

складався одночасно з формуванням феодальних відносин, був нескінченно далеким від античного ідеалу. Якщо говорити взагалі про ідеал людини у фізичному сенсі, що відноситься до середньовічного періоду християнства, то в цьому випадку варто виходити з ідеалу тіла розп'ятого Христа, змученого стражданнями в ім'я порятунку людського роду. Таким чином, ідеалом людини середньовічного світу став святий образ аскетичного ченця, що ніс на своєму чолі відображення страждань в ім'я порятунку душі. Мабуть, ніщо не вказує яскравіше на контраст між двома світоглядами, як зміна поняття “аскетизм”. Грецьке слово “аскетизм” означало насамперед фізичні вправи, а “аскет” – переможця змагань. У період середньовічного християнства слово “аскет” вже означало людину, що знехтувала тіло, мучить його і загартовує лише дух. Фігура святого аскета, що заперечує фізичну культуру, була загальним ідеалом для всіх соціальних прошарків. Правда, склалися і власні ідеали в орденів, що створювалися, і прошарків феодального суспільства. Таким, наприклад, був ідеал лицаря. Однак в остаточному підсумку цей ідеал також вписувався в загальний ідеал аскета. У лицарі поважали і вважали гідними наслідування не тільки фізичну силу, бойовий дух, свідомість орденської честі і поводження відповідно до запропонованих норм кодексу поведінки, але і те, що ці якості лицар підкоряв службі господу богу і церкві.

Відродження – період в історії культури XIV–XVI століть, в який визначальними у прискореному розвитку природознавства, філософії, літератури, мистецтва, педагогічної думки і фізичної культури стали суспільний вплив і антифеодальний світогляд міської буржуазії, що підіймається. Його основу склав розвиток економіки, у якому сполучалися прогрес ремесел, торгівлі, транспорту, географічні відкриття. У Північній Італії й інших найбільш розвинених пунктах Європи виникали зародки капіталізму. В окремих місцях починалися перші спроби переходу до буржуазного суспільного устрою. Пов'язаний із цими явищами новий світогляд Відродження служив потребам і інтересам буржуазії, що складалася в клас, виражав її погляди. Його ідеалом був “гомоуніверсали” (усебічно розвита людина), продукт того “історичного моменту”, коли засновані на поділі праці матеріальні умови сприяли появі особистості в сучасному значення слова, широкому розвитку її здібностей і зв'язків між людьми. Новий канон фізичної культури, відкидаючи карикатурний аскетизм Середньовіччя, спирався на ідеї Античності. Однак звертання до стародавності було лише запереченням заперечення, початком нового шляху на новому ґрунті.

У формуванні сформованої під впливом цих суспільно-економічних факторів фізичної культури епохи Відродження брали участь два тісно взаємозалежних ідейні течії: гуманізм і Реформація.

Гуманізм замість теологічної культури Середньовіччя орієнтувався на культуру, педагогіку, систему цінностей і норми поведінки, у центрі яких знаходилася людина. Сюди відносилися навчання дворянської і буржуазної молоді класичному мистецтву, музиці, літературі; засвоєння модних природничонаукових знань; знання військової справи; захоплення красою

природи; визначені навички в полюванні, іграх, танцях, змаганнях – словом, формування таких потреб і такого підходу, коли для підростаючого покоління “ніщо людське не чуже”.

Реформація протиставляла ієрархічній, авторитарній вірі релігійність, засновану на індивідуальних сприйняттях і спонукальних мотивах, створюючи відповідну їй систему виховання і спосіб життя. Культура гуманізму, у центрі якої знаходилася людина, у чималій мірі підготувала появу релігійної культури, викликаної до життя Реформацією. Хоча Реформація протистояла світському погляду гуманістів на життя, однак у вимозі відновити колишню чистоту релігії вона заперечувала головний інститут ідеології феодалізму – папство.

Культурно-історичне сполучення гуманізму і Реформації виникало з єдності рушійних сил, що стояли за соціальними битвами епохи.

Завдяки новому класу буржуазії, що створював свої власні закономірності у світі ігор і інших заходів, обмежених ритуалами змагань, що нерідко таїли в собі небезпеку для життя, виділилася особлива область, розвиток якої призвів, з одного боку, через джентельменську спортивну діяльність до формування системи ідей сучасного спорту, суспільного за своїм характером; з іншого боку – до виникнення зв'язаного з визначеними інститутами фізичного виховання.

2. Особливості фізичного виховання у Середні віки в країнах Сходу

Особливою своєрідністю відрізнявся в епоху Середньовіччя розвиток фізичної культури в народів Азії, Америки й Африки. Це було зумовлено особливостями соціально-економічного устрою, культури, побуту і народних звичаїв. Феодальні відносини в даних регіонах склалися більш повільно і з меншими потрясіннями, аніж у Європі. Тут міцніше зберігалися і поступово збагачувалися новим змістом древні традиції фізичної культури.

Так, древня практика розвитку фізичної культури середньовічної **Індії** розширювалася за рахунок вправ з боротьби, стрільби з луку, кінних ігор. Поряд з національними танцями великою популярністю стала користуватися хатха-йога, в основі якої лежали норми руху тіла, ритуальні вправи, пов'язані з бігом та іграми.

У середньовічному **Китаї** після масового повстання селян “Жовті пов'язки” для запобігання подібних виступів протягом декількох сторіч (III–V ст.) діяв указ про здачу населенням усякої зброї. У цей час серед селян і в монастирях стали формуватися різні способи самооборони без зброї. Починаючи з VI ст. швидко розвивалася техніка своєрідної гімнастики, що носила назву ушу. Її основним змістом були захвати голими руками, удари кулаком і долонею в поєднанні з ударами ногами. В епоху правління династії Мін (XIV–XVII ст.) ушу досягло високого розвитку. У ті часи воно містило в собі до двох десятків вправ без зброї, а також велику кількість вправ зі списом і ціпком. З появою вогнепальної зброї бойове значення ушу зменшилося, але при цьому зростала його оздоровча спрямованість. У Китаї також одержали поширення гра в кінне поло, змагання з бігу і запозичена з Індії хатха-йога.

Розвиток фізичної культури в середньовічній **Японії** пов'язаний із встановленням інституту лицарства – самураїв. Система фізичного виховання

самураїв (бусидо) включала різноманітні види боротьби (сумо, елементи джиу-джицу і карате), мистецтво фехтування з одним чи двома мечами (кендо), володіння списом (нагіната), стрільбу з луку в пішому і кінному строю, усілякі ритуальні змагання, різновиди ігор у м'яч.

В Америці перед її колонізацією до числа найбільш розвинених цивілізацій відносилися держави інків, майя й ацтеків. У XII-XV ст. у цих народів склалися визначені системи фізичного виховання, що включали в себе сімейні і державні форми. Ці системи набули класової спрямованості. У школах, що існували, учні займалися іграми й іншими фізичними вправами. Багато уваги приділялося військово-фізичній підготовці: стрільбі з луку і метанню праці, умінню користуватися мечем і щитом, боротьбі, що нагадує карате. Особливо слід зазначити підготовку бігунів-кур'єрів в інків і ацтеків, що було зумовлено їх життєвою необхідністю. Багато ігор і вправ у цих народів було пов'язано з релігійними ритуальними обрядами. Проводилися також міжплеменні ігри, священні церемонії, атлетичні змагання. Усі системи фізичного виховання займали важливе місце в трудовому, військовому житті та побуті аборигенів Американського континенту. Вторгнення європейських колонізаторів, що супроводжувалося мародерством, убивствами і насильством, на багато років загальмувало подальший розвиток самобутньої фізичної культури в народів цього регіону.

У Середні віки також безпосередньо працею, військовою справою і побутом визначалися форми фізичного виховання й у народів **Африканського континенту**. Виховання здійснювалося в сім'ї, будинках мисливців і вождів племені і громади. Більшість фізичних вправ африканці виконували в змагальній формі, наприклад стріляли з луку і метали палки в ціль, лазили по стовпі на результат. Разом із танцями були розвинуті вправи, пов'язані з воєнними діями. Часто в племенах біля будинків вождів чи родових старійшин проводилися свята, що служили своєрідною формою перевірки фізичної і військової підготовки молоді. Змагання проходили з боротьби, бігу, метання спису і диску. У систему підготовки юнаків і дівчат входили ритуальні танці, різні рухливі ігри, акробатичні вправи і танці під звуки тамтама. Жоден обряд (різні присвяти, коронації вождів та ін.) не обходився без змагань у силі, витривалості, спритності, сміливості, красі танцювальних рухів. Різноманітні ігри і фізичні вправи у формі змагань у той час були єдиним засобом мирного спілкування між різними племенами і громадами Африки. З проникненням в Африку колонізаторів національна культура в цілому і фізична культура зокрема занепали.

3. Лицарська система фізичного виховання

Протягом XI-XII століть на всю Західну Європу поширився інститут лицарів. Подаровані королем маєтки могли передаватися в спадщину, і лицарське походження стало необхідною умовою приналежності до лицарського ордена. Тих, хто не мав лицарського походження, могли присвятити в лицарі тільки королі. Один із перших лицарських орденів було

засновано у Німеччині у 1198 році. Очолював кожен лицарський орден обраний ним головний магістр. Лицарство складало замкнену феодальну військову систему усередині дворянства.

Норми фізичного виховання в лицарських закладах визначалися високими фізичними вимогами, необхідними для повного міжусобиць життя феодалів і воєнних дій того часу. Загальновідомо, що аж до кінця XIV ст. найважливішим елементом ведення бойових дій у Західній і Центральній Європі був двобій із застосуванням холодної зброї. А боєздатність визначалася насамперед фізичною силою і стійкістю лицаря в латах. У той же час володіння зброєю у важких обладунках підвищувало роль почуття рівноваги, що стало в остаточному підсумку необхідною умовою того, щоб вершник утримався в сідлі, а піший – на ногах. Мало цінувалися високі результати у швидкості і спритності, досягнуті не верхи, і тим більше без лат. Не випадково, що з лицарських турнірів були цілком виключені ігри з м'ячем і навіть такі форми, як біг зі зброєю чи бойові танці, що відігравали головну роль в античній школі. Правда, із середини XIV століття, коли стрільба із луку і бої піших воїнів знову вийшли на перший план, змінилися методи бойової підготовки. Однак це не торкнулося основ лицарської фізичної культури.

Фізичне виховання лицарів носило класовий і суто військово-прикладний характер. Вважаючи гідним для себе лише заняття військовою справою, лицарі нехтували фізичною працею, вели привільний спосіб життя, були неосвічені, а часом і неписьменні. Багато часу проводили у військових походах, грабували чужі землі. Виховання лицарів зводилося до оволодіння ними семи “лицарськими доблестями”. Їх навчали: 1) їздити верхи, 2) плавати, 3) полювати, 4) стріляти з луку, 5) боротися, 6) розважальним іграм на площадках і гри з м'ячем для служби при дворі, а також 7) мистецтву читання віршів, необхідному для придворного з гарними манерами, і основним танцювальним рухам.

Найважливішою і найскладнішою вправою у їзді верхи лицаря, закованого в лати, було вироблення почуття рівноваги. Основи цього вміння відпрацьовувалися на дерев'яному коні, а потім у підлітковому віці переходили до верхової їзди на місцевості. **Плавання** означало практично плавання на коні, під час якого вершники використовували бурдюки і в'язки хмизу, щоб не потонути. Головною формою полювання в період феодалізму вважався двобій з великими звірами: зубрами, ведмедами, оленями, кабанами, під час якого лицарі використовували зброю. Соколине полювання і полювання з луком на дрібну дичину влаштовувалися заради великосвітських дам і як колективні розваги. У ході **стрільби з луку вчилися** користуватися арбалетом.

У поетичному творі XV століття “Лицарське дзеркало” відзначалося, що, поряд із сімома фізичними навичками, **лицарі повинні засвоїти також сім лицарських чеснот**. До числа **лицарських чеснот** відносили безумовну вірність церкви і сюзерену, особисту хоробрість, дотримання правил двобоїв, святість даного слова, великодушність стосовно переможеного і більш слабого, а також обов'язкове при дворі шляхетне відношення до

аристократичних дам. Словом, усе, що суспільна свідомість у період феодалізму вкладала в поняття ідеалу лицаря. Прояв лицарських достоїнств тлумачили відповідно до феодальної моралі. Ступінь “безумовної покори і покірності” звичайно визначався положенням сюзерена. Стільки разів оспіване “поклоніння жінкам” не поширювалося на фортечних селянок і жінок з міських станів.

Однак духовні знання лицарів тлумачилися дуже широко. “Високоосвічений” лицар знав пісні трубадурів. Він прекрасно читав вірші, що прославляли подвиги предків і його власні, дещо знав про астрономію і магію. У разі потреби він міг спритно прислужувати за столом сюзерена, але рідко міг читати і писати.

Вправність, потрібну для військової служби і придворного життя, лицар здобував ще в юності. Феодали посилали своїх синів, що досягли семирічного віку один до одного чи до короля в “навчання”. Там хлопчики були як заручники. З 7 до 14 років майбутній лицар був у служінні господарки будинку, виконував роль пажа при дамі знатного феодала. Після досягнення 14-річного віку пажі ставали зброєносцями. У 21 рік зброєносців посвячували в лицарі. До цього часу вони повинні були цілком опанувати “лицарські доблесті”, навчитися лицарському поведженню, осягнути придворний етикет. Готуючись стати лицарем, юнаки багато займалися фізичними вправами, виробляли в собі витривалість і силу. Велике значення у фізичному вихованні лицарів мали ігри і спорт. Ігри поділялися на рухливі, спортивні і військові. Серед спортивних ігор популярними вважалися французька «же де пом» – прообраз тенісу, англійська суль – прототип футболу, голландська гольф. Військові ігри склалися зі штурму міських стін, облоги замків чи інших штучно споруджених укріплених місць.

З видів спорту найбільший розвиток одержали фехтування, їзда верхи, боротьба, метання (молота, спису), стрибки в довжину, стрільба з луку. Для навчання прийомам фехтування запрошувалися фейхтмейстери – вчителі фехтування, мистецтву верхової їзди навчали берейтори. Розвагою і спортом для лицарів було полювання: соколине, собаче, кінне, піше. Методичні прийоми навчання фізичним вправам носили емпіричний характер.

З метою перевірки військово-фізичної підготовленості лицарів проводилися лицарські турніри, що були своєрідною формою спортивних змагань. Турніри підрозділялися на масові бої (бухурди) і одиночні (жут чи тьост). Масові проходили на великих площадках і відтворювали картину воєнних дій. Одиночні були двобоєм двох лицарів на списах. Турніри проводилися з різних приводів: народження сина, перемога в бою, одруження лицаря, день народження великого феодала і т.п. Перед початком одиночного турніру лицар давав клятву, що він готовий віддати “життя королю, серце дамі, а честь собі”. Найбільшого розвитку турніри досягали в часи хрестових походів. Найбільше подібних змагань проводилося в Німеччині, Франції, Англії, Іспанії. Останні турніри відбулися наприкінці XV ст. (Німеччина) і на початку XVI ст. (Франція). До цього часу лицарство як стан занепав. У надрах феодалізму зароджувалися нові буржуазні відносини. Лицарська культура і

система виховання вступили в період свого розпаду. Винахід же пороху і вогнепальної зброї, поява найманого війська (ландскнехтів) привели до того, що лицарська система фізичного виховання стала непотрібною і зжила себе.

4. Розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн

Феодальне суспільство було більш прогресивним, ніж рабовласницьке. Кріпосний селянин чи ремісник, маючи своє господарство і свої знаряддя виробництва, виявляв деяку зацікавленість у праці, чого не було в рабів. Народні маси при феодалізмі піддавалися жорстокій експлуатації, але її форми не носили такого грубого характеру, як у рабовласницькому суспільстві. Кріпосні селяни і ремісники, на відміну від рабів, мали хоча й обмежений, але особистий вільний час.

Феодалі і духівництво негативно ставилося до занять фізичними вправами й ігор народних мас. Вони побоювалися того, що селяни і міщани можуть використовувати уміння і навички, придбані в стрільбі з луку, верховій їзді, кулачному бою у боротьбі за свої класові інтереси проти феодальних порядків. Але усупереч усім гонінням і заборонам народні маси продовжували зберігати і розвивати традиційні форми ігор і фізичних вправ.

У цілому фізичне виховання народних мас у період феодалізму проходило стихійно. Однак у ряді випадків воно приймало деякі організовані форми. Так, у кантонах Швейцарії (XIV ст.) для юнаків 16–18 років проводилися систематичні заняття з бігу, стрибків, боротьби, метання спису, фехтування на ціпках. Їхня фізична підготовленість перевірялася в спеціально організованих змаганнях. У період повстань і народних воєн селяни і ремісники широко застосовували фізичні вправи в якості одного з засобів бойової підготовки своїх військ. Показовою в цьому відношенні є боротьба чеських селян і міщан проти римо-католицької церкви і феодальних повинностей у XV ст. У період гуситських воєн під керівництвом *Яна Жижки* (1360–1424) таборити (революційне антифеодальне крило гуситів) організували постійні заняття фізичними вправами. Вони тренувалися в стрільбі з луку, метанні каменів, займалися боротьбою, стрибками, училися плавати, фехтувати на мечях і списах у пішому і кінному ладі.

З ростом середньовічних міст (XI–XIV ст.) відкрилася нова можливість для подальшого розвитку народних форм фізичного виховання. Міщани, в основному ремісники, з метою самооборони міст від феодалів організували фехтувальні і стрілецькі “братства”. Найбільше поширення вони одержали у Франції, Італії, Німеччині, Бельгії, Швейцарії. Крім цього, у містах практикувалися ігри і розваги. На площах і вулицях Англії грали в суль, що нагадував сучасний футбол. На міських гуляннях виступали акробати, борці, кулачні бійці.

У період пізнього феодалізму (XV–XVII ст.) міцніюча міська буржуазія перетворювала стрілецькі і фехтувальні “братства” у замкнуті аристократичні клуби. Фізичне виховання міської знаті усе більше відокремлювалося. Заможні

прошарки міста стали будувати спеціальні приміщення для своїх занять фізичними вправами й іграми. У трудящих же мас, задавлених нестатком і безправ'ям, усе більш скорочувалися можливості для подібних занять.

5. Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання.

Величезну роль у житті середньовічного суспільства протягом декількох сторіч відіграла католицька церква, що нанесла великий збиток не тільки розумовому, але і фізичному вихованню народних мас. Християнська релігія встановила своє панування в області виховання й освіти. Вона проповідувала аскетизм, гріховність турботи про тіло, називаючи тіло “притулком диявола”, закликала піклуватися тільки про порятунок душі і підготовку до загробного життя.

Під впливом релігії в середньовічних школах і університетах зовсім не піклувалися про фізичне виховання молоді. У той же час церква, сприяючи зміцненню феодального ладу, усіляко заохочувала систему військово-фізичної підготовки лицарів, особливо в періоди раннього і розвинутого феодалізму (V–XIV ст.).

Теологічне вчення середньовічної християнської церкви, що визначало європейську освіту (відповідно до описаного вище ідеалу людини), проголошувало презирство фізичних потягів і зосереджувало увагу на загробному щасті. Наслідком цього стало те, що в педагогічних установах, які діяли під безпосереднім керівництвом християнської церкви, були скасовані заняття фізичною культурою, відсунуто на задній план гігієнічне виховання. Це вчення відмовилося від обрядів посвят, пов'язаних з віковими категоріями, що існували в примітивному суспільстві, і піддало забуттю античні принципи виховання і протягом довгого часу не враховувало дитячий і перехідний вік. Воно розглядало дітей як маленьких дорослих, не усвідомлювало роль дитячих рухливих ігор, необхідних для розвитку особистості, більш того, вважало їх джерелом гріха, що відволікає від міркувань. Посилаючись на церковника Тертуліана, це навчання оголосило фізичні вправи й ігри діями диявола.

Однак ідеал людини, що став панівним у період становлення феодалізму, не розкриває з усією глибиною історію практичного розвитку фізичної культури. Різним було відношення до фізичної культури і батьків православної і католицької церкви, що розробляли основні церковні догмати. Батьки православної церкви в меншому ступені симпатизували аскетизму. Про цей напрямок свідчать не тільки послання апостола Павла до коринф'ян, що багаті критеріями оцінки фізичних даних людини, але і такі заяви, як, наприклад, зроблені Єврапіусом (345–414 рр.), що називав брудними собаками своїх друзів, які не вирізнялися охайністю.

Середньовічна церква у своїй політиці й у інших відносинах повинна була рахуватися з народами, яких вона вже навернула чи ще наvertала в християнство. Так, багато укорінених традицій цих народів, як, наприклад, турніри, що організовувалися германцями під час весняного свята, двобої, що проводилися норманами в різний час року, чи, наприклад, ірландські ігри, що безперешкодно проходили з 632 до 1169 року, ніде не піддавалися анафемі. У

нас немає також даних і про те, щоб засуджувалися форми фізичних вправ, які супроводжували умови бойової підготовки, що змінилися, і все ще відігравали велику роль. У період переселення народів досвід і засоби боротьби кочівників Сходу з'єдналися воєдино з досягненнями народів Середземномор'я в області виготовлення виробів з металу. Ціною поступового підпорядкування більшості населення новий правлячий прошарок, що зайняв місце римської аристократії зміг забезпечити себе і своє особисте оточення важким озброєнням підвищеної боєздатності і більш високим рівнем підготовки. В пам'ятниках VIII століття є записи про учнів, що виховувалися в палацах, в яких недвозначно говориться про те, що при дворах Франкської держави й англійського королівства фізична підготовка дітей знаті проходила в організованих рамках.

З рухів, які зображують щось, церква послідовно переслідувала лише пантоміму, у той час як “танці ангелів”, що проголошують радість спокути, дозволялося виконувати навіть у церквах. На початку середніх століть у танцях, що організовувалися напередодні якого-небудь церковного свята, брали участь навіть мирські брати нижчого духівництва. У повчаннях Св. Георгія, адресованих імператору Юліанові, теж засуджувалися лише рухи, що наслідують танцю Саломеї. “Утім же, – підкреслює святий, – якщо тобі дуже хочеться танцювати... то танцюй... наслідуючи гідному танцю пануючого Давида. Це шляхетна, невойовнича вправа гідна правителя, і християни воздають йому славу”. Лише в VIII і IX століттях на засіданнях синоду стали виступати проти виконання танців з нагоди різних релігійних свят у церквах, під час хресного ходу і похорону, коли вони здобували шалений характер і загрожували порядку релігійних обрядів, а також порушували ритм виробничої роботи. Аналогічний підхід був і стосовно рухливих ігор і полювання.

Багато в чому цьому заважала і релігія. Але в XVI ст. у багатьох країнах Європи, що вступили на шлях капіталістичного розвитку, відбулася реформа церкви, так звана реформація, у результаті якої в них було прийнято новий напрямок християнської віри – протестантство. Відношення деяких церковників до фізичного виховання змінилося. Реформатори церкви Мартін Лютер (Німеччина), Ульріх Цвінглі (Швейцарія) і їхні послідовники вважали фізичне виховання потрібною справою, тому що воно зміцнювало фізичні сили людини і відволікало молодих від дурних звичок. Вони пристосували своє навчання до потреб нової буржуазії. Католицька церква за допомогою чернечого ордену єзуїтів (заснований у 1540 р.) прагнула готувати сильних духом і тілом своїх захисників. У школах єзуїтів (у Німеччині, Польщі, Литві) заохочувалося фізичне виховання, яке супроводжувалося укоріненням у душах учнів єзуїтської моралі, за якою ціль виправдує будь-які засоби (безцеремонність, шпигунство, доноси, обман і ін.). Єзуїтам не вдалося широко розповсюдити свою ідеологію. Згодом служителі культу (католики, протестанти й ін.) стали більш широко використовувати фізичне виховання і спорт із метою розповсюдження свого впливу на молодь.

6. Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання

У середньовічній Європі, за винятком лицарських фортець, тільки у швейцарських кантонах, у гуситів, а також у цехових і корпоративних школах вільних міст приділялася увага фізичній підготовці молоді. Але і вона в основному складалася з воєнізованих іспитів, що проводилися від випадку до випадку, й ігор. У переважній більшості шкіл виходячи з догми первородного гріха, вважали, що в цих іспитах і іграх укладена “справа диявола”, дитяче легкодумство, роздратування дорослих і зло. У кінцевому рахунку бажання й емоції дітей протиставили їхнім життєвим потребам. Доти поки над педагогікою безроздільно панували ідеї аскетизму середніх століть, це протиріччя виявлялося тільки в житті дітей чи їхніх взаєминах з педагогами, а для придушення дитячого потягу до ігор і руху досить було тілесних покарань. Однак в епоху Відродження все це набуло суспільного звучання. Під впливом Великих географічних відкриттів, виникнення нових ідей на історичну сцену виступив ідеал формування всебічно розвинутої особистості, яку прогресивні представники тієї епохи не мислили поза боротьбою за ослаблення цехових, станових і церковних пут. Нові методи ведення війни вимагали і солдатів нового типу, більш стійких і маневрених. Поразка тактики лицарських боїв означала одночасно і крах ідеалу лицарського виховання. Лікарі відкрили, що людина, яка вільно рухається є здоровішою за ремісника прикутого до свого стільця чи ченця, що переписує кодекси. Видатна просвітительська роль у цьому плані випала на частку італійського лікаря Ієроніма Меркуріаліса, що писав у вступі до своєї головної праці про мистецтво гімнастики: “...найбільше помиляються ті, хто стверджує, начебто фізичні вправи не сприяють підтримці здоров'я... На відміну від них правильно і розумно поводитися Гіппократ, Платон, Гален і Абіценна, що залишили нащадкам вчення, відповідно до якого найефективніший спосіб зберегти здоров'я – правильне харчування і відповідні фізичні вправи”.

Згадані вище обставини дозволили організованій системі фізичної підготовки знову завоювати право громадянства в педагогіці. Очевидно, не можна вважати випадковим і той факт, що вперше питання про це було підняте педагогами-гуманістами, лікарями і священниками італійських міст.

Розвиток науки дав у руки вчених багато нових наукових фактів. Так, італійський учений, інженер, живописець і поет *Леонардо да Вінчі* (1452–1519) вивчив пропорції тіла людини і механіку її рухів. Він висловив свої наукові думки, у яких передбачив створення літальних апаратів, велосипеда, акваланга. Англієць *Вільям Гарвей* (1578–1657) відкрив закони кровообігу і поклав початок вивченню фізіології людини. Голландець *Андреас Везалій* (1514–1564) досліджував анатомічну будову людського тіла.

Поряд з розвитком природознавства великий внесок був зроблений і в педагогічну науку. Діячами, що прокладали нову дорогу у вихованні, стали гуманісти (від слова “гуманус” – людяний). Вони в центрі виховання поставили людину і виступили проти характерного для Середньовіччя закріпачення особистості, у захист її достоїнств і прав. Гуманісти прагнули виховувати

здорових, життєрадісних людей, практично пристосованих до життя. Але висунуті ними прогресивні положення стосувалися лише соціальної верхівки суспільства. Педагогічні ідеї фізичного виховання гуманістів знаходили своє відображення в практиці окремих шкіл, де навчалися діти знатних батьків.

Гуманізм зародився в Італії, а потім існував у Франції, Англії, Чехії і деяких інших країнах.

Вітторіно да Фельтре (1378-1446) – представник раннього італійського гуманізму. На кошти герцога Гонзаги в Мантуї він організував школу і назвав її “Будинок радості”. На противагу похмурим середньовічним школам, “Будинок радості” був відкритий на лоні природи, у прекрасному палаці, де було багато світла і повітря. У школі, де вчилися діти герцога і його наближених, Вітторіно да Фельтре застосовував нові методи виховання, засновані на принципах гуманістичної педагогіки. Велике значення тут надавалось поєднанню розумового, естетичного і фізичного виховання. Учні займалися їздою верхи, боротьбою, різноманітними іграми і танцями. Ці заняття були спрямовані на розвиток гнучкості, спритності, краси і витонченості рухів. Педагогічна діяльність Вітторіно да Фельтре сприяла поширенню ідей фізичного виховання в подальші роки.

Франсуа Рабле (1494-1553) – відомий французький гуманіст, видатний вчений і письменник, автор знаменитого роману “Гаргантюа і Пантагрюель”. У своєму романі Рабле дав гостру сатиру на схоластичне середньовічне виховання. Він захищав ідеї гуманістичного виховання, в якому передбачалися різностороння освіта, розвиток творчості й активності, строгий режим дня дитини. Рабле відводив важливе місце фізичному вихованню. Так, Гаргантюа багато часу приділяє фізичним вправам. Він вправляється зі списом і сокирою, полює на оленів, грає в м'яч, стрибає і бігає, плаває на боці і грудях, метає спис і дротик, займається на перекладині, шестах, канатах і драбинах. У цих рекомендаціях Рабле вправи античності поєднуються з народними вправами його часу. Він висловив ряд цінних думок і за методикою застосування фізичних вправ. Рабле був прихильником наочності навчання, рекомендував поступове підвищення складності вправ. Він домагався виховного навчання, формування моральних якостей і високих чеснот.

Ієронім Меркуріаліс (1530-1606) – представник пізнього італійського гуманізму, доктор філософії і медицини, автор шести книг про мистецтво гімнастики. У перших трьох книгах він описав історію гімнастики, а три наступні присвятив аналізу фізичних вправ з погляду охоронної медицини. Меркуріаліс поділяв усі фізичні вправи на три групи: істинні (лікувальні), військові (необхідні) і помилкові (атлетичні). Він віддавав перевагу тим вправам, що мали оздоровчо-гігієнічне значення і сприяли виконанню військових обов'язків. Меркуріаліс засуджував атлетичні вправи, що вимагали “надмірного напруження сил”. Він рекомендував не плавання, а купання, не кулачний бій, а бій з “тінню”, що не викликають сильного напруження і втоми. Своєю діяльністю і працями І. Меркуріаліс сприяв поширенню фізичних вправ як одного із засобів лікувально-профілактичного напрямку в медицині.

Ян Амос Коменський (1592–1670) – найбільший слов'янський мислитель і педагог-гуманіст, народився в родині мірошника, що належала до протестантської громади “Чеські брати”. У своїх педагогічних творах “Велика дидактика”, “Світ чуттєвих речей у картинках” поряд з питаннями розумового і морального виховання він багато уваги приділяв фізичному вихованню дітей. У “Материнській школі”, складеній Коменським, були закладені основи фізичного розвитку дитини. Він радив батькам, особливо матерям, піклуватися про здоров'я дітей, їхній їжі, одягу, режим. Заняття іграми і фізичними вправами, на думку Коменського, покликані готувати дітей до праці, до практики життя. Педагогічні погляди Яна Амоса Коменського, що склалися в період переходу від феодалізму до капіталізму, дуже вплинули на формування світової демократичної педагогічної думки.

Цінні ідеї про фізичне виховання молодого покоління висловили ранні соціалісти-утопісти. *Томас Мор* (1478–1535) і *Томмазо Кампанелла* (1568–1639) у своїх творах (“Утопія” і “Місто Сонця”) гостро критикували не тільки феодальне суспільство і його систему виховання, але й нові буржуазні відносини. Вони мріяли про суспільство, де всі стануть рівні, не буде приватної власності, де виховання буде носити всебічний характер. Т. Мор і Т. Кампанелла вважали, що фізичне виховання є необхідним елементом гармонійного розвитку людини і турбота про здоров'я і фізичне виховання всіх членів суспільства повинна бути державною справою. Вони стверджували, що шляхом занять гімнастикою і військовими вправами можна підготувати людину до праці, виховати в ній здоров'я, силу і красу. Педагогічні ідеї Т. Мора і Т. Кампанелли мали велике значення для розвитку педагогічної думки в області фізичного виховання. Вони далеко випередили практику фізичного виховання епохи Відродження. Незважаючи на незрілість і обмеженість педагогічних ідей ранніх соціалістів-утопістів, їхня заслуга полягає в тому, що вони вперше проголосили принципи загального фізичного виховання як для чоловіків, так і для жінок, підкреслили роль фізичного виховання у всебічному розвитку особистості.

Однак в епоху Відродження практика розвитку фізичної культури і спорту набагато відставала від передової педагогічної теорії. Соціально-економічні і культурні умови життя в містах і сільській місцевості того часу обмежували можливості розвитку фізичного виховання і спорту. Багато в чому цьому заважала і релігія.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ

1. Передумови формування національних систем фізичного виховання у XVIII-XIX ст.
2. Особливості німецької, шведської, французької та сокільської систем фізичного виховання.
3. Утворення нових форм та структур фізичного виховання: релігійних, жіночих, робітничих. Скаутський рух.

Література: 4,11,17.

1. Передумови формування національних систем фізичного виховання у XVIII-XIX ст.

Під впливом педагогічних ідей Локка, Руссо, Песталоцці з другої половини XVIII ст. у деяких країнах створюються буржуазні школи нового напрямку (філантропії), з'являються товариства і гуртки гімнастики.

Одночасно зі школами нового типу в деяких країнах (наприклад, у Німеччині) до середини XIX ст. існували ще й спеціальні навчальні заклади для аристократичної молоді – так звані лицарські академії, що виникли в XVII сторіччі. У цих школах готували молодих людей до військової і державної служби і, надаючи велике значення фізичному вихованню, навчали фехтуванню, верховій їзді, стрільбі, танцям, деяким іграм і ін.

Проте, незважаючи на розвиток фізичного виховання, системи фізичного виховання загальнодержавного значення (національні системи) не виникали аж до закінчення наполеонівських воєн. Пояснюється це двома причинами. По-перше, буржуазним урядам вони були не потрібні, а населення обходилося тими школами і підручниками, що створювалися приватним порядком ентузіастами цієї справи, педагогами і лікарями. По-друге, ідеї “свободи особи”, висунуті капіталізмом, що перемагали, не узгоджувалися з обов'язковістю систем фізичного виховання. Передбачалося, що кожне може вибирати для себе і своїх дітей те, що йому подобається, без якого-небудь тиску з боку держави.

Переломним моментом стали наполеонівські війни початку XIX ст. Відразу після них майже у всіх капіталістичних країнах стали створюватися національні системи фізичного виховання. Викликано це було наступним: поразку Наполеона в Росії пояснювали не тільки і не стільки перевагою російської армії, скільки фізичною невідповідністю військ Наполеона, що не встояли перед довгими і важкими дорогами, холодом, голодом і іншими позбавленнями, з якими зустрілися ці війська в Росії. Пояснювалася ця невідповідність тим, що Наполеон відмовився від старої системи комплектування армії. Замість постійної нечисленної армії з тривалим терміном служби (25 років і більш) Наполеон створив армію, яка безупинно поповнювалася і перевершувала за силою добре навчені, але нечисленні війська інших європейських країн. Було очевидним, що в майбутньому тільки масові армії можуть розраховувати на перемогу, однак для них потрібно було заздалегідь готувати резерви. Особливо важлива була фізична підготовка (навчити стрільбі і стрійовим прийомам можна й у більш короткий термін). Таким чином, виникла необхідність у фізичній підготовці не тільки військ, але і підлітків, тобто майбутніх солдатів, ще до призиву їх в армію.

Цим і пояснюється той факт, що у всіх великих країнах майже одночасно створюються системи фізичного виховання. У першу чергу вони були створені в Пруссії (німецька система фізичного виховання), Швеції і Франції.

Усі ці системи були гімнастичними, оскільки саме гімнастика давала можливість тренувати різні частини тіла, навчала конкретним рухам і навичкам,

а також більш за все відповідала способу ведення бою в ті роки. Як відомо, у воєнних діях того часу переважала так звана лінійна тактика. Солдати йшли в атаку і вели вогонь строєм. Так було легше керувати військами, тим більше що слабка інтенсивність рушничного й артилерійського вогню не наносила строю великого збитку. Гімнастика краще інших засобів фізичного виховання готувала людей до чіткого виконання команд, синхронності й одночасним діям.

У самій гімнастиці з'явилися різні напрямки. Перший було спрямовано на те, щоб розвинути в людини здатність орієнтуватися при будь-яких положеннях тіла. Інакше кажучи, розвинути здатність швидко опанувати будь-які складні рухи, те, що тепер називається розвитком загальної координації рухів. Цей напрямок переважав у Пруссії.

Прихильники другого напрямку виступали лише за загальний фізичний розвиток, не турбуючись про придбання яких-небудь навичок. Фізично розвинена людина, вважали вони, легко зможе опанувати потрібні рухи в потрібний час. Така точка зору переважала серед авторів шведської системи фізичного виховання і їхніх прихильників.

Третій напрямок, представлений головним чином авторами французької системи, мав своєю метою підготовку майбутніх солдатів, витривалих і загартованих. Цей напрямок носив військово-прикладний характер.

Цілком очевидна користь усіх трьох напрямків, і вигравали ті країни, що користувалися одночасно всіма способами.

2. Особливості німецької, шведської, французької та сокільської систем фізичного виховання.

Німецька система фізичного виховання. Найбільш відомими серед представників цієї системи були *Г. Фіт (1763–1836 р.)* і *І. Х. Гутс-Мутс (1759–1839 р.)*. Обоє вони працювали в філантропіях у Німеччині і своїми працями створили базу для подальшого розвитку німецької національної системи фізичного виховання. Заслуга Фіта полягала в тому, що він піддав теоретичному аналізу усі фізичні вправи. Засобами фізичного виховання Фіт вважав:

- 1) загартовування проти непогоди і низької температури. Сюди ж він відносив уміння переносити біль, голод, спрагу і навіть відсутність сну;
- 2) вправи для розвитку органів чуття, переважно під час спеціальних ігор;
- 3) усі вправи, відомі йому з грецької гімнастики, а також біг на ковзанах, перенесення важких предметів і т.п.;
- 4) ігри і розваги;
- 5) вправи з верхової їзди, фехтування, танців. Серед цих вправ були вправи на дерев'яному коні і деяких інших снарядах;
- 6) найпростіші рухи окремих частин тіла;
- 7) ручна праця.

Фіт не створив закінченої системи гімнастики, але підготував матеріал для неї. Найбільшу цінність у його працях становлять опис техніки гімнастичних вправ і методичні вказівки до них.

І. Х. Гутс-Мутс працював майже одночасно з Г. Фітом. У вправах Гутс-Мутс велику увагу приділяв формі руху. Він, як і Фіт, розробив техніку багатьох гімнастичних вправ, у тому числі вправ на снарядах. У своїй книзі “Гімнастика для юнацтва”, що вийшла в 1793 р., Гутс-Мутс писав, що головна мета гімнастики – зміцнення здоров'я молоді “у більш освічених родинах”. Пізніше він переробив свою книгу, довівши необхідність занять гімнастикою для всіх прошарків суспільства.

Гутс-Мутс широко застосовував різні снаряди для лазіння (шести, канати, сходи, поперечини, колоди, балансові щогли, дошки), метання (кам'яні і залізні кулі, диски, списи). Багато вправ виконувалися за командою всією групою. Велике значення надавалось гімнастичним іграм і стройовим вправам. Таким чином, головна заслуга його полягає в розробці техніки багатьох гімнастичних вправ, у тому числі вправ на снарядах.

У ході завойовницьких війн Наполеона в Західній Європі на території Німеччини виник суспільно-політичний рух серед гімнастичних організацій. Несподівана поразка Пруссії, що вважалася найсильнішою державою у військовому відношенні, викликала велике обурення її населення. Молодь прагнула якомога швидше опанувати військову справу, щоб виступити на боротьбу за визволення країни.

Очолив цей суспільний рух *Фрідріх Ян (1778 – 1852 рр.)*. За допомогою своїх однодумців він обладнав гімнастичними снарядами площадку в Берліні, на якій збиралася молодь для занять гімнастикою. По неділях він проводив з молодими людьми воєнізовані ігри і походи. Усі ці заняття супроводжувалися проведенням бесід патріотичного характеру, що вселяли німецькій молоді ідеї про необхідність боротьби за волю і єдність Німеччини у той час складалася з декількох політично не зв'язаних між собою князівств.

Організувавши заняття в Берліні, Ян за допомогою своїх учнів став створювати подібні площадки і в інших містах. Так з розрізнених гуртків гімнастики в Німеччині виник гімнастичний рух, що відіграв велику роль в подальшому розвитку фізичної культури в цій країні.

Після поразки Наполеона і відновлення пруської монархії деяка частина учнів Яна стала виступати з вимогою проведення в Пруссії демократичних реформ. Злякавшись цього, уряд у 1820 р. заборонив гімнастичні організації Яна, які він називав турненськими (від слова “турнен” – обертатися). Діяльність гімнастичних організацій відновилася лише через кілька років. У 40-х роках ХІХ ст. гімнастика (турнен) вводиться як предмет у навчальні заклади Німеччини.

Діяльність Яна і його найближчого помічника Ейзелена відіграла велику роль у створенні німецької системи фізичного виховання. Ними була розроблена техніка багатьох гімнастичних вправ на поперечині (турніку), рівнобіжних брусах і деяких інших гімнастичних снарядах. Вони широко застосовували вправи на дерев'яному коні, так добре описані Фітом у своїх книгах, вправи на лазіння, стрибки та ін. Однак ні сам Ян, ані його найближчі учні не виробили схеми уроку і методики його проведення, внаслідок чого їх

турнен не був пристосований для школи. Цю роботу виконав *Адольф Шпісс (1810-1853 рр.)*.

Шпісс побудував схему уроку гімнастики і тим самим завершив створення системи німецької національної гімнастики. Основні положення її Шпісс опублікував в 1840 р. в книзі “Вчення про турненське мистецтво”. Ця система проіснувала в Німеччині без особливих змін декілька десятків років. З невеликими удосконаленнями і змінами вона застосовувалася майже до Другої світової війни.

Особливістю німецької системи було те, що в ній не надавалося великого значення так званій чистоті виконання вправ на приладах, тобто гімнасти не слідували за правильним положенням рук, ніг, голови. Важливо було виконати сам рух, зробити підйом, який-небудь переворот і т.п. Гімнастичні вправи на приладах повторювались декілька разів, іноді навіть декілька десятків разів. Комбінації, тобто перехід від одних рухів до інших, не застосовувались. Проте приладова гімнастика поклала початок спортивним видам гімнастики, розвинутим уже керівниками сокільських організацій у Чехії в 60-х роках ХІХ ст. Якщо німці вважали розумним усе, що можна проробити на гімнастичному приладі, чехи допускали лише те, що було красивим.

Шведська система фізичного виховання. Шведська система фізичного виховання створювалася з ініціативи самого уряду країни, що доручив цю справу професору Перу Лінгу. *Пер Лінг (1776–1839 р.)*, а потім його син *Ялмар Лінг (1820 – 1886р.)* є засновниками цієї системи. Пізніше в її розвитку взяли участь й інші фахівці.

Пер Лінг почав вивчати гімнастику в 1803 р. у Данії. Працюючи над складанням посібника для армії, він незабаром прийшов до висновку про необхідність починати фізичне виховання з дитячого віку. Щоб краще познайомитися з цим питанням, Пер Лінг вивчив анатомію і фізіологію людини. У 1813 р. з його ініціативи в Стокгольмі був відкритий спеціальний інститут, у якому Пер Лінг на практиці застосовував свої засоби і методи фізичного виховання.

Пер Лінг вважав, що для фізичного виховання потрібно застосовувати такі вправи, які зміцнюють і розвивають тіло людини. Придбання ж навичок і прагнення до перемоги над супротивником він вважав сторонньою справою для гімнастики. Іншими словами, оздоровлення і зміцнення організму, на його думку, є єдиною задачею гімнастики. Педагогічного значення гімнастики Пер Лінг не враховував. В основу класифікації фізичних вправ П. Лінг поклав анатомічну ознаку. Кожна вправа призначалася для якої-небудь частини тіла: рук, ніг, черевного преса, спини, плечей і ін. Були, щоправда, вправи для поліпшення серцевої діяльності і дихання. Застосовувались і заспокійливі вправи, головним чином вправи “на рівновагу”.

Усі види гімнастики П. Лінг розбив на чотири групи: військову, педагогічну, лікарську і естетичну. Сам П. Лінг займався описом принципів головним чином військової гімнастики. Інші види він вважав лише підготовчими до неї чи додатковими.

Розробкою педагогічної гімнастики займався Ялмар Лінг та ін. Я. Лінг розробив схему уроку, підібрав і систематизував вправи, запровадив для занять спеціальні прилади і висунув ряд методичних положень. Загальні принципи і задачі гімнастики, встановлені батьком, Я. Лінг зберіг без змін.

До 60-х років минулого сторіччя склалася схема уроку шведської гімнастики. За цією схемою урок складався з 14–16 частин, що слідували одна за іншою в строгому порядку. Частина вправ уроку різко підвищувала загальну фізичну напругу (наприклад, вправи в підтягуванні, ходьба з підстрибуванням, стрибки), інша частина – заспокоювала організм (вправи на рівновагу, відволікаючі і дихальні вправи). У результаті схема уроку перенесена на креслення, виглядала кривою лінією у формі подвійної хвилі, вища з яких припадала ближче до кінця уроку. Хоча така схема уроку сильно зв'язувала ініціативу викладача, шведська гімнастика мала чимало позитивних сторін. Вона була доступна кожному, безпечна, в ній легко дозувалося фізичне навантаження, можна було точно спрямовувати рухи на обрану частину тіла. Крім того, ця гімнастика пропонувала великий вибір вправ і цінні методичні вказівки, що стало однією з причин поширення шведської системи в багатьох країнах світу. Навіть у Німеччині було чимало прихильників шведської гімнастики, які прагнули замінити ними турнен.

Довгий час вважаючись справді науковою системою, шведська гімнастика наприкінці ХІХ ст. стала зазнавати критики з боку фахівців фізичного виховання. У Стокгольмському інституті продовжувалася робота з удосконалення гімнастики. У шкільний урок були введені рухливі ігри, схема уроку спростилася, були додані деякі вправи. Проте загальні принципи системи все-таки були збережені.

З метою подальшого удосконалення вправ Я. Лінг запровадив нові прилади. Вони одержали широке поширення і зараз застосовуються у всіх країнах (шведська стінка, шведська лавка, подвійний бум та ін.). Застосовувалися і відомі снаряди (кінь, канати, драбини).

Істотною ознакою вправ шведської гімнастики була їхня симетричність і прямолінійність. Точному положенню рук, ніг і тулуба приділялася виняткова увага. Під час виконання вправи робилося багато пауз. Супротивники шведської гімнастики називали її гімнастикою поз, а не рухів.

Перед початком вправ учні повинні були приймати “вихідне положення”, що найкраще забезпечує точну виборчу дію вправ, правильність і результат руху. У шведській гімнастиці вихідним положенням приділялася виняткова увага, і в цьому велика заслуга її авторів.

Шведська гімнастика поклала початок розвитку різних видів загально-розвиваючої гімнастики, включаючи індивідуальні системи. Вправи шведської гімнастики широко застосовуються у школі і в даний час.

Французька система фізичного виховання. У період революційно-визвольних воєн, коли реакційні сили Європи загрожували існуванню Французької республіки, у країні виник рух молоді, метою якого було оволодіння військовим мистецтвом і досягнення необхідної для цього фізичної підготовки. З 1791 р. почали створюватися так звані юнацькі команди, що стали

праобразом самодіяльного спортивно-гімнастичного руху у Франції. Члени юнацьких команд займалися фізичною і стройовою підготовкою, брали участь у воєнізованих іграх і туристичних походах. При Наполеоні юнацькі команди були перетворені в шкільні батальйони, які користувалися підтримкою з боку уряду. Після поразки Наполеона всі громадські організації, створені в ході революції, були розпущені. Нові гімнастичні організації створюються вже в середині XIX сторіччя. Тоді ж фізичне виховання починає вводитися й у деяких навчальних закладах.

Велика заслуга в створенні системи фізичного виховання у Франції належить полковнику *Франциско Аморосу (1770 – 1848 р.)* і його послідовникам. Ними була складена система гімнастичних вправ військово-прикладного характеру. Ця система мала велике практичне значення для підготовки солдатів і офіцерів. Хоча автори її і намагалися враховувати вплив вправ на організм, проте вони вважали це справою другорядною. Кращі гімнастичні вправи, на думку Амороса, ті, котрі формують навички, необхідні в житті, особливо у військових умовах. Це переважно військово-прикладні вправи: ходьба і біг по місцевості з перешкодами і без перешкод, різні стрибки (у тому числі за допомогою рушниці чи ціпка, зі зброєю і без неї), вправи “на рівновагу”, лазіння і перелазіння, перенесення вантажу чи пораненого, плавання і пірнання (в одязі, зі зброєю), боротьба, метання, стрільба, фехтування і вольтижування. Крім того, він включав у свою гімнастику підготовчі вправи, танці і ручну працю, але ці вправи не були основними. Для деяких вправ Аморос застосовував прилади, які відіграють роль перешкод, що потрібно перебороти з найбільшою швидкістю й економією сил. Головними приладами були драбини, канати, шести, паркани і т.п. Іноді вправи супроводжувалися піснями – Аморос вважав це корисним для розвитку дихання і для порушення патріотичних почуттів. Це була перша спроба ввести своєрідний музичний супровід.

У проведенні уроку Аморос не дотримувався якої-небудь схеми. Він лише встановив загальні принципи, що були доступні всім хто займається і по можливості прості. Вправи повинні були виконуватися послідовно, починаючи з легких і закінчуючи важкими. При заняттях враховувалися індивідуальні особливості учнів. Аморос указував на те, що дію тієї самої вправи можна підсилити чи послабити, змінюючи її швидкість, напрямок і амплітуду. Слід зазначити, що він першим увів письмовий облік результатів занять за допомогою контрольних карток. У ці картки, заведені на кожного учня, періодично вносилися дані їхнього фізичного розвитку. Таким чином, у системі Амороса було чимало цінних методичних вказівок для проведення гімнастичних занять.

Система Амороса знайшла відгук за кордоном. Військові кола багатьох країн намагалися пробудити інтерес до військової гімнастики, популяризуючи цю систему. Однак гімнастика Амороса не була пристосована для введення її в шкільні заняття, і тому її ще не можна назвати національною системою фізичного виховання. Лише пізніше у Франції стали виникати нові системи гімнастичних вправ, пристосовані для застосування в школі. У цих системах

збереглися й одержали подальший розвиток ідеї Амороса, що поклали початок прикладному напрямку в гімнастиці.

У період загострення протиріч капіталістичного суспільства активну роль у національно-визвольній боротьбі почали відіграти спортивно-гімнастичні товариства. Ще в першій половині XIX ст. у боротьбі за незалежність брали участь гімнастичні і воєнізовані організації у Франції і Німеччині. В другій половині XIX ст. найбільшу популярність одержав так званий **сокільський рух** у Чехії.

У ті роки багато невеликих слов'янських народів знаходилися в складі Австро-Угорської імперії і, відчуваючи національний гніт, вели боротьбу за своє національне звільнення. Найбільшу активність у цьому виявляли чехи. Не маючи можливості створювати воєнізовані організації, керівники цього руху ставили перед собою мету згуртування слов'янських народів для того, щоб підготувати їх до боротьби. Так виникає організація, яка одержала назву “Сокіл”.

Вона створила бібліотеки, різні гуртки самодіяльності, добровільні пожежні команди і т.п., але головною ланкою сокільського руху були гімнастичні товариства. Прагнучи залучити у свою організацію молодь, “соколи” розробили свою систему гімнастичних вправ. Замість багаторазового повторення вправ, як це було прийнято в німців, вони ввели комбінацію різних вправ, звертаючи велику увагу на чіткість і чистоту рухів. Тим самим вони переробили старий турнен у спортивну гімнастику. “Соколи” ввели єдиний гімнастичний костюм (соколка і рейтузи), музичний супровід для вільних вправ і вправ із предметами. Усі вправи в сокільській гімнастиці поділялися на чотири групи:

- 1) вправи без снарядів;
- 2) вправи на приладах (поперечина, бруси, кінь) і з предметами (палиці, булави, шарфи для дівчат, макети холодної зброї для чоловіків і ін.);
- 3) вправи групові (піраміди, вправи акробатичного типу й ін.);
- 4) вправи бойові (прийоми фехтування, боксу).

Заняття проводилися за наступною схемою: спочатку вправи стройові, потім вільні вправи, вправи з приладдям і бойові, потім йшли вправи на приладах у підгрупах (зі зміною приладів), потім загальні вправи (наприклад, піраміди) і, нарешті, знову стройові, після чого заняття закінчувалися.

Періодично в Празі проводилися злети “соколів”, на яких демонструвалися масові вільні вправи і проводилися змагання з вправ на приладах. Завдяки своїй привабливості сокільська гімнастика поширилася й в інших країнах і фактично замінила стару німецьку гімнастику навіть у самій Німеччині.

Головним творцем сокільської гімнастики був видатний діяч культури чеського народу *Мирослав Турш (1832–1884 р.)*.

3. Утворення нових форм та структур фізичного виховання: релігійних, жіночих, робітничих. Скаутський рух.

Протестантські організації

Серед релігійних організацій, які опікувалися фізичною культурою в її рекреаційному аспекті, найбільш значну діяльність проводили *Асоціації молодих християн*.

Їхнє створення відноситься до середини минулого сторіччя, коли протестантська церква все в більшій мірі стала проводити політику, що пристосовувалася до буржуазного світогляду і нових соціальних потреб, які формувалася разом з ним. Ця церква, спираючись в першу чергу на американські релігійні громади, вже в 80-ті роки сприяла розвитку такого міжнародного християнського молодіжного руху, що в інтересах більш ефективного проповідування протестантських доктрин і релігійного виховання використовував також спортивну діяльність і ігри. Асоціація створила навколо своїх соборів і шкіл спортивні й ігрові площадки, парки для відпочинку. Вона включилася в організацію програм проведення різних заходів під відкритим небом. Місіонери одержували базову підготовку викладачів фізкультури і спортивних керівників. Асоціація за допомогою насамперед американських, англійських і німецьких офіційних кіл вже в перші роки нового століття охопила мережею своїх організацій увесь світ. Її організації діяли в пригородах. Особливо сильні позиції асоціації молодих християн завоювали в колоніях і напівколоніальних країнах. У надзвичайно широку сферу їхньої діяльності входило не тільки створення руху з організації площадок для ігор, але і поширення баскетболу, ручного м'яча і волейболу.

Американські історики спорту, пише П'єр Сьорен, вважають, що ці асоціації в 1885 році відкрили "кемпінг", у 1891 році – баскетбол, у 1895 році – волейбол, близько 1910 року масовий студентський спорт і заклали основи гегемонії Америки в плаванні, а недавно поклали початок підводному плаванню.

Місіонери асоціацій, що відігравали роль першопрохідників у справі проникнення на Філіппінські острови, заснували Далекосхідні християнські молодіжні ігри. З них пізніше виникли Далекосхідні чемпіонати.

Єврейські організації

Міжнародний спортивний рух, що перетворювався із суспільного явища в соціальний фактор, містив у собі не тільки національні, класові і групові інтереси, але і відкриті чи завуальовані расові забобони, що в Америці і Південній Африці негативно позначалися на положенні головним чином негрів, а в Європі – євреїв. Особливо гостро антисемітизм виявлявся в спортивних організаціях німецьких вищих навчальних закладів, а також у гімнастичних товариствах Франції, Австро-Угорській монархії і Росії. Під впливом, з одного боку, цих обставин, а з іншого боку, специфічних націоналістичних тенденцій, що виявлялися в ностальгії за давньою батьківщиною, учасники IV Всесвітнього сіоністського конгресу (1903), який відбувся в Базелеві створили самостійний міжнародний союз з метою згуртування єврейських гімнастичних і спортивних організацій. Назва союзу "Маккавей", що явно

вказувала на політичну спрямованість цієї організації, було взято на честь керівника повстання в Іудеї в 167 році до н.е. проти панування Селевкідів – Іуди Маккавея.

Центр “Маккавея”, що діяв у Берліні, розвинув велику активність в інтересах заохочення фізичного виховання і спорту. Він надавав матеріальну підтримку більш слабким організаціям союзу. У період, що передував Першій світовій війні, цей рух, що охопив увесь світ, згуртував уже більше ста організацій, що своєю назвою і символікою виражали прихильність справі Маккавея.

Католицькі організації

Фізкультурні і спортивні організації римської католицької церкви стали створюватися лише слідом за аналогічними протестантськими і єврейськими організаціями. Причину цього варто шукати насамперед у тому, що у певних колах католицької церкви набагато довше, ніж у пуритан, збереглися забобони у відношенні до сучасних форм фізичної культури. Після досягнення згоди між папством і західноєвропейськими державами римська католицька церква в останній третині XIX століття також розпочала згуртування віруючих в організації загальносвітового характеру.

Однак у ході своєї діяльності зі створення парламентських партій, робочих об'єднань, читацьких гуртків і інших організацій церква переконалася у тому, що вільний час певних прошарків і груп міського населення витрачається – часто на шкоду дотриманню церковних обрядів – на походи, відвідування змагань і інші подібні заходи. Виходячи з цього признання, церква почала постачати товариства католицької молоді шахами, площадками для гри в кеглі, а також засобами для різних ігор на свіжому повітрі. Крім того, вона взяла у свої руки керівництво спортивними гуртками церковних шкіл, а через надійних віруючих стала намагатися впливати на президії спортивних об'єднань. З метою координації розрізнених зусиль із налагодження рекреаційного руху при сприянні неотомістського крила вищого духовництва в 1911 р. у Нансі був створений міжнародний союз католицьких організацій фізичної культури. Центр цього союзу знаходився в Римі. Сфера його впливу аж до початку Першої світової війни обмежувалася лише європейськими католицькими країнами. Політика Союзу в області спорту на відміну від протестантських і єврейських спортивних організацій була спрямована проти прагнення до досягнення високих результатів. Тільки в рідкісних випадках Союз створював самостійні клуби.

Жіночі напрямки гімнастики

Сучасна гімнастика зародилася завдяки щасливому переплетенню стилізованих гімнастичних рухів і нових форм балетного мистецтва.

Франсуа Дельсарт (1811–1871) звернув увагу на те, що елементи руху, перенесені в “світське життя” зі сцени, необхідно спрощувати відповідно до законів дидактики. Тим більше, батьки пред'являли також вимоги щодо фізичної міцності, виправлення постави, освоєння етикету рухів. У той же час відповідно до принципів балету зі стилізованих гімнастичних рухів він

запозичив тільки ті елементи, що вважав придатними для пробудження усвідомлених емоцій, для вираження почуттів.

Дельсарт і його послідовники, роблячи натиск при навчанні на естетичні і драматичні моменти, заклали основи художньої гімнастики чи гімнастики модерн. Одна з його учениць, американка Женецьєва Стеббінс, застосувала методи дельсартистів в області індивідуального виховання на заняттях з фізичного виховання в навчальних закладах для дівчат.

У наступному після славних дельсартистів поколінні представників мистецтва руху виділялися Айседора, Раймонд і Елізабет Дункан, що свідомо на рубежі століть виступили проти мертвого конвенціоналізму балетних рухів. Найбільш значної з них була діяльність Айседори Дункан (1876–1927). З Америки вона потрапила в Німеччину, де репертуар рухів, придбаний у школі самовираження мадам Стеббінс, підпав під новий вплив. У той час у культурному житті Німеччини панувало захоплення обробкою численних олімпійських знахідок, які з'явилися в ході розкопок, дискусіями навколо них. Археологи і теоретики естетичного руху прагнули знайти на вазах із зображеннями античної гімнастики, що ввійшли в моду, “незіпсоване” першоджерело рухів. Цей шлях пройшла й Айседора Дункан. “Своїми рухами, наповненими грецьким натхненням і індивідуальною винахідливістю, вона прагнула виразити складні почуття сучасної людини й особливості класичної, романтичної чи модерної музики”, – писала про неї Роза Вайї.

Новинки, введені Дункан, не вирішили всіх проблем, пов'язаних із подальшим розвитком танцювального мистецтва, однак у результаті їхньої діяльності у фізичному вихованні дівчаток право на життя одержала виразна гімнастика. Дункани відкрили свої заклади в Берліні (1904), потім у Парижі (1906). Їхня група в 1914 році працювала в Лондоні, а в 1916 – знову в Сполучених Штатах і тільки після закінчення війни повернулася в Європу. Раймонд Дункан заснував нову школу мистецтва руху в Дармштадте, а Елізабет Дункан – у Зальцбурзі. Айседора Дункан у 1921 році за запрошенням В. І. Леніна приїхала в Радянську Росію і провела там два роки.

Послідовники родини Дункан створили також свою філософію руху. Основна їхня теза містила наступну ідею: людина ХХ сторіччя, позбавлена завдяки механізації природних умов, а також завдяки досягненням цивілізації втратила почуття здорового і самовиражаючого руху. У результаті у всякій діяльності, пов'язаній із рухами, вона порвала і вступила у протиріччя зі своєю індивідуальністю. Своє замішання прагне розкрити в поведінці, у танці за допомогою різних ненатуральних награних рухів, що викликає в ній внутрішній конфлікт. Ціль, отже, полягала в створенні гармонії індивідуума, досягти яку намагалися за допомогою навчання пластиці, звільняючи людину з-під впливу суспільства і навколишнього середовища. Відповідно до їхніх уявлень, між створеним таким шляхом “вільним індивідуумом” і природою відновиться рівновага, пластика компенсує вплив зовнішніх факторів.

Школа Дори Менцлер стала своєрідним різновидом течії, прихильником якої виступали члени родини Дункан. На перший план у навчанні пластиці вона висувала зміну ритму в процесі напруження і розслаблення м'язів, а також

психологічні процеси, які виявлялися при цьому. Аналогічні принципи сповідувала інша учениця мадам Стеббінс, Бессі М. Менсендик. Серед її естетичних цілей на першому місці стояло не самовираження, а задача знайти і зберегти себе. Обидві вони на основі анатомічних, фізіологічних знань і психологічного досвіду намагалися розробити таку систему рухів, що “могла б байдужій до всього жінці, яка втомилася від життя і монотонних занять, допомогти знову стати жінкою”. Вони прагнули допомогти звільнитися від неправильної постави, від недбалої ходи, від нервових жестів. Своїми вправами вони хотіли головним чином зміцнити м'язи плечей і спини, а також зберегти форму м'язів стегон і сідниць.

Бессі М. Менсендик на відміну від порожніх мріянь про повернення до природи довела, що на тіло людини впливає фактор культурного характеру. З одного боку, під впливом шкідливих факторів воно деформується, з іншого боку – під впливом інших факторів воно розвивається й удосконалюється. “Шкідливий вплив цивілізації, – писала вона, – треба переборювати не тим, щоб повернути організм до природного стану, а тим, щоб пристосовувати його до вимог сучасної культури”.

Ритмічний напрямок сучасної гімнастики пов'язаний з ім'ям женецького вчителя музики *Еміля Жака Далькроза (1865–1914)*. Спочатку він хотів здійснити реформу викладання музики. У процесі спостережень він установив, що виконання певних рухів сприяє розвитку почуття ритму і слуху. З іншого боку, оволодіння музичним ритмом допомагає впливати на діяльність нервової системи. В інтересах більш високого оволодіння музичним мистецтвом він спонукував своїх учнів почуття і думки, які викликають у них ті чи інші акорди, виражати в тих чи інших рухах. Тим самим виразні жести Дельсарта одержали подальший розвиток у гімнастиці Далькроза.

Учні Далькроза, однак, відійшли від первісних уявлень свого вчителя. Рудольф Боде, Симон Зигель, Яніна Салон, Одетта Крутья вже спиралися не на музику, а свої ідеї засновували на так званому абстрактному ритмі. Їхній основний принцип полягав у тому, що “вправи повинні відповідати ритмічним хвилям людського тіла”. Іншими словами, подібно представникам родини Дункан, вони вважали, що психіка індивідуума, звільнена завдяки рухам, повинна бути приведена в гармонійну відповідність з ритмічною сферою навколишнього світу.

Виникнення і розвиток робітничого спортивно-гімнастичного руху

Посилення класової боротьби, ріст революційного робітничого руху сприяли формуванню і розвитку демократичної за своїм змістом культури серед народних мас. Як відображення цих процесів у другій половині ХІХ ст. стали виникати самостійні спортивні, гімнастичні і туристичні організації робітничого класу. Їхня безпосередня поява була пов'язана зі зростанням промислового виробництва і концентрацією пролетаріату на фабриках і заводах, створенням самостійних політичних робітничих партій, ростом професійних союзів і поширенням марксистського вчення про виховання робітничого класу.

Перші робітничі спортивні організації виникли в Німеччині в 1850 р. Однак “Винятковий закон” проти соціалістів, прийнятий рейхстагом у 1878 р., заборонив існування не тільки соціалістичної партії, але і профспілкових і робітничих гімнастичних клубів, що ідейно примикали до неї. Після скасування “Виняткового закону” (90-ті рр. XIX ст.) робітничі спортивні організації вступили в новий період свого розвитку. На початку 90-х рр. у ряді міст Німеччини відбулися збори робітничих гімнастичних союзів (Берлін, Лейпциг і ін.). У 1893 р. був заснований Німецький робітничий спортивний союз. До початку XX ст. робітничі спортивні організації з'явилися в Угорщині, Франції, Бельгії, Чехії, Болгарії й інших країнах. Так був покладений початок організованому робітничому спортивно-гімнастичному руху. Перед цим рухом стояла задача фізичної і політичної підготовки робочих мас до класової боротьби з буржуазією.

Напередодні Першої світової війни була зроблена спроба створити міжнародний робітничий спортивний союз. У 1913 р. у Генте (Бельгія) представники робітничих спортивних організацій Німеччини, Франції, Бельгії, Австрії організували Міжнародний робітничий спортивний центр. Під час Першої світової війни ця організація активно себе не виявляла.

Велика робота в цьому напрямку проводилася лівими соціал-демократами Німеччини Карлом Лібкнехтом і Розою Люксембург. Під впливом їхніх ідей передова частина німецьких робітників-спортсменів поширювала листівки з закликом до боротьби проти імперіалістичної війни, проти мілітаризації молоді в інтересах буржуазії.

Перша світова війна поклала початок загальній кризі капіталістичної системи. В умовах загальної кризи в буржуазних країнах йшло подальше загострення протиріч між працею і капіталом, між робітничим класом і капіталістами. Працюючі маси підсилили економічну, політичну й ідеологічну боротьбу за свої права, за поліпшення життя. Загострилися також протиріччя між імперіалістичними країнами, які не змогла вирішити Перша світова війна. Буржуазія бачила вихід із загальної кризи капіталізму в підготовці і розв'язанні нової світової війни.

Найбільш характерним наслідком загальної кризи капіталізму став розкол світу на дві протилежні системи – соціалістичну і капіталістичну. Розподіл світу на дві системи призвів до утворення двох докорінно різних напрямків у розвитку фізичної культури і спорту – соціалістичного і буржуазного. Це стало головною особливістю розвитку фізичної культури і спорту між Першою і Другою світовими війнами.

Революція 1917 року в Росії визначила нові напрямки в розвитку робітничого спортивно-гімнастичного руху.

Після Першої світової війни та російської революції в більшості капіталістичних країн створюються комуністичні і робітничі партії, профспілкові робітничі організації. Підтримка з боку цих організацій створила умови для більш широкого розвитку робітничого спортивно-гімнастичного руху.

Успішно розвивався робітничий спорт у Чехословаччині. Чеський робочий спортивний рух виник наприкінці XIX ст. Поступово він розширював свої ряди. У 1921 р. була створена Федерація робочих спортивних товариств Чехословаччини. Уся діяльність цієї федерації протікала під безпосереднім керівництвом Комуністичної партії Чехословаччини. У тому ж році в Празі робітничі спортивні колективи провели першу велику Спартакіаду. У ній брало участь більш 20 тис. юнаків і дівчат, чоловіків і жінок. Спартакіада показала ріст робітничого спортивного руху в країні.

Активна участь у розвитку робітничого спорту в Чехословаччині приймали К. Готвальд і А. Запотоцький. К. Готвальд був одним з організаторів першої Спартакіади в Чехословаччині. Він редагував журнал робітничої спортивної федерації “Спартакус”. В одному з номерів журналу К. Готвальд писав, що займатися спортом – цього ще недостатньо, треба з'єднати спорт із політичною освітою, з ростом політичної самосвідомості робітників.

Після Першої світової війни в Болгарії виникли робітничі спортивні організації за назвою “Спартак”. Загони “Спартак” були створені в Софії, Плевні й інших містах. Спартаківські організації робітничих спортсменів входили в Червоний спортивний інтернаціонал. У 1923 р., після того як Болгарська комуністична партія була заборонена, велика втрата була нанесена і робітничому спорту. Однак у 1930 р. робітничий спорт під керівництвом Болгарської комуністичної партії і молодіжних організацій знову відродився і продовжував розвиватися ще до Другої світової війни.

В Угорщині велику роботу серед молоді проводила спортивна організація за назвою “Мункаш” (“Робітник”). У 1919 р. робоча молодь цього клубу боролася за перемогу народної влади у своїй країні. У робочих спортивних організаціях Угорщини займалися футболом, легкою атлетикою, боротьбою й іншими видами спорту.

У Фінляндії Робітничий спортивний союз (ТУЛ) був заснований у 1919 р. ТУЛ проводив велику роботу по залученню фінських робітників до занять спортом. Спортсмени ТУЛ нерідко приїжджали в Радянський Союз. Радянські спортсмени проводили змагання з членами ТУЛ з легкої атлетики, футболу, гімнастики, лижного і ковзанярського спорту. Фінські спортсмени приїжджали в СРСР на Першу Всесоюзну спартакіаду в 1928 р., де в цілому ряді видів спорту зайняли перші місця. Представники робітничого союзу входили у фінську національну олімпійську команду.

У Франції робітничий спорт почав складатися в перше десятиліття XX ст. У 1934 р. усі робочі спортивні організації були об'єднані в Спортивно-гімнастичну федерацію Франції (ФСЖТ). ФСЖТ проводила велику роботу для розвитку спорту серед працюючих мас Франції, виступала проти мілітаризму і фашизму в спорті. Велику допомогу федерація одержувала від Французької комуністичної партії.

ФСЖТ проводила не тільки місцеві і національні змагання, але і великі міжнародні зустрічі. Усім відомий крос на приз газети “Юманіте” організувала ФСЖТ. У цьому змаганні брали активну участь радянські спортсмени. На

одному з етапів дистанції встановлено приз імені братів С. і Г. Знаменських, що виходили переможцями в цьому кросі в середині 30-х рр.

Однією із найбільш численних робітничих спортивних організацій був Німецький робітничий спортивно-гімнастичний союз. Кількість членів цього союзу особливо збільшилась в період дофашистської Німеччини. З 100 тис. чоловік у 1919 р. воно виросло більш ніж до 1 млн. у 1932 р.

Тут у 1920 році було створено Люцернський спортивний інтернаціонал, перейменованій в 1929 році в Соціалістичний робітничий спортивний інтернаціонал. Його керівництво пропагувало нейтралітет і аполітичність робітничого спорту. Ця організація забороняла будь-які контакти з радянськими спортсменами.

На противагу Люцернському спортивному інтернаціоналу у 1921 році у Москві було створено Червоний спортивний інтернаціонал. Головною задачею якого було перетворення робітничих спортивних організацій в бойові осередки пролетаріату в боротьбі із капіталізмом.

Саме тому в німецькому робітничому спортивному русі найбільш гостро в порівнянні з іншими країнами проходила боротьба між робочими спортивними організаціями, що знаходилися під впливом Комуністичної партії Німеччини, і керівництвом робітничих спортивних союзів, пов'язаних із Соціал-демократичною партією Німеччини.

Основна маса робітників-спортсменів знаходилася під впливом реформістських організацій. Це пояснюється тим, що їхня діяльність проходила в легальних умовах, тоді як робітники-спортсмени, зв'язані з комуністами, усіляко переслідувалися. Керівники реформістських організацій, проповідуючи класовий світ і класове співробітництво з буржуазією, одержували від неї матеріальну підтримку. Діяльність же революційних спортивних організацій була утруднена. Однак, незважаючи на все це, революційні робітники-спортсмени вели активну боротьбу проти фашизації і милітаризації спорту. Вони домагалися єдності дій усіх німецьких спортсменів. У робочих спортивних організаціях Німеччини активно брали участь видатні діячі міжнародного комуністичного руху Е. Тельман, В. Пік, В. Ульбрихт, Е. Хонеккер. З установленням фашистської диктатури в Німеччині всі робітничі спортивні організації були ліквідовані.

Робітничий спорт розвивався також в Австрії, Бельгії, Англії, Швеції, Норвегії й інших країнах. Однак у багатьох буржуазних державах праві соціал-демократичні лідери вносили розкол у робітничий спортивний рух. Вони проповідували класову гармонію пролетаріату з буржуазією й аполітичність у спорті. Революційна частина робітників-спортсменів виступала проти правоопортуністської політики, домагаючись росту класової самосвідомості працюючої молоді і єдності в робітничому спорті. В роки Другої світової війни робітники-спортсмени багатьох країн Європи боролися проти фашистської Німеччини на фронтах війни й у загонах опору фашизму.

Напіввійськові молодіжні організації. Скаутський рух

Поряд зі створенням рекреаційних центрів і товариств під патронажем різних церков уже в останні роки минулого століття починалися численні

спроби організувати такий позашкільний фізкультурний рух, що забезпечував би вишкіл і фізичну тренуваність молоді в період між закінченням навчання і початком військової служби. Однак ці скороминущі ініціативи в жодній країні не зуміли забезпечити охоплення широких прошарків молоді й у результаті не викликали ніякого інтересу. Відповідь на питання, чому цю проблему вдалося уперше вирішити в Англії, дають традиції англійської буржуазної демократії і специфіка її колоніальної політики. Колоніальні інспектори, чиновники і військові, які знаходилися відносно до корінного населення в незначній меншості для подолання кліматичних труднощів, доказу “переваги білої раси” мали потребу в добре фізично підготовленому, тямущому й енергійному поповненні. Відповідно до цього сформувався ідеал джентльмена, що одержав приватне виховання в дусі Локка, а пізніше ідеал “атлетично складеного юнака-християнина”, вихованого в коледжі на основі принципів арнольдизма.

Британській імперії в ХІХ столітті доводилося рахуватися не тільки з рухами колоніальних народів, але і зі своїм жадібним і сильним конкурентом – кайзерівською Німеччиною. Обидва ці фактори спонукували англійські правлячі кола надати і масі молодих людей, що не потрапили в коледжі, можливості організованих, але в той же час романтичних і привабливих за своїм характером занять фізичною підготовкою. Необхідно було створити такий добровільний рух, у рамках якого молодь вже в період навчання в школі знайомилася б з основами товариського співробітництва, орієнтування на місцевості, розвідки, табірної життя, одним словом, воєнної тактики.

Серед різних форм напіввійськових молодіжних організацій найбільш успішним виявився створений інспектором кавалерії колоніальних військ *Робертом Баден-Пауелом (1857–1942)* рух бойскаутів. У ході війн проти бурів Баден-Пауел організував з дітей англійських колонізаторів ефективно діючі групи розвідників. На основі цього досвіду він створив систему іспитових вимог і бойскаутських “законів”, що не тільки відповідала інтересам англійського правлячого класу, але й задовольняла потреби підростаючого покоління.

Усього за кілька років рух бойскаутів поширився у всьому світі, оскільки він всюди знаходив рамки, які найбільш відповідали місцевим традиціям. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки і Канаді ідеологічною основою цього руху служила романтика піонерів дикого Заходу (сини Даніеля Боне) і війни проти індіанців, в Угорщині – мрії про тисячолітню імперію, у Японії – відродження традицій самураїв, у чехословаків і поляків – ідеї національної незалежності. В Австрії, Німеччині і Швейцарії поряд з бойскаутизмом великою популярністю в широких масах користувався також так званий рух “Перелітний птах”, що був пов'язаний із одним з реформаторських напрямків у педагогіці.

До Першої світової війни роль бойскаутизму, руху “Перелітний птах” і інших подібних молодіжних об'єднань ще не була цілком зрозумілою. Засновники цих рухів хотіли з їхньою допомогою поряд із забезпеченням необхідного для військової підготовки фізичного тренування компенсувати все те, що буржуазна педагогіка, що боролася з ознаками кризи, вже не могла дати

в стінах навчальних закладів. Поширенню цих рухів сприяло також інстинктивне прагнення молоді вирватися з атмосфери перенаселених дохідних будинків. У той же час у польському бойскаутському русі, що на початку 1910-х років став бурхливо розвиватися, існувало крило П'яшецького, що відіграло роль організації, що служила прикриттям для національно-визвольного руху.

До Першої світової війни, поряд із створенням молодіжних рухів, що виступали під маскою романтичної любові до природи, – майже у всіх країнах відкрито вівся також вишкіл допризвників. Особливо в кайзерівській Німеччині державні і суспільні органи, що займалися різними формами виховання, змагалися між собою в тому, як створити такі установи й організації, які б краще за все відповідали інтересам мілітаризації. Вони провели навчання біля трьох мільйонів молодих людей рукопашному бою і стрільбі. У Японії гвинтівками, захопленими під час російсько-японської війни, були озброєні молодіжні загони. Їх возили на місця недавніх боїв, і там під керівництвом викладачів і офіцерів у формі військової гри вони відтворювали той чи інший епізод боїв.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТУ НОВОГО ЧАСУ

1. Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда.
2. Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту.
3. Формування наукових основ розвитку спорту.

Література: 4,11,14.

1. Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда

Англійська система виховання нового часу, внутрішній зміст олімпійської ідеї, більш того, фізкультура університетів і коледжів англосаксонських країн є втіленням у життя педагогічних концепцій Чарльза Кінгслі та Томаса Арнольда. Їхнє життя, досягнуті ними результати узагальнив у своїй книзі “Шкільні дні Тома Брауна” Томас Х'юз. Значення цього твору, за оцінкою англійських істориків спорту, можна порівняти з важливістю “Гертруди” Л. Песталоцці.

Теоретичні основи реформи виховання, здійсненої в англійських школах у середині XIX століття, розробив канонік Вестмінстерського абатства Чарльз Кінгслі (1819–1875), теоретик християнського соціалізму. Зразком особистості для нього був ідеалізований образ “юного християнина-атлета”, що поряд із широким “світським і духовним” навчанням поглиблено займається також розвитком своїх фізичних здібностей.

Концепції Чарльза Кінгслі виходили з того, що шкільна адміністрація повинна порвати з лінією у вихованні, яка відкидала традиційні для англійської молоді навички змагання. Інтерес до сили і спритності можна прийняти. Можливості для формування характеру, що криються в силових змаганнях і рухливих іграх, можна включити в число цілей виховання. “Адже спорт,

змагання, – заявляв він, – молодечтво людини, що показує свою спритність, є для молоді областю, де можна вправлятися у творенні суспільства. Підрастаюче покоління в цій боротьбі... на малому загартується для великої арени життя...” Звідси і його висновок: “спільним впливом школи, церкви, інтернату і спортивного майданчика можна виховати цілеспрямоване і послідовне покоління”, що у будь-якому куточку світу “зможе постояти за інтереси свої і своєї батьківщини”. Якщо ж правила чесної гри, прийняті в спорті, стануть нормою поведінки дорослих, легше буде лікувати і недуги суспільства християнсько-соціальними засобами.

За допомогою цих концепцій до 1850-х років Кінгслі, власне кажучи, пристосував англіканську педагогіку до вимог класичного капіталізму. Він дав теоретичне обґрунтування шкільному фізичному вихованню елітарного типу, заснованому на спортивних і ігрових заняттях. У перспективному ж плані він сприяв модернізації англійської моделі розвитку спорту, подоланню концепції дволикого джентльмена.

Установки Кінгслі йшли коренями в педагогічну практику тодішнього ректора коледжу в Регбі Томаса Арнольда (1795–1842). Рада коледжу вже в 1794 році закупила ділянку, що підходила для великого ігрового майданчика, де учні займалися в першу чергу крикетом і “масовим футболом”. Однак на площадках, що залишилися без нагляду, стали свавільно командувати старшокласники. Коли Арнольд прийняв керівництво коледжем у 1827 році, йому довелося зіткнутися з тими ж явищами, що були характерні для всіх англійських навчальних закладів з інтернатом.

Свої враження він записав у щоденнику так: “Коледжі, у яких формується завтрашнє покоління, занурені в гушавину моральної зарази. Тут можна зустріти: 1) усілякі злочини і пияцтво, 2) систематичну неправду, 3) тиранію старших над більш юними, 4) недисциплінованість і неслухняність учнів, 5) зневажання шкільними правилами, 6) загальні лінощі і ухилення від роботи, 7) організовану солідарність на ґрунті порушень дисципліни... Цю картину необхідно доповнити ще і тим, що учні – завзяті картярі. Моральне падіння фізично слабкої більшості супроводжує зніженість і тілесний занепад... крім влаштування власної зачіски, вони нічим більше не цікавляться...”².

Арнольд розумів, що може домогтися корінної перебудови життя коледжу тільки у випадку, якщо своїми заходами не буде зачіпати звичаї учнів і їхні почуття, пов'язаних зі змаганнями. У той же час він помітив, що кращі в крикеті й інших іграх з м'ячем відіграють визначальну роль і поза спортивними площадками. Різні команди – як своєрідні мікросоціальні одиниці – у внутрішніх відносинах між своїми членами тримаються тих же правил “чесної гри”, що затвердилися серед них на базі правил, які застосовуються під час змагань. Так склалася вихідна теза його педагогіки: за посередництвом фізичних рухів і емоцій, пов'язаних із грою, учнівська молодь здатна формуватися на спортивній площадці й у позитивному смислі, якщо з цим узгодиться також виховна діяльність церкви, школи й інтернату. Тому він ввів спостереження за порядком на ігрових площадках, поклавши кінець випадковому характеру змагань. Організацію і здійснення змагань він поклав на

представників, які офіційно визнані студентами і користуються їхньою повагою. Обмеживши тиранію старшокласників і найбільш талановитих, він усе-таки надав їм можливість як представникам самоврядування брати участь у вирішенні повсякденних питань шкільного життя.

За 14 років роботи Арнольда в Регбі склався новий ідеал виховання – “християнський джентльмен”, що виростає з “південного християнського атлета”, – який став ідеалом британської імперії XIX століття. Шкільне фізичне виховання в спортивному дусі коледжу Регбі, упорядковані регулярні змагання молоді, спортивні команди, організовані на основі самоврядування, стали зразком для наслідування по всій Англії. У Херроу, Шрусбері, Ітоні, Кембриджі, Лондоні й інших містах один за одним створюються шкільні спортклуби в дусі регбі.

Теоретичні розробки Чарльза Кінгслі, “арнольдизм”, що народжується слідами педагогічного роману Томаса Х’юза, не тільки одержали поширення в навчальних закладах, але додали новий зміст і позашкільному спортивному руху. Не тільки школа розкрила двері перед спортивними заняттями, але і спортклуби переймали правила педагогіки. Фізичні заняття, що склалися на основі крикету, веслування й атлетики, поступово поширилися на плавання, фехтування, туризм, борцівські види спорту й альпінізм. Як відзначав Вольфганг Ейхель, “англійська буржуазія може бути вдячна Томасові Арнольдові за те, що змогла підкорити собі фізичну культуру”.

Однак англійський шкільний спортивний рух, який довгий час вважався зразковим завдяки досягнутим результатам, аж ніяк не міг розвиватися гармонійно. Із самого початку він ніс в собі певні протиріччя, що вийшли на поверхню уже в другій половині сторіччя.

1. У силу свого монопольного положення він відтіснив на другий план розвиток класних занять у школі нижнього ступеню, що ґрунтувалися на гімнастиці.

2. Спорт активного виховного призначення “зупинився” між середніми і вищими прошарками, та й там охоплював у середніх і вищих навчальних закладах в більшості дітей заможних батьків. У силу ліберального характеру такого виховання воно не поширювалося на усіх без винятку учнів. Рівень фізичних навантажень з погляду педагогічного впливу не піддавався регулюванню.

3. Ігнорувався не тільки жіночий спортивний рух, але і фізичне виховання для дівчаток. За винятком вузького кола аристократії, неприховане презирство зустрічало дівчину, що “віддавалася фізичним вправам чи спорту, що викликає піт”.

Такий підхід добре характеризують і критичні зауваження Герберта Спенсера (1820–1903):

“Освіжаючій рухливості юних дівчат... приділяється лише найменша увага. Наявний двір займають газони, посипані галькою доріжки, кущі і квіти, і там немає ніякої можливості для вільного руху. Чим пояснюється така різюча відмінність? З більшою чи меншою підставою можна підозрювати, що багато хто вважає небажаним виховувати мускулистих, міцної статури дівчат.

Вважається, що здоров'я, що кидається в очі, і сила м'язів личать сільському простолюду. У більш високих станах жіночною вважають тілесну м'якість, що супроводжує делікатність”.

Розвиток спортивного життя в англійській школі почався з крикету. Цей вид спорту проникнув у коледжі разом з веслуванням, рекетсом і хокеєм. Перші змагання між навчальними закладами провели в 1818 році студенти Ітона і Херроу. Роком пізніше були організовані змагання з веслування між Ітоном і Вестмінстером. З 1827 року регулярний характер був наданий матчам з крикету між Оксфордом і Кембриджем, а в 1829 році покладено початок змаганням “вісімок” Оксфорда і Кембриджу, що стали з тих пір традиційними. З 1837 року регулярними стали й атлетичні змагання між навчальними закладами. З цим роком збігається початок “вікторіанської епохи”, що зробила ідеалом студентства відомих усій країні “боулерів” у крикеті, загрибних команд у веслуванні і майстрів рекетса.

2. Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту

Потужний технічний, суспільний і культурний розвиток другої половини ХІХ ст. спонукав до проведення “світових змагань”. Вони за своїми масштабами далеко перевершили чудові традиції Олімпіад стародавнього світу, вірменських ігор “навард і вардавар”, які продовжувалися ще в середні віки, шумерських святкувань на честь Нового року, ірландських ігор, “англійських Олімпійських ігор”, індійських “сарасваті”.

Епізодичні змагання з ковзанів, плавання, стрільби, крикету і професійному боксу, які відіграли новаторську роль у формуванні системи міжнародних змагань, проводилися ще в першій половині ХІХ століття. Ці змагання, які організовувалися на основі викликів, проводились у першу чергу під патронатом англійських і американських газетно-журнальних видавництв. У 1858 році в Австралії було проведено першість світу з плавання на 100 ярдів, яку виграв сіднейський спортсмен Джо Беннет, який випередив англійця Чарльза Стедмена.

У списку призерів змагань зі швидкісного бігу на ковзанах по круговій доріжці, що проводилися з 1850-х років в Нідерландах, поступово з'являються імена англійських, датських, норвежських, російських, шведських і американських спортсменів. Судячи зі статей і фотографій того часу, з трибун, побудованих довкола ковзанярських доріжок, за спортивною боротьбою спостерігало 20-30 тисяч глядачів. У Нідарландах ковзанярський спорт відігравав приблизно таку ж роль у розвитку бази сучасного спортивного руху, як у Англії кінні змагання. Видатною подією так званої героїчної епохи розвитку спорту став переший турнір на першість світу з шахів, організований у 1851 році в Лондоні. У цей же період найбільш авторитетні стрілецькі клуби почали запрошувати на свої святкування і закордонних спортсменів. У 1871 році в стрілецьких змаганнях у Буді прийняли участь німці, швейцарці, чехи, австрійці, турки і навіть американці.

Однак у більшості видів спорту міжнародні змагання почали проводитися лише в останній чверті XIX століття. За англо-американськими змаганнями з боксу і легкої атлетики, франко-бельгійськими змаганнями з велосипедного спорту почали також проводитися континентальні першості з інших видів спорту.

Неофіційні першості Європи та світу.

Заслугує уваги той факт, що співставлення спортивних досягнень у масштабах Європейського континенту і всього світу почали проводити вперше не “класики” сучасного спорту – англійці, а німецькі, нідерландські і французькі клуби, а також газети, заклади і окремі меценати. Оскільки у цей період окремі види спорту ще не мали загальноприйнятих у міжнародному масштабі форумів і правил проведення змагань, більшість цих заходів, які були тоді в новинку, пізніше, заднім числом, були оголошені “неофіційними” першостями Європи і світу. Однак ще й сьогодні Уїмбдонська першість Англії з тенісу на трав'яних кортах, яка стала з 1877 року міжнародною, поруч із заснованими в 1900 році змаганнями на Кубок Девіса вважаються найавторитетнішими змаганнями у цьому виді спорту.

Першу подібну першість Європи з плавання було організовано в 1899 році німецькими, австрійськими і угорськими спортивними товариствами, які займали тоді провідні позиції на континенті. Із самого початку німці надавали також великого значення змаганням із стрибків у воду з трампліну і вишки. Ініціатива спортивних товариств досить швидко була підхоплена власниками деяких спортивних періодичних видань “Авто”, “Вело” та ін., які усвідомили, що проведення на берегах Сени першості світу стане непоганим бізнесом. Матеріальні, рекламні і спортивні успіхи настільки привернули увагу газетних видань, що створена пізніше Міжнародна федерація плавання лише після тривалої боротьби змогла відтіснити їх від організації подібних змагань. Кількість їх учасників уже на рубежі століть нерідко перевищувала 200 чоловік. Серед них були і кращі спортсмени того часу.

Чемпіонати світу зі швидкісного бігу на ковзанах також почали проводити з 1889 року в Амстердамі, а першості континенту з легкої атлетики – з 1891 року в Берліні. Перший світовий чемпіонат з важкої атлетики відбувся в 1898 році у Вені, чемпіонат Європи з тенісу (на глиняно-пісчаному майданчику) – 1899 році в Гамбурзі, чемпіонат світу з класичної боротьби – в 1904 році у Вені. Окрім згаданих вище видів спорту, подібні змагання пробували організувати і з веслування, хокею з шайбою, гімнастики, ручного м'яча, боксу, фехтування і водного поло. В одних випадках відсутність інтересу, в інших – створення міжнародних органів поклали кінець починанням подібного роду.

Розвиток більшості видів спорту, який відбувався у всьому світі, швидко перевершив за своїми масштабами рамки міжнародних змагань, які організовувалися на суцільно суб'єктивній основі. Незлічені спори, серія скандалів довкола першостей Європи та світу, які проводилися від випадку до випадку, швидко переконали федерації в тому. Що змагання між країнами не можна організувати за відсутності міжнародних союзів, єдиних умов і правил, Крім того – і це особливо відноситься до боротьби. Важкої атлетики і

плавання, – чисто спортивна цінність європейських і світових першостей, які проводилися неодноразово протягом одного року, поступово впала настільки низько, що інколи не досягала навіть рівня національних першостей тієї чи іншої країни.

“Офіційні” чемпіонати Європи та світу.

З початку 1890-х років у розвитку спортивного руху все більш явним стає прагнення міжнародних форумів, офіційно створених в окремих видах спорту, навести порядок у плутанині світових змагань. Були видані перші зводи правил, які одержали міжнародне визнання. Було покладено початок обліку спортивних результатів. Народилися офіційні першості Європи та світу. Вже у відповідності до міжнародних правил в 1891 році в Гамбурзі відбулася перша європейська першість з фігурного катання, а в 1892 році у Вені – перший чемпіонат Європи за швидкісного бігу на ковзанах. Першість світу з цього виду спорту було вперше організовано в Амстердамі в 1893 році, і в тому ж році в італійському місті Орта відбувся чемпіонат Європи з веслування. У Чикаго було покладено початок проведенню світових першостей з велосипедного спорту. В 1896 році в Санкт-Петербурзі відбувся перший чемпіонат світу з фігурного катання. Також наприкінці XIX століття – в 1897 році – в Ліоні спортсмени вперше боролися за медалі чемпіонату світу зі спортивної стрільби. Перші змагання, організовані Міжнародною федерацією гімнастики (ФІЖ), проходили в 1903 році в Антверпені і пізніше були визнані в якості офіційної першості світу.

Першості Південної Америки, Австралії, Азії.

Що стосується першості континентів, то приклад Європи перейняла лише Південна Америка. Спорт завоював країни цього континенту ще перед першою світовою війною. В 1916 році, коли на полях Європи річкою текла кров, було оголошено про проведення першого південноамериканського чемпіонату з футболу, а згодом, з 1919 року, систематичними стали вже змагання і з інших найважливіших видів спорту: боксу, баскетболу, боротьби. Ці змагання. Як і першості Європи, проводилися окремо з кожного виду спорту. Із початком XX століття подібні спроби були і в Австралії. Однак змагання, які там організовувалися, не витримували конкуренції першостей, що проводилися в масштабах всієї Британської імперії, і лише в 1920-х роках змогли набути регулярного характеру.

Розвиток організаційних форм сучасного спортивного життя.

Спортивні товариства і секції.

Прискоренню організаційного розвитку спортивного життя в значній мірі сприяв вихід спорту за рамки коледжів і аристократичних кіл і його поширення в суспільних організаціях буржуазії і трудящих (казино, клуби, гуртки читання, кафе, робітничі гуртожитки). У результаті росту інтересу до фізкультури і диференціації видів спорту у рамках цих суспільних груп утворилися спортивні секції. Пізніше деякі із них сформувалися у самостійні товариства. Розвиток у цьому напрямку був характерний в першу чергу для гімнастики, точніше, для тих країн, де спортивна діяльність виросла в основному із гімнастичного руху (Бельгія, Німеччина, Австро-Угорська монархія і Скандинавські країни). В

Англиї, США і британських домініонах, де спортивне життя складало відносно самостійну область, біля витоків його розвитку стояли крикетні, бейсбольні, веслувальні, велосипедні, легкоатлетичні, регбійні і футбольні клуби, які утворилися в основному на базі незалежних спортивних об'єднань. Організаційні одиниці, які об'єднували декілька видів спорту, формувалися тут тільки на базі релігійних закладів, колегій і підприємств. Особливо бурхливо розвивався рух за створення спортивних товариств у Англії, США, Німеччині, Італії, Нідерландах, Франції, Скандинавії, Південній Америці, Австралії та Канаді.

Загальнодержавні спортивні союзи.

В початковий період різні спортивні об'єднання функціонували у відповідності зі своїми власними правилами. Відповідно до законів буржуазного способу життя більші і авторитетніші об'єднання нав'язували свою волю дрібнішим і експлуатували їх через систему оренди спортивних майданчиків і залів. Узгодження норм діяльності в різних видах спорту із урахуванням потреб нового часу викликало необхідність створення спеціальних союзів із загальнодержавною компетенцією, що шляхом підготовки і проведення змагань, розробки єдиних правил сприяли розвитку фізкультурного руху. Вони вели облік колишніх і затверджували нові рекорди. У своїх щорічниках і журналах вони повідомляли про найважливіші зміни в тих чи інших видах спорту, регламент проведення змагань і зміни в правилах. Перша така організація була створена в 1858 році під назвою "Національна федерація бейсболу Сполучених Штатів". У Європі вслід за англійською футбольною лігою (1863 р.) виникли бельгійська, німецька, італійська, нідерландська і французька гімнастичні федерації, англійські федерації регбі, плавання, парусного і ковзанярського спорту, веслування і легкої атлетики, французька і бельгійська федерації велосипедного спорту. У спортивному житті Австралії піонерами в справі створення федерації стали плавці, тенісисти, кіннотники, велосипедисти і футболісти, в Південній Америці – кіннотники і футболісти.

Шлях від утворення федерацій в окремих видах спорту до створення загальнодержавних керівних і координаційних органів, які будувалися на основі різних принципів і в різних організаційних рамках (національна ліга, рада у справах фізичної культури і спорту, спортивний центр), був уже більш суперечливим.

Це пояснюється тим, що гімнасти і легкоатлети вважали свої види спорту головними у відношенні до всіх інших. Тому в Європі через боротьбу між федераціями гімнастики і легкої атлетики, яка явно відображала зіткнення інтересів різних соціальних груп, тільки перед самою першою світовою війною почалося утворення єдиних керівних організацій. В Англії конфлікт між любителями і професіоналами, який виник ще раніше, в США протиріччя між шкільними і позашкільними спортивними організаціями віддаляли об'єднання. Першими серед гігантських організацій, які вирости потім у спортивні федерації в США, були створені Атлетичний союз любителів гімнастики і легкої атлетики в 1888 році і його конкурент – Національний університетський

атлетичний союз в 1906 році. В Австро-Угорщині аналогічну роль тимчасово відігравали гімнастичний і легкоатлетичний союзи.

Міжнародні спортивні федерації

Інтерес до спорту став також поштовхом до проведення міжнародних змагань. В останній чверті XIX століття вслід за англо-американськими змаганнями з боксу і легкої атлетики і франко-бельгійськими з велосипедного спорту почали проводитися міжнародні зустрічі й з інших видів спорту. У зв'язку із безсистемністю перших великих змагань, пізніше оголошених неофіційними чемпіонатами континенту, Європи та світу, свавіллям їх організаторів стало зрозуміло, що справжню спортивну цінність можуть мати тільки ті світові змагання, правила і умови проведення яких заздальгить узгоджуються на міжнародних форумах. Послідовність утворення міжнародних спеціалізованих спортивних об'єднань, яка показує також хід розвитку окремих видів спорту, була наступною:

<i>Вид спорту</i>	<i>Назва міжнародного об'єднання</i>	<i>Рік створення</i>
1	2	3
Гімнастика	Міжнародна федерація гімнастики (ФІЖ)	1881
Веслування	Міжнародна федерація веслувальних товариств (ФІСА)	1892
Ковзанярський спорт	Міжнародна федерація ковзанярів (ІСУ)	1892
Боулінг	Міжнародна федерація боулінгу (ІБФ)	1895
Велосипедний спорт	Міжнародний союз велосипедистів (УСІ)	1900
Автомобільний спорт	Міжнародна федерація автомобільного спорту (ФІА)	1904
Футбол	Міжнародна федерація футбольних асоціацій (ФІФА)	1904
Авіаційний спорт	Міжнародна федерація повітроплавання (ФАІ)	1905
Спортивна стрільба	Міжнародний союз стрілецького спорту (УІТ)	1907
Парусний спорт	Міжнародний союз парусного спорту (ІУРУ)	1907
Хокей на льоду	Міжнародна ліга хокею на льоду (ЛІХГ)	1908
Легка атлетика	Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (ІААФ)	1912
Мотоспорт	Міжнародна федерація мотоспорту (ФІМ)	1912

1	2	3
Теніс	Міжнародна федерація тенісу (ІЛТФ)	1913
Фехтування	Міжнародна федерація фехтування (ФІЕ)	1913
Боротьба	Міжнародна любительська федерація боротьби (ФІЛА)	1914

Крім цих федерацій, створювалися також спортивні об'єднання, які функціонували на різних політичних, релігійних і “расових” основах. Про окремі з цих організацій йшлося у попередній лекції.

3. Формування наукових основ розвитку спорту

Спеціалісти в області фізичного виховання, використовуючи досягнення природничих і суспільних наук останньої чверті ХІХ століття, всебічно вивчили вплив гімнастичних систем і спортивної діяльності.

Дослідження *Івана Михайловича Сеченова* (1829-1905) відкрили шлях до пізнання загальних закономірностей, які привели до формування нового погляду на питання фізичного виховання і спортивного тренування. У ході досліджень виявилось, що функціонування людського організму – це єдине ціле і невід'ємне від оточуючого середовища. Було встановлено, що різні фізичні вправи впливають не тільки на окремі групи м'язів, але і на функціонування внутрішніх органів людини і його душевні процеси, а також те, що при навантаженнях не можна використовувати закостенілі схеми, а слід приймати до уваги вікові та статеві особливості людини і навіть його індивідуальні схильності. В ході вивчення кровообігу в шкірі і слизовій оболонці було вказано на важливість метеорологічного загартування (повітряні ванни, сонячні промені, душ). У результаті тренування із використанням фізичних вправ поруч із зміцненням м'язів зростає паралельно витривалість організму, покращується швидкість, точність рухів. Паралельно із готовністю здійснювати рухи у всьому організмі відбулися такі зміни, які забезпечили найбільш сприятливі умови для функціонування органів руху шляхом більш економної діяльності органів кровообігу і дихання.

Серед спеціалістів в області фізичного виховання, які працювали над науковим обґрунтуванням форм рухів, роль першопрохідців належала *Георгу Демені*, угорцю за походженням, і росіянину, *Петру Францевичу Лесгафту*. *Георг Демені* (1850-1917) на основі досліджень парижського Науково-дослідного інституту фізичної культури констатував, що “система рухів” в найбільш поширених німецькій і шведській гімнастках не узгоджується із закономірностями анатомії та фізіології. У них багато неприродних і нормальних елементів. Результати їх впливів не були взаємопов'язані.

На основі проведеного аналізу Демені розробив наступну систему вимог, які пред'являються до фізичних вправ:

1. Повинна бути динаміка фізичних вправ. Слід уникати статичних, неприродних положень. Швидкість рухів повинна бути в зворотній пропорції до маси частин тіла, що рухаються. Так, наприклад, вправи руками потрібно виконувати із більшою, ногами і корпусом із меншою швидкістю і розмахом.

2. Для досягнення плідного впливу необхідні рухи із закінченою амплітудою. Не можна штучно, переривати вправи. Якщо одну групу м'язів напружити до повного скорочення, тоді протилежні м'язи потрібно повністю розслабити.

3. Рухи завжди повинні бути природними і розмашистими, а не “відривчастими” і “незграбними”, як у старих гімнастичних системах.

4. Ті м'язи, які не приймають участі в русі, в процесі виконання вправ повинні бути повністю розслаблені.

5. При розучуванні вправ завжди потрібно переходити від простих до складних, від більш легких до більш трудних, від відомих до невідомих.

Різні вільні вправи Демені розглядав як перехід до спортивних рухів. Спортивні рухи він поділяв на сім видів: ходьба, біг, стрибки, лазіння, підняття, несення, метання і вправи “нападу та захисту”.

Демені виробив вимоги відносно фізичного виховання дівчат, узгодивши їх із потребами їх організму, що розвивається. У жіночій гімнастиці досить сильними були естетичні погляди.

Літературні праці Демені були найбільш досконалою теоретичною системою фізичного виховання в тодішню епоху. Не дивлячись на це, педагогічні та військові кола не підтримували його замислів, так як вони не були безпосередньо спрямовані на військову підготовку.

Колега Демені, професор *Петро Францевич Лесгафт* досліджував фізичне виховання з точки зору суспільної ролі фізичної культури. Його запрошують до головного управління військових навчальних закладів у Петербурзі і доручають спостереження за постановкою фізичної підготовки учнів. Лесгафт протягом двох років вивчав фізкультурний і спортивний рух у західних країнах. Окрім відсталості фізичної культури в Росії Лесгафт гостро критикував німецьку та шведську гімнастику. До досліджень він підключив і своїх слухачів.

Свої висновки відносно фізичного виховання у школі Лесгафт виклав у роботі “Керівництво з фізичної освіти дітей шкільного віку”. Основні положення його теорії можна об'єднати за наступним колом питань:

1. Системи фізичного виховання підлягають закономірностям фізіології. Паралельно із розвитком фізіології постійно потрібно переглядати і розвивати фізичні вправи.

2. Фізичне виховання є невід'ємним засобом формування гармонійно розвинутої людини. Тільки гармонійно розвинута людина здатна – у всіх областях життя – на оптимальну продуктивність із найбільш економічним використанням енергії і в найбільш короткий термін.

3. Гармонійний розвиток базується на єдності фізичних і духовних сил людини і відбувається при ведучій ролі свідомості.

4. Навчання фізичному вихованню по суті є частковою передачею навчального матеріалу, накопленого в ході історії.

5. Нормального фізичного розвитку можна досягнути тільки при науково обґрунтованій системі “фізичної освіти”.

6. Навчальний матеріал, що черпається із наукової системи “фізичної освіти”, не охоплює всієї скарбниці знань, а тільки види рухів, що легко засвоюються у шкільному віці: такі, як ходьба, біг, стрибки, метання, боротьба, вільні вправи, ігри та туризм.

7. Фізичне виховання є функцією закономірностей педагогіки. У ході навчання велику увагу слід звертати на поступовість, послідовність, вікові особливості людини і принцип послідовності.

Лесгафт не торкався соціальної суті фізичного виховання, заперечував користь спортивних змагань і вправ на спортивних приладах, припинював значення показових виступів. Не дивлячись на ці недоліки, Лесгафт розробив багато положень, які мають вирішальне значення в теорії фізичного виховання.

Серед дослідників в області вивчення вікових особливостей і дитячої психології *Фроде Садолін* і *Георг Раціне* дали новий напрямок у розвитку теорії фізичного виховання.

Датський лікар *Фроде Садолін* у своїй праці про дітей “Гімнастика і діти”, опублікованій в 1900 році, провів різку межу в навчанні рухам між дітьми до 12 років і більш старшого віку. На цілому ряді обґрунтованих прикладів він доводив, що школярів молодших класів нема сенсу змушувати концентрувати увагу на такому ж рівні, як школярів старших класів чи дорослих. Садолін особливо шкідливими назвав використання схем, що потребують великих зусиль, які цілком суперечать потребам дітей у русі. Із системи вправ він виключив елементи постави, локалізував м’язеві вправи. На перший план він висунув ігрові форми, які розвивають дитячу фантазію.

Французьким першовідкривачем психологічного напрямку фізичного виховання був *Георг Раціне*, який, вивчаючи на межі століть систему “природних” рухів, дійшов висновку про значення вікових особливостей людини. Його висновки можна сформулювати наступним чином:

При фізичному вихованні дітей до 9-річного віку потрібно прагнути тільки до розвитку так званих “великих фізіологічних функцій”, таких, як травлення, кровообіг, дихання. Викладач, займаючись із дітьми, повинен прагнути створювати атмосферу радості і веселощів. Вправи по можливості повинні виконуватися на свіжому повітрі. Він включив до вправ багато ігрових елементів, біг і пісні.

У віці від 9 до 13 років потрібно прагнути до розвитку нервової системи, до вкорінення звичок, до розвитку координації м’язів, зору і слуху. У цьому віці у дітей уже менше спонтанних рухів, і, таким чином, заняття потрібно завжди починати із продуманої розминки.

З 13-річного віку поступово необхідно підвищувати інтенсифікацію роботи м’язів. Заняття з фізичного виховання слід проводити у різних місцях, при різних умовах. Для пробудження природних переживань під час руху дуже важливим є прогулянки в лісі та гористій місцевості.

Раціне звертав особливу увагу на контроль за навантаженням учнів, на вплив фізичного виховання на особистість і точне додержання настанов для даної вікової групи.

На території Швеції педагогічні ініціативи Ялмара Лінга в області гімнастики остаточно пристосував до процесу шкільного навчання і специфіки розвитку молоді *Елін Фалк* (1872-1942). Свій багаторічний педагогічний досвід він підсумував у довіднику з фізичного виховання, в якому виклав вимоги стосовно цілей виховання, вибору навчального матеріалу, його розбору і komponування. Велика увага приділялася питанню попередження характерних помилок, які витікають із шкільного способу життя, уроків та ігор, які піднімають настрій в учнів. На відміну від Садолина він не тільки відбирав силові вправи і вправи для постави, але і створював нові вправи. Він є автором вправ на канаті, які і сьогодні використовуються в гімнастиці для дітей і в лікувальній фізкультурі.

Окрім кіл шкільних лікарів і викладачів фізкультури багато інтересних спеціальних робіт вийшло з-під пера дослідників, які займалися окремими областями загальної педагогіки. Серед них виділяється *Фердинанд Едуард Буїссон* (1841-1932), редактор “Педагогічного словника”, з іменем якого пов’язують розширення змісту занять гімнастикою у школі і включення її в поняття педагогічної категорії.

З кінця XVII століття в термінології фізичного виховання, яка базувалася на гімнастиці, без всякої системи використовувалися вирази “гімнастика”, “військова гімнастика”, “дисциплінарні фізичні вправи”, “фізичні вправи” і “фізичне загартування”. (В Угорщині в кінці 1830-х років ще зустрічався термін “штучний рух”). Не яснішою картина була і всередині англосакського напрямку, де вирази “гра” і “шкільна спортивна гра”, “рекреація”, “атлетичні вправи”, “військові вправи”, “силова школа” і вже згадуваний вираз “фізичні вправи” змінювали один одного.

Едуард Буїссон об’єднав під поняттям “фізичне виховання” шкільну навчальну гімнастику і ручну працю. Разом із висуненням на передній план термінології Буїссона виявилось також і те, що на межі століть у найбільш розвинутих країнах світу навчальний предмет “фізична підготовка” одержав рівноправ’я в теорії виховання.

У створенні шкільного фізичного виховання, що було прийняте у більшості коледжів Сполучених Штатів Америки, велика роль належала бостонському професору медицини *Діоклетану Левісу* (1823-1886). У своїх статтях, що публікувалися на сторінках “Гомеопата”, він пояснював, наскільки шкідлива загальна думка про те, що спонтанні ігри дітей достатні для їхнього фізичного розвитку. У той же час він виступив проти поширеного в 1870-х роках напрямку “силової школи”, яка не звертала уваги на вікові особливості людини. Його система включала в себе знання про вагу тіла, гігієну, навчання надання першої медичної допомоги, “вокальну гімнастику”, що слугувала для виправлення дефектів мови і елементи вільних вправ. За єдиною думкою американських авторів, що займалися питаннями історії спорту, він був першим авторитетним творцем теорії фізичного виховання, який базувався на гімнастиці, і який зумів переконати громадян у тому, що “гімнастики в першу чергу потребують недостатньо спритні діти зі слабкою тілобудовою”. Однак

безпосередній вплив школи в силу її неохочності до атлетики і змагань Левіс не міг поширити на сітку коледжів, що збільшувалася.

ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

1. Значення спорту у житті античних греків.
2. Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції.
3. Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор.
4. Спортивні споруди Стародавньої Греції.
5. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.

Література: 4,8,11,14,16,18,22,27.

1. Значення спорту у житті античних греків

На інтенсивний розвиток спортивних змагань у Стародавній Греції вплинув один із найважливіших елементів буття і культури стародавніх греків – агоністика – принцип змагальності, який реалізувався у різних областях життя (праці, мистецтві, спорті) з ціллю досягнення найкращого результату, визнання, прославлення сфер діяльності, примноження особистого престижу і слави міст-держав. Агони – різні змагання, які були однією із форм вшанування богів, привертали велику кількість учасників, які прагнули виділитися своїми досягненнями у тій чи іншій сфері життя. Атмосфера гострої конкуренції, змагальності і протиборства, без урахування якої неможливо зрозуміти образ життя стародавніх греків, їх культуру, природно впливала із міфів. Адже відомо, що олімпійським богам було властиве суперництво, змагання. Чим іншим, якщо не конкурсом краси, був знаменитий суд Паріса, який вирішував кому із трьох великих богинь віддати яблуко, яке призначалося найпрекраснішій? А скільки разів смертні жінки кидали виклик богиням, насмілюючись суперничати з ними своєю красою чи мистецтвом рукоділля, як це зробила одного разу зухвала Арахна, яка забажала перевершити у прядінні та ткацтві саму богиню Афіню!

Глибоко вкорінений змагальний дух греків часто виражався в формі різних конкурсів. Ці конкурси були дійсним чинником прогресу Стародавньої Греції, вони забезпечували появу унікальних витворів. Музиканти і поети, художники і скульптори, філософи і оратори змагалися своїми витворами за першість – головну премію, яка дозволяла їм відзначитися і відчутти радість перемоги.

Існував навіть конкурс немовлят: щорічно під час свята Тесмофорій, яке було присвячене Деметрі, як матері прекрасних дітей, жінки показували комісії своїх дітей, народжених протягом року, що минув, і та, чия дитина признавалася найкрасивішою, нагороджувалася.

Таким чином, створювалася атмосфера справедливості, у якій людина мала можливість демонструвати свою майстерність, заслуги і відстоювати першість. Перевага тіла і духу у такій атмосфері була поставлена вище походження і багатства. Багато поетів, художників, філософів, скульпторів,

ораторів завдяки змаганням і конкурсам добивалися широкого громадського визнання і високого суспільного положення не дивлячись на своє родове походження.

Природно, що у цих умовах, пронизаних ідеалами змагань, першості, досягнення фізичної та моральної досконалості особистості, особливе значення мали, звичайно ж, великі спортивні змагання, які набули у Стародавній Греції великої популярності.

Виховання спортивного духу в Стародавній Греції базувалося на тому ж фундаменті, що й інші культурні цінності грецької цивілізації. І головним серед них було звільнення людини від всякої деспотії. Людину вчили вірити в себе, у свої власні сили і можливості, у найвищі цінності людського життя. Людина розглядалася як видимий образ божества. Оскільки боги у греків мали ті ж самі людські риси. Тілесна досконалість, фізична і духовна сила для греків були базовими принципами, які, як правило, проявлялися і здійснювалися на спортивних аренах.

Саме завдяки таким суспільним устоям по всій Стародавній Греції проводилося безліч атлетичних ігор присвячених олімпійським богам. Крім олімпійських було ще ряд змагань, які поступалися їм за популярністю, та все ж носили всегрецький характер і були вагомими подіями у громадському житті країни. Найпопулярнішими із них були Панафінеї, Немейські, Піфійські та Істмійські ігри.

Змагання, зазвичай, були частиною священних святкувань, які окрім них включали священнодійства та завершальні ритуальні банкети. Головна частина ритуалу полягала у жертвопринесеннях, які супроводжувалися урочистими процесіями. Ігри служили лише окрасою свята, але саме вони, а не священнодійства, викликали величезний інтерес у еллінів.

Немейські ігри, які проводилися також як і Олімпійські на честь бога Зевса, вперше були проведені у Немей більш ніж через 200 років після початку Олімпійських – в 573 році до н.е. Після цього Ігри проводилися кожні два роки – на другий рік олімпійського чотириріччя – восени, на четвертий – взимку. При розкопках в Немей знайдені залишки фундаментальних спортивних споруд – стадіону з трибунами для більшого числа глядачів, фундаменти багаточисельних постійних дворів, трактирів, лазень, плавального басейну.

У програмі Немейських ігор були різні види спорту, однак найпопулярнішими були біг, боротьба, пентатлон. Переможці нагороджувалися вінками із плюща або селери.

Організатори Немейських ігор неодноразово пробували добитися дотримання під час ігор загального миру в Елладі. Однак не дивлячись на те, що такий порядок був прийнятий, мир неодноразово порушувався, особливо спартанцями.

Піфійські ігри проводилися в Дельфах на честь бога Аполлона. Існує міф, що Піфійські ігри заснував Аполлон на тому місці, де він убив грізного змія Піфона. Про особливий зв'язок Піфійських ігор із культом Аполлона свідчить і те, що першопочатково до програми Ігор входили тільки мусичні змагання – виступи музикантів, співаків, танцюристів, покровителем яких вважався сам

Аполлон. Історична традиція говорить, що в 586 році до н.е., після однієї із воєн між грецькими містами в пам'ять про загиблих були вперше влаштовані поблизу Дельф змагання на колісницях, а з 582 р. до н.е. ці місцеві урочистості перетворилися у загальногрецькі. З 586 р. до н.е. почали відлік чотириріч – піфіад. Під впливом спартанських звичаїв учасники змагань виступали оголеними. Нагородою переможцям служили яблука, а згодом – вінки із гілок лаврового дерева.

Істмійські ігри були організовані на честь Посейдона – володаря моря. Вони проводилися в сосновому гаю на Істмійському перешийку з 581 року до н.е. кожні два роки, в першій і третій рік кожної Олімпіади, навесні. Програма складалася із виступів флейтистів і кіфаредів і спортивних змагань: бігу, боротьби, перегонів на колісницях і конях. Нагороджували переможців вінком із соснових гілок. Корінф, поблизу якого проходили Істмійські ігри, був багатим і впливовим містом, тому Ігри завжди справлялися пишно і приваблювали велику кількість людей. Як і олімпіоніків, переможців Істмійських ігор оспівували поети, перш за все Піндар і Вакхлід.

З 228 р. до н.е. в Іграх стали приймати участь і римляни, траплялося, що під час Істмійських торжеств оголошувалися важливі рішення римських правителів.

Панафінеї зародилися дуже давно і святкувався на честь Афіні – богині-покровительки міста, на її день народження 28 числа місяця Гекатомбайона (середина літа, липень-серпень). Фестиваль проводився кожного року, але від 556/5 р. до н.е. в час Песістратоса був встановлений кожні чотири роки (в 3-й рік кожної Олімпіади) і назвали його Великі Панафінеї. На Панафінеях проводилися гімнастичні ігри. Песістратос як частину чудової реорганізації програми фестивалю додав змагання для рапсодів (читців епічної поезії). Перікл посилив музичні змагання і побудував відомий Одеон, поруч театру Діонісія. Він також збудував найпрекрасніший храм в античному світі – Парфенон. Ігри і процесії організовувалися десятьма атлосетами (організатори ігор), які обиралися за чотири роки наперед. Вони були відповідальні за підготовку чудового пеплоса (мантії), який ткався більше чотирьох років відібраними афінським дівчатами, на ньому завжди зображувалася Афінна у битві богів з гігантами. Вони були також відповідальні за впорядкування панафінейських амфор і наповнення їх олією з священних олив Афінні. Фестиваль починався з ігор 21-го Гекатомбайона; найранішими змаганнями були перегони на колісницях, але в класичний період вони були замінені кінними перегонами. Шість видів для хлопчиків і дев'ять для чоловіків проводилися більш, ніж два дні. Призами для цих ігор були панафінейські амфори, що зображували Афінну Промахос на одній стороні, а на іншій – вид змагань, в якому була одержана перемога. Зворотній бік панафінейських амфор таким чином представляв повну картину видів спорту від 556 р. до н.е. до кінця античного світу. Дні, що залишалися, були присвячені змаганням у пирргічі (військовий танець, виконаний у озброєнні) і показу та змаганням у фізичній здатності. Мусичні змагання були двох видів: читання епічної поеми і змагання у справжній музиці – тобто співання ліричної поезії під акомпанемент кіфари

чи флейти. У ніч з 27 на 28 Гекатомбайона відбувалося “священне чергування” – перегони з факелами і пісні, які допомагали підготуватися афінським людям, які лишалися на всю ніч, очікуючи великого дня процесії. Саме цю величаву процесію відтворив Фідій на фризі Парфенону. Для афінян це був найвидатніший час.

2. Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції

Виникнення Олімпійських ігор пов'язано з найдавнішими ритуалами “присвяти”, “відродження до нового життя”. Ці ритуали включали уявлення про священний шлюб Сонця і Місяця.

Одним із древніх попередників Олімпійських ігор було, безсумнівно, свято врожаю жителів Пелопоннеського півострова. Побічно про це можна здогадатися, наприклад, по термінах їхнього проведення, обов'язковій присутності на них жриць богині родючості Деметри, нагородженні переможців вінком з оливи. Від похоронних змагань в Олімпійських іграх залишилися ті чи інші ритуали жертвопринесення. Характерною рисою релігійних вірувань древніх греків було шанування небіжчиків атлетичними і військовими змаганнями. В “Іліаді”, наприклад, розповідається про похоронні ігри, що Ахілл улаштував на честь свого друга Патрокла. Ритуальний характер свят, включаючи змагання, був пов'язаний у древніх греків з віруваннями про те, що варто постійно дякувати олімпійським богом і іншим божеством за перемогу в бої, за гарний врожай, за порятунок під час аварії корабля, за гарне одруження, щоб ушанувати пам'ять покійного. У той же час у греків не було суворой релігійної церемонії.

Відповідно до міфів у долині поблизу Олімпії змагалися прості смертні, герої-напівбоги і навіть самі боги ще 3-4 тисячі років тому. Археологічні розкопки підтвердили, що ігри дійсно існували й у той далекий час. Більш того, у них дозволялося брати участь жінкам. Знайдені малюнки свідчать про те, що ще в 20 столітті до нової ери практикувалися кулачні бої, бої з биками, танці.

Існує декілька послідовних за часом міфів про заснування Олімпійських ігор. Найбільш древній з них називає серед основоположників ігор Зевса. Звідси і назва населеного пункту Олімпія. І згодом ця легенда підкріплювалася тим, що завжди свято в Олімпії проводилося на честь Зевса Олімпійського. Він уперше провів їх, святкуючи перемогу над своїм батьком Кроном. Ця перемога дала Зевсу абсолютну владу на землі і на небі. Тоді в змаганнях взяли участь усі найбільш відомі грецькі божества. Павсаній пише, що першими переможцями Олімпійських ігор називають Зевса й Аполлона.

З якихось причин Олімпійські ігри, засновані Зевсом, проводилися нерегулярно, а згодом і зовсім припинялися. Ще один міф пов'язує проведення Олімпійських ігор з ідейським Гераклом.

Третя за давністю широко розповсюджена легенда пов'язує поновлення Олімпійських ігор з ім'ям напівміфічного атлета Пелопса. Павсаній пише: “Із усіх героїв, що знаходяться в Олімпії, елейці вшановують Пелопса настільки більше інших богів, наскільки Зевс для них вище інших богів”. Ігри в Олімпії

на честь Пелопса, очевидно, проводилися не дуже регулярно. Є відомості про те, що до перших відомих дат було раніше проведено 29 Олімпіад.

Ще одна легенда пов'язує поновлення ігор з одним з подвигів Геракла. Після здійснення одного із своїх подвигів Геракл зібрав весь видобуток, приніс жертви олімпійським богам і заснував Олімпійські ігри, присвятивши їх Зевсу. Учасники, крім іншого, змагалися у стадіоні (багато авторів називають це змагання ще дромос) – біг на стадій – відстань у 600 стіп, відміряне самим Гераклом. Ігри почали проводитися один раз у 4 роки. Місце було обрано на священній рівнині Альтіс. Геракл обсадив цю площу оливами на честь богині Афіни Паллади. Ці дерева вважалися священними. Зрізані з них гілки використовувалися для вінків переможцям.

Але і ці ігри ще не стали регулярними. Більш пізня легенда ґрунтується на відомих і міфічних особистостях і оповідає про поновлення Олімпійських ігор одночасно з установами священного перемир'я між усіма містами-учасниками на час проведення самого шанованого в Древній Греції свята. Правитель Еліди, якого звали Іфіт, звернувся до оракула з питанням: “Коли припиняться війни?”. У відповідь оракул нібито сказав: “Віднови Олімпійські ігри”. Іфіт уклав договір про поновлення Олімпійських ігор із самою могутньою державою – Спартою і з маленькою державою – Пісою. На її території знаходилася Олімпія. Текст договору, укладеного Іфітом Елідським з Лікургом Спартанським (головним законодавцем Спарти) і Клеосфеном, володарем Піси, став одним з видатних історичних документів усіх часів. Припускають, що договір був укладений у 884 році до н.е. На мідному диску атлета Асклепідеса був висічений текст договору. У ньому встановлювалося: “Олімпія є священним місцем, і той, хто посміє ступити на це місце зі зброєю в руках, буде затаврований як богохульник. Таким же безбожником з'явиться і той, хто, будь це в його владі, не помститься за злодіяння”. Тобто з'являлося на час ігор священне перемир'я – екехейрія. Воно могло тривати до 3 місяців. Екехейрія дотримувалася за деякими виключеннями сотні років. Договір установлював правила проведення ігор раз у чотири роки.

Пройшло ще кілька десятків років. Щоб упорядкувати проведення ігор і зберегти прізвища переможців, греки вирішили з 776 року до н.е. записувати їхні прізвища на кам'яних плитах в Олімпії. Крім того з цього року почали вести облік проведених ігор. От чому саме ця дата взята істориками як рік заснування Олімпійських ігор.

3. Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор

Олімпійські ігри Стародавньої Греції – найбільші загальногрецькі змагання, які проводилися регулярно через 4 роки в Олімпії – невеликому містечку в північно-західній частині Пелопоннеського півострову. З початку проведення Ігор грецьким істориком Тімеєм (III ст. до н.е.) введено літочислення за олімпіадами.

В Олімпії було багато чудових споруд і будівель, що увійшли в історію мистецтва, культури та спорту. Тут були храми Зевса, Гери, мармурові портики, святилища та скарбниці, Німфейон, Леонідайон, пританей, статуї відомих

атлетів, а також, звичайно, спортивні споруди: стадіон, іподром, гімнасій, палестра.

Святкування Олімпійських ігор проходило у третій повний місяць після літнього сонцестояння. Як правило цей день припадав на кінець серпня чи на початок вересня.

В Олімпійських іграх брали участь лише вільнонароджені греки, які повинні були тренуватися впродовж 10-12 місяців до початку змагань. Останній місяць тренування проходив у гімнасії Олімпії під наглядом елланодиків – суддів змагань, які й вирішували в кінцевому результаті хто достойний брати участь в Іграх. Заборонялося брати участь в Олімпійських іграх вбивцям, тим, хто не платив податків, хто був під слідством, святотатцям.

Жінки не брали участі в Олімпійських змаганнях, їм навіть заборонялося під страхом смертної кари бути присутніми на Олімпіадах в якості глядачів. Виняток складала лише жриця богині Деметри.

Але на честь богині Гери в Олімпії після закінчення Ігор влаштовувалися змагання дівчат у бігу.

Щоб усі учасники та глядачі могли в один день зібратися разом, раніше в рік проведення Олімпійських ігор розсилалися священні вісники – теори. Саме вони проголошували про початок священного перемир'я і оголошували дату початку змагань.

Олімпійські ігри проводилися надзвичайно урочисто і тривали в період свого розквіту до 5 днів.

Керували Олімпійськими іграми елланодики – судді та організатори змагань. Вони обиралися за рік до чергових ігор із числа громадян Еліди. У час розквіту Ігор обиралося 8-10 елланодиків.

Учасники Олімпійських ігор поділялися на три вікові групи: хлопчики, безбороді, мужі.

Павсаній нараховував 18 видів змагань для дорослих і 6 видів – у хлопчиків та безбородих. Їх перелік наведено в таблиці 1.

Змагання з бігу на один стадій (стадіодром, дромос) впродовж 13 Олімпіад були єдиними в програмі Ігор. Олімпійський стадій дорівнював 192,27 м.

Подвійний біг (діаулос) проходив на дистанцію два стадії. Необхідно було добігти до поворотного стовпчика на відстані стадія, обігнути його і прибігти назад.

Довгий біг (доліхос) не завжди мав однакову дистанцію і дорівнював найчастіше 24 стадіям.

Пентатлон (п'ятиборство) демонстрував гармонійний розвиток атлетів. До складу пентатлону входили біг, стрибок в довжину, метання спису, метання диску та боротьба.

Стрибки в довжину виконували з невеликого підвищення, стрибали у яму, заповнену морським піском. Стрибок здійснювали із гальтерами (обтяженнями) в руках, вага яких складала від 1,5 до 4 кг.

Зміна програми Олімпійських ігор Стародавньої Греції

Олімпіади	Роки	Види змагань
1 Олімпіада	776 р. до н.е.	стадіондром (біг на один стадій – 192,27 м)
14	724 р. до н.е.	діаулос (подвійний біг – 2 рази по 192,27 м)
15	720 р. до н.е.	доліхос (довгий біг – до 23 км)
18 Олімпіада	708 р. до н.е.	пентатлон (легкоатлетичне п'ятиборство) і боротьба
23	688 р. до н.е.	кулачний бій
25 Олімпіада	680 р. до н.е.	тесріппон (перегони колісниць з чотирма кіньми)
33	648 р. до н.е.	панкратіон, кінні перегони
37	632 р. до н.е.	біг на одну стадію та боротьба для хлопчиків
38 Олімпіада	628 р. до н.е.	пентатлон для хлопчиків (лише для цієї Олімпіади)
41	616 р. до н.е.	кулачний бій для хлопчиків
65	520 р. до н.е.	гоплітодром – біг в озброєнні
70 Олімпіада	500 р. до н.е.	апене (змагання колісниць з мулами) (занедбані на 84 Олімпіаді)
71	496 р. до н.е.	перегони на кобилах
93 Олімпіада	408 р. до н.е.	синоріс (перегони на колісницях з двома кіньми)
96 Олімпіада	396 р. до н.е.	змагання сурмачів і герольдів (вісників)
99	384 р. до н.е.	тесріппон для лошат
128	268 р. до н.е.	синоріс для лошат
131	256 р. до н.е.	перегони верхи на лошатах
145	200 р. до н.е.	панкратіон для хлопчиків

Метання диску бере свій початок із військової історії греків. Вага диску складала від 3 до 5,7 кг, він виготовлявся із каменю, бронзи, заліза, олова та дерева. Діаметр становив від 13 до 33 см. Товщина в середній частині – 14 мм. Метали диск з невеликого підвищення. Робили маятникові рухи тілом перед метанням.

Спис метали з невеликого підвищення на точність попадання. Зазвичай його метали у щит із розгону.

Змагання зі стрибків і метань супроводжувалися музикою флейти. Рухи атлетів повинні були гармоніювати із музичними акордами.

Змагання з боротьби проводилися на спеціально підготовлених майданчиках, які називалися палестра. Їх поверхня складалася із двох прошарків: розпушеної землі посипаної зверху піском. Жеребкування учасників проводилося за допомогою мідних круглих жетонів. Якщо букви на жетонах

співпадали, то атлети боролися між собою. Ефедр (непарний) відразу виходив у фінал без боротьби. Боролися лише стоячи до переможного закінчення (необхідно було три рази кинути суперника на землю).

У кулачному бою, як і в боротьбі час поєдинку не обмежувався. Поєдинок закінчувався тоді, коли один із учасників падав або здавався. Бити дозволялося тільки у голову, включаючи лице. Кулаки учасників були обмотані ремінцями.

Панкратіон був сполученням боротьби та кулачного бою. Тут були дозволені удари, захвати, поштовхи, больові прийоми та ін. Поєдинок починався у стійці як кулачний бій, а коли один із суперників опинявся на землі продовжувався як боротьба.

Змагання колісниць були вперше проведені на Іграх 25 Олімпіади у 680 році до н.е. Спочатку у них брали участь двоколісні колісниця, запряжені четвірками коней. Потім ввели колісниця запряжені двійками коней. Згодом з'явилися перегони верхи на конях. Пізніше у програмі змагань на іподромі були забіги возів запряжених мулами. Для вимірювання дистанції на іподромі існував великий стадій (приблизно 950 м). Дистанція забігів змінювалася у різні Олімпіади від 1 до 12 великих стадіїв. Переможцем оголошувався власник запрягу, хоча він міг навіть і не бути присутнім в Олімпії.

На іподромі був спеціальний механічний пристрій – портик трикутної форми з довжиною правої та лівої від центру сторін по 120 м. Це дозволяло приймати старт одночасно двадцяти колісницям, при чому вони одержували однакові умови для перемоги. Цей пристрій дозволяв за сигналом елланодика спочатку розпочати біг тим колісницям, які були далше від центру. Колісниця вирівнювалися в лінію. Після чого трубач давав сигнал початку перегонів. Коні з вершниками починали біг до трьох поворотних стовпів. Біля них потрібно було вмільо розвернутися і знову мчати до місця старту. Ці поворотні стовпи, що приносили стільки труднощів, розташовувалися по осі іподрому.

Помітною частиною Олімпійських ігор було вшанування переможців. У перші ж хвилини після перемоги атлета у його рідне місто відправлялися доліхроми (вісники), щоб повідомити радісну новину. Сама церемонія складалася із двох етапів. Відразу після закінчення змагання глашатай урочисто оповіщав весь стадіон про те, хто переміг у змаганнях, став олімпіоніком, сповіщав ім'я і місто переможця. В останній день ігор біля вівтаря Зевса ще раз оголошувалися ім'я та батьківщина переможця. Він піднімався на бронзовий триніг. На його честь грали в труби три рази. Він отримував найвищу нагороду – оливкову гілку у формі вінка, яка зрізалася золотим ножом зі священного дерева, посадженого, згідно легенді, Гераклом. Після вручення нагород і вшанування переможців на їх честь виконувалися гімни і робилися жертвопринесення у храмі Зевса, а увечері проводилася ритуальна учта.

Урочисто зустрічали переможця у рідному місті. Він в'їжджав через головні ворота у присутності відомих громадян і всіх вільних на той час жителів. У деяких містах олімпіонік попадав у місто через пролом у міський стіні. Цей пролом у той же день закладали, щоб олімпійська перемога увійшла і ніколи більше не покинула місто. Знову проходило святкування уже в головному храмі цього міста. Переможець урочисто передавав вінок із листя

священної оливи на зберігання у цьому храмі. У деяких випадках на честь олімпіоніків ставили статуї та чеканили монети із їх зображеннями.

Олімпіоніків запрошували бути полководцями, їм могли довірити заснування нових колоній. Після смерті олімпіоніка його у рідному місті могли почати вшановувати як бога.

Атлетам, які добилися декількох перемог на Олімпійських іграх віддавалися особливі почесні.

Імена олімпіоніків вибивали на плитах священного гаю Альтіс, а пізніше вписували в почесні таблиці. З 540 р. до н.е. було дозволено ставити статуї в Альтісі на честь власної перемоги. Поети присвячували переможцям епінікії (оди на честь перемог у змаганнях).

Регулярність проведення Олімпійських ігор просто дивовижна. Ні стихійні лиха, ні політичні перевороти, ні нашествия, ні війни не могли порушити строки їх проведення.

4. Спортивні споруди Стародавньої Греції

У Стародавній Греції для занять спортом зводилися різні споруди – гімнасії, палестри, стадіони, гіпподроми та ін.

У будівництві гімнасій та інших споруд для проведення змагань очевидно використовувалися недовговічні матеріали (глиняна цегла, дерево та ін.). Тому наші уявлення про стадіони, палестри і гімнасії базуються на археологічних і літературних даних більш пізнього часу, починаючи із середини IV ст. до н.е. У цей період почалося відновлення та реконструкція побудованих раніше споруд, розробка і реалізація нових проектів. Все що нам відомо про стадіони в Афінах, Дельфах, Олімпії, Мессині та інших містах, палестрах і гімнасіях в Олімпії, Дельфах, Пергамо відноситься до грецької і римської епохи, починаючи із середини IV ст. до н.е.

Гімнасії в кінці V і в IV ст. до н.е. використовуються в основному для фізичного удосконалення і спортивної підготовки молоді. Саме в цей період в Афінах було побудовано три найвідоміших гімназія: Синосарг, Лікей і Академія.

Для виховання здорових боекватних громадян у будь-якому давньогрецькому полісі повинна була існувати хоча б одна школа фізичного виховання – гімнасій, а у великих містах їх могло бути навіть декілька. За свідченням Павсанія, поселення не могло вважатися містом, якщо у ньому не було гімнасії.

Елліни проводили у гімнасіях велику частину свого часу. Тут не лише загартовувалося тіло юнака, але й у бесідах і диспутах розвивалися його розумові здібності. Гімнасій був одним із центральних місць суспільного життя грецького полісу. Вільний і благородний еллін мав за честь і обов'язок відвідувати такі місця.

Першопочатково гімнасії призначалися лише для занять фізичними вправами, але вже з V-IV ст. до н.е. вони стають культурно-суспільними центрами давньогрецького полісу.

У приміщенні гімнасію знаходилися: палестра, роздягальня, зал, де атлети натирались оливковою олією, ще одна кімната, де вони натирались піском – все це було необхідним косметичним масажем, що полегшував виконання тих чи інших прийомів під час змагань, – потім інша кімната з підвішеними шкіряними мішками з піском, де майбутні чемпіони тренували свою силу та відпрацьовували удари перед кулачними боями. Найбільшим приміщенням був ефебійон, що призначався для гімнастичних вправ та ігор молоді. Були при гімнасіях і кімнати відпочинку – екседри з лавками та стільцями. Тут втомлені атлети могли перепочити. Там же виступали та проводили дискусії філософи і ритори. Окремі зали та кімнати були відокремлені одна від одної портиками; одні з них були криті, інші – відкриті, ними користувалися в залежності від пори року та погоди. Також при гімнасіях були атлетичні майданчики: для гри в м'яч – сферистеріон, для бігу – дром. Для гігієнічних процедур при гімнасіях існували лазні з холодною та гарячою водою.

Поступово гімнасії перетворювалися у справжню школу освіти та виховання, де окрім спортивних занять вивчали філософію, красномовство і граматику. Тут розташовувалися бібліотеки. Знамениті філософи й оратори часто відвідували гімнасій для читання лекцій, вважаючи його кращим місцем для зустрічі із молоддю. Найвидатніші мислителі древності створювали в гімнасіях свої школи: Платон – в Академії (385 р. до н.е.), Арістотель – в Лікеї (335 р. до н.е.). Не дивлячись на те, що викладання у гімнасіях носило неофіційний характер, воно користувалося великою популярністю у юнаків, які займалися спортом.

Архітектурні та літературні пам'ятники свідчать про культ грецьких богів в гімнасіях. Спочатку культ був достатньо простим: образ поклоніння (Гермес, Аполлон, Геракл) і маленький вівтар, де проводився ритуал. Для цього виділялася частина палестри. У кінці періоду еллінізму на території гімнасій стали будуватися храми Аполлону, Гермесу, Гераклу в яких ті, хто займався поклонялися цим богам.

Під час археологічних розкопок у всіх крупніших спортивних центрах Стародавньої Греції знайдені стадіони для спорту. Найбільшим і найдослідженішим є стадіон в Олімпії. Завдяки праці німецьких археологів зі стадіону були видалені 75 тис. куб.м ґрунту і відтворена його історія. Від першого стадіону, побудованого в VI ст. до н.е., залишилося небагато слідів. У наступні століття стадіон постійно перебудовувався: бігова доріжка, довжина якої складала 192,24 м розширилася, довкола стадіону були побудовані стіни, обладнані спеціальні місця для старту і фінішу, трибуну для суддів та ін.

Істмійський стадіон у Корінфі був розташований поруч із храмом Посейдона. Ширина бігового поля складала 21,49 м, довжина, через відсутність південно-східної частини, не вираховується. Глядачі розташовувалися на природній земляній трибуні.

Розкопки стадіону в Дельфах почалися в 1896 році й відновлювалися багаторазово. Стадіон, який можна побачити сьогодні, датується II ст. н.е. Дослідження, проведені в 1971-1973 роках дозволили установити, що існував і

більш древній стадіон, побудований в період з 279 по 270 рр. до н.е., який вмещав 17 доріжок довжиною 178,607 м. Реконструкція стадіону, проведена в середині II ст. н.е. дещо змінила форму стадіону. Довжина доріжок склала 177,420 м при ширині від 25,33 до 29,34 м. Трибуни для глядачів були розташовані на подіумі, який було вистелено кам'яними плитами. Стадіон вмещував близько 6500 глядачів, у центрі північної частини була трибуна для почесних гостей.

Стадіон в Немеї, згідно результатів розкопок, проведених в період 1971-1991 років, було побудовано в кінці IV ст. до н.е. Розміри доріжок стадіону були приблизно такими ж, як і інших стадіонів – 178 м в довжину, 23,93 м – в ширину.

5. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор

Починаючи з V-IV ст. до н.е., в Стародавній Греції Олімпійські ігри поступово відходять від вимог релігії, все більша увага звертається на видовищний характер змагань, їх використання для підвищення авторитету міст-держав і їх правителів. Кількість спортивних святкувань постійно зростає і в період між Олімпійськими іграми проводиться багато інших змагань. Ці свята щедро фінансуються, в їх програми поруч із традиційними видами (біг, панкратіон та ін.), включаються видовищні види спорту – перегони на колісницях та конях, біг із запаленим факелом.

В Олімпійських іграх у цей період беруть участь представники багатьох країн європейського Середземномор'я і навіть країн Азії. Знімаються заборони, які діяли раніше: до змагань допускаються іноземці, а також вихідці із незаможних прошарків населення. Переможці змагань нагороджуються великими грошовими призами і цінними подарунками, одержують і матеріальні пільги у своїх містах. Поступово комерційний характер змагань, розкіш в якій вони проводилися, розмивають ідеали олімпізму, спорт набуває професіонального характеру.

З часом спортивна підготовка все більше орієнтувалася на успіх у змаганнях, що приносило славу, грошовий дохід і різні блага. Задачі виховання відходили на другий план, що в кінці кінців, стало однією із причин занепаду спортивного руху в Стародавній Греції.

Професіоналізація спорту в Стародавній Греції не була випадковим явищем, а прямим наслідком політичного, економічного та соціального життя суспільства, яке і визначало поступову трансформацію спорту, перегляд його цінностей та ідеалів.

Існує багато доказів тому, що переможці Ігор одержували величезні грошові призи – від 3000 до 6000 драхм, що було достатньо сім'ї із 3-4-х людей прожити протягом 5-10 років.

Однак кризові явища в давньогрецькому спорті набули особливої гостроти після завоювання грецьких держав римлянами в 146 р. до н.е. Із втратою незалежності відбуваються зміни політичної, економічної та соціальної сторін життя грецького суспільства, які дуже негативно вплинули на спорт. Багато змагань були припинені, різко понизився інтерес до спорту.

Помітно падає і значення Олімпійських ігор. Як і на початку свого зародження, вони починають носити місцевий характер.

Однак у Стародавній Греції збереглися гімнасії, які виявилися не тільки центрами збереження спорту, його цінностей та ідеалів, але й свого роду духовним оплотом, центром збереження національного і культурного спадку. Проводилися і Олімпіади, які не були заборонені римлянами, хоча й були спроби перенести Ігри в Рим.

У подальшому багато намісників римських імператорів у Стародавній Греції стали прибічниками відродження різних місцевих і регіональних змагань, будівництва стадіонів і гімнасій. Відродилися популярність і колишня велич святкувань в Олімпії – Олімпійських ігор.

Велику увагу Олімпіадам приділяв римський імператор Август (30-14 рр. до н.е.). Дещо пізніше імператор Нерон (54-68 рр. до н.е.) також виявляв підвищений інтерес до Олімпіад і навіть приймав участь в одній із них (211-та Олімпіада). У ті ж роки Олімпія знову перетворилася на процвітаюче місто. В Іграх уже брали участь не тільки греки та римляни, але й багато представників країн Африки й Азії.

Однак у римський період стали ще більше розмиватися ідеали давньогрецького спорту. Не дивлячись на те, що деякі імператори Риму, які симпатизували олімпійським цінностям стародавніх греків, пробували сприяти розвитку спорту, це не давало бажаних результатів, так як римляни не зуміли проникнути в суть олімпізму. Змагання набули більш жорсткого характеру, особливо у боксі, боротьбі, панкратіоні. Більш того, в програмах багатьох змагань з'явилися бої гладіаторів, поєдинки із дикими тваринами, що відбулося під впливом римлян. Саме в цей період з'явилися перші професіональні союзи атлетів, які користувалися заступництвом і матеріальною підтримкою імператорів. Члени професійних союзів брали участь у різних змаганнях, де головними їх конкурентами були представники інших професійних союзів.

Цілком природно, що створення і суперництва професіональних союзів сприяло росту майстерності атлетів, удосконаленню підготовки, впровадженню передового досвіду та знань на практиці. Однак професійний спорт розмивав ідеали та цінності олімпізму, все більше відходив від міфологічних коренів, розривав природні зв'язки із іншими сторонами життя.

Історичні дані свідчать, що реєстрація переможців Олімпійських ігор припинилася в 267 році. Починаючи з цього часу і майже до 361 року яких-небудь відомостей про проведення змагань атлетів документально не відзначено. Лише в 369 і 373 роках з'явилися деякі відомості про атлета на ім'я Фіоуменос з Філадельфії, що в Малій Азії, який переміг у змаганнях з боротьби, а також про останнього чемпіона Олімпійських ігор, яким став вірменський цар Вараздат, який переміг у змаганнях борців на 291-й Олімпіаді в 385 році.

Доля Ігор була вирішена в період з 392 по 395 роки, і ми не знаємо чи були проведені останні Ігри уже в 389 році. Відомий лише едикт 392 року, підписаний імператором Феодосієм I та його синами Аркадієм і Гонорієм, який суворо засуджував язичницькі традиції: жертвопринесення богам і духам, гадання по нутрошам тварин та інші обряди; додержання звичаїв минулих віків

розглядалося як великий державний злочин. Олімпійські ігри також могли попасти під заборону, адже вони були присвячені Зевсу і починалися із принесення жертв. Але чому не могли продовжуватися Ігри після того, як їх позбавили релігійного, язичницького елемента, якщо відомо, що сам Феодосій I не був противником спортивних змагань як таких і що в Антіохії ігри, які носили назву олімпійських, проводилися майже до 520 року? Можливо, що в Антіохії, місті багатолюдному. Багатому і незалежному за духом, імператор не наважився відмінити популярні спортивні святкування, боячись невдоволення мешканців і відкритого заколоту. Зате в Олімпії, яка була розташована далеко від крупних міських центрів, повстань можна було не остерігатися, адже постійних жителів там майже не було. Не обов'язково було прямо заборонити самі Ігри спеціальним едиктом, достатньо було заборонити учасникам і глядачам проживати довгий час там, де вони звикли розташовуватися на час Ігор. Не виключено також, що Ігри були припинені попросту через недостатність коштів на їх регулярне проведення. Місцевість, де знаходилася Олімпія, була однією із найбідніших в Елладі, її населяли прості пастухи. Грошові фонди Ігор, що існували колись давно вже перейшли в руки місцевого римського уряду чи християнської церкви. Ще задовго до кінця IV ст. н.е. організатори Олімпійських ігор не раз відчували фінансові труднощі, і часто здавалося, що знамениті Ігри ось-ось припиняться.

У 395 році на берегах Алфею на території Олімпії відбулася велика битва візантійців і готів, у результаті якої сильно постраждали спортивні споруди та інші об'єкти, які використовувалися при проведенні Олімпійських ігор. Завершили руйнування Олімпії сильні землетруси, які відбулися в VI ст. н.е., а також спалення залишків язичницьких храмів за наказом Феодосія II (426 р.). У подальшому Олімпія була повністю похована під товстим прошарком піску та мулу після великого паводку – розливу річок Алфей і Кладей.

ВІДРОДЖЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР СУЧАСНОСТІ. ДІЯЛЬНІСТЬ П'ЄРА ДЕ КУБЕРТЕНА

1. Передумови відродження Олімпійських ігор сучасності. Піонери відродження Олімпійських ігор. Розкопки Олімпії.
2. Життя та діяльність П. де Кубертена.
3. Атлетичний конгрес 1894 року та його значення.
4. Діяльність О.Бутовського.

Література: 4,11,14,15,16.

Засновником сучасного олімпійського руху справедливо вважають знаменитого французького просвітителя барона П'єра де Кубертена, багаторічна і цілеспрямована діяльність якого не тільки дозволила відродити Олімпійські ігри, але і перетворила олімпійський рух в істотну сторону громадського життя світового співтовариства. Багато фахівців обґрунтовано пов'язують відродження сучасних Олімпійських ігор з розвитком міжнародного

спортивного руху, з появою міжнародних спортивних організацій з різних видів спорту в другій половині XIX в. Однак ідеї олімпізму і спроби відродження Олімпійських ігор, починалися задовго до появи проекту Кубертена.

1. Передумови відродження Олімпійських ігор сучасності. Піонери відродження Олімпійських ігор. Розкопки Олімпії.

Існує думка (Л. Кун, 1982), що поняття про Олімпійські ігри було повернуте в сферу суспільної свідомості видатним італійським державним діячем епохи Відродження Матео Палмієрі (1405–1475), коли з'явилися тенденції до використання ідей античного світу. У наступні роки особлива увага до спорту Стародавньої Греції виявляли видатні державні діячі, педагоги, медики, драматурги, філософи. Перша відома спроба організації змагань, подібних древнім Олімпійським іграм була зроблена англійцем Робертом Довером на початку XVII в. У дні Св. Трійці він у своєму маєтку влаштував “Олімпійські ігри”, що залучали досить багато глядачів. Програма цих ігор включала: боротьбу, фехтування, хокей на траві, змагання на палках, у стрибках, метання металевого молота чи списа. Ігри ці добре описані в поемах М. Драйтона і Б. Джонсона (1636 р.), у яких силач К. Довер з'являється як другий Геракл (Р. Graham, 1976). Про спортивні фестивалі (вже і тоді їх називали “олімпійськими іграми”), що досить часто проводилися в Англії XVII ст., повідомляє А. Робінс у статті “Олімпіади в Англії” (1908 р.).

Першим серйозним дослідником олімпійського спорту Древньої Греції прийнято вважати англійця Джилберта Веста (1703–1756), що і свою докторську дисертацію присвятив історії Олімпіад. Він досить всебічно розвивав ідеї олімпізму, призивав до відродження Олімпіад. Д. Вест був гарячим прихильником продовження спортивних змагань, що одержали назву “олімпійські ігри”, які проводилися з 1604 р., так як вони стали популярними, але, на жаль, припинилися.

Були спроби відродити спортивні змагання в дусі Олімпійських ігор і на північноамериканському континенті. Так, у 1779 р. американський конгресмен У. Драйтон запропонував провести спортивне свято з феєрверком на честь Дня незалежності, посилаючись на древніх греків і Олімпійські ігри, що проводилися ними. Правда, його супротивник конгресмен Г. Лоуренс, у свою чергу підкреслював, що “Олімпійські ігри й інші дурості привели греків до занепаду”. Помітний слід в історії спорту залишили “Олімпійські ігри”, що проводилися доктором У. Бруксом у середині XIX в. у містечку Венлок. Переможець Ігор у п'ятиборстві одержував великий срібний кавник, присланий спеціально для цієї мети королем Греції.

Багато істориків вважають, що ідею поновлення Олімпійських ігор уперше висловив у 1793 р. німецький теоретик і практик в області фізичного виховання Іоганн Кристоф Фридерик Гутс-Мутс, що звернув увагу своїх сучасників на античну спадщину древніх греків і Олімпіади, що ними проводилися.

Ідея відродження Олімпійських ігор неодноразово виникала в XIX ст., коли в різних країнах (Швеції, Канаді та ін.) робилися спроби проведення за

назвою “Олімпійські ігри” різних змагань, що нагадували про древню культуру греків, які відроджували дух античних Олімпіад.

Спроби відродження Олімпіад були й у Греції. Після врятування країни від турецької неволі в 1832 р. були пропозиції відродити проведення Олімпійських ігор у вигляді грецьких національних ігор, однак вони не були здійснені повністю.

У 1858 р. майор грецької армії Е. Цаппас (1800–1865), що володів незвичайною енергією і великими фінансовими можливостями, запропонував королю Греції відновити проведення Олімпійських ігор. Він на власні кошти створив фонд олімпійців і побудував великий зал для змагань. Королівським указом був створений Оргкомітет і в 1859 р. проведені ігри в Афінах, названі “Панеллінською Олімпіадою”, присвячені до промислової і сільсько-господарської виставки. Вони включали біг на спринтерські і стаєрські дистанції, стрибки, боротьбу, метання диска і спису, кінні стрибки, лазіння по канату, командне перетягування каната. У змаганнях взяли участь греки з Малої Азії, Єгипту і Кіпру. Нагороджував переможців лавровими вінками і грошовими призами король Греції Оттон I. Ігри, що планувалися на 1863 р. не відбулися через смерть короля і викликану нею політичну напругу в країні. Однак надалі такі змагання проводилися кілька разів – у 1870, 1875, 1888 і 1889 р. (P. Graham, 1976).

Слід відзначити і діяльність одного з пропагандистів олімпійської ідеї А. Купера, що запропонував в 1891 р. організувати “Англосаксонську Олімпіаду”, у якій би брали участь країни Британської імперії й Америка. Ця ідея знайшла підтримку в Англії, Австралії, Канаді, Південній Африці.

Однак жодні з цих “Олімпійських ігор” не перетворилися в національні і тим більше в міжнародні змагання. Як писав П. Кубертен, це “були передчасні і невдалі спроби поновлення Олімпійських ігор”.

Ідея олімпізму підтримувалася і завдяки історичним і археологічним вишукуванням. У XVIII ст. були зроблені перші спроби провести розкопки в місцях проведення спортивних змагань у Древній Греції. Однак успіху вони не мали.

У 1829 р. французька експедиція успішно провела розкопки, знайшовши залишки будинків і ряд експонатів, що мали велику художньо-пізнавальну цінність. Ряд експедицій провели і приватні особи. Хоча результати проведених досліджень були поки незначними, але вони привернули увагу громадськості, викликали прагнення більш глибоко досліджувати історію проведення Олімпійських ігор стародавності.

Величезну роботу з розкопок у районі Олімпії провів, захоплений ідеєю олімпізму археолог Ернст Курціус (1814–1896 р.). В різні роки (особливо в період 1875–1881 р.) він зробив важливі знахідки, що відносяться до Олімпійських ігор Древньої Греції, незважаючи на те, що археологічні дослідження були складнені в зв'язку з наявністю великого шару річкових наносів. Ця робота, як і висловлювання Е. Курціуса про Олімпійські ігри, стимулювали розвиток олімпійської ідеї. В одній зі своїх наукових доповідей він говорив: “... навіть якщо в Бога є й інші розповсюджені на землі заповіді, що

проголошують більш величний світ, аніж Олімпійське перемир'я, то і тоді Олімпія залишиться для нас священною землею. І нам необхідно перенести в наш світ, що виблискує більш чистими вогнями, піднесеність культури древніх, самовідданий патріотизм, готовність до жертв в ім'я мистецтва і радість змагань, що перевершує будь-які життєві сили”.

Велику роль у відродженні Олімпійських ігор зіграли і національні системи фізичного виховання і спортивного руху, які склалися в XVIII-XIX ст., для яких олімпійська ідея була природною: тут необхідно виділити німецьку (І.Б. Безедов, К. Зальцман, І. Гутс-Мутс, Г. Фіт, Ф. Анн, Л. Ян і ін.); англійську (Д. Локк, Ч. Кінгслі, Т. Арнольд, Г. Спенсер); французьку (Ж.-Ж. Руссо, Д.Ф. Аморос, Д. Демени); шведську (П.Х. Лінг, П.И. Лідбек, Я. Лінг); чеську (М. Тирш, И. Фугнер); російську (Е.А. Покровський, Е.М. Дементьєв, П.Ф. Лесгафт).

Відродженню сучасних Олімпійських ігор багато в чому допомогло і поширення в другій половині XIX ст. різних видів спорту, проведення великих міжнародних змагань. Так вже в 1846 р. у Сідней (Австралія) був проведений перший світовий чемпіонат по плаванню на дистанції 440 ярдів, переможцем якого став У. Редмен. У 1858 р. також в Австралії був проведений світовий чемпіонат на дистанції 100 ярдів, що виграв австрієць Джо Беннет у завзятій боротьбі з англійцем Чарльзом Стедменом.

Великі міжнародні змагання зі швидкісного бігу на ковзанах, починаючи з 50-х років минулого сторіччя, стали проводити в Голландії. У цих змаганнях, що збирали до 20-30 тис. глядачів брали участь спортсмени Росії, Америки, Данії, Норвегії, Англії, Голландії й інших країн.

Змагання стали проводити і з інших видів спорту. Наприклад, у 1871 р. у Будапешті (район Будапешта) були проведені великі змагання зі стрільби, у яких брали участь кращі стрільки Австро-Угорщини, Америки, Туреччини, Німеччини, Швейцарії. У 1877 р. відбувся перший Уімблдонський турнір (Англія) з тенісу на трав'яних кортах, у якому взяли участь і закордонні спортсмени. Уперше чемпіонат світу зі швидкісного бігу на ковзанах був проведений в Амстердамі в 1889 р., змагання на першість Європи з легкої атлетики стали проводитися з 1891 р., з веслування – з 1893 р.

З метою керівництва розвитком спорту інтенсивно стали утворюватися національні і міжнародні спортивні об'єднання – союзи, федерації, ліги і т.п. Наприклад, у 1858 р. була створена “Національна федерація бейсболу Сполучених Штатів Америки”, у 1863 р. – англійська футбольна ліга, пізніше національні федерації гімнастики, плавання, ковзанярського і вітрильного спорту, веслування, велосипедного спорту, легкої атлетики, боротьби, важкої атлетики були створені в багатьох країнах світу.

У 1881 р. була створена Міжнародна федерація гімнастики (ФІЖ), 1892 р. – міжнародна федерація гребних товариств і Міжнародний союз ковзанярів. Крім федерацій і союзів створювалися національні і міжнародні спортивні об'єднання, на діяльність яких сильно впливали державні інтереси, політичні установки чи релігійні принципи. Але багато з цих організацій виявили

прагнення до широкого міжнародного співробітництва, підсумком якого могло б стати відродження Олімпійських ігор.

Ідея відродження Олімпійських ігор до кінця XIX в. охопила майже всю спортивну громадськість, підтримувалася багатьма державними діячами. Але мало хто тоді думав, що цю ідею втілить у життя французький просвітитель П'єр де Кубертен, тому що Франція в той час не відносилася до числа держав з розвинутими видами спорту.

2. Життя та діяльність П. де Кубертена

Відродженню сучасних Олімпійських ігор світ зобов'язаний у першу чергу енергії і наполегливості – історика, літератора, педагога, соціолога, барона П'єра де Кубертена.

П. Кубертен народився 1 січня 1863 р. у Парижі в родині живописця з древнього роду Фреда де Кубертена. У дитинстві він любив їздити верхи, займався фехтуванням, веслуванням. У дванадцятирічному віці він прочитав книгу "Шкільні роки Тома Брауна", зміст якої і викликав у нього глибокий інтерес до фізичного виховання. Ще будучи дитиною, Кубертен разом з батьками побував в Італії, Німеччині, Австрії, Швейцарії. У юнацькому віці кілька разів відвідав Англію, де величезний вплив на Кубертена зробила філософія Томаса Арнольда – одного з пропагандистів англійської школи фізичного виховання. Навчався в одному з паризьких ліцеїв, після закінчення якого поступив у Паризький університет, де одержав звання бакалавра мистецтв, науки і права. Далі Кубертен продовжив освіту у Вільній школі політичних наук у Парижі, познайомився з французькою філософією, історією англійської освіти. Значний вплив на нього справив професор гуманітарних наук і риторики Карон, що викладав грецьку мову, історію Древньої Греції і Римської імперії.

Безсумнівно політичні події, що відбувалися в Європі, і в першу чергу поразка Франції у війні з Пруссією, вплинули на виховання і погляди Кубертена. Це був період заходу Франції як великої держави. Німецька нація виходила на світову арену. Її система освіти виявилася кращою.

Американський літописець Олімпійських ігор Білл Генрі (1981) так описує цей період у житті Кубертена: "Час, коли юний Кубертен надихнувся ідеєю відродження Олімпійських ігор, було післявоєнним. Франція програла війну 1870 р. Німеччині. Як і багато інших молодих французів, він починав життя розчарованим, незадоволеним тими можливостями, що відкривалися перед ним".

Це була, незважаючи на маленький ріст, людина великої енергії, з ясною і чіткою мовою і сміливими проектами. Так багато сучасників характеризували Кубертена.

Молодий Кубертен бачив шлях звеличення Франції у всеохоплюючій освіті, у розвитку кращих людських якостей французів. Тому, як відзначає Б. Генрі, Кубертен і звернув свою увагу на Великобританію, що продовжувала стояти на чолі величезної імперії. І він задався метою вивчити рушійні сили

англійського суспільства, і насамперед педагогічну спадщину Т. Арнольда, що зробив вирішальний вплив на формування його філософських концепцій.

П'єр де Кубертен у 1886–1887 р. опублікував ряд статей із проблем фізичного виховання, де на відміну від багатьох своїх сучасників закликав не копіювати закордонний спорт, а створювати на його основі щось нове, наприклад, відмовитися від воєнізованого виховання молоді на основі німецької гімнастики.

Уряд Франції, стурбований фізичним станом нації в 70-х роках минулого століття ввів обов'язкові гімнастичні програми в школах, орієнтуючись в основному на німецький досвід. Реформатори ждали від уряду більш серйозного удосконалення системи виховання, спираючи на досягнення різних країн. Кубертену було доручено вивчити структуру освіти в передових країнах і розробити рекомендації з удосконалення французької системи виховання. Кубертен виконав це завдання і вніс рекомендації щодо кардинальної зміни системи освіти і виховання.

Основним резервом удосконалення системи виховання молоді у Франції Кубертен вважав обов'язковий перегляд відношення до фізичного виховання як найважливішого фактору зміцнення здоров'я нації. Він відмовився від німецької системи фізичного виховання як зайвої, грубої і воєнізованої, а рекомендував перейти на удосконалений варіант англійської системи, орієнтованої на ігри і рекреаційні види діяльності.

Завдяки глибокому вивченню впливу рухової активності і спорту на здоров'я, культуру, освіту і виховання людей у різних країнах Кубертен сформував своє власне відношення до спорту не тільки як до засобу виховання й освіти, але і як фактору розвитку міжнародного співробітництва, зміцнення світу і взаєморозуміння між народами. Формуванню такого відношення до спорту Кубертену допомогло не тільки вивчення стану фізичного виховання і спорту кінця XIX в., але й історичні дослідження розвитку систем фізичного виховання і спорту в різних країнах. Найбільш близькими і співзвучними уявленням Кубертена про місце спорту в суспільстві були погляди древніх греків, реалізовані в їхній системі виховання, різних спортивних змагань, найбільш яскравими з яких були Ігри давньогрецьких Олімпіад.

П'єр де Кубертен запропонував французькому уряду свою олімпійську ідею, першим кроком у реалізації якої повинне було стати розгортання широкої системи міжнародних змагань як основи для розширення міжнародного співробітництва, протидії розбрату між країнами. Однак заклики Кубертена були холодно зустрінуті у Франції і йому довелося відстоювати і пропагувати свої ідеї в інших країнах Європи і США.

Проект Кубертена, в основі якого було відродження Олімпійських ігор, виявився привабливим і прийнятним для багатьох національних спортивних федерацій, що прагнули до встановлення впливу на розвиток окремих видів спорту, а також для державних органів, зацікавлених у додатковому механізмі вираження державної політики і підвищення національного престижу.

За словами самого Кубертена, його кампанія за відродження Олімпійських ігор почалася 30 серпня 1887 р. після опублікування статті, у якій

він звернув увагу французів на необхідність більш різнобічної фізичної підготовки дітей у школах і оголосив про створення Ліги фізичного виховання. У 1888 р. Кубертен видає книгу “Виховання в Англії”, а через рік “Англійське виховання у Франції”, у яких ділиться своїми ідеями.

1 липня 1888 р. на засіданні Комітету із впровадження фізичних вправ, створеного в Міністерстві освіти Франції, Кубертен виклав основні принципи ідеї відродження Олімпійських ігор. Вона одержала схвалення, але не більше, тому що роль цього Комітету була по суті тільки в створенні основ олімпійського руху.

У роботі “Кампанія, що тривала 21 рік” (1908) Кубертен так описує свою ідею: “Ніщо в древній історії не будило в мені стільки думок як Олімпія. Це казкове місто, де колись діялося істинно людська за змістом і матеріальна за своєю формою справа, облагороджена і звеличена поняттям батьківщини, що мала в цьому історичному місці щось подібне до джерела життєвих сил. Це місто раз у раз виникало у моїй юнацькій уяві зі своїми колонадами і портиками. І задовго до того, як з думок про ці руїни в мене виникла ідея відродження Олімпійських ігор, я мріяв про відновлення руїн самого міста, у його колишніх розмірах і обрисах. Німеччина відшукала руїни Олімпії; чому б, подумав я, Франції не відновити її колишню славу? До цього проекту не менш блискучого, але більш практичного і плідного відродження самих Олімпійських ігор уже недалеко; пробила година спортивного інтернаціоналізму, покликаного зіграти свою роль в усьому світі”.

Людина діяльна, що володіє неабиякими організаторськими здібностями, Кубертен врахував невдалий досвід греків у проведенні змагань 1859–1889 рр. і вирішив залучити до організації відродження Олімпійських ігор видних спортивних діячів ряду країн, щоб із самого початку додати олімпійському руху міжнародний характер. Із цією метою в 1889–1890 р. він веде велике листування з фахівцями різних країн, організовує ряд міжнародних змагань з різних видів спорту, робить ділові поїздки в США і Великобританію. Кубертен уперше відвідав США в 1889 р. як учасник науково-практичної конференції з фізичного тренування, після чого в 1890 р. він організував у Парижі Міжнародний науковий конгрес аналогічного змісту. Замітки про цей конгрес підвищили популярність Кубертена і дозволили йому установити тісні зв'язки зі спортивними організаціями Англії і Північної Америки. У цей же час створюється Союз спортивних товариств Франції, першим генеральним секретарем якого був обраний Кубертен. У 1892 р. на асамблеї Союзу, що проходила у великому залі Сорбонського університету відбулася історична дискусія про спорт. Кубертен виступив з доповіддю “Фізичні вправи в сучасному світі”. Це був, власне кажучи, його перший крок до інтернаціоналізації спорту, його перша публічна пропозиція про відродження Олімпійських ігор. У заключній частині своєї доповіді Кубертен сказав: “Є люди, що говорять про усунення війни. Ті, хто вважає цих людей мрійниками, неправі. Але є й інші, котрі говорять про прогресивне скорочення шансів на її виникнення, і я не бачу в цьому утопії зовсім. Зрозуміло, що телеграф, залізниця, телефон, проведені наукові конгреси і виставки зробили для світу більше, ніж усі договори і

дипломатичні угоди. І я думаю, що спорт зробить ще більше. Ті, хто бачив, як 30 000 чоловік тупотять незважаючи на дощ, щоб побачити футбольний матч, знають, що я не перебільшую. Давайте експортувати наших бігунів і наших фехтувальників: це буде вільна торгівля майбутнього. Коли цей день прийде, ввійде в звичаї старої Європи, прогрес у питанні світу одержить могутній, новий імпульс... Усе це приведе нас до того, що ми називаємо другою частиною нашої програми. Я сподіваюся, що ви будете допомагати нам у майбутньому також, як допомогли й у минулому, щоб здійснити цей новий проект. Я маю на увазі, що відповідно до сучасного життя ми відродимо великий і прекрасний інститут – Олімпійські ігри”.

Відвідування США і Великобританії дозволило Кубертену знайти активних прихильників відродження Олімпійських ігор в особі доктора Вільяма Пені Брукса, засновника Олімпійського товариства Мач Венлок (1890) і Національної олімпійської асоціації (1895), Вільяма Слоена – професора політичних наук у Принстоні, який користувався великим авторитетом в університетських колах, що керували розвитком спорту в Америці, а також Чарльза Герберта – переможця багатьох великих змагань 70-х років минулого сторіччя з бігу і веслування, надалі великого організатора спорту, поборника олімпійської ідеї і створення міжнародних федерацій (O. Anthony, 1994).

Кубертен високо оцінював діяльність цих людей. Зокрема, у відношенні доктора Брукса він писав у 1890 р., що спорт не має таких переконаних прихильників відродження Олімпійських ігор, як У.П. Брукс, що, незважаючи на свої 82 роки, активний, бадьорий і багато чого робить для розвитку спортивних зв'язків. Слоен, за твердженням Кубертена, дуже багато чого зробив для поширення ідеї відродження Олімпійських ігор в американських університетах. У першому бюлетені МОК, виданому в Парижі в 1894 р., Кубертен писав: “Восени 1893 року я повернувся зі США... У Чикаго побував у чудовому спортивному клубі, у Сан-Франциско – в Олімпійському клубі. Мене також приймали у всіх університетах, і ніде ідея відродження Олімпійських ігор не сприймалася з таким ентузіазмом, як тут. Особливий інтерес виявляв Вільям Слоен, що влаштував обід в Університетському клубі Нью-Йорка. Присутні на обіді дуже зацікавлено поставилися до ідей спорту й історії...”.

Йдучи до своєї мети, Кубертен активно займався і практичними справами. У жовтні 1892 р. він запросив у Францію команду англійських веслярів (англійці в той час мали першість у гребному спорті). Потім Кубертен почав підготовку французьких спортсменів до гребної регати в Хенлі (1893 р.). У Франції було три окремих товариства, що займалися гребним спортом. Виникло багато організаційних питань: кого запросити в збірну команду, хто буде оплачувати витрати, які витрати підлягають оплаті, хто є “аматором”? У статутах двох французьких товариств дозволялося одержувати грошові призи. Але Кубертену довелося прикласти багато зусиль, щоб переконати прийняти англійські правила, що забороняли одержання грошових призів, тому що веслування в Англії було спортом, що належало більш забезпеченим прошаркам суспільства. Виникло запитання: чи приймуть в Англії усю французьку команду? Адже англійці не допускали до змагань не тільки тих, хто

одержував грошові призи, але і тих, хто був вихідцем з робітничого середовища. Завдяки зусиллям Кубертена англійці поступилися, щоб не ускладнювати майбутніх англо-французьких спортивних зв'язків. Протягом 1890-1892 рр. Кубертен і його сподвижники активно займалися впровадженням фізичного виховання у французьких школах.

У період з 1891 по 1894 рр. на основі сформованого англо-американсько-французького союзу Кубертен розширив спортивний обмін і поширення ідеї відродження Олімпійських ігор. Він провів безліч зустрічей, пропагуючи свої ідеї і збільшуючи число їхніх прихильників. Наприклад, перед однією з таких зустрічей, що відбулася в січні 1894 р. за кілька місяців до установчого Конгресу в Парижі в Сорбонському університеті, Кубертен розіслав циркуляр, у якому говорилося: “Насамперед нам необхідно зберегти в спорті принципи шляхетності і лицарства, що панували в ньому колись, для того, щоб він продовжував відігравати важливу роль у вихованні людей нашого часу, як це було в Древній Греції. Недосконалість людської природи завжди прагнула перетворити олімпійського спортсмена в оплачуваного гладіатора. Однак ці два підходи несумісні. Нам варто вибирати... Реформа необхідна і нам варто обговорити її, перш ніж прийняти. Існують компроміси і протиріччя в аматорських правилах, що мають бути розглянуті на цьому Конгресі. І останнє питання порядку денного: прохання санкціонувати, якщо не реалізувати, хоча б підготовку міжнародної угоди з відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах, щоб кожні 4 роки представники спорту усього світу збиралися разом і щоб дух міжнародної ввічливості був досягнутий завдяки лицарським і мирним двобоям”.

Як відзначає американський історик Дж. Лукас, після Асамблеї Союзу спортивних товариств Франції в 1892 р. Кубертен остаточно переконався в необхідності розвитку олімпійської ідеї не в національному, а в міжнародному масштабі. За допомогою англійського й американського атлетичних союзів Кубертен створює Комітет із підготовки до скликання установчого конгресу.

У 1890-і роки Кубертен близько зійшовся з домініканським священником Генрі Мартіном Дідомом (1840–1900 рр.), що в останні роки свого життя очолював домініканський ліцей у Парижі. У цьому ліцеї вони спільно випробували різні спортивні програми. Саме над входом у цей ліцей можна було прочитати латинський вислів: “Швидше. Вище. Сильніше”. У книзі “Моральний вплив атлетичного спорту” (1897) Кубертен змінив порядок слів “сильніше” і “вище”.

Процесу відродження Олімпійських ігор і створення МОК сприяв цілий ряд факторів, серед яких варто назвати бурхливий розвиток зв'язку і транспорту, що полегшили обмін матеріальними і духовними цінностями між народами, проведення всесвітніх промислових і торгових ярмарків, конференцій, виникнення міжнародних організацій, включаючи і спортивні.

П'єр де Кубертен розумів, що на початку 1890-х років у світі з'явилися об'єктивні передумови, що сприяють відродженню Олімпійських ігор. “XIX століття було свідком того, що всюди пробуджується інтерес до фізичних вправ: на початку сторіччя – у Німеччині, Швеції, у 50-х – в Англії, наприкінці

XIX ст. – у США і Франції. У той же час великі відкриття – залізниця і телеграф скоротили відстані, і люди почали жити по-новому; раси проникнули одна в одну, краще пізнали одна одну і кожній з них захотілося порівняти себе з іншими”, – писав Кубертен у своїй праці “Олімпійські ігри 776 р. до н.е. – 1896 р.”

У 1894 р. на скликаному з ініціативи Кубертена I Міжнародному спортивному конгресі в Парижі представники 12 країн прийняли його пропозицію про регулярне проведення, починаючи з 1896 р., Олімпійських ігор, про створення МОК і про утворення розробленої ним Олімпійської хартії – зводу основних правил і положень олімпійського руху. На цьому конгресі Кубертен був обраний генеральним секретарем МОК.

Після успішного закінчення Ігор Олімпіади в Греції в грецькій пресі з'явилися звертання видати закон про постійне проведення Олімпійських ігор у Греції. Однак МОК був категорично проти, заявивши, що Олімпіади повинні бути винятково демократичними і міжнародними. Тому другі Ігри відбулися в Парижі, а президентом МОК став француз Кубертен. Наступні Ігри повинні були відбутися в США і на посаду нового президента планувався американський професор У.М. Слоен. Однак він відмовився і вніс пропозицію, щоб президентом залишився Кубертен як засновник олімпійського руху сучасності. П. Кубертен був переобраний, а порядок обрання нового президента кожні чотири роки був відмінений.

П. Кубертен не тільки зіграв важливу роль у становленні сучасного олімпійського руху, але і брав безпосередню участь у підготовці і проведенні Олімпійських ігор 1896–1924 рр.

Президент МОК Е. Брендедж говорив про Кубертена: “Барон де Кубертен був педагогом і вихователем, ідеалістом, що схопився за свою ідею з фанатичним жаром. Він заслуговує похвали і поваги за заснування сучасного олімпійського руху”. Однак це висловлювання різко звужує заслуги П. Кубертена. Протягом XIX ст. було багато спроб, у тому числі й в області спорту, організувати різні рухи, в основі яких лежали гуманні принципи. Однак не багатьом з цих рухів була уготована така славна історія як олімпійському руху. Не багато з них зуміли витримати труднощі та протиріччя, які витримував сучасний олімпійський спорт. І, віддаючи належне привабливості ідей олімпізму, популярності різних видів спорту і спортивних змагань, варто знати і пам'ятати, що найскладніший і суперечливий етап становлення, етап протягом якого існування олімпійського руху не один раз було під загрозою, сучасний олімпійський спорт пройшов під керівництвом президента МОК П'єра де Кубертена, що очолював цю організацію до 1925 р.

Романтизм і ідеалізм Кубертена не перешкодив йому з дивною практичністю і завзятістю, гнучкістю і терпінням не тільки заснувати олімпійський рух нашого часу, але і провести його через іспити і потрясіння більш ніж трьох десятиліть сучасної історії.

Погляди Кубертена на олімпійський спорт, його ідеали і функції найбільш повно проявилися в написаній ним “Оди спорту”.

Приведемо кілька висловлювань Кубертена, що досить точно визначають його діяльність на посаді президента МОК: “Навіщо я віродив Олімпійські ігри? Щоб облагородити і зміцнити спорт, забезпечити його незалежність і розвиток і, тим самим, допомогти краще виконати свою виховну роль, покладену на нього сучасним світом. Щоб прославити окремого спортсмена, чия м'язова сила необхідна для суспільства і чия відвага необхідна для збереження загального духу змагань”; “Олімпізм – не система, а стан духу. Він може мати безліч видів вираження і ніяка окрема чи раса епоха не можуть стверджувати про встановлення монополії на нього”; “Міжнародний олімпійський комітет ніколи не примушував до свого визнання, а завжди діяв за допомогою переконання; він спонтанно відмовлявся від ідеї втручання в технічні питання і був радий вести спортсмена до однієї і тієї ж моральної мети, незалежно від того яким видом спорту він займався”; “Давайте об'єднаємося проти тих, чії дії свідомо чи несвідомо, прямо чи побічно, загрожують скомпрометувати спорт. Ми хочемо, щоб він залишався дійсною школою холонокровності, доброї сили і досконалої чесності”.

На думку американського дослідника Дж. Лукаса, автора книги “Сучасні Олімпійські ігри” (1980), якщо все написане Кубертеном об'єднати, то буде твір з 25 томів. Він писав на різні теми, починаючи від спортивної історії, соціології і філософії, і закінчуючи археологією і політикою. Найбільш продуктивними були 1900 – 1914 р., коли були видані його роботи з аналізу Олімпійських ігор, “Психологія спорту”, “Нові форми фізичного виховання”, “Французьке утворення”, “Шекспір і Віктор Гюго”, “Оголення і спорт”, “Модель університету”, “Коментарі з давньогрецького спорту”, “Чому я віродив Олімпійські ігри” і ін. Були написані ним і кілька підручників – “Франція з 1814 р.” (1900), “Освіта юних у ХХ ст.” (1913), “Нариси з спортивної психології” (1913), “Спортивна педагогіка” (1919), “Всесвітня історія” (4 тому, 1926). У 1931 р. він видав “Олімпійські мемуари”. Це була його друга автобіографічна книга. Перша вийшла в 1909 р. З 1901 по 1914 р. він видавав щомісячний журнал “Рев'ю олімпік”.

У 1918 р. Кубертен переїхав жити у Швейцарію. 28 травня 1925 р. він офіційно підтвердив свій намір піти у відставку.

37 років Кубертен прожив у дев'ятнадцятому столітті і рівно стільки ж у двадцятому. Умер він у 1937 р., похований у Лозанні. Його серце, за бажанням самого Кубертена, поховане в Олімпії.

3. Атлетичний конгрес 1894 року та його значення

У січні 1894 р. Кубертен розіслав запрошення і програму конгресу багатьом закордонним клубам, персонально запросивши У. Слоена зі США, Ч. Герберта з Англії, В. Бланка зі Швеції і Ф. Кеменя з Угорщини. На жаль його зусилля не одержали практичної підтримки в самій Франції. Були і відмови від участі в конгресі з націоналістичним мотивуванням. Представники Австралії і Японії письмово підтвердили про своє приєднання до установчого конгресу.

16 червня 1894 р. у великому залі Сорбонського університету (Париж) зібралося близько 2000 чоловік. У запрошеннях був зроблений напис “Конгрес

відродження Олімпійських ігор”. Були присутні 79 делегатів від 49 спортивних організацій 12 країн, включаючи США, Італію, Іспанію, Францію, Грецію і Росію. Винятково високо оцінював Кубертен роль в організації Конгресу У. Слоена і Ч. Герберта.

Відроджуючи Олімпійські ігри, Кубертен багато що черпав з історії організації і проведення давньогрецьких Ігор. Він додав древнім звичаям характер джерела натхнення, щоб вони краще могли служити сучасному світу. Кубертен майже детально розробив організацію і процедуру проведення Олімпійських ігор, додавши елементи, що на його думку були необхідні для задоволення сподівань сучасного людства. До них варто віднести насамперед інтернаціональний характер Ігор, включення в програму змагань більшої кількості видів спорту, добровільна участь спортсменів-аматорів та ін.

Делегати конгресу працювали в двох секціях. У першій секції обговорювалася проблема аматорства, у результаті обговорення перемогла точка зору Кубертена, що завжди виступав проти перетворення спортсменів високої кваліфікації в циркових виконавців. Делегати першої секції критикували принципи аристократичного спортивного аматорства в Англії. На засіданнях другої секції обговорювалися концепції олімпізму.

Напередодні відкриття конгресу Кубертен опублікував статті “Відродження Олімпійських ігор”, де були чітко викладені принципи й ідеали олімпізму. Обговорення велося в основному за тими пунктами, що позначив у своїй статті Кубертен:

1. Як і древні фестивалі, сучасні Олімпійські ігри варто проводити кожні 4 роки.

2. Відроджені Ігри (на відміну від древніх Олімпіад) будуть сучасними і міжнародними. У них увійдуть ті види спорту, що культивуються в ХІХ ст.

3. Ігри будуть проводитися для дорослих.

4. Будуть введені суворі визначення поняття “аматор”. Гроші будуть використовуватися тільки для організації Ігор, будівництва споруд і, проведення святкувань.

5. Сучасні Олімпійські ігри повинні бути “пересувними”, тобто проводитися в різних країнах.

У Хартії МОК – основному документі, прийнятому на конгресі, було зафіксовано наступне:

1. В інтересах моралі Міжнародний конгрес і окремі країни вважають за необхідне відродити на міжнародній основі Олімпійські ігри в сучасній формі, але з дотриманням древніх традицій.

2. До участі в іграх варто запрошувати спортивні об'єднання всіх країн. Кожна країна може бути представлена тільки своїми громадянами. Перед Олімпійськими іграми, що будуть проводитися кожні чотири роки, окремі країни повинні проводити відбіркові чи попередні змагання для того, щоб їх представляли тільки кращі спортсмени.

3. У програму міжнародних Олімпійських ігор будуть включені наступні види спорту: біг, стрибки, метання диска, важка атлетика, вітрильний спорт, плавання, веслування, ковзанярський спорт, фехтування, боротьба, бокс, кінний спорт, спортивна стрільба, гімнастика, велоспорт.

4. За винятком фехтування, у всіх інших видах спорту можуть брати участь тільки аматори. Ті, для кого спорт є професією, не можуть приймати участі в змаганнях. (У прикладеному до протоколу документі відносно “аматорства” відзначалося: “до змагань не допускаються ті, хто професійно займається спортом і ті, хто одержував у минулому чи одержує зараз грошову винагороду за заняття спортом. Саме тому на Олімпійських іграх ніколи не можна призначати грошові призи, а можна вручати тільки почесні нагороди”).

5. Комітет має право не допускати до участі в змаганнях тих, хто коли-небудь, виступав проти олімпійської ідеї чи проти ідеї сучасних Олімпійських ігор.

6. Для легкоатлетів необхідно організувати головні змагання під назвою “п’ятиборство”.

Одним з найважливіших результатів роботи конгресу було безсумнівно створення Міжнародного олімпійського комітету (МОК), членам якого ставилося в обов’язок пропагувати принципи сучасного олімпізму і представляти МОК у своїх країнах.

Список членів МОК був підготовлений П’єром де Кубертенем. Ними стали; Ернест Калло (Франція), генерал Олексій Бутовський (Росія), капітан Віктор Бальк (Швеція), професор Вільям Слоен (США), юрист И. Гут-Ярковский (Богемія, Австро-Угорщина), Ференц Кемень (Угорщина, Австро-Угорщина), Чарльз Герберт і лорд Амтхїлл (Англія), доктор Хосе Бенхамін Субіаур (Аргентина), Леонард Кафф (Нова Зеландія), граф Луккезі Паллі і Д’юк Андрія Карафа (Італія), граф Максим де Бузі (Бельгія). Генеральним секретарем МОК був обраний барон П’єр де Кубертен, президентом МОК – Деметріус Вікелас. Складаючи список кандидатів у члени МОК Кубертен піклувався насамперед про те, щоб ця міжнародна організація була по справжньому інтернаціональною. І не випадково у назві спочатку “міжнародний”, а потім уже “олімпійський”. Крім того, багато з тих, хто став членами МОК практичною діяльністю довели свою відданість ідеям міжнародного відродження Олімпійських ігор. Дійсно, без допомоги своїх друзів і соратників Кубертену навряд чи вдалося б відродити Олімпійські ігри.

Одним з найближчих соратників був Е. Калло, що очолював Союз гімнастичних суспільств Франції, а з 1894 по 1909 р., що виконував функції скарбника МОК. Давній друг Кубертена Ф. Кемень – редактор “Угорської педагогічної енциклопедії”, автор численних статей із проблем освіти і фізичного виховання. В. Бальк у 1893 р. був обраний президентом Міжнародного союзу ковзанярів (у роботі конгресу він брав участь і як директор Центрального інституту гімнастики Стокгольма, і як президент Гімнастичного союзу Швеції). Що стосується О. Бутовського, то, як видно, він установив контакти з Кубертенем ще в 1892 р., коли вивчав досвід викладання гімнастичних і атлетичних дисциплін у навчальних закладах Швеції, Данії, Німеччини, Бельгії і Франції. У своїй книзі “Тілесні вправи у Франції” О. Бутовський подає цінну інформацію для російської громадськості про зародження і розвиток шкільного спорту у Франції, черпану з робіт Кубертена і при особистих зустрічах з ним.

Слід зазначити, що в перших офіційних бюлетенях МОК не було ніякої інформації стосовно Міжнародного олімпійського комітету як організації. Єдиним виявленим документом є складений і відредагований Кубертенем текст про порядок діяльності МОК, що надалі в докладному викладі з'явився у версії статуту Міжнародного олімпійського комітету, датованого 1908 р.

Для розширення членства в МОК була розроблена своєрідна, але далеко не демократична система самопоповнення його складу, відповідно до якої нові кандидати не делегуються своєю країною, а обираються самим МОК. Ця система зберігається і дотепер.

Конгрес закінчився тріумфально. Під час заключного засідання 23 червня 1894 р. було вимовлено багато промов, записи яких, на жаль, не збереглися. Промова ж Кубертена дійшла до нас у письмовому вигляді. От що він сказав:

“Ми представники міжнародного спорту і ми одногосно проголосували за відродження ідеї, якій більше двох тисяч років. Ця ідея змушує частіше битися серця людей, стимулюючи найбільш шляхетні і життєві інстинкти... Деякі прихильники старої школи оголосили, що ми провели наше засідання в самім серці Сорбони. Вони знали добре, що ми бунтарі і що ми на наших засіданнях дійдемо до того, що зруйнуємо структуру їхньої застарілої філософії. Це правда, джентльмени! Ми – заколотники, і от чому представники преси, що завжди підтримували шляхетні революції, зрозуміли нас і допомогли нам, за що я сердечно дякую їм.

Я прошу пробачення, джентльмени, за мою риторику і за те, що я підняв вас до таких величних висот. Якщо я буду продовжувати, то шампанське може випаруватися, залишивши нудьгу. Тому я знову пропоную тост. Я піднімаю мій келих за олімпійську ідею, що, подібно промінню всемогутнього сонця, простромила імлу століть, щоб опромінити переддень ХХ століття радістю і надією”.

Відповідно до Хартії, прийнятої конгресом, на МОК покладалися наступні задачі:

1. Забезпечення регулярного проведення Ігор.
2. Турбота про те, щоб Ігри були все більш гідними їхньої славної історії і високих ідеалів.
3. Заохочення росту числа організацій, що сприяють проведенню змагань спортсменів-аматорів.
4. Керівництво аматорським спортивним рухом і сприяння поглибленню дружби між спортсменами.

На думку істориків спорту, МОК протягом перших років свого існування працював не дуже активно. От що писав про це П'єр де Кубертен у 1934 р. у листі американському історикові Біллові Генрі: “Важко собі уявити, як повільно створювався МОК. Він практично не приступав до активних дій аж до початку ХХ століття. Його члени були друзями, що збиралися навколо мене з усією своєю байдужністю і приємними посмішками. Якщо судити із суспільної думки, то взагалі нічого не відбулося”. Далі Кубертен визнає, що в цей період розвиток олімпізму був штучним.

4. Діяльність О.Бутовського

Одним із засновників МОК був російський генерал Олексій Бутовський, який працював у головному управлінні військових навчальних закладів, – автор великої кількості праць з педагогіки, історії, музики, гігієни. Основу його педагогічної діяльності складала проблема фізичного виховання. У кінці XIX і на початку XX століття керував фізичною підготовкою в армії і військово-навчальних закладах.

Олексій Бутовський народився в 1838 році у селі Підгірці на Полтавщині в сім'ї поміщика. Був дуже освіченою людиною, як і його батько. Він вільно володів чотирма мовами. Одержав військову освіту. Спочатку закінчив Констянтинівське училище, згодом – Миколаївський інститут. З часом його перевели у Росію. Закінчив військову кар'єру в чині генерал-лейтенанта. Був одним із перших у тогочасній Росії, хто звернув увагу на важливість фізичного виховання, особливо у армії. Олексій Бутовський зробив значний внесок у розвиток спорту в царській Росії.

У 1890 році ним були організовані курси вихователів для кадетських корпусів, на яких вивчалася, зокрема, і методика фізичної підготовки. Із завданням військового міністерства Бутовський був у багатьох країнах Європи, де вивчав постановку фізичного виховання. У 1894 брав участь як представник від Росії в установчому конгресі Міжнародного Олімпійського Комітету, членом якого був у наступні роки. У 1896 році був присутній на Іграх I Олімпіади в Афінах. У 1905 році брав участь у роботі Брюссельського конгресу з фізичного виховання.

О. Бутовський організував у 1900 році літні курси для підготовки спеціалістів в області фізичного виховання із числа офіцерів кадетських корпусів і читав там лекції з історії, теорії та методики фізичного виховання. Ці ж предмети він викладав і слухачам головної гімнастико-фехтувальної школи, відкритої в Петербурзі у 1909 році. Незабаром після Ігор I Олімпіади в Афінах (1896 р.) Олексій Бутовський попросився у відставку з МОК. Бутовський написав багато статей, навчальних посібників з фізичного виховання Праці Бутовського мали для свого часу значну цінність як узагальнення досвіду методики фізичного виховання в Росії і за кордоном. Олексій Бутовський помер у 1917 році, похований на Новодівичому кладовищі в Москві.

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

1. Організація, проведення та значення Ігор I Олімпіади.
2. Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності.
3. Діяльність Міжнародного Олімпійського Комітету та його президентів.
4. Олімпійська символіка та атрибутика.
5. “Ода спорту” та її гуманістична цінність.
6. Параолімпійські ігри та їх значення.

Література: 2,4,11,16,22,26.

1. Організація, проведення та значення Ігор I Олімпіади.

(Афіни, 6-15 квітня 1896 р.)

Рішення Паризького конгресу (1894 р.) про проведення Ігор I Олімпіади сучасності в 1896 р. в Афінах було схвально сприйняте більшістю населення в Греції. Але адміністрація Афін і грецький уряд не в силах були зробити повні витрати на проведення Ігор.

П'єр де Кубертен був змушений звернутися з листом до Ф. Кеменя з проханням знайти можливість провести Ігри 1896 р. на угорській території. Однак угорський уряд в проханні категорично відмовив у зв'язку з відсутністю коштів. Після цієї відмови Кубертен все ж наполягав на проведенні Ігор у Греції.

На думку Кубертена, при організації Ігор можна було обійтися без особливих урядових витрат і розраховувати на допомогу тільки приватних осіб. Цю точку зору поділяв і грецький кронпринц Костянтин, що створив спеціальну комісію сприяння. Гроші стали надходити не тільки від жителів Греції, але і з Лондона, Марселя, Константинополя й інших міст, де існували багаті грецькі колонії. На гроші, що надійшли з Олександрії від Георга Авероффа, був відновлений древній олімпійський стадіон. В Афінах були споруджені також велодром і стрільбище. У центрі міста розмістили тенісні корти. Спортсменам надавалися павільйони з елінгами і роздягальнями для проведення змагань з веслування.

Підготовкою місць для проведення змагань I Олімпіади займався грецький Національний олімпійський комітет, що зумів закінчити всі підготовчі роботи за один рік. МОК і національні комітети інших країн підбирали учасників Ігор, що виявилось не простою справою. От що писав з цього приводу Кубертен: "Велика частина гімнастичних асоціацій Німеччини, Франції і Бельгії сповнена свідомістю власної винятковості: члени цих асоціацій не мають наміру терпіти в програмі Ігор тих видів спорту, що вони не культивують. Особливу ненависть у них викликають так звані "англійські" види спорту... Інші асоціації були готові послати в Афіни своїх представників лише після надання їм інформації щодо того, який інтерес будить до себе намічене спортивне свято... Німецька преса, у довершення усього, заявила, що Олімпіади є винятково франко-грецьким підприємством. Тим часом пан Кемень в Угорщині, майор Бальк у Швеції, генерал Бутовський у Росії, професор Слоен у США, лорд Амтхїлл в Англії і доктор Гут-Ярковський у Богемії робили все можливе для того, щоб розбудити інтерес до майбутніх змагань".

Організовуючи ці Ігри, Кубертену доводилося враховувати політичні відносини і розбіжності між країнами, і в першу чергу між Німеччиною і Грецією. У 1895 р. у Німеччині був утворений комітет з участі в Олімпійських іграх.

6 квітня 1896 р. король Греції в присутності 80 тисяч глядачів оголосив Ігри I Олімпіади відкритими. "Це був хвилюючий момент. Тисяча п'ятсот два роки тому імператор Феодосій заборонив Олімпійські ігри, без сумніву

думаючи, що, знищуючи цей ненависний пережиток язичництва, він сприяє справі прогресу. Тепер же християнський монарх оголосив про формальне скасування імператорського указу... Коли король знову посів своє місце, хор у 150 голосів виконав Олімпійську оду, написану спеціально для цього випадку грецьким композитором Самарою”, – відзначав Кубертен.

В Іграх взяли участь 311 спортсменів з 13 країн (Австралії, Австро-Угорщини, Болгарії, Великобританії, Німеччини, Греції, Данії, США, Франції, Чилі, Швейцарії, Швеції). Близько 70% учасників були представниками Греції. Другою за чисельністю була команда Німеччини – 21 спортсмен, потім Франції – 19, США – 14. У змаганнях брали участь тільки чоловіки.

Програма Ігор включала 9 видів спорту (боротьба класична, велоспорт, гімнастика, легка атлетика, плавання, кульова стрільба, теніс, важка атлетика і фехтування), у яких було розіграно 43 комплекти нагород.

Першим олімпійським чемпіоном сучасності став американський спортсмен Джеймс Коноллі, що завоював золоту медаль у потрійному стрибку (13 м 71 см).

Центральною подією Ігор вважався марафонський біг, першим переможцем у якому став грек Спірос Луїс, що пробіг 40 км за 2 год. 58 хв. 50 с. От як Кубертен описує його перемогу: “Коли Луїс з'явився на стадіоні, 60 тисяч глядачів, що очікували його підхопилися зі своїх місць, охоплені надзвичайним хвилюванням. Знову зметнулася зграя випущених із кліток голубів... Деякі глядачі, які опинилися ближче інших до Луїса, спробували пробратися до нього, щоб із тріумфом винести з поля. Луїса задушили б в обіймах, якби кронпринц і принц Георгій не супроводили його з арени”.

Уже на Іграх першої Олімпіади організатори і МОК зіткнулися з проблемою аматорства, що буде їх супроводжувати аж до 1980 р.

Нагородження переможців відбувалося у день закриття Ігор – 15 квітня 1896 р. Нагородами служили гілка оливи, доставлена з Олімпії, диплом, виконаний грецьким художником, і срібна медаль, виготовлена знаменитим гравером Шапленом. Найбільшу кількість медалей завоювали грецькі спортсмени – 10 золотих, 19 срібних і 17 бронзових, олімпійці США одержали 19 медалей (відповідно 11, 7, 1), Німеччина – 14 (7, 5, 2). Без медалей zostались спортсмени Болгарії, Чилі та Швеції.

Уже на перших Іграх сучасності довелося зустрітися з інтенсивним використанням олімпійського спорту у політичних цілях, засоби масової інформації Греції, натхненні вражаючим успіхом на Олімпійських іграх, спробували прославити свою країну, представити її як частину західної цивілізації.

Звичайно, не все у цих Іграх, не дивлячись на величезний ентузіазм і зусилля їх організаторів, пройшло гладко. Успіх Ігор I Олімпіади безсумнівно був би значнішим, якби у змаганнях приймали участь представники не 13, а більшої кількості із 34 запрошених країн. Ряд країн направили на олімпійські змагання слабкі команди, найбільш сильні спортсмени на Ігри не прибули. Однак Ігри I Олімпіади дозволили добитися головного – відродити і показати життєздатність олімпійської ідеї. Першим це відзначив президент МОК

Деметріус Вікелас, який сказав: “Відродження Олімпійських ігор знаменує перемогу еллінізму. Труднощів було достатньо, але Афіни із достоїнством продемонстрували, що зв’язок із древньою Олімпією не був втрачений...”

Ігри I Олімпіади переконливо засвідчили гуманістичну і пацифістську спрямованість олімпійського руху.

Після успішного проведення I Олімпійських ігор Греція розраховувала, що і наступні Олімпіади будуть проходити в Афінах, які б стали сучасною Олімпією. Однак МОК вирішив надати Іграм справді інтернаціональний характер і проводити їх по черзі в різних країнах і на різних континентах. МОК не заперечував проти того, щоб у проміжках між Іграми в Греції проводилися великі міжнародні змагання. Такі змагання планувалося провести в 1898 р., а потім у 1902 р. Однак з організаційних і фінансових причин вони не відбулися.

2. Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІГОР ОЛІМПІАД

За столітню історію олімпійський спорт пройшов складний шлях розвитку і не відразу знайшов популярність і властиві йому нині риси і масштаби. Тому аналіз олімпійського руху сучасності вимагає його чіткої періодизації. Історики і соціологи по різному підходять до періодизації розвитку олімпійського спорту. Наприклад, пропонували періоди погоджувати з терміном діяльності президентів МОК (Л. Кун, 1982), під час розробки періодизації Олімпійських ігор орієнтуватися на роль олімпійського руху в житті світового співтовариства, його вплив і авторитет (О.Б. Суник, 1983). Пропонується також пов'язувати періоди розвитку олімпійського спорту з найбільшими історичними подіями, що кардинально вплинули на хід сучасної історії. Зокрема, В.В. Столбов (1989) історію міжнародного спортивного руху погоджує з трьома історичними періодами нинішнього сторіччя – до Першої світової війни, між Першою і Другою світовими війнами, після Другої світової війни.

На нашу думку, при визначенні періодів розвитку такого складного явища, як сучасний олімпійський спорт, не можна орієнтуватися на який-небудь один критерій, яким би значущим він не здався. Необхідно враховувати сукупність факторів політичного, економічного і суто спортивного характеру, що роблять принциповий вплив на розвиток олімпійського руху на конкретному історичному етапі. При такому підході вимальовується нижчеподана періодизація Ігор Олімпіад сучасності:

Ігри Олімпіад

№	РІК	МІСТО	КРАЇНА
1	2	3	4
I.	1896	Афіни	Греція
II.	1900	Париж	Франція
III.	1904	Сент-Луїс	США
IV.	1912	Стокгольм	Швеція

1	2	3	4
V.	1916	Не відбулися	
VI.	1920	Антверпен	Бельгія
VII.	1924	Париж	Франція
VIII.	1928	Амстердам	Голландія
IX.	1932	Лос-Анджелес	США
X.	1936	Берлін	Німеччина
XI.	1940	Не відбулися	
XII.	1944	Не відбулися	
XIII.	1948	Лондон	Англія
XIV.	1952	Гельсінкі	Фінляндія
XV.	1956	Мельбурн	Австралія
XVI.	1960	Рим	Італія
XVII.	1964	Токіо	Японія
XVIII.	1968	Мехіко	Мексика
XIX.	1972	Мюнхен	ФРН
XX.	1976	Монреаль	Канада
XXI.	1980	Москва	СРСР
XXII.	1984	Лос-Анджелес	США
XXIII.	1988	Сеул	Південна Корея
XXIV.	1992	Барселона	Іспанія
XXV.	1996	Атланта	США
XXVI.	2000	Сідней	Австралія
XXVII.	2004	Афіни	Греція
XXVIII.	2008	Пекін	Китай

перший період – Ігри I–V Олімпіад (1896–1912 рр.);

другий період – Ігри VII–XIV Олімпіад (1920–1948 рр.);

третій період – Ігри XV–XXIV Олімпіад (1952–1988 рр.);

четвертий період – Ігри XXV і наступних Олімпіад (з 1992 р.).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ІГОР ОЛІМПІАД (1896–1912 рр.)

Перший період характеризується порівняно невеликою популярністю міжнародного олімпійського руху й Олімпійських ігор. Ідея їхнього проведення кожні чотири роки з труднощами пробивала собі дорогу. Не випадково МОК приурочував Олімпійські ігри до Всесвітніх промислових виставок 1900 р. у Парижі і 1904 р. у Сент-Луїсі. По суті з 625 учасників Ігор у Сент-Луїсі тільки 92 спортсмена представляли 11 країн, інші були американцями. Дана ситуація в якійсь мірі змінилася в Лондоні і Стокгольмі. Невдале проведення Ігор 1900 р. у Парижі і 1904 р. у Сент-Луїсі, що викликало різку критику міжнародної спортивної громадськості, відродило ідею проведення Ігор у Греції, що стала було вгасати. НОК Греції, підтримуваний Кубертеном, виступив з ініціативою

проведення проміжних Ігор у 1906 р. для того, щоб дати новий стимул розвитку олімпійського руху. Ця ідея була підтримана в багатьох країнах. Кубертен також добре усвідомлював, що відродженим Іграм необхідний додатковий стимул на їхній історичній батьківщині і став діяльно підтримувати організаторів, серед яких своєю активністю виділявся технічний директор Ігор професор Іоанес Хрисафіс.

Ігри були проведені 22 квітня – 2 травня 1906 р. і залучили 884 учасники (у тому числі 7 жінок) з 20 країн, що було значно більше ніж на офіційних Іграх 1904 р. (625 учасників з 12 країн). Однак надалі проміжні ігри не проводилися.

Особливо варто зупинитися на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі. Незважаючи на напружену обстановку в Європі, у них взяли участь 2541 спортсмен, у т.ч. 57 жінок, з 28 країн. Це була Олімпіада високих спортивних результатів. У 20 видах легкої атлетики були встановлені олімпійські рекорди. Американець Дональд Ліппінкотт пробіг 100 м за 10,6 с. Багато оглядачів назвали ці Ігри “Олімпіадою Джима Торпа”, що переміг в легкоатлетичному п’ятиборстві і десятиборстві, але потім у 1913 р. був позбавлений золотих медалей за нібито порушення ним статусу спортсмена-аматора. Крім того, це була Олімпіада, у якій брав участь майбутній президент МОК Ейвері Брендедж.

Ні участь жінок в Іграх, ні проведення в цей період 14 сесій і 3 конгресів МОК, ні докладні статті П. Кубертена не змогли компенсувати недостатньо привабливу концепцію організації Ігор, програма яких була нестабільною і розтягнутою на кілька тижнів. Принцип єдності часу і дії античних Ігор не дотримувався. З багатьох видів спорту були відсутні єдині міжнародні правила. До того ж епоха, яка відходила, була смертельно заражена націоналізмом, несла із собою зростаючу політичну напругу.

Цей період розвитку олімпійського руху сучасності в цілому відіграв величезну роль у розвитку міжнародного спорту і спорту в різних країнах світу, підвищенню авторитету спорту як однієї з важливих сфер суспільної діяльності, розвитку масового спорту і фізичного виховання населення. Значною мірою під впливом олімпійського руху стали створюватися різні міжнародні об’єднання і національні організації, метою яких був розвиток спорту. Досить сказати, що в ці роки були створені такі найбільші об’єднання, як Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація (ІААФ) – 1912 р., Міжнародна аматорська федерація плавання (ФІНА) – 1908 р., Міжнародна федерація футбольних асоціацій (ФІФА) – 1904 р., Міжнародна аматорська федерація боротьби (ФІЛА) – 1912 р. та ін.

У ці ж роки для олімпійських видів спорту були розроблені міжнародні правила змагань, введена реєстрація світових рекордів й інших спортивних досягнень, уніфіковані вимоги до спортивних споруд. Проведення Ігор Олімпіад, найбільших міжнародних і національних змагань стимулювали розвиток матеріальної бази спорту в різних країнах світу – будівництво стадіонів, гімнастичних залів, плавальних басейнів, стрілецьких тирів та інших споруд.

Почала інтенсивно розвиватися система підготовки спортсменів. Високорезультативний досвід підготовки спортсменів ставав загальним

надбанням, досягнення різних національних шкіл спорту вивчалися в інших країнах, що сприяло удосконаленню спортивної техніки, підвищенню ефективності фізичної і тактичної підготовки.

Олімпійський спорт сучасності уже в роки першого періоду свого становлення перетворюється в арену співробітництва спортсменів, спеціалістів і аматорів спорту різних країн. Завдяки розвитку олімпійського спорту став виявлятися взаємний інтерес спортсменів, налагоджувалося співробітництво не тільки в області спорту, але й в інших сферах суспільної діяльності – культурі, науці й ін. Оформлення олімпійського спорту з організаційної і змістовної точок зору у вигляді постійно діючих чотирирічних циклів – Олімпіад, а не окремих змагань, розділених чотирирічними тимчасовими проміжками, зробило процес міжнародного співробітництва в цій області безупинним, що має величезну об'єднувальну силу.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДРУГОГО ПЕРІОДУ ІГОР ОЛІМПІАД (1920–1948 рр.)

Цей період охоплює роки між Першою і Другою світовими війнами і перші три післявоєнні роки. Політичні, економічні і моральні потрясіння, що переживав світ у цей період ХХ сторіччя, прямим чином відбилися на олімпійському спорті. У цей період не проводилися Ігри XII і XIII Олімпіад, драматичні події склалися навколо Ігор берлінської Олімпіади 1936 р.

Саме у цей період в 1925 р. Кубертен подав у відставку.

20-ті роки характерні бажанням МОК враховувати політичну обстановку у світі. Німеччина не була допущена до участі в Олімпійських іграх 1920 і 1924 р. Німецьким спортсменам дозволили брати участь в Іграх тільки після того, як Німеччина вступила в Лігу Націй і міжнародні європейські організації. Хоча організатори Олімпійських ігор і засоби масової інформації постійно повторювали про їхню значимість у справі зміцнення міжнародного співробітництва, Ігри використовувалися певними колами і країнами для розпалення національного антагонізму. Політика МОК у цей період заслуговує серйозної критики. Важко пояснити, наприклад, факт обрання в 1938 р. третіх членів у МОК для Німеччини, Італії і Японії, що явно готувалися до розв'язання війни.

Апогеєм моральної кризи МОК стали Ігри XI Олімпіади 1936 р. у Берліні. Слід зазначити, що рішення про їхнє проведення в столиці Німеччини було прийнято на 29-ій сесії МОК у 1931 р., тобто до приходу нацистів до влади. 43 члена МОК проголосували “за”, 16 – проти і 8 утрималися. Після захоплення влади Гітлером світова громадськість почала заперечувати правомірність організації Ігор у Берліні. Почалася боротьба між організаторами Ігор і МОК за гарантії дотримання Олімпійської хартії.

Спеціальна сесія МОК встановила факти численних безчинств і злочинів, чинених нацистами у відношенні спортсменів-євреїв. Однак в опублікованому в американській пресі попередньому висновку комісії стверджувалося, що

Німеччина може організувати Олімпійські ігри, тому МОК на своїй сесії в Осло в 1935 р. прийняв рішення не змінювати місце проведення Ігор.

Олімпіада в Берліні стала тріумфом для негритянських спортсменів США і черговим ударом по расистських забобонах. Вони (10 чоловік) завоювали 6 золотих, 3 срібних і 2 бронзові медалі. Навіть перемога німецької команди в неофіційному загальнокомандному заліку не змогла затьмарити поразки расистської політики, яку проводила фашистська Німеччина.

Аналізуючи ситуацію, що склалася навколо Берлінських ігор, варто сказати, що МОК не зумів перешкодити гітлерівському режиму використовувати Ігри Олімпіади, як і зимові Олімпійські ігри в Гарміш-Партенкірхені, у своїх політичних інтересах. Ще в 1933 р. Гітлер вказував на те, що Німеччина, з погляду зовнішньої політики, виявилася в дуже скрутному стані, а Олімпійські ігри і супутні їм культурні заходи повинні сприяти завоюванню авторитету у світі. Просто говорячи, було поставлено питання про використання авторитету олімпійського руху, його ідеалів, гасел для міжнародного визнання тоталітарної системи і відволікання уваги від агресивних намірів Німеччини.

Друга світова війна, що почалася в 1939 р., негативним чином позначилася на олімпійському спорті. МОК залишився без свого президента: Анрі де Байє-Латур втік в Америку з Бельгії, яка була окупована гітлерівською Німеччиною, де і вмер у 1942 р. Ігри Олімпіад не проводилися ні в 1940, ні в 1944 роках.

При всіх труднощах політичної ситуації тих років у світі і її негативному впливі на спорт, варто сказати, що цей період був інтенсивним з погляду удосконалення самого міжнародного олімпійського руху: його структури, організаційно-правових основ, відносин з державами, між МОК, НОК і федераціями й ін.

Завдяки діяльності МОК була впорядкована програма Ігор Олімпіад, порядок показових виступів, система нагороджень переможців. Уперше на Іграх 1920 р. пролунала олімпійська клятва, проголошена бельгійським фехтувальником В. Буаном, який згодом став президентом НОК Бельгії.

Під керівництвом МОК була розроблена система підготовки чергових Олімпійських ігор, почала впроваджуватися практика проведення тренувальних зборів і спільного поселення спортсменів в олімпійському селищі.

У цей період були спроби розчленувати Олімпійські ігри на самостійні напрямки за регіональними, статевими ознаками чи за професійною приналежністю.

На початку Другої світової війни керівництво справами МОК узяв на себе віце-президент швед Ю. Зигфрід Едстрем, що зробив після закінчення війни дуже багато чого для відродження олімпійського руху. Вже в серпні 1945 р. у Лондоні було проведено засідання виконкому МОК, на якому було надане право проведення зимових Олімпійських ігор 1948 р. Санкт-Моріцу, а літніх – Лондону. Це рішення було схвалено в 1946 р. на сесії МОК.

Серйозно оцінивши політичну ситуацію, що склалася після Другої світової війни, МОК почав активні кроки із залучення Радянського Союзу в

міжнародний олімпійський рух. Представники СРСР були запрошені як спостерігачі на Ігри Олімпіади 1948 р. у Лондоні. Почався активний процес залучення радянських спортивних федерацій в міжнародні, а потім Олімпійського комітету СРСР – у Міжнародний олімпійський комітет.

Підсумок другого етапу розвитку олімпійського руху сучасності підвела сесія МОК, проведена в Хельсінкі в 1952 р. напередодні Ігор XV Олімпіади. Ю. Зигфрід Едстрем через похилий вік подав у відставку. Президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний Ейвері Брендедж.

Важливим підсумком другого періоду стало удосконалення міжнародної олімпійської системи. Була суттєво реорганізована діяльність МОК, забезпечено реальне співробітництво МОК, НОК і Міжнародних спортивних федерацій, удосконалена система підготовки і проведення Олімпійських ігор, впорядкована програма змагань. Утворені міжнародні спортивні об'єднання з ряду олімпійських видів спорту – Міжнародний союз стрілецького спорту (УІТ) – 1921 р., Міжнародна федерація хокею (хокей на траві, ФІХ) – 1924 р., Міжнародна федерація лижного спорту (ФТС) – 1924 р., Міжнародна любительська федерація баскетболу (ФІБА) – 1932 р., Міжнародна любительська асоціація боксу (АІБА) – 1946 р. та ін.

Другий період розвитку олімпійського спорту попри всі його складнощі і протиріччя переконливо продемонстрував зростаючий авторитет міжнародного олімпійського руху, зацікавленість у його розвитку і використанні його результатів у різних країнах світу.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРЕТЬОГО ПЕРІОДУ ІГОР ОЛІМПІАД (1952–1988 р.)

Цей період охоплює 40-річний часовий проміжок, для якого характерні як постійно діючі загальні тенденції, так і досить різкі переходи від одного стану олімпійського руху до іншого. Складність і суперечливість цього етапу розвитку олімпійського спорту торкнулися всіх його сторін – від суто політичних аспектів до спортивних, пов'язаних з олімпійською програмою і підсумками змагань на олімпійській арені. У ці роки, ще в більшій мірі ніж раніше, МОК став ареною великої політики. Основні проблеми і протиріччя, характерні для політичного життя світового співтовариства, безпосереднім чином відбивалися на діяльності МОК, МСФ, НОК.

Після виходу на олімпійську арену Радянського Союзу, інших соціалістичних країн відразу гостро постало питання про те, чи зможе олімпійський спорт стати ареною мирного співробітництва протилежних політичних систем, чи виявиться МОК здатним демонструвати свою діяльність, залучити у свій склад і організувати співробітництво представників капіталістичних, соціалістичних і держав, що розвиваються. Саме ця сфера відносин в олімпійському спорті значною мірою визначила його розвиток протягом усього третього періоду.

З початку 50-х років діяльність МОК постійно була пов'язана з врегулюванням суперечок і конфліктів, в основі яких були протиріччя політичного характеру. Так, наприклад, після утворення в 1949 р. Китайської Народної Республіки й утворення в 1950 р. НОК Китаю виникла проблема визнання цієї країни Міжнародним олімпійським комітетом. Не менш складна ситуація склалася з Кореєю і Німеччиною.

Негативний вплив політичних конфліктів на світовий олімпійський рух змусив МОК і МСФ 8 лютого на спільній нараді в Лозанні (Швейцарія) з питання “Спорт і політика” прийняти рішення: “МОК і міжнародні федерації рішуче виступають проти будь-якого втручання в спорт за політичними, расовими і релігійними мотивами, і особливо проти такого втручання, що перешкоджає вільному обміну спортсменів і офіційних осіб.

Регіональні ігри, регіональні і світові першості повинні доручатися тільки тим країнам, відповідальні влади яких дають зобов'язання на вільний в'їзд спортсменів і офіційних осіб і організаційні комітети яких зобов'язуються направити запрошення усім, хто має право на участь у змаганнях.

Невиконання цих зобов'язань спричиняє подальші заходи з боку відповідної міжнародної федерації.

Ще одним іспитом для Міжнародного олімпійського комітету було протистояння апартеїду, що став державною політикою з 1948 р. у Південно-Африканському Союзі (з 1961 р. – Південно-Африканська Республіка; ПАР). Політика апартеїду в цій країні захопила і спорт. Апартеїд у спорті проявився у недопущенні “чорних” спортсменів до спортивної діяльності як серед професіоналів, так і серед аматорів.

Не менш складною проблемою політичного характеру, з якою постійно зіштовхувався олімпійський спорт на третьому етапі свого розвитку, були бойкоти Олімпійських ігор і окремі спроби і дії прямого використання Олімпійських ігор для досягнення політичних цілей. У знак протесту проти участі радянських військ в угорських подіях 1956 р. група країн (Нідерланди, Швеція, Іспанія й ін.) відмовилися від участі в Іграх XVI Олімпіади в Мельбурні. Радянська преса зберігала мовчання з цього приводу, однак у світі цей бойкот не залишився без уваги і розглядався як діюча акція протесту. Два найбільших бойкоти торкнулися Ігор XXII і XXIII Олімпіад у Москві і Лос-Анджелесі. Значна кількість країн (у тому числі США, Канада, ФРН, Італія й інші країни, що мають високі досягнення в спорті) відмовилися від участі в Московській Олімпіаді на знак протесту проти введення радянських військ в Афганістан. СРСР і країни, що його підтримували (всього 14 держав, у тому числі НДР, Угорщина, Болгарія й ін.), відповіли такою ж акцією, не прийнявши участі в Лос-Анджелеських Іграх.

Бойкот декількома країнами (КНДР, Куба, Ефіопія) Сеульських Ігор 1988 р. на знак підтримки позиції КНДР про проведення Ігор на території двох корейських держав пройшов майже непоміченим і, на відміну від двох попередніх бойкотів, не зробив помітного впливу ні на політичну, ні на спортивну атмосферу Олімпійських ігор.

Перед Іграми ХІХ Олімпіади в Мехіко 1968 р. група негритянських спортсменів хотіла бойкотувати олімпійські змагання в знак протесту проти расової дискримінації. Однак надалі вони вирішили використовувати олімпійську арену для залучення уваги світового співтовариства до проблеми прав людини.

Найбільш трагічний випадок за всю сучасну історію олімпійського руху відбувся на Мюнхенських Олімпійських іграх. Благополучна атмосфера олімпійських змагань була порушена захопленням заручників з числа спортсменів ізраїльської делегації, проведеної членами терористичної організації “Чорний вересень”, що прагнуть у такий спосіб зробити політичний тиск на Ізраїль. Невмілі спроби врегулювати конфлікт і припинити провокацію призвели до загибелі 11 спортсменів.

До честі МОК варто сказати, що в жодному з випадків бойкоту Олімпійських ігор він не дозволив змінити своє рішення і домагався проведення змагань у затверджених містах, продемонструвавши безперспективність використання такого роду акцій для зміни позиції МОК.

Найважливішою тенденцією розвитку олімпійського руху в третьому періоді стало поширення олімпійського спорту в країнах Африки, Азії і Латинської Америки. Майже кожні Олімпійські ігри третього періоду були пов'язані зі збільшенням кількості країн-учасниць з цих регіонів світу.

Ріст популярності олімпійського спорту, прискорення процесу залучення до нього усе більшої кількості країн безсумнівно є позитивними явищами у всіх відносинах як політичних, так і суто спортивних. Але саме ці явища принесли в олімпійський спорт цілий комплекс проблем і протиріч. Насамперед не підтвердився прогноз 60-х років щодо активної участі представників країн “третього світу” і особливо Африки в боротьбі за олімпійські медалі.

Причини такого явища цілком зрозумілі: відсутність сучасної матеріально-технічної бази для олімпійського спорту в країнах, що розвиваються, відсутність кваліфікованих тренерів, системи підготовки фахівців, наукового забезпечення підготовки спортсменів, брак матеріальних засобів і загальний невисокий життєвий рівень не дозволяють підняти спорт на сучасний рівень.

Регулярна допомога країнам, що розвиваються, у розвитку олімпійського спорту почалася з 1961 р., коли МОК за пропозицією Олімпійського комітету СРСР створив спеціальний фонд із метою надання організаційного, технічного і матеріального сприяння розвитку олімпійського руху.

Значна частина коштів, спрямована на реалізацію програми МОК у розвитку олімпійського спорту до різних країн світу, одержала назву “Олімпійська солідарність”. У рамках цього фонду і програми і тепер здійснюється велика і постійно зростаюча допомога багатьом країнам у розвитку олімпійського спорту.

У 1966 р. у Римі відбулася перша сесія постійної Генеральної Асамблеї Національних олімпійських комітетів, рішення якої згодом стали однією із найважливіших рушійних сил в олімпійському спорті.

Постійно розширювалася олімпійська програма, чому сприяла поява нових МСФ і нових видів спорту (1952 р. – 18 видів спорту і 149 дисциплін, 1992 р. – 25 видів спорту і 257 дисциплін). МСФ з олімпійських видів спорту почали відігравати більш активну роль не тільки в проведенні Олімпійських ігор, але й у діяльності міжнародної олімпійської системи.

Розвиток олімпійського руху протягом третього періоду багато в чому визначався обличчями, що у різний час очолювали МОК. Цей період збігся з діяльністю трьох президентів: Ейвері Брендеджа – 1952–1972 р., Майкла Моріса Кілланіна – 1972–1980 р., Хуана Антоніо Самаранча – з 1980 р. Якщо діяльність Кілланіна на посаді президента відрізнялася помірністю, то стратегічні лінії розвитку олімпійського спорту, реалізовані Брендеджем і Самаранчем, носили прямо протилежний характер.

Сеульська і Барселонська Олімпіади різко підняли авторитет олімпійського спорту як найважливішого фактора внутрішньої і зовнішньої політики держав, що згладжує внутрішні політичні протиріччя, піднімає авторитет країни в міжнародному співтоваристві, розширює міжнародне співробітництво, а також приносить істотні економічні вигоди. Міжнародні телекомпанії, що розширили співробітництво із системою олімпійського спорту, не тільки сприяли популяризації й істотному розширенню його фінансування, але і багато чого зробили для зміцнення його єдності. Підвищенню авторитету, стабільності і фінансового статусу олімпійського спорту сприяли і найбільші фірми, що пов'язали з олімпійським спортом свої комерційні програми, що виступають спонсорами й офіційними постачальниками товарів на Олімпійські ігри, екіпування для спортсменів.

До честі МОК і його президента Самаранча варто віднести і те, що всі останні роки вони не прагнули іти від проблем і протиріч чи не помічати їх, а постійно вели практичну роботу з їх вирішення. Так було під час Ігор Лос-Анджелеської Олімпіади, коли МОК зумів зняти багато питань, що могли призвести до розколу олімпійського руху і привели його до Сеульських Ігор 1988 р., згуртованим і досить монолітним. Така ж ситуація склалася і перед Іграми XXV Олімпіади в Барселоні, коли в олімпійському спорті знову загострилися протиріччя у зв'язку з об'єднанням Німеччини, розпадом Радянського Союзу і створенням на його території ряду незалежних держав.

Характеризуючи третій період розвитку олімпійського спорту, варто звернути увагу також на величезні зміни, що відбулися в програмах олімпійських змагань, системі підготовки спортсменів-олімпійців, її науково-методичному і медичному забезпеченні, розвитку матеріальної бази, суддівства і т.п. Усе це позитивно вплинуло на ріст масовості і популярності олімпійського спорту у світі, привело до інтенсивного підвищення майстерності спортсменів, винятково високого рівня спортивних досягнень і найгострішої конкуренції на олімпійській арені.

Однак у цілому загострення протистояння в спорті між капіталістичними і соціалістичними країнами, а наприкінці 70-х і в 80-х роках між збірними командами СРСР і НДР, а також Угорщини, Румунії і Болгарії, КНР і інших країн на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, найбільших регіональних

змаганнях сприяли інтенсивному удосконаленню організаційно-методичних і матеріально-технічних основ спортивної підготовки, перетворюючи її в найвищою мірою ефективну, науково обґрунтовану систему.

Слід зазначити, що, при всіх ускладненнях, протистояння різних політичних систем протягом останніх 40 років, гострих протиріч між окремими країнами, що постійно відображалися на міжнародному олімпійському русі – олімпійський спорт став ареною мирного співробітництва багатьох держав. Досвід такого співробітництва неоціненний для світового співтовариства з погляду на можливості його використання в інших сферах людської діяльності. Сучасний олімпійський спорт переконливо показав, що кропітка робота в пошуках взаємних інтересів і компромісів здатна привести до взаєморозуміння і плідного співробітництва без застосування методів силового тиску.

ЧЕТВЕРТИЙ ПЕРІОД ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ СУЧАСНОСТІ

Закінчилася ера “холодної війни”, світ визнав пріоритет загальнолюдських цінностей над всіма іншими, впала Берлінська стіна, змінилися політичні режими в країнах Східної Європи, відбулося об'єднання Німеччини і розпався СРСР, востаннє виступила збірна команда СНД, світова спортивна громадськість осудила бойкоти Ігор і т.д. Всі ці події вплинули на розвиток олімпійського руху.

Підсумки останніх Олімпіад у Барселоні, Афінах та Сідней відомі. Ці Ігри оцінюються як одні з найбільш успішних в історії олімпійського спорту сучасності. Основні напрямки подальшого розвитку олімпійського спорту визначені на XII Ювілейному олімпійському конгресі 1994 р. у Парижі.

Сьогодні вже можна говорити, що з Ігор XXV Олімпіади в Барселоні почався принципово новий етап у розвитку олімпійського спорту. Насамперед, завершився період 40-літнього протистояння на олімпійській арені соціалістичної і капіталістичної систем. Соціалізм у тому його вигляді, у якому він розвивався в ці роки в Радянському Союзі й інших країнах, зійшов з політичної арени. Однак феномен олімпійського спорту цих країн назавжди залишиться в історії спорту в якості винятково яскравої, хоча і повної протиріч частини олімпійського спорту.

Було б наївно думати, що політична напруженість навколо Ігор Олімпіад зникне після відходу з олімпійської арени СРСР і НДР, зміни політичних систем в інших країнах Східної Європи. Не підтвердилися і прогнози, що тепер США стане єдиним безперечним лідером на Іграх Олімпіад.

Сьогодні проглядається найгостріша конкуренція між чотирма країнами – США, Німеччиною, Росією і Китаєм. Мало хто сумнівається, що ці чотири країни і надалі будуть складати лідируючу групу в Іграх Олімпіад на найближчі роки. Однак як складеться боротьба між ними, сказати сьогодні важко.

В останні роки безсумнівно збільшилася кількість країн, що включилися в боротьбу за олімпійські нагороди. У першу чергу це стосується країн, розташованих на території колишнього СРСР: Україна, Беларусь, Казахстан і ряд інших держав зайняли гідне місце серед країн-учасниць Ігор Олімпіад. У цих країнах є цінні спортивні традиції, кваліфіковані тренери і спортсмени,

системи дитячо-юнацького спорту, добре налагоджена система підготовки кадрів для спорту і підвищення їхньої кваліфікації, відомі наукові школи й інші найважливіші фактори для ефективної підготовки до Олімпійських Ігор. Від того, як будуть використані ці передумови в нових історичних умовах, і будуть залежати олімпійські перспективи цих держав.

Важко сподіватися, що одержуть повну підтримку і будуть реалізовуватися вимоги прихильників класичних ідеалів олімпізму ізолювати олімпійський спорт від політики, комерціалізації, взаємодії з професійним спортом. На сьогодні спорт усе тісніше взаємодіє з різними сферами життя світового співтовариства. Аналіз показує, що ізоляціоністські настрої, прагнення відгородити олімпійський спорт від складностей і протиріч сучасного життя в значно більшій мірі загрожують його майбутньому, ніж прагнення органічно пов'язати олімпійський рух зі світовою політикою, економікою, засобами масової інформації, професійним спортом. Інша справа, як забезпечити цю взаємодію, не втративши самостійності олімпійського спорту, зберігши його цінності й ідеали. Існує думка, що ідеали олімпійського спорту, його самостійність розмиваються і втрачаються під впливом зовнішніх факторів – політики, комерціалізації, застосування допінгу й ін. Однак більш глибокий аналіз показує, що міжнародному олімпійському руху вдалося не тільки зберегти сферу свого впливу в олімпійському спорті, але і забезпечити зацікавленість у збереженні його стабільності, авторитету і самостійності представників політичних і ділових кіл. І це цілком зрозуміло, тому що втрата олімпійським спортом самостійності неминуче призвела б і до втрати його привабливості для тих же політичних лідерів і представників ділового світу.

Разом з тим, було б неправильно не зауважувати, що трансформація олімпійських цінностей і олімпійського духу, закладених Кубертеном, представляє для сучасного олімпійського спорту найсерйознішу проблему. Сьогодні перед МОК стоїть задача зміцнення ідеалів олімпізму в умовах сучасного життя.

Безсумнівно в найближчі роки не буде знята гострота проблеми взаємин у системі олімпійського спорту між розвиненими країнами, що мають могутній економічний і спортивний потенціал, і слаборозвиненими країнами, що не в силах приділяти олімпійському спорту належної уваги.

Поки що боротьба МОК, НОК, МСФ із застосуванням допінгу не привела до радикальних змін у цій справі, не зменшилася гострота ситуації, що склалася в олімпійському спорті у зв'язку з проблемою допінгу.

Разом з тим, при всіх складнощах і протиріччях сучасного етапу розвитку олімпійського спорту, більш ніж досить підстав для твердження, що міжнародний олімпійський рух ввійшов у четвертий етап свого розвитку винятково авторитетним і досить монолітним, з чітким визначенням свого місця у системі світових цінностей, можливостей, проблем і протиріч, перспектив подальшого удосконалення. І все це дозволяє з оптимізмом дивитися в майбутнє олімпійського спорту.

3. Діяльність Міжнародного олімпійського комітету та його президентів

Міжнародний олімпійський комітет є вищим керівним органом олімпійського руху, що володіє всіма правами на Олімпійські ігри. Утворений на конгресі в Парижі 23 червня 1894 р. МОК – це постійно діюча міжнародна неурядова організація, створена не для одержання прибутку, в формі асоціації, зі статусом юридичної особи і спадковістю влади.

З 1915 р. штаб-квартира МОК розташовується в Лозанні на Плас дю Пале – Палацовій Площі.

У квітні 1968 р. муніципалітет Лозанни переселив штаб-квартиру МОК у замок Шато-де-Віді. Однак ніхто, крім Кубертена, з наступних президентів не знаходився постійно в Лозанні. У 1980 р. після обрання президентом Х. А. Самаранч поселився у цьому місті і значно розширив сферу діяльності МОК. Від міської влади МОК одержав право побудувати новий будинок, будівництво якого було кінчено в 1986 р.

У 80-ті роки змінилися і відносини між муніципалітетом Лозанни і МОК. Федеральна рада Швейцарії прийняла МОК юридичною особою на території країни, а потім надала йому статус міжнародної організації. У лютому 1983 р. була підписана угода, що визначає їхні взаємини.

Цілі та завдання МОК

Відповідно до Олімпійської хартії МОК покликаний:

- заохочувати координацію, організацію і розвиток спорту, і спортивних організацій;
- співробітничати з компетентними громадськими і приватними організаціями і владою у прагненні поставити спорт на службу людству;
- забезпечувати регулярне проведення Олімпійських ігор;
- боротися з будь-якими формами дискримінації в олімпійському русі;
- сприяти дотриманню спортивної етики;
- присвячувати свої зусилля тому, щоб дух чесної гри переважав на спортивних площадках і щоб насильство було вигнане із них;
- керувати боротьбою з допінгом у спорті;
- вживати заходів, ціль яких – недопустити виникнення загрози здоров'ю спортсменів;
- протистояти будь-яким політичним і комерційним зловживанням у спорті;
- підтримувати Міжнародну олімпійську академію (МОА);
- підтримувати інші установи, діяльність яких присвячена олімпійській освіті.

Членство і комплектування Міжнародного олімпійського комітету

Міжнародний олімпійський комітет обирає своїх членів з числа осіб, що володіють відповідною кваліфікацією. Вони повинні бути громадянами країни,

де постійно проживають чи де сконцентровані їх інтереси, і де існує визнаний НОК. Крім того, вони повинні володіти хоча б однією із мов, які використовуються на сесіях МОК (французькою, англійською).

Зазвичай від країни обирається один член МОК. Однак від країн, де проводилися Ігри Олімпіади чи зимові Олімпійські ігри можуть бути обрані два члени МОК. У відповідності до статуту МОК сам обирає нових членів “серед найбільш гідних аматорів спорту”. Принцип самопоповнення повинен забезпечувати МОК повну незалежність.

Члени МОК є його представниками у своїх країнах, а не делегатами, цих країн. Вони не можуть приймати від урядів, організацій чи приватних осіб ніяких доручень, які б зв'язували їх дій чи перешкоджали волі їхніх дій, незалежності при голосуванні. Кубертен стверджував, що в такий спосіб олімпійська ідея буде захищена від натиску з боку державного апарата, а національні інтереси будуть підлеглі загальним принципам установкам. За прийнятим положенням член МОК іде у відставку після досягнення 75-літнього віку. Середній вік членів МОК – 62,7 років.

Безсумнівно, втішним фактом 80-х років є включення до складу МОК, 7 жінок. Майже всі вони були учасницями Олімпійських ігор.

У перші 50 років діяльності МОК велика увага зверталася при обранні його членів на аристократичне походження. Присутність аристократів повинна була забезпечувати Комітету високу суспільну позицію і створювати, говорячи образною мовою барона П'єра де Кубертена, “його золоте обрамлення”. Однак у міру досягнення і зміцнення міжнародного авторитету МОК почав відходити від політики просування аристократії, замінюючи її представниками вищої і середньої буржуазії. Слід зазначити, що самообрання не було специфічним тільки для МОК. Воно ввійшло в кадрову політику багатьох Національних олімпійських комітетів, що одержали право рекомендувати кандидатів у члени МОК.

Кількість членів МОК із країн Європи не змінилася, але в процентному співвідношенні істотно зменшилася, що пояснюється інтенсивним залученням у міжнародний олімпійський рух в останні десятиліття азіатських і африканських держав.

Система виборів членів МОК зазнає різкої критики з боку багатьох НОК, МСФ і інших організацій, представників яких немає в МОК.

Серед багатьох керівників олімпійського руху існує думка, що життєздатність його протягом 100 років пояснюється багато в чому елітарною структурою МОК і кооперацією його членів. І хоча така позиція затушовує ідеали, прийнятні для представників різних соціально-економічних і політичних систем, націй, класів, рас і віросповідань, вона представляється досить переконливою і підтвердженою практичними результатами роботи МОК.

Слід зазначити ще один факт: на 1 січня 1994 р. з 89 членів МОК 30 чоловік одночасно були президентами національних олімпійських комітетів, 5 – президентами континентальних асоціацій, 10 – президентами міжнародних федерацій, як правило, найбільш авторитетних і великих. Природно, що

поєднання багатьма членами МОК посад у різних галузях міжнародної олімпійської системи є одним з факторів, що забезпечують координованість дій різних елементів системи олімпійського спорту, єдність і монолітність сучасного олімпійського руху.

Обов'язки членів МОК

Крім участі в сесіях МОК, кожний із членів зобов'язаний:

- забезпечити представництво МОК у своїй країні,
- брати участь у роботі комісій МОК, до складу яких він уведений,
- допомагати в розвитку олімпійського руху у своїй країні,
- стежити на місці за реалізацією програми МОК, включаючи “Олімпійську солідарність”,
- не менше одного разу на рік інформувати президента МОК про хід розвитку олімпійського руху і його потреб у себе в країні,
- невідкладно повідомляти президенту МОК про всі події, що могли б перешкодити дотриманню у себе в країні Олімпійської хартії чи іншим способом відбитися на олімпійському русі – будь то події всередині НОК чи поза його компетенцією,
- виконувати завдання, що доручаються йому президентом, включаючи при необхідності, представництво МОК в іншій країні чи території.

Олімпійська хартія також говорить, що “будь-який член МОК, що виходить у відставку мінімум після 10 років роботи в МОК за віком, станом здоров'я чи з інших причин, з якими погодиться виконком МОК, стає почесним членом”. Він може продовжувати свою діяльність від імені МОК. Його статус залишається без змін, за винятком права голосу, якого більше не має; запрошується на Олімпійські ігри, олімпійські конгреси і сесії МОК.

Основні органи МОК

Основними органами МОК є сесія, виконком і президент.

Загальні збори членів МОК – сесія, проводиться не менше одного разу на рік. Позачергова сесія може бути скликана з ініціативи президента чи письмової вимоги не менше однієї третини членів МОК. Вона є верховним органом МОК. Рішення сесії є остаточними. За пропозицією виконкому сесія обирає членів МОК. Крім того, як правило, на сесіях МОК приймаються рішення про обрання міст-організаторів зимових і літніх Олімпійських ігор, зміни в Олімпійській хартії, і програмі Ігор, про бюджет, звіти комісій і комітетів МОК, визнання нових НОК і ін.

Виконком складається з президента, чотирьох віце-президентів, і шести інших членів. Усі члени виконкому обираються на сесіях таємним голосуванням більшістю поданих за них голосів.

Виконком керує справами МОК, виконуючи наступні функції: стежить за дотриманням Олімпійської хартії; відповідає за адміністративну роботу МОК, його фінансову діяльність, рекомендує осіб для обрання в МОК, призначає директорів, зберігає архів МОК і т.д.

Президент обирається з числа членів МОК таємним голосуванням на восьмирічний період і може повторно обиратися на наступні чотирирічні періоди. Термін мандатів віце-президентів і шести членів Виконкому – 4 роки.

МОК проводить олімпійські конгреси, які скликаються, в принципі, один раз на 8 років за рішенням МОК його президентом, на яких присутні члени і почесні члени МОК, делегати МСФ, НОК й інших організацій, визнаних МОК, а також спортсмени й особи, які запрошуються МОК індивідуально чи як представники організацій. Його повістку визначає виконком МОК після консультацій із МСФ і НОК.

Для вивчення специфіки питань і підготовки рекомендацій виконкому президент МОК призначає спеціальні комісії чи робочі групи.

Поточну роботу МОК виконує секретаріат, що складається з 80 співробітників, 60 із яких працюють у штаб-квартирі і 20 – в олімпійському музеї. Секретаріатом керує адміністратор-делегат разом з генеральним секретарем. У його штаті працюють 10 директорів, радники президента й інших співробітників.

Олімпійські конгреси

Олімпійські конгреси відповідно до Олімпійської хартії скликаються, як правило, один раз на 8 років за рішенням МОК і його президента. Для обговорення на конгресі виносяться найбільш актуальні проблеми олімпійського руху, що визначають перспективи його розвитку. Уся діяльність конгресів носить консультативний характер.

За 100-літню історію сучасного олімпійського руху було проведено 12 конгресів. Як уже відзначалося, перший установчий конгрес відбувся в Парижі в 1894 р. У наступні роки Олімпійські конгреси скликалися: у 1897 р. (Гавр), 1905 р. (Брюссель), 1906 р. (Париж), 1913 р. (Лозанна), 1914 р. (Париж), 1921 р. (Лозанна), 1924 р. (Прага), 1930р. (Берлін), 1973 р. (Варна), 1981 р. (Баден-Баден), 1994 р. (Париж).

Неважко переконатися, що конгреси проводилися нерегулярно. За перші чотири неповних десятиліття було проведено 9 конгресів. За наступні 64 роки конгреси скликалися лише тричі. Перерва між 9 і 10 Олімпійськими конгресами склала 43 роки.

Президенти Міжнародного олімпійського комітету

Розвиток сучасного олімпійського спорту багато у чому визначався поглядами і практичною діяльністю президентів Міжнародного олімпійського комітету. Існують численні докази того, що планомірний розвиток олімпійського руху, його стабільність і авторитет багато в чому обумовлені тим, що президентами МОК були великі й авторитетні діячі, що відрізняються високими громадянськими і професійними якостями і почуттям відповідальності за долю олімпійського спорту.

Деметріус Вікелас (1894–1896)

У 1894 р. Вікелас брав участь у роботі I Міжнародного спортивного конгресу в Парижі, що прийняв рішення про організацію сучасних Олімпійських ігор. Під час обговорення питання про організацію перших Ігор він висунув і відстояв пропозицію про їхнє проведення в 1896 р. в Афінах. Відповідно до Олімпійської хартії, затвердженої на цьому конгресі, президент МОК повинен представляти країну, що проводить чергові Олімпійські ігри. На цьому ж конгресі Д. Вікелас у віці 59 років був обраний першим президентом МОК.

Вікелас вніс значний вклад в організацію і проведення Ігор I Олімпіади 1896 р. в Афінах. У процесі підготовки до Ігор Вікеласу довелося перебороти багато труднощів економічного і політичного характеру. Після закінчення Ігор він передав посаду президента Кубертену і присвятив себе літературній діяльності. Помер Д. Вікелас у 1908 р.

П'єр де Кубертен (1896–1925)

Барон П'єр де Кубертен був видатним громадським діячем. Відомий своїми працями в області літератури, історії, педагогіки, соціології. Однак найбільш відомий як ініціатор відродження сучасних Олімпійських ігор і президент Міжнародного олімпійського комітету.

У 1894 р. на скликаному за ініціативою Кубертена I Міжнародному спортивному конгресі в Парижі представники 12 країн прийняли його пропозицію про регулярне проведення, починаючи з 1896 р., Олімпійських ігор, про створення МОК і про затвердження розробленої ним Олімпійської хартії – зібрання основних правил і положень олімпійського руху. На цьому конгресі Кубертен був обраний генеральним секретарем МОК.

Після успішного закінчення Ігор Олімпіади в Греції у грецькій пресі з'явилися звернення видати закон про постійне проведення Олімпійських ігор у цій країні. Однак МОК був категорично проти, заявивши, що Олімпіади повинні бути винятково демократичними і міжнародними. Тому другі Ігри відбулися в Парижі, а президентом МОК став француз Кубертен. Наступні Ігри повинні були відбутися в США і на посаду нового президента планувався американський професор У.М. Слоен. Однак він відмовився і вніс пропозицію, щоб президентом залишився Кубертен як засновник олімпійського руху сучасності. П. Кубертен був переобраний, а порядок обрання нового президента кожні чотири роки був відмінений.

П. Кубертен не тільки зіграв важливу роль у становленні сучасного олімпійського руху, але і брав безпосередню участь у підготовці і проведенні Олімпійських ігор 1896–1924 рр.

Романтизм і ідеалізм Кубертена не перешкодив йому з дивною практичністю, завзятістю, гнучкістю, терпінням не тільки заснувати олімпійський рух нашого часу, але і провести його через іспити і потрясіння більш ніж трьох десятиліть сучасної історії.

На Паризькому конгресі МОК, проведеному в 1914 р., Кубертен продемонстрував підготовлений ним проект олімпійського прапора.

Свою захопленість олімпізмом, віру в його можливості для удосконалення людини, розвитку взаєморозуміння і співробітництва Кубертен зумів передати багатьом своїм прихильникам, що з великою завзятістю боролися за втілення в життя олімпійської ідеї.

На думку американського дослідника Дж. Лукаса, автора книги “Сучасні Олімпійські ігри” (1980), якщо все написане Кубертенем об'єднати, то буде твір з 25 томів. Він писав на різні теми, починаючи від спортивної історії, соціології і філософії, закінчуючи археологією і політикою. Найбільш продуктивними були 1900-1914 рр., коли були видані його роботи з аналізу Олімпійських ігор, “Психологія спорту”, “Нові форми фізичного виховання”, “Французька освіта”, “Шекспір і Віктор Гюго”, “Оголення і спорт”, “Модель університету”, “Коментарі з давньогрецького спорту”, “Чому я віродив Олімпійські ігри” й ін. Були написані ним і кілька підручників – “Франція з 1814 р.” (1900), “Освіта юних у ХХ в.” (1913), “Нариси з спортивної психології” (1913), “Спортивна педагогіка” (1919), “Всесвітня історія” (4 томи, 1926). У 1931 р. він видав “Олімпійські мемуари”. Це була його друга автобіографічна книга. Перша вийшла в 1909 р. З 1901 по 1914 р. він видавав щомісячний журнал “Ревю олімпік”.

У 1918 р. Кубертен переїхав жити у Швейцарію. 28 травня 1925 р. він офіційно підтвердив свій намір піти у відставку.

37 років Кубертен прожив у дев'ятнадцятому столітті і рівно стільки ж у двадцятому. Помер він у 1937 р., похований у Лозанні. Його серце, за бажанням самого Кубертена, поховане в Олімпії.

Анрі де Байє-Латур (1925-1942)

Граф Анрі де Байє-Латур (народився в 1876 р.) закінчив Левенський університет, активно займався спортом. На початку ХХ ст. був дипломатичним представником Бельгії у Нідерландах. У 1903 р. обраний членом МОК, у 1905 р. провів у Брюсселі Олімпійський конгрес, у 1906 р. організував НОК Бельгії, після закінчення Першої світової війни виступив із пропозицією організувати Олімпійські ігри 1920 р. в Антверпені і діяльно брав участь у їхній підготовці і проведенні.

У 1925 р. після виходу у відставку Кубертена Байє-Латур був обраний президентом МОК і на цій посаді знаходився до кінця свого життя (до 1942 р.) Його обранню багато в чому сприяла підтримка Кубертена, що сказав про нього наступне: “Його наполеглива активність забезпечила відмінну організацію і значний успіх Олімпійського конгресу в Брюсселі. Він зіграв провідну роль і зробив велику послугу олімпійському руху”.

Байє-Латур очолював МОК протягом 17 років. Як вважають західні фахівці, він багато зробив для подальшого розвитку олімпійського руху. І все-таки окремі історики ставлять йому в провину проведення Олімпійських ігор 1936 р. у Берліні. Здається, що навіть з позиції сьогодення важко дати

однозначну оцінку діям МОК у відношенні Олімпіади-36. Відзначимо тільки, що напередодні Ігор президент МОК не дав згоди на те, щоб Гітлер виходив до п'єдесталу нагородження для поздоровлення німецьких спортсменів, що стали олімпійськими чемпіонами.

У червні 1936 р. у Лондоні пройшла остання передвоєнна сесія МОК. На цій сесії Анрі де Байє-Латур, востаннє виступаючи як президент МОК, сказав: “Щоб боротися з безладними ідеями і поєднувати окремі добрі наміри, необхідно прийняти єдину доктрину і, поважаючи волю кожного, видати закони, яким підкорялися б усі, хто бажає брати участь в Олімпійських іграх. Такою доктриною є справа Кубертена і твердість розроблених ним законів, які внесли великий внесок у підвищення морального рівня атлетів. Проти олімпійських законів борються лише ті, кому вони заважають. А якщо МОК дорікають у недостатній суворості, то це роблять ті, хто не несе, як правило, ніякої відповідальності”.

І ще один штрих до портрета Анрі де Байє-Латура. Він ненавидів більшовизм. “Більшовики поставили себе поза суспільством. Поки я – президент МОК, радянський прапор не з'явиться на олімпійському стадіоні” – говорив Байє-Латур.

Юханнес Зигфрід Едстрем (1942– 1952)

Юханес Зигфрід Едстрем, видатний діяч шведського і міжнародного спортивного й олімпійського руху, народився в 1870 р. у Гетесборзі. За фахом інженер-енергетик. Учився в США, Швейцарії, Швеції. У студентські роки був рекордсменом Швеції з спринтерського бігу. На початку ХХ ст. став одним із керівників шведського спортивного руху. Активно брав участь у підготовці і проведенні Олімпійських ігор 1912 р. у Стокгольмі.

З його ініціативи в 1912 р. була заснована Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (ІААФ), президентом якої він був у період 1912–1946 рр. З 1920 р. член МОК, з 1921 р. член виконкому МОК, з 1931 р. – віцепрезидент МОК.

Після смерті Байє-Латура в 1942 р. Едстрем виконував обов'язки президента МОК, а у вересні 1946 р. на сесії МОК був обраний президентом цієї організації.

Уся діяльність Едстрема на посаді президента МОК була проіннята прагненням до зміцнення олімпійського руху, використання його як фактора розвитку взаєморозуміння і співробітництва між народами. На церемонії закриття Ігор Олімпіади в 1948 р. він сказав: “Майбутнє не належить сьогоднішнім дипломатам, а молоді теперішнього часу, що розуміє стару мудрість “Жити і давати жити іншим”. Молоді люди, що змагаються на Олімпіаді сьогодні, можуть завтра стати керівниками своїх держав. Таким чином, Олімпійські ігри допомагають справі зміцнення світу...”

...Олімпійські ігри самі по собі не можуть забезпечити мир, вони допомагають людям зрозуміти, що усі вони брати і сестри...

...Я запрошую молодь усього світу до змагань і мирних двобоїв на Олімпіаді 1952 р., що може і повинна зробити так, щоб відносини між людьми стали більш міцними і дружніми. Тому що молоді люди можуть завтра стати на чолі своїх держав, придбаний ними досвід у міжнародних спортивних відносинах може стати ідеальною основою для трансформації в дружні відносини між країнами усього світу”.

Багато керівників олімпійського руху, журналісти і вчені по різному оцінюють діяльність Едстрема на посаді президента МОК. Збереглася довідка, датована 8 грудня 1950 р. за підписом К. А. Андріанова, у якій говорилося: “Головою виконкому МОК протягом довгих років є шведський капіталіст Зигфрід Едстрем, реакціонер і шанувальник нацистського режиму в Німеччині, що виступає проти всіх пропозицій, спрямованих на демократизацію міжнародного олімпійського руху”. Така оцінка була суто суб'єктивною, тому що керівники радянського спорту того періоду не мали об'єктивної інформації про діяльність МОК.

У 1952 р. Ю.З. Едстрем передав посаду президента МОК Ейвері Брендеджу. Помер Едстрем у 1964 р. на 94-му році життя.

Ейвері Брендедж (1952–1972)

Ейвері Брендедж народився в 1887 р. у Детройті (США). За освітою інженер-будівельник, був власником великої будівельної фірми.

У роки навчання в Іллінойському університеті (1905–1909 р.) Брендедж активно займався спортом. Учасник Олімпійських ігор 1912 р. у Стокгольмі (5-те місце в легкоатлетичному п'ятиборстві). Чемпіон США в легкоатлетичному багатоборстві 1914, 1916, 1918 рр. У 1928–1934 рр. був президентом Аматорського спортивного союзу США, у 1930–1952 р. віце-президентом ІААФ, у 1928–1952 р. – президентом НОК США.

У 1929 р. Ю.З. Едстрем відвідав США і зустрівся з Е. Брендеджем. У 1934 р. він запропонував Брендеджу, що вже був членом виконкому ІААФ, стати членом МОК і він був обраний у 1936 р. У 1946 р. Брендедж став першим віце-президентом МОК. Едстрем не приховував, що він хотів би бачити його своїм спадкоємцем, однак побоювався опозиції з боку європейців – членів МОК.

Брендедж, що очолював МОК протягом 20 років (1952–1972) і багато зробив для зміцнення авторитету і розвитку олімпійського спорту, у той же час прославився своїми ідеалістичними і консервативними поглядами. Він фанатично боровся за збереження статусу “аматорства” в олімпійському спорті, незважаючи на наявність явних протиріч у цьому питанні в реальному житті; догматично слідував правилам і законам МОК, ідеалам Кубертена, незважаючи на те, що вони застарівали і не узгоджувалися з новими правилами, що склалися в олімпійському спорті.

Брендедж наполегливо боровся проти проникнення націоналізму в олімпійський спорт. Зокрема, він активно виступав за скасування підйому національних прапорів і виконання гімнів під час церемонії нагородження

переможців Олімпійських ігор. Він пропонував замінити національний гімн олімпійським чи ж просто спеціальними позивними сурмачів. Він говорив, що коли над олімпійським стадіоном розвівається олімпійський прапор, національні прапори повинні бути приспущені. Після декількох років дискусій його пропозиція була поставлена на голосування на 60-ій сесії МОК 1963 р. Але, не одержавши дві третини голосів (26 – за, 26 – проти), вона була відхилена.

Активно Брендедж виступав проти офіційної системи підрахунку очків у загальнокомандному заліку. Спеціальна резолюція МОК 1952 р. говорила: “МОК шкодує про розповсюджену в усьому світі практику підрахунку і публікації в газетах очків, завойованих тією чи іншою національною командою на Іграх. Це цілком суперечить правилам і духу Олімпійських ігор, що є змаганнями між окремими спортсменами, а не націями”.

Протистояння політичних систем на олімпійській арені в період “холодної війни” створило багато труднощів Брендеджу і його прихильникам. “Політики намагаються узяти верх над Олімпіадами, але МОК ніколи не дозволить їм цього зробити”, – заявив Брендедж у 1964 р.

Відзначаючи великі заслуги Брендеджа в розвитку олімпійського спорту, зміцненні його авторитету у світі, незалежності від політики, не можна не підкреслити, що ідеалістичні позиції президента МОК, що не трансформувалися під впливом обстановки, що змінюється, як у спорті, так і у світі, у певній мірі стримували розвиток олімпійського спорту, зміцнення його зв'язків з іншими сторонами життя.

У 1972 р. Брендедж передав посаду президента МОК Кілланіну. Помер Ейвері Брендедж у 1985 р. у віці 98 років.

Майкл Моріс Кілланін (1972–1980)

Ірландець лорд Майкл Морріс Кілланін, католик, ліберал, займався боксом і веслуванням, а також був відмінним наїзником. Одержав освіту в Паризькому і Кембріджському університетах. У 1935–1936 рр. був співробітником лондонської газети “Дейлі експрес”, у 1937–1938 рр. – військовим кореспондентом в Азії, у 1938–1939 рр. – політичним оглядачем газети “Дейлі мейл” і “Санді диспатч”. У 1938–1945 рр. – офіцер британських збройних сил, учасник Другої світової війни. Наприкінці 40-х – початку 50-х років займав адміністративні посади в різних промислових компаніях.

У 1950 р. обраний президентом НОК Ірландії, з 1952 р. – член МОК, з 1965 р. член виконкому, з 1968 р. – віце-президент і з 1972 р. по 1980 р. – президент МОК. У 1983 р. написав книгу “Мої олімпійські роки”, у якій докладно описує свої погляди на проблеми олімпійського руху.

Велику роль зіграв М. Кілланін у налагодженні відносин між МОК і МСФ і НОК, у проведенні XI Олімпійського конгресу 1973 р. у Варні, у проведенні Олімпійських ігор у 1980 р. у Москві.

Досить обережно відносився М. Кілланін до проблеми професіоналізації олімпійського спорту. У той же час М. Кілланін був прихильником реалістичної політики МОК, що дозволяла б не порушувати олімпійських принципів і

одночасно враховувати реальні зміни, що відбуваються у світі. Це проявилось, наприклад, у зміні відношення МОК до проблеми комерціалізації спорту і статусу “спортсмена-аматора”.

М. Кілланін безуспішно намагався послабити політичні суперечки і політичну напругу навколо Олімпійських ігор шляхом реорганізації порядку проведення Ігор, “усунення винятково великої концентрації змагань у двотижневому періоді Олімпійських ігор”. Кілланін пропонував поширити олімпійські змагання на всі континенти і на тривалий період.

Кілланін відзначав, що “існує справжня прірва між спортсменом високого класу, що стоїть на п'єдесталі пошани в очікуванні золотої медалі і школярем, що прагне його перевершити, що тренується на примітивній площадці десь на краю міста чи в пісках пустелі. Однак, наша ідея полягає в тому, щоб із самого важкого початку кожний мав рівні можливості поступово досягти спортивних вершин, хоча на Олімпійському п'єдесталі виявиться лише дуже невелика частина”.

Прагнув Кілланін і до широкого поширення олімпійської ідеї, її виходу за рамки Олімпійських ігор: “Олімпійський рух не є прямим додатком до Олімпійських ігор. Він існує в усьому світі протягом 24 годин кожного дня кожного року”.

Хуан Антоніо Самаранч (1980-2001)

Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч народився в 1920 р. Його сходження до вершин олімпійської ієрархії почалося на рубежі 40–50-х років, коли він став радником зі спорту в муніципалітеті Барселони, а потім президентом Національної федерації катання на роликових ковзанах. Ми бачимо його в числі організаторів II Середземноморських ігор 1955 р. у Барселоні, керівником іспанських делегацій на зимових Олімпійських іграх 1956 р. у Кортина д'Ампеццо, Ігор Олімпіади 1960 р. у Римі і 1964 р. – у Токіо.

У віці 43 років Самаранч стає на чолі Вищої ради спорту Іспанії, а потім у 1967 р. – президентом НОК країни.

За словами самого Самаранча, він став членом МОК у 1966 р. завдяки Брендеджу, що хотів бачити його на чолі МОК. Був шефом протоколу МОК і головою комісії МОК у справах преси. У 1974-1978 рр. займав посаду віце-президента. Три роки (1977-1980 р.) працював послом Іспанії в СРСР. Віддавна серйозно займається філателією.

На самому початку своєї діяльності Самаранч почав ряд радикальних заходів для зміцнення позицій МОК, підвищення стабільності й авторитету олімпійського руху, розширення його зв'язків з іншими організаціями, що відповідають за розвиток спорту.

Швейцарська Конфедерація визнала МОК неурядовою міжнародною організацією. На надзвичайній конференції Всесвітньої організації інтелектуальної власності в Найробі була прийнята Міжнародна конвенція на захист олімпійських емблем. 10 лютого 1982 р. Самаранч звернувся до Генерального секретаря ООН про визнання ролі і незалежності МОК, а також

можливості проводити Олімпійські ігри в будь-якій частині світу без якого-небудь політичного втручання з боку.

У зв'язку зі зростанням числа конфліктів між спортивними діячами і представниками держав, президент МОК порушив питання про створення в союзі з Міжнародними спортивними федераціями і Національними олімпійськими комітетами Міжнародного спортивного суду, типу Гаазького суду.

Самаранч зумів створити свою концепцію діяльності МОК, в основу якої покладені наступні основні принципи:

- спільна робота і тісне співробітництво всіх учасників міжнародного олімпійського руху – представників МОК, МСФ і НОК;
- визнання незалежності і зрілості, а також забезпечення представництва кожної зі складових частин міжнародного олімпійського руху (МОК, НОК, МСФ) на Олімпійських іграх і інших олімпійських заходах;
- приведення правил МОК у відповідність до вимог сучасного світу;
- розширення процесу комерціалізації олімпійського руху;
- облік нового статусу спортсмена в олімпійському спорті, перегляд відносин до професіоналізму для того, щоб підвищити спортивний рівень Олімпійських ігор і змінити співвідношення сил між країнами Сходу і Заходу;
- визнання і поширення інших форм спортивної практики, зокрема масового спорту, спорту для всіх, спорту для інвалідів;
- єднання спорту й олімпізму з іншими сферами людської діяльності;
- визначення чіткої позиції у відношенні апартеїду в спорті;
- посилення боротьби з допінгом;
- розвиток олімпійської солідарності;
- прагнення до співробітництва з усіма урядами і неурядовими організаціями, зацікавленими у розвитку спорту.

Приділив увагу Самаранч і нормалізації відносин МОК із засобами масової інформації, що за всіх часів були складними. У 80-х – на початку 90-х років МОК провів велику роботу із засобами масової інформації, у результаті якої відношення преси, радіо і телебачення до міжнародного олімпійського руху істотно змінилося. Воно стало набагато більш об'єктивним, різнобічним, поважним і доброзичливим.

У наступні роки вмiла політика президента МОК і керованої ним організації зробила олімпійський рух більш стабільним, монолітним і авторитетним. Це дозволило з великим успіхом провести Ігри 1988 р. у Сеулі, хоча політична обстановка в зв'язку з Сеульською Олімпіадою була вкрай напруженою.

Об'єктивну, на наш погляд, характеристику однієї зі сторін діяльності президента МОК дала швейцарська газета “Шпорт”, назвавши його першим професійним менеджером олімпійського руху.

Домігшись стабілізації олімпійського спорту, значно зміцнивши його авторитет і фінансову незалежність, Самаранч активізував діяльність МОК у напрямку активного співробітництва з найбільш авторитетними міжнародними організаціями і насамперед з Організацією Об'єднаних Націй. Історичною подією у цьому плані стало прийняття на 48-й сесії Генеральної Асамблеї ООН

резолуції щодо олімпійського перемир'я і проголошенні 1994 року Міжнародним роком спорту й олімпійського ідеалу.

Багато істориків, журналістів, керівників міжнародних, національних спортивних організацій і НОК по різному оцінюють діяльність сьомого президента МОК. Одні з них відзначають невтомну діяльність Самаранча з демократизації і консолідації олімпійського руху, зміцнення принципів олімпізму, підвищення авторитету МОК і олімпійського спорту у світі. Інші критикують президента за консерватизм, пограння ідеалів олімпізму, професіоналізацію олімпійського спорту. Тільки майбутнє покаже чи є шлях розвитку олімпійського руху, обраний Самаранчем найкращим. Однак уже сьогодні можна з упевненістю сказати, що Самаранч ввійде в історію олімпійського спорту як видатний реформатор, розумний і гнучкий політик, що зумів не тільки сформувавши струнку систему поглядів на сучасний олімпійський спорт, але і домогтися її реалізації на практиці.

Жак Рогге (з 2001 року)

Жак Рогге народився 2 травня 1942 року в Генті. Відомий яхтсмен. Брав участь у змаганнях з парусного спорту на Олімпіадах 1968, 1972 і 1976 років. Дворазовий чемпіон світу, зіграв десять матчів за збірну Бельгії з регбі. Професія – хірург-ортопед, фахівець зі спортивної медицини. Володіє голландською, французькою, англійською, німецькою та іспанською мовами. Одружений з Анною Бовійн, має двох дітей. З 1989 року очолив Асоціацію європейських комітетів. З 1991 року – член МОК, з 1998 – член виконкому МОК. Брав участь у підготовці Олімпіад 1976 і 1988 років, літніх – 1980, 1984 і 1988 років. Шеф-координатор Олімпійських ігор 2000 року в Сіднеї і 2004 року – в Афінах.

Майбутнє олімпійського руху на думку Жака Рогге має бути більш консолідованим. На його думку основні проблеми спорту сьогодні – це допінг, корупція і насильство.

4. Олімпійська символіка та атрибутика

Олімпійська символіка – комплекс атрибутів олімпійського руху. Основними з них є загальний олімпійський символ і олімпійський девіз, що складають олімпійську емблему й олімпійський прапор. Ця символіка є власністю МОК і не може бути використана без його дозволу в рекламних чи комерційних цілях. Крім цього, до олімпійської символіки відносяться офіційні емблеми НОК, що представляють собою сполучення олімпійських символів з елементами державної геральдики; емблеми Ігор, сесій, конгресів, що створюються на основі сполучення олімпійського символу зі стилізованим символом міста – організатора заходу; піктограми (стилізовані зображення олімпійських видів спорту, з використанням зображень деталей спортивного інвентарю і силуетів спортсменів); талісман (зображення тварини, визнаної найбільш популярною і улюбленою в країні-організаторі Ігор), а також офіційні

терміни-написи, пов'язані з організацією і проведенням Ігор (наприклад, “Ігри XXII Олімпіади в Москві”, “Барселона-92”).

Олімпійський символ – п'ять переплетених кілець (блакитне, чорне і червоне – у верхньому ряді, жовте і зелене – у нижньому), що символізують об'єднання в олімпійському русі п'яти континентів. Символ запропонований П'єром де Кубертеном і затверджений МОК у 1913 р.

Олімпійський девіз – “Швидше. Вище. Сильніше” запропонований другом і соратником Кубертена П. Дідоном і затверджений МОК у 1913 р., а з 1920 р. став складовою частиною олімпійської емблеми.

Олімпійська емблема – офіційна олімпійська емблема (з 1920 р.), що складається з олімпійського символу й олімпійського девізу.

Олімпійський прапор – біле полотнище з олімпійським символом у центрі. Затверджений МОК у 1913 р. за пропозицією Кубертена. З 1920 р. олімпійський прапор вивішують на всіх олімпійських змаганнях.

Олімпійський плакат – форма наочної агітації, пропаганди спорту і популяризації Олімпійських ігор. Використовується також для інформації про олімпійське місто, країну. Випускаються також плакати-афіші про змагання з окремих видів олімпійської програми.

Олімпійський гімн – гімн, затверджений МОК у 1958 р., ноти (партитура) якого зберігаються в штаб-квартирі МОК.

Олімпійські нагороди – медалі, дипломи, призи, затверджені і присуджувані МОК. Медалями нагороджуються призери, дипломами – усі призери, а також спортсмени, що зайняли 4-6 місця. До нагород, які присуджуються МОК за особливі заслуги в розвитку олімпійського руху, відносяться Олімпійський кубок і Олімпійський орден.

5. “Ода спорту” та її гуманістична цінність

Погляди Кубертена на олімпійський спорт, його ідеали і функції найбільш повно проявилися в написаній ним “Оді спорту”.

Цікава історія цього віршу, який було представлено в рамках культурної програми на V Олімпійських іграх в 1912 році під авторством Г. Хохрода і М. Ешбаха. “Ода спорту” була відзначена золотою медаллю за образ мислення автора, лексику, а також ту місію, яку він відводив олімпійській літературі – зближення народів за допомогою культу краси. Як виявилось, авторство “Оди спорту” належало П'єру Кубертену, що використовував псевдонім.

6. Параолімпійські ігри та їх значення

У липні 1948 р. доктор Л. Гуттман організував у Великобританії Сток-Мандевільські ігри, де в змаганнях зі стрільби з луку брали участь 16 паралізованих чоловіків і жінок – колишніх військовослужбовців.

У наступні роки кількість учасників таких змагань збільшилася, розширився і діапазон видів спорту. Ідеї проведення подібних ігор для інвалідів перетнули кордони Великобританії і стали щорічним міжнародним спортивним

фестивалем. З 1952 р. ці Ігри стали проводитися за участі спортсменів-інвалідів з Нідерландів, ФРН, Швеції, Норвегії.

Керівництвом міжнародними іграми для інвалідів була створена Міжнародна Сток-Мандевільська федерація (ІСМГФ), що встановила тісні зв'язки з Міжнародним олімпійським комітетом.

Під час проведення Олімпійських ігор у Мельбурні в 1956 р. МОК нагородив ІСМГФ спеціальним кубком за втілення олімпійських ідеалів гуманізму.

Поступово світ переконувався в тому, що спорт не є прерогативою тільки здорових людей і що інваліди, навіть з такими важкими травмами, як ушкодження хребта, при бажанні можуть стати спортсменами і брати участь у змаганнях.

У 1960 р. Ігри для інвалідів уперше проводилися не на території Великобританії, а в столиці Італії, Римі, відразу ж після Олімпійських ігор, і в цих змаганнях брали участь 360 паралізованих чоловіків і жінок з 24 країн.

У 1964 р. Ігри для інвалідів проходили в Токіо і вперше були названі параолімпійськими.

Термін “Параолімпіада” спочатку складався з двох слів: “параплегія” і “олімпіада”. Потім, коли такі ігри стали проводитися регулярно і включати не тільки спортсменів з параплегією, було обрано латинське значення префікса “пара” – такий, що приєднався. Термін став означати, що Ігри для інвалідів приєднуються до Олімпійських ігор, проводяться разом з ними.

У даний час Параолімпійські ігри – це Олімпійські ігри для інвалідів, що проводяться один раз у чотири роки, зазвичай у тій же країні, що й Олімпійські ігри, з літніх і зимових видів спорту. У них беруть участь інваліди різних категорій: з паралічем двох верхніх чи двох нижніх кінцівок; з паралічем усіх чотирьох кінцівок; з ампутованими кінцівками; сліпі; страждаючі церебральним паралічем і іншими фізичними недоліками.

Програма таких Ігор різноманітна. Наприклад, літні Ігри проводяться зі стрільби з луку, спортивної стрільби, легкої атлетики (метання спису на дальність і точність, штовхання ядра, метання диску, забігів на різні дистанції, гонок на колясках, слалому, пентатлону), фехтування, настільного тенісу, баскетболу, більярду, кеглів, футболу, плавання, волейболу, важкої атлетики, дзюдо й ін. У більшості з цих видів спорту спортсмени змагаються на інвалідних колясках.

Параолімпійські ігри набули величезної популярності і стали великими подіями в спортивному і громадському житті світового співтовариства. Досить сказати, що в ІХ літніх Параолімпійських іграх 1992 р. у Барселоні взяло участь 3200 спортсменів-інвалідів з 84 країн. На зимові Ігри 1994 р. у Ліллекхамері прибули делегації 40 країн.

Крім Параолімпійських ігор, проводяться і спеціальні Олімпійські ігри для розумововідсталіх людей (“Спешиал Олімпікс”), особливо популярні в США. У їхню програму входять такі літні види спорту, як водні, легка атлетика, баскетбол, кеглі, гімнастика, роликові ковзани, футбол, волейбол, і зимові види спорту – гірськолижний, лижний, ковзанярський, фігурне катання, хокей.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО РУХУ СУЧАСНОСТІ

1. Міжнародний робітничий рух 20-30-х років.
 2. Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху.
 3. Міжнародний студентський спортивний рух, Універсіади.
 4. Розвиток неолімпійських видів спорту.
 5. Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.
- Література: 4,5,11,16.

1. Міжнародний робітничий рух 20-30-х років.

Утворення робітничих спортивних об'єднань було викликане тим, що внаслідок високої суми членських внесків, а у ряді випадків і в силу юридичних положень уставу робітники не мали змоги вступати в буржуазні спортивні клуби.

Бурхливе зростання робітничого спорту в багатьох країнах висунув на перший план питання про необхідність створення організації, яка б координувала його розвиток в міжнародному масштабі. Процес оформлення цієї організації проходив у складній обстановці розколу в міжнародному робочому русі. Наявність II, опортуністського, реформістського Інтернаціоналу і III, Комуністичного Інтернаціоналу зумовило виникнення двох центрів в керівництві робочим спортом у світі. В 1920 році у Люцерні (Швейцарія) відбувся конгрес робочих спортивних організацій, на якому були присутні представники Німеччини, Австрії, Франції, Угорщини, Бельгії, Фінляндії та інших країн. На конгресі було затверджено Міжнародний робітничий союз спорту і фізичного виховання, який одержав назву на честь міста, де проходив конгрес, – Люцернський спортивний інтернаціонал (ЛСІ). Керівництво ЛСІ захопили німецькі, австрійські і бельгійські соціал-демократи, які стояли на політичній платформі II Інтернаціоналу. Керівники ЛСІ проводили політику відмови від революційної боротьби і збереження політичного нейтралітету у спорті. Вони заперечували необхідність зв'язків із буржуазними клубами і союзами. Керівництво ЛСІ відмовило у прийомі в цю організацію молодому радянському фізкультурному руху.

З цим не могли погодитися представники революційного спортивного руху. У липні 1921 року в Москві було скликано новий міжнародний конгрес робітничих спортивних організацій. На ньому були присутні делегати Радянського Союзу, Чехословаччини, Німеччини, Франції, Угорщини, Фінляндії, Італії та інших країн. На конгресі було засновано Міжнародний союз робітничо-селянських організацій фізичної культури, скорочено названий Червоним спортивним інтернаціоналом (ЧСІ). ЧСІ, крім спортивно-технічних завдань, мав за мету поєднання занять спортом із політичною і ідейною просвітою робітничих мас, з підготовкою їх до класової боротьби із буржуазією, встановлення інтернаціональних зв'язків із робітничими

спортивними організаціями всіх країн. Організації ЧСІ виступали ініціаторами боротьби із фашизацією і милітаризацією спорту. Вони вели активну діяльність з демократизації міжнародного спортивного руху. ЧСІ прагнув до встановлення спортивних зв'язків з усіма спортивними клубами і союзами закордонних країн, щоб впливати на робітничу молодь і заохочувати її на свою сторону.

Таким чином, у світі утворилося два міжнародних робітничих спортивних інтернаціонали, які принципово відрізнялися за своїми політичними й ідеологічними платформами, цілями і завданнями. Протягом усього міжвоєнного періоду між ЛСІ та ЧСІ велася постійна і завзята політична й ідеологічна боротьба.

У 1925 році Люцернський спортивний інтернаціонал організував першу робітничу спортивну Олімпіаду в Франкфурті-на-Майні. До цієї Олімпіади було не допущено радянських спортсменів.

У 1927 році у Хельсінкі на черговому конгресі ЛСІ його керівники наклали заборону на всі зустрічі із представниками ЧСІ. Але, як показує історія, ця блокада провалилася.

У 1929 році на V конгресі ЛСІ було перейменовано в Соціалістичний робітничий спортивний інтернаціонал (САСІ).

У Відні 1931 року керівники САСІ організували II Олімпіаду робітників-спортсменів, пов'язавши її проведення до відкриття з'їзду II Інтернаціоналу.

Величезних втрат розвитку робітничого спорту в капіталістичних країнах наніс фашизм. Із встановленням фашизму основне ядро САСІ (німецькі й австрійські робітничі спортивні організації) було ліквідовано. З цього часу почався новий етап боротьби прогресивних сил у міжнародному робітничому спортивному русі – етап боротьби проти фашизму і милітаризму в спорті.

У 1934 році відбувся великий міжнародний антифашистський зліт спортсменів у Парижі. Зліт закликав бойкотувати підготовку і проведення Олімпійських ігор у фашистському Берліні.

На початку 1936 року в Празі відбувся черговий конгрес ЧСІ, на якому була спроба єднання у справі розвитку робочого спорту, в боротьбі проти його фашизації. Однак повної згоди із керівниками САСІ не вдалося досягти.

У 1937 році в Антверпені (Бельгія) відбулася третя робітнича спортивна Олімпіада. У ній брала участь і велика група радянських спортсменів. Олімпіада в Антверпені стала останнім значним спортивним змаганням робітників-спортсменів перед Другою світовою війною.

З початком Другої світової війни припинили своє існування ЧСІ та САСІ.

2. Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху

Всесвітньому розвитку фізичної культури поряд із Олімпіадами і чемпіонатами світу з окремих видів спорту багато у чому сприяла організація ігор, які відповідали найбільш різнобічним інтересам народів. Проведенням цих ігор їх організатори прагнули у першу чергу поглибити політичні зв'язки між країнами, окремими частинами світу, а також країнами, об'єднаними в державні союзи. Однак поряд із цим було організовано різного роду ігри, склад учасників

яких визначався за економічними, географічними, мовними, світоглядними і релігійними ознаками. Ці змагання важко віднести до якої-небудь єдиної системи, однак в цілому їх об'єднує те, що вони проходять під заступництвом Міжнародного Олімпійського комітету і у відповідності до його основних принципів і правил. У цих змаганнях такі ж, як і у Олімпіад, урочисті церемонії відкриття і закриття, а програма змагань включає в себе олімпійські, а також місцеві традиційні види спорту. “Жовтою олімпіадою” називалися спочатку азіатські ігри, “латинською олімпіадою” – змагання країн американського континенту, які говорять на іспанській і португальській мовах, “жіночою олімпіадою” – заходи, організовані Міжнародним жіночим спортивним союзом.

Сьогодні в світі проводиться велика кількість різних міжнародних спортивних ігор. Це перш за все континентальні ігри – Панамериканські, Африканські й Азіатські, в яких приймають участь спортсмени країн одного континенту. Далі йдуть регіональні ігри, які проводяться серед спортсменів країн одного регіону – Балканські, Боліварські, Середземноморські, Центральнo-Американські, Панарабські, Тихоокеанські, Океанії, Далекого Сходу, Індійського океану, Південно-Східної Азії, Південної Азії, Південної частини Тихого океану, Південного Хреста, Центральної Америки і Карибського моря, Арабських держав Перської затоки, Ігри малих країн Європи та ін.

Панамериканські ігри

Ідею проведення Панамериканських ігор, на думку істориків, висловив президент МОК Анрі де Байє-Латур після успішної організації I Ігор Центральної Америки в Мехіко в 1926 році. Але лише на Олімпійських іграх 1936 року її було одобрено спортивними керівниками країн континенту. У 1937 році представники 9 країн – Аргентини, Бразилії, Канади, Колумбії, Куби, Парагваю, Чилі і США – зустрілися в Далласі, щоб обмінятися думками, але кінцевого рішення не прийняли. У 1940 році за ініціативою НОК Аргентини в Буенос-Айресі було скликано конгрес країн Західної півкулі, на якому були присутні представники 16 держав, які входили в Панамериканський союз. Тоді й було створено Панамериканський спортивний комітет, який прийняв рішення про проведення Ігор, починаючи з 1942 року. Столиця Аргентини взяла на себе організацію перших Ігор. Однак Друга світова війна відсунула здійснення цієї ідеї.

На Олімпійських іграх 1948 року в Лондоні відбулося засідання II Панамериканського спортивного конгресу, який вирішив провести I Ігри в 1951 році в Буенос-Айресі. Ці ігри зібрали близько 2000 атлетів із 20 країн Західної півкулі.

У наступні роки популярність Панамериканських ігор постійно зростала. В Іграх останніх десятиріч брали участь спортсмени більш ніж 30 країн, кількість спортсменів, які беруть участь у змаганнях досягає 4-5 тисяч.

Програму Ігор зазвичай складають не менш ніж 15 видів спорту. Серед них: бейсбол, боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, водне поло, гандбол, гімнастика, веслування, дзюдо, кінний спорт, легка атлетика, парусний спорт, плавання, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, теніс, стрільба кульова і

стендова, стрільба із луку, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві, вітрильний спорт, баскетбол. Програма Ігор постійно розширюється: в 1995 році змагання уже проводилися з 33 видів спорту. Поруч зі всіма видами, які включаються до програми Олімпійських ігор, тут ми знаходимо таеквондо, сквош, софтбол, пелоту, роликовий спорт, рекетсбол та ін.

Окрім змагань з літніх видів спорту проходять змагання із зимових видів. І зимові Панамериканські ігри було проведено в 1989 році в Лас-Ленасі (Аргентина). У них взяли участь атлети із 10 країн: Болівії, Бразилії, Канади, Коста-Ріки, Чилі, США, Гватемали, Мексики, Перу, Віргінських Островів. Програма змагань включала гірськолижний спорт, лижні перегони, фрістайл, біатлон.

Найуспішніше в Панамериканських іграх виступають спортсмени США, Куби, Канади, Венесуели, Мексики.

Особливо гостро в організації цих змагань постає проблема допінгу.

Африканські ігри

Проведення Африканських ігор, недивлячись на те, що цю ідею ще в 1912 році висловлював Кубертен, стало можливим лише в середині 60-х років ХХ століття, після завоювання незалежності більшістю країн континенту.

У 1964 році відбулася конференція, на якій представники 32 країн створили постійний комітет Африканських ігор, вирішивши провести I Ігри в Браззавілі (Конго) в 1965 році. Після їх проведення Комітет було перетворено у Вищу раду спорту Африки (ВРСА), яка стала міжурядовою континентальною організацією, членами якої є міністри, керівники спортивних федерацій і провідні спортсмени континенту. Серед інших спортивних організацій континенту, які брали участь в організації і проведенні Ігор, Асоціація НОК Африки і Союз спортивних конфедерацій Африки, до якого входять керівники континентальних федерацій з видів спорту.

Країни Африки зіткнулися з великими організаційними та фінансовими труднощами при підготовці і проведенні Африканських ігор. Так, II Ігри повинні були відбутися в 1969 році в Малі, але були проведені лише в 1973 році в Лагосі (Нігерія). IV Ігри Кенія зуміла провести не в 1982 році, а тільки в 1987 році.

У I Африканських іграх 1965 року в Браззавілі брали участь близько 300 спортсменів із 30 країн, на II Іграх в Лагосі (1973 р.) – 5000 спортсменів із 40 країн, на III Іграх в Алжирі (1978 р.) – більше 3000 спортсменів із 38 країн.

Поруч із фінансовими й організаційними труднощами в числі найгостріших проблем, з якими доводиться зіштовхуватися організаторам і учасникам Африканських ігор слід назвати відтік талановитих спортсменів до розвинутих капіталістичних країн, застосування допінгових речовин у спорті, прояви апартеїду в спорті ПАР.

Найуспішніше виступають на Африканських іграх спортсмени Єгипту та Нігерії. За ними йдуть спортсмени Алжиру, Кенії, Тунісу.

Азіатські ігри

Під час Олімпіади 1948 року в Лондоні представники азіатських країн, які приймали участь в Іграх, домовилися про створення спортивної асоціації країн

Азії, яку і було створено в 1949 році на конференції в Нью-Делі. Представники 8 країн – Афганістану, Бірми, Індії, Індонезії, Пакистану, Таїланду, Філіппін і Шрі-Ланки вирішили провести континентальні ігри в 1951 році в Нью-Делі. II Азіатські ігри проходили в 1954 році в Манілі (Філіппіни). Надалі Ігри стали проводитися регулярно кожні 4 роки.

Азіатські ігри швидко набули широкої популярності. Так, якщо в Іграх 1951 року брали участь 489 спортсменів із 11 країн, які змагалися в шести видах спорту, то в 1982 році, коли Делі знову стала столицею Азіатських ігор, у змаганнях з 21 виду спорту брали участь 4500 спортсменів із 33 країн. XI Ігри 1990 року зібрали вже близько 6000 атлетів із 37 країн.

Програма Ігор повинна містити не менше 10 видів спорту, обов'язковими серед яких є плавання і легка атлетика, інші вибираються із таких видів спорту як: баскетбол, боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, гімнастика, веслування, дзюдо, кінний спорт, вітрильний спорт, теніс, настільний теніс, стрільба, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві.

Однак масштаб Азіатських ігор давно вийшов за межі офіційних вимог. Наприклад, на X Іграх в 1986 році в Сеулі нагороди розігрувалися в 269 дисциплінах 25 видів спорту, в 1990 році на XI Іграх, проведених у Пекіні, суперечки за медалі велися уже в 27 видах спорту і в 310 видах змагань. Програма Ігор 1994 року, проведених в Хіросімі (Японія) ще більше розширилася: спортсмени змагалися в 34 видах спорту, у тому числі в таких, як гольф, карате, ушу та ін.

Більшу частку медалей на Азіатських іграх сьогодні виграють спортсмени трьох країн – Китаю, Республіки Корея та Японії. За ними йдуть КНДР та Іран.

У останнє десятиріччя різко зріс організаційно-технічний і спортивний рівень Азіатських ігор. У значній мірі це зумовлено соціально-економічними змінами в ряді азіатських країн і, в першу чергу, Республіці Корея і Китаї. Сильно вплинули на рівень Ігор підготовка і проведення Ігор XXIV Олімпіади в Сеулі, а також прагнення Китаю одержати право на проведення Ігор Олімпіади 2000 року та вибір Китаю як столиці Ігор 2008 року. Одержала широкого розвитку комерціалізація Азіатських ігор, різко зріс інтерес до цих змагань фірм-спонсорів.

Ігри Співдружності націй

Це єдині ігри, які зберегли структуру колишньої колоніальної системи. У період з 1930 по 1950 роки змагання проводилися як Ігри Британської імперії. Після падіння колоніальної системи ці Ігри було перетворено в Ігри Співдружності націй.

В Іграх не беруть участь спортсмени країн, які займають лідируюче положення в олімпійському спорті, що активізує спортивну сторону цих змагань і робить реальною перемогу учасників малих країн.

Сьогодні Ігри Співдружності користуються великою популярністю. Наприклад, в XIV Іграх 1990 року, які проходили в Окленді (Нова Зеландія) брали участь 3500 спортсменів із 50 країн.

Програму Ігор Співдружності формує країна-організатор змагань. Із 17 видів спорту вона повинна вибрати 10.

Окремими командами виступають не тільки Англія, Ірландія, Шотландія, Уельс, але й маленькі володіння Великобританії, такі як острова Мен, Джерсі, Гернсі.

Середземноморські ігри

Ці змагання проводяться кожні чотири роки, починаючи з 1951 року, коли в Олександрії (Єгипет) було проведено перші Середземноморські ігри. У цих іграх беруть участь спортсмени країн, що прилягають до басейну Середземного моря.

Оргкомітетом ігор зазвичай вибирається не менше 12 видів спорту: боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, водне поло, гандбол, гімнастика, веслування, дзюдо, легка атлетика, вітрильний спорт, плавання, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, теніс, кульова та стендова стрільба, стрільба з луку, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві, баскетбол.

Провідними державами на цих Іграх є команди Болгарії, Італії, Франції, Югославії, Туреччини, Іспанії.

Ігри країн Центральної Америки та Карибського моря

Ігри країн Центральної Америки та Карибського моря – одні з найстаріших регіональних змагань. Їх народження слід віднести до 1926 року, коли в Мехіко відбулася перша зустріч з семи видів спорту з участю команд Мексики, Гватемали і Куби. З тих пір Ігри проводяться регулярно у різних країнах регіону. У традиціях Ігор є ритуал запалення вогню від сонячних променів у стародавньому храмі ацтеків на пагорбах Лас-Естельяс в Мексиці.

До програми Ігор повинно входити не менше 12 видів спорту. Серед них: бейсбол, боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, водне поло, гандбол, гімнастика, веслування, дзюдо, кінний спорт, легка атлетика, вітрильний спорт, плавання, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, теніс, кульова і стендова стрільба, стрільба з луку, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві. Однак на практиці в програму змагань включаються практично всі олімпійські види спорту, а також деякі регіональні.

В Іграх країн Центральної Америки та Карибського моря в останні десятиріччя беруть участь спортсмени більш як 20 держав, перевагу мають спортсмени Куби.

Розглянутими вище іграми далеко не вичерпується перелік великих континентальних і регіональних змагань, які проводяться за підтримкою МОК і сприяють розвитку олімпійського спорту. Наприклад, у Західній півкулі користуються популярністю Боліварські ігри, які проводяться з 1938 року рядом латиноамериканських держав. Країни Балканського регіону (Греція, Туреччина, Румунія, Болгарія та ін.) беруть участь в Балканських іграх. З 1985 року проводяться Ігри малих країн Європи з населенням менше 1 млн. чоловік, в яких беруть участь спортсмени Монако, Люксембурга, Андорри, Мальти, Ісландії, Ліхтенштейну, Сан-Марино, Кіпру.

Олімпійська рада Азії (ОРА) організує різні субрегіональні ігри. Такі ж ігри для семи регіонів Африки організує Асоціація національних олімпійських комітетів Африки (АНОКА) та ін.

Прагненню до розширення міжнародних спортивних зв'язків привело до появи міжконтинентальних Ігор – Афро-Латиноамериканських (з 1974 р.), триконтинентальних (з 1983 р.) між деякими країнами Азії, Африки й Америки, Афро-Азіатських (з 1985 р.) та ін.

Всі ці змагання служать не тільки фактором розвитку олімпійського спорту, ареною виявлення талановитих спортсменів і їх підготовки до Олімпійських ігор, але й важливим фактором міжнародного співробітництва, усунення міждержавних протиріч, розвитку взаєморозуміння і дружби, заохочення людей до занять фізичною культурою та спортом. Виключно велике культурне значення цих змагань, кожне з яких несе на собі відбиток культурних традицій різних країн і регіонів, має своєрідні ритуали, традиції, символіку.

3. Міжнародний студентський спортивний рух, Універсиади

Студентський спортивний рух уже напередодні Першої світової війни досяг значних результатів. Однак міжнародні зустрічі, які до цього носили випадковий характер, тільки в 1920-ті роки завдяки створеній в 1919 році Міжнародній конфедерації пов'язаної з іменем Жана Птижана – одного з найвидатніших керівників французького студентського життя. Основною думкою проголошеного ним курсу було те, що спортивні змагання повинні сприяти розвитку зв'язків і співробітництва між студентами університетів і вищих навчальних закладів усього світу.

Створений у рамках Міжнародної конфедерації студентів спортивний відділ уже в 1921 році мав намір розпочати організацію студентського чемпіонату світу. Однак країни, які не увійшли до Міжнародної конфедерації студентів, через міжнародні спортивні союзи вчинили такий сильний тиск на конфедерацію, що заплановану церемонію відкриття довелося декілька разів відкладати. Врешті було знайдено вихід, це свідчило про розширення зв'язків спортивного відділу Міжнародної конфедерації студентів. У результаті його посередництва студентські організації США, Англії й Італії вступили до Міжнародної конфедерації студентів. Внаслідок цього у травні 1923 року в Парижі було скликано Міжнародний Спортивний конгрес університетів, на якому народилося кінцеве рішення про те, що в майбутньому році польський студентський союз організує перший чемпіонат світу. Це стало першим кроком на шляху до створення міжнародного студентського спортивного руху, найбільш значного після олімпійського.

У програмі I Студентського чемпіонату світу у Варшаві (1924) фігурували тільки легкоатлетичні номери. На II Студентському чемпіонаті світу в Римі (1927) програму було доповнено футболом, тенісом, плаванням і фехтуванням. На цьому чемпіонаті вперше виступили заокеанські спортсмени – студенти США і Гаїті. Було прийнято рішення починаючи із 1928 року проводити і зимові студентські ігри. А у літніх змаганнях могли вже брати участь і жінки. III Студентський чемпіонат світу відбувся в 1928 році у Парижі, IV – в 1930 році в Дармштадті, V – в 1933 році в Турині, VI – в 1935 році в Будапешті, VII – в 1937 році в Парижі, VIII – в 1939 році в Монако, а також у Відні (через

початок II Світової війни обидва чемпіонати було перервано). На іграх у Монако змагання проводилися уже з 10-ти видів спорту.

I Зимовий Студентський чемпіонат світу відбувся в Кортіна д'Ампеццо (1928), II – в Давосі (1930), III – в Бардопессжиаці (1931), IV – в Санкт-Моріці (1935), V – в Зелл ат Зеї (1937), VI – в Трондхеймі і у Ліллехамері (1939).

Недивлячись на трагічне припинення ігор, міжнародний студентський спортивний рух у період свого розвитку з 1924 по 1939 рік значно сприяв розширенню зв'язків між студентськими організаціями різних країн. Студентські чемпіонати діяльно сприяли інтеграції організацій специфічного прошарку спортивного життя і разом із тим загальному розвитку спортивного руху. До участі в студентських чемпіонатах світу, окрім європейських країн, приєдналися вісім американських, вісім азіатських, дві африканські і дві австралійські організації. Після деякого зволікання роботу спортивного відділу Міжнародної конфедерації студентів визнав МОК, який з 1935 року взяв заступництво над його заходами.

Студентський спортивний рух після 1945 року

Другий етап розвитку міжнародного студентського спортивного руху почався в надзвичайно сприятливих умовах. У результаті розгрому фашизму у II Світовій війні і змін у співвідношенні сил на світовій арені було створено умови для інтернаціональної згуртованості студентства на більш прогресивній основі. Засновницька конференція Міжнародного союзу студентів (МСС) 17 листопада 1945 року виступила за створення можливостей для безкоштовного і доступного кожному студенту заняття фізкультурою та спортом. У прийнятій програмі підкреслювалося, що фізична культура не може бути самоціллю, а засобом для зміцнення дружби, розвитку культурних і спортивних зв'язків, зміцнення здоров'я студентства. На пражському конгресі Міжнародного союзу студентів у 1946 році було створено відділ фізкультури та спорту, який взявся за відродження передвоєнних літніх і зимових студентських ігор. У відповідності до цієї ініціативи в Давосі було проведено VII зимові, у Парижі (1947) IX літні, а в Спіндлерув-Млині (1949) VIII зимові студентські ігри.

Ігри, проведені в Давосі та Парижі, були першими після війни великомасштабними спортивними зустрічами. У подальшому вдається створити таку поширену у всьому світі базову сітку, яка через систему спортивних зв'язків здатна була все більше сприяти справі соціального прогресу, рішенню колоніального питання, справі боротьби за мир і реформу університетської освіти. Це завдання знаходило також вираз у прагненні з'єднати в перспективі студентські ігри із заходами, які проводилися у рамках Всесвітніх фестивалів молоді та студентів.

Однак тимчасовий розвиток і поглиблення спортивних зв'язків було призупинено атмосферою “холодної війни”, що все більше згущувалася. Уже на Ліонській конференції в 1947 році виділилася група, яка заявила, що “антиімперіалістична” спрямованість Всесвітніх студентських ігор, прив'язаних до Всесвітніх фестивалів молоді та студентів, розходиться з її уявленнями про єдність. Услід за цим учасники цієї групи хотіли схилити Відділ фізкультури та спорту до того, щоб той вийшов зі складу МСС і вів суто професійну

діяльність, “позбавлену будь-якої політичної спрямованості”, з метою збереження спортивного руху студентського профілю. Однак, після того як переговори не принесли бажаного результату, так звана “люксембурзька група” 1 травня 1949 року проголосила створення Міжнародної федерації університетського спорту (ФІСУ). Студентським іграм, що організовувалися під егідою МСС, було оголошено бойкот, і, таким чином, у студентському спортивному русі практично наступив другий розкол.

МСС і надалі продовжував влаштовувати зимові і літні чемпіонати світу, а ФІСУ, на противагу цьому, влаштовувала так звані студентські “Тижні спорту”.

Після тривалих дипломатичних переговорів у 1959 році було досягнуто кінцевої згоди. Країни-члени МСС були прийняті до ФІСУ. Було досягнуто домовленості про те, що студентські ігри буде продовжено під назвою “Універсіада”. У зв'язку з Універсіадами будуть проводитися міжнародні конференції чи семінари, у ході яких будуть обговорюватися принципові і організаційні питання студентського спортивного руху, питання, що стосуються постановки фізичного виховання, спорту серед студентства і розвитку зв'язаних із цим наук. У програмі Універсіад буде представлено 9 постійних видів спорту: легка атлетика, гімнастика, плавання, фехтування, водне поло, теніс, волейбол і баскетбол. Один раз на два роки будуть влаштовуватися також зимові ігри.

Право вибрати десятий вид спорту надається країні-організатору Універсіади. Зимові та літні ігри Універсіади проводяться раз на два роки. Право їх організації у відповідності до олімпійських правил одержують міста, які беруть участь у конкурсі. Місце проведення Універсіади визначається асамблеєю ФІСУ.

Перші чотири літні Універсіади відбулися, як це й планувалося, в Турині (1959 р.), Софії (1961 р.), Порто-Аллегре (1963 р.) і Будапешті (1965 р.).

У подальшому, на розвиток студентського спортивного руху, як і на тогочасний спорт загалом, у великій мірі впливає політична ситуація у світі. Але не зважаючи на це, Універсіади набували все більшої популярності. За масштабами вони на сьогодні є другими після Олімпіад і за правом носять назву “малі олімпіади”.

Спортивні змагання, пов'язані з Всесвітніми фестивалями молоді та студентів, були відокремлені від студентських ігор і фігурують як Міжнародні дружні спортивні ігри молоді.

4. Розвиток неолімпійських видів спорту

Програми Олімпійських ігор, під якими розуміється комплекс видів спорту і видів змагань, затверджується МОК для кожних Ігор одночасно з обранням олімпійського міста, тобто за 6 років до початку Ігор.

На початку століття не було суворих принципів формування програм Олімпійських ігор. У зв'язку з цим до програми включалися види спорту мало поширені у світі, до яких залучалася дуже обмежена кількість учасників.

Однак поступово МОК виробив критерії для включення виду спорту і окремих дисциплін до програми Олімпійських ігор. Згідно з Олімпійською

хартією до програми Ігор Олімпіади можуть бути включені тільки види спорту, поширені не менше ніж в 75 країнах на чотирьох континентах – для чоловіків, і не менше ніж в 40 країнах на трьох континентах – для жінок; в програму зимових Олімпійських ігор можуть бути включені види спорту, поширені не менше ніж в 25 країнах на трьох континентах.

Наступною обов'язковою вимогою для включення виду спорту до програми Олімпійських ігор є офіційне визнання цього виду в якості олімпійського.

Крім великого розповсюдження в світі, олімпійські види спорту повинні пред'являти високі вимоги до організму спортсмена, базуючись на великому об'ємі фізичних навантажень. Недопустимі види спорту, види змагань чи дисципліни, в яких результати залежать від механічної рушійної сили. Не визнаються олімпійськими ті види спорту, в яких конструкції спортивних приладів і обладнання не стандартизовані і не забезпечують рівних умов для учасників змагань. Для введення до програми Олімпійських ігор виду спорту, дисципліни чи виду змагань також має значення об'єктивність критеріїв визначення результатів спортсменів: перевага надається видам, в яких результати можуть оцінюватися з мінімальною кількістю помилок суб'єктивного характеру.

Таким чином, велика кількість видів спорту не може бути включена або поки що не включена до програми Олімпійських ігор.

Неолімпійські види спорту можна розділити на декілька підгруп:

- види спорту, в яких результати залежать від механічної рушійної сили (автоспорт, мотоперегони, перегони картингів, авіаційні види спорту, авіамоделльний спорт та ін.);
- екстремальні види спорту (парашутний спорт, альпінізм, скелелазіння, скейтбордінг, дельтапланеризм, маунтінбайк та ін.);
- національні види спорту (сумо, ушу, гліма (ісландська боротьба), бойовий гопак, йога, американський футбол, крикет та ін.);
- види спорту розумового спрямування (шахи, шашки, го (японські шашки), спортивний бридж та ін.);
- оздоровчі види гімнастики (шейпінг, стрейчінг, аеробіка та ін.);
- види спорту, спрямовані на формування та силове використання м'язевої маси (бодібилдінг, армреслінг, пауерліфтінг та ін.);
- танцювальні види спорту (бальні танці, спортивні танці та ін.).

5. Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.

Проблеми організації та проведення Олімпійських ігор

Якщо говорити про проблеми, які торкаються безпосередньо організації Олімпійських ігор, то складення їх програм, без сумніву, є важким завданням. Її важливість визначається тим, що від включення виду спорту в програму Ігор багато у чому залежить його розвиток у світі. Крім того, від програми Ігор залежать і витрати на їх проведення.

Серйозної уваги заслуговують і спроби певних кіл МОК ввести квоти на кількісний склад учасників Олімпійських ігор в окремих видах спорту, що серйозно відіб'ється на спорті країн, які розвиваються.

Серед інших проблем, пов'язаних із проведенням Олімпійських ігор, слід згадати і про проблеми суддівства. Тут можна назвати декілька як загальних, так і специфічних для кожного виду спорту питань, від вирішення яких залежить об'єктивність суддівства: досконалість правил змагань, об'єктивність визначення переможців у видах спорту, порядок формування суддівських бригад, впровадження технічних засобів у практику суддівства, кваліфікація суддів, їх працездатність, моральні якості, системи контролю за діями суддів та ін.

Демократизація міжнародного олімпійського комітету і олімпійського руху

Розглядаючи процеси демократизації в сучасному олімпійському спорті, необхідно перш за все з'ясувати, наскільки діяльність МОК і тенденції розвитку сучасного олімпійського спорту відповідають інтересам світового спортивного товариства і сприяють збереженню і розвитку ідеалів олімпізму.

Сьогодні олімпійський рух характеризується небаченою раніше стабільністю, високим авторитетом у світі, великим впливом на суспільне життя у різних країнах і регіонах світу і на все світове товариство.

Однак, розглядаючи особливості розвитку олімпійського спорту на нинішньому етапі і аналізуючи політику, яка проводиться МОК і тісно пов'язаними з ним організаціями, необхідно, природно, не тільки враховувати реалії сьогодення, але і бачити перспективи. Тут є і певні проблеми та протиріччя, без аналізу і врахування яких майбутнє олімпійського спорту може виявитися не настільки райдужним, як це уявляється сьогодні багатьом лідерам олімпійського руху.

Протягом останніх років МОК виділяє у своїй діяльності дві основні проблеми. Це, по-перше, збереження єдності міжнародного олімпійського руху, а по-друге, залучення коштів за рахунок комерціалізації олімпійського спорту і його зближення із професійним спортом.

Обидві ці проблеми успішно вирішуються. Єдність олімпійського руху. Усунення протиріч між різними соціальними системами та країнами у сфері олімпійського спорту, ефективність боротьби проти використання спорту в якості аргументу при вирішенні політичних проблем були переконливо доведені підсумками останніх Олімпіад. А про ефективність комерційних програм свідчить бурхливий розвиток олімпійського маркетингу як на міжнародному рівні, так і на рівні національних систем олімпійського спорту в різних країнах, допуску професіоналів до участі в Олімпійських іграх, інтенсивна комерціалізація різних видів олімпійського спорту і, в першу чергу, легкої атлетики.

Разом із тим, інтенсивна комерціалізація і професіоналізація олімпійського спорту і явно виражений прагматичний підхід до олімпійського руху загрожують, на думку багатьох відомих спеціалістів, серйозною деформацією ідей олімпізму.

Ускладнена збалансована діяльність МОК, НОК і МСФ. Необхідне подальше розширення прав НОК і МСФ в олімпійському русі.

Не можуть вважатися остаточно вирішеними питання, породжені використанням спорту як зброї в політичній боротьбі, проникненням в спорт расизму, націоналізму, апартеїду.

Не менш складним і суперечливим є питання про розширення участі в Олімпійських іграх жінок, які сьогодні позбавлені можливості брати участь в олімпійських змаганнях з багатьох популярних видів спорту.

Особливою проблемою стає раціональна побудова підготовки спортсменів, їх соціальний захист і охорона здоров'я, тому що рівень результатів в олімпійському спорті, велика кількість змагань, у тому числі комерційних, і пов'язані з ними величезні навантаження на організм спортсменів потребують перегляду багатьох положень, що склалися.

Цілком зрозуміло, що всі ці проблеми не можуть бути успішно вирішені без серйозної демократизації МОК і всієї системи управління олімпійським спортом. Необхідно забезпечити реальний зв'язок науки та практики, яка сьогодні в олімпійському спорті дуже слабка, а в окремих найважливіших напрямках просто відсутня. Повинні бути суттєво підвищені права НОК, МСФ, регіональних спортивних організацій у вирішенні принципових питань розвитку олімпійського спорту.

Особливо велике значення має обмін передовими досягненнями науки і практики в системі олімпійського спорту.

Сьогодні МОК знаходиться на етапі, у якого немає аналогів в історії сучасного олімпійського спорту. Процеси модифікації Олімпійських ігор і всього міжнародного олімпійського руху, які відбуваються сьогодні, є настільки значними і принциповими, що однозначно передбачити їх віддалені результати вкрай важко.

Комерціалізація олімпійського спорту

Якщо до Ігор 1894 року в дискусіях і публікаціях домінували проблеми політизації та денаціоналізації, то після Олімпіади в Лос-Анджелесі на перший план висунулися проблеми комерціалізації і професіоналізації олімпійського спорту.

Не одержуючи від своїх урядів достатньо коштів на розвиток спорту вищих досягнень і проведення змагань, спортивні організації ряду країн, використовуючи популярність спорту серед глядачів і фірм-рекламодавців, пішли на активний його розпродаж, як товару. Кошти від рекламно-спонсорської і ліцензійної діяльності, від продажу прав на телетрансляцію змагань стали одним з основних джерел фінансування окремих видів спорту в США, ФРГ, Великобританії, Швеції й інших країнах.

У 1981 році МОК несподівано для багатьох вирішив використати у комерційних цілях піктограми (графічні зображення, які символізують види спорту, які входять до програми Ігор). Швейцарська газета "Шпорт" охарактеризувала цей крок як "історичну епоху в розвитку спорту, радикальний розрив із минулим і епохальний крок у майбутнє".

Не всі навіть західні спортивні керівники беззастережно сприймають комерційну політику, яку проводить МОК, вважаючи, що МОК зробив помилку, коли цілком відмовився від права на рекламу із використанням символіки на користь фірми ІСЛ.

Про розміри доходів МОК від рекламно-спонсорської та ліцензійної діяльності достовірних даних немає, тому що МОК, як і інші спортивні організації, намагається не афішувати цю сторону справи.

Починаючи зі середини 80-х років в процесі комерціалізації олімпійського спорту виявилися задіяними всі організації, які беруть участь у міжнародному олімпійському русі, включаючи і самих спортсменів.

Під впливом комерціалізації відбувається процес трансформації ціннісних характеристик спорту, втрачається виховна функція спорту і Олімпійських ігор.

Комерціалізація призводить до перемін в окремих видах спорту, до змін правил змагань, їх пристосуванню до організації численних змагань “за запрошенням”.

В умовах активної комерціалізації спорту стало важко відстоювати доцільність надання йому фінансової допомоги зі сторони держави.

Відбувається дискримінація окремих видів спорту, які не користуються увагою телебачення, рекламодавців і спонсорів, які віддають перевагу найвидовищнішим видам.

Ще одна проблема полягає в тому, що комерціалізація спорту формує відносно вузьке коло спортивної еліти, яка користується увагою преси, одержує значні, а іноді і виключно великі прибутки від занять спортом, і водночас віддаляє її від основної маси спортсменів, які не досягли вершин майстерності.

Комерціалізація призводить і до розширення сфери впливу спонсорів на спорт, у структурі спортивних організацій з'являються спеціалісти з маркетингу, бізнесмени втручаються у вирішення спортивних питань, починаючи із вказівок, у якій формі і з використанням якого інвентарю повинен виступати спортсмен, і до складання розкладу змагань і відбору спортсменів у команди.

Крім того, спеціалісти-медики відзначають, що комерціалізація спорту і збільшення кількості змагань, які носять комерційний характер, ведуть до надмірних фізичних і психологічних навантажень спортсменів.

Ступінь комерціалізації сучасного спорту така, що можливість руйнування спорту і перетворення його у шоу в руках ділків є цілком реальною.

Однак знехтувати сьогодні процес комерціалізації спорту було б нерозумно. А тому цей процес повинен бути керованим і жорстко контролюватися МОК, МСФ і НОК.

Професіоналізація олімпійського спорту

Однією з основних тенденцій, які визначають на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його професіоналізація.

В останні десятиліття заняття спортом вимагають від спортсменів такого рівня самовіддачі, затрат часу, фізичних і психічних навантажень, які

неможливі без належного матеріального стимулювання і забезпечення різноманітними послугами.

Природно, у сфері спорту сформувалася велика кількість вузьких спеціалістів – тренерів, спортивних лікарів, учених, масажистів і інших, для кого спорт став сферою їх професійної діяльності.

Професіоналізація поступово охопила і власне спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих спортсменів і їх участь у змаганнях фінансуються у найрізноманітніших формах (стипендії, зарплати, компенсації, виплати за рекламу і участь в стартах, премії та ін.) – і цей процес бурхливо розвивається.

У 1981 році поняття “любитель” було виключено і Олімпійської хартії. На основі ретельного вивчення фактів комісія МОК із допуску дійшла висновку, що допуск як на Олімпійські ігри, так і на чемпіонати світу повинен санкціонуватися федераціями”.

У проблемі професіоналізації спорту спірним питанням довго був допуск професіоналів на Олімпійські ігри. У 1986 році МОК на прохання МСФ дозволив допуск професійних футболістів і хокеїстів, а згодом тенісистів і баскетболістів до участі в Олімпійських іграх.

Протягом століть професійний і олімпійський спорт розвивалися самостійно, створюючи кожен свою складну систему змагань, організацій і методики підготовки спортсменів, виховуючи видатних спортсменів, які вражали віртуозною майстерністю і дивовижними досягненнями. Їх зближення – один із найважливіших факторів подальшого прогресу спорту, росту його авторитету як одного з найяскравіших явищ сучасності.

Олімпійський спорт і політика

Спорт, як складова частина суспільного життя, може існувати тільки в тісному взаємозв'язку зі всією політико-економічною системою суспільства. Свідченням цьому є сторічна історія олімпійського руху. Класичний приклад – Берлінська Олімпіада (1936 р.), коли спорт і самі Ігри було використано гітлерівським режимом у політичних і націоналістичних цілях. Із виходом на олімпійську арену спортсменів соціалістичних країн Ігри перетворилися у змагання між політичними системами, стали важливою зброєю “холодної війни”. Найбільший вплив політики на олімпійський спорт проявився в ідеологічному протиставленні перш за все між США і СРСР, між ФРН і НДР, між США і Кубою. Політичні діячі і засоби масової інформації цих країн багато зробили для того, щоб спорт став ареною політичної боротьби, на якій ворогуючі чи конкуруючі держави могли задовольнити свої амбіції, добитися політичних результатів. Концепція “спорт – поза політикою” і сьогодні має прихильників, але вся практика сучасного спорту свідчить про його тісний зв'язок із політикою.

Аналізуючи зв'язок політики із олімпійським спортом, слід виділити декілька напрямків його використання у політичних цілях.

Перший напрямок пов'язаний із тим, що в міру зростання популярності спорту у сучасному світі, росту інтересу широких прошарків населення до спортивних зірок глави держав і урядів, керівники правлячих партій із ціллю

підвищення своєї популярності приділяють все більше уваги спорту, видатним спортсменам і тренерам.

Другий напрямок використання спорту у політичних цілях передбачає прагнення урядів різних країн одержати право на проведення престижних міжнародних змагань – перш за все Олімпійських ігор – із ціллю пропаганди економічних успіхів своєї країни, досягнення політичного визнання, якого не вдається досягти іншими засобами.

Третій напрямок пов'язаний із широкомасштабним використанням спорту і Олімпійських ігор для підвищення авторитету різних країн в світовому співтоваристві.

Четвертий напрямок пов'язаний із використанням спорту для демонстрації самостійності зовнішньої та внутрішньої політики чи для демонстрації свого впливу на політику інших країн.

П'ятий напрямок використання спорту вищих досягнень в політичних цілях – це, на жаль, досить широко розповсюджена практика бойкотів великих міжнародних змагань, у тому числі і Олімпійських ігор, із ціллю політичного тиску, дискредитації політики тих чи інших держав, привернення уваги світового співтовариства до проблем сучасного світу.

Шостий напрямок охоплює всі поодинокі випадки використання спорту і Олімпійських ігор політичними організаціями і окремими особами для привернення уваги світової громадськості до окремих фактів, процесів і явищ, які відбуваються у світі.

Боротьба із застосуванням допінгу в спорті

Поширення допінгу в сучасному спорті вищих досягнень перетворилося в одну з найгостріших проблем, відсунувши на другий план багато інших протиріч і складнощів спорту.

Постійно зростаюче політичне й економічне значення спортивних перемог, ріст спортивних рекордів, гостре суперництво в крупних змаганнях, надмірні тренувальні і змагальні навантаження сучасного спорту – все це стало причиною того, що в останні роки помітно інтенсифікувався пошук шляхів підвищення майстерності спортсменів і їх змагальної діяльності. Це спонукало спеціалістів не тільки до удосконалення системи вибору і підготовки спортивних талантів, техніки і тактики видів спорту, зміцнення матеріальної бази і організаційних основ спортивної підготовки, але і до пошуку всіляких незаконних можливостей для досягнення переваги у змаганнях. Серед цих шляхів найефективнішим виявилось застосування різних стимулюючих препаратів.

Не слід думати, що допінг – це винахід, який став результатом розвитку спорту на сучасному етапі. Спочатку слово “допінг” використовували для позначення напою, який вживали племена в Південній Африці під час релігійних церемоній.

У 1865 році під час змагань з плавання в Амстердамі слово “допінг” вперше було вжите у відношенні до спортсменів, які користувалися стимуляторами. З тих пір воно закріпилося у сфері спорту.

Першу смерть від допінгу було зафіксовано у 1886 році на змаганнях з велоспорту.

Вже на початку ХХ ст. застосування різних стимулюючих препаратів на Олімпійських іграх одержало досить широке поширення. Спеціалісти вважають, що багато з олімпійських чемпіонів початку двадцятого століття не змогли б зараз пройти допінг-контроль.

Трагічний випадок із датським велосипедистом К.Енсенем, який загинув в результаті застосування амфітаміну на змаганнях Римської Олімпіади (1960 р.) спонукав МОК створити медичну комісію і почати боротьбу з допінгом.

У 50-60-х роках у спорт стали проникати анаболічні стероїди. На початку 80-х медична комісія МОК зіткнулася з проблемою застосування спортсменами бета-блокаторів і діуретичних засобів, які сприяють зниженню маси тіла спортсмена і виведенню слідів допінгових препаратів.

Особливо складною є проблема контролю на кров'яний допінг, який поширився в 60-70-х роках у видах спорту, пов'язаних із проявом витривалості до тривалої роботи.

Медична комісія МОК сьогодні включає до складу допінгових речовин близько 100 препаратів, поділених на 5 груп:

1. стимулятори (амфетамін, кофеїн, кокаїн, ефедрин, метил-ефедрин, фентермін та ін.);
2. наркотичні речовини (кодеїн, героїн, морфін та ін.);
3. анаболічні стероїди (тестостерон, ретаболіл (нандролон), метенолон та ін.);
4. бета-блокатори (пропранолол, атенолол та ін.);
5. діуретичні засоби (дихлотіазид, гідрохлотіазид, фуросемід та ін.).

Прийняття цих препаратів нерідко приводить до важких порушень здоров'я спортсменів, іноді є причиною їх смерті.

Сьогодні МОК передбачає дуже жорстокі покарання за порушення під час проведення Олімпійських ігор:

1) вживання анаболічних стероїдів, амфетаміна, інших стимулюючих речовин, діуретичних засобів, кофеїну, бета-блокуючих речовин, наркотичних анальгетиків і препаратів – дискваліфікація спортсмена на два роки за перше порушення і пожиттєва заборона на участь в змаганнях – за друге порушення;

2) вживання ефедрину, фенілпропаноламіна, кофеїну та ін. (орально від кашлю чи болю у поєднанні із деконгестантами і (чи) антигістамінними препаратами) – три місяці за перше порушення, два роки за друге і пожиттєва заборона за третє порушення.

У цілому в діяльності МОК передбачають наступні напрямки боротьби із допінгом:

- проведення наукових досліджень, спрямованих на підвищення ефективності методів допінг-контролю;
- організація вихованої та роз'яснювальної роботи серед спортсменів, тренерів, лікарів та інших спеціалістів;
- постійне удосконалення методів і організації допінг-контролю;

- збільшення жорсткості санкцій у відношенні порушників;
- співробітництво з Національними олімпійськими комітетами, Міжнародними спортивними федераціями, спортсменами, представниками ділових кіл у боротьбі із застосуванням допінгу.

ВИТОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

1. Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу.
2. Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби.
3. Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.
4. Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян.
5. Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі.
6. Фізична підготовка запорізького козацтва.

Література: 7,10,13,19,20.

1. Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу

Останні дослідження археологічної науки свідчать, що в Україні люди жили вже близько 800 тис. років тому.

50 тис. років тому на території України з'являється кремнієва зброя та знаряддя, а приблизно 12-8 тис. років до н.е. було винайдено лук.

У добу первіснообщинного ладу було винайдено нові засоби пересування людини: човни (видовбані з дерева), лижі, санчата.

Найдавніші зображення санчат в Україні відносяться до Трипільської культури.

Племена трипільців залишили суттєвий слід у культурі України. Основою їх господарства були землеробство та тваринництво.

У межах трипільських поселень існували культові місця, де відбувалися різноманітні ритуальні дійства з елементами рухливих ігор, забав, змагальних фізичних вправ.

У поховальному обряді з'являється тризна, яка включала змагальні вправи, двобої, що засвідчено археологічними джерелами.

Популярними тут були також бойові танці.

Із розвитком культу бика у трипільців з'являються ігри-змагання з биком.

У степу і на півдні лісостепу України розвинулося конярство. Жителі поселення Середній Стіг розводили найдавніших у світі свійських коней, використовуючи їх для їзди верхи.

2. Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби

Початок раннього залізного віку в Україні був пов'язаний із виникненням найдавніших великих племінних союзів, таких як Кімерія та Скіфія.

У першій чверті I тис. до н.е. Північне Причорномор'я населяли племена кімерійців. У них надзвичайно розвинутим було конярство. Кімерійці вели грабіжницькі війни. Вони мали добре розвинуту систему військово-фізичної підготовки молоді. У них сформувалися елементи складних обрядів-ритуалів, де домінували військові вправи та змагання у спритності, витривалості, умінні володіти зброєю.

Племена скіфів, сарматів проживали у Північному Причорномор'ї протягом VII ст. до н.е.-III ст. н.е. на Дону, Уралі та Кавказі. Ці землі частково належать території сучасної України. Більшість вчених вважають, що дані племена були іраномовними. За Геродотом скіфи були неоднорідні. Він у своїй четвертій книзі "Мельпомена" згадує царських скіфів, скіфів-землеробів і скіфів-орачів (Herodot. IV). Ряд вчених припускають, що це могли бути праслов'яни. Більшість скіфів жили кочовим життям, постійно вели завойовницькі війни, і тому військово-фізична підготовка була невід'ємною частиною їхнього повсякденного побуту.

Основними джерелами дослідження нашої теми є писемні свідчення, а саме твори античних авторів (Геродота, Гіпократ, Апполінарія Сидонія та ін.), археологічні знахідки і праці сучасних вчених стосовно даної тематики.

У зв'язку з тогочасним військово-політичним становищем у скіфів був неминучий розвиток бойової справи. Геродот зображає скіфів народом хоробрим і войовничим, у якого особливо цінувалися мужність на війні, ненависть до ворогів (Herodot. IV). Вони прекрасно володіли різними видами наступальної та захисної зброї. Очевидно, що ці якості здобувались в процесі довготривалих тренувань, добре організованого фізичного виховання.

Серед скіфів найпопулярнішими були верхова їзда та стрільба з луку. При чому у них як чоловіки, так і жінки однаково майстерно володіли конем і луком. Скіф народжувався у сідлі й проводив у ньому більшість свого часу. "Скіф був кінним стрільком... Лук і стріла – його головна зброя", – писав Б.Н.Граков (1947). Майстерне володіння скіфами луком було оцінено багатьма народами, зокрема, стародавні греки запрошували скіфів для навчання стрільбі з луку, скіфські раби-стрільці служили в Афінах в ролі поліцейських.

Зі скіфами тісно були пов'язані сармати. Їх змальовують як сильних, жорстоких і неблаганних ворогів. Сарматські воїни були прекрасними вершниками і добре володіли зброєю. Навіть жінки брали участь у битвах і нічим не поступались воїнам-чоловікам у стійкості і мужності. Якщо дівчина не вбила ні одного ворожого воїна, вона не могла виходити заміж (Herodot. IV, 110-117).

У дитячих похованнях скіфів і сарматів часто знаходять наконечники стріл, що на думку Н.І. Пономарьова (1970) дозволяє впевнено припускати передачу рухового досвіду у зв'язку з військовою направленістю життя. І у скіфів і у сарматів більше 20% жіночих поховань містять озброєння. Це свідчить, що у цих племенах військово-фізичній підготовці піддавалося й жіноче населення.

Таким чином, фізичне виховання у скіфо-сарматських племен носило військово-прикладний характер. При чому військово-фізичній підготовці

піддавалися не лише чоловіки, а й жінки. Зважаючи на успішне ведення скіфо-сарматськими племенами бойових дій, їх виховна система була досить ефективною.

3. Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.

У Північному Причорномор'ї починаючи з VII ст. до н.е. виникають еллінські поліси, найбільшими серед яких були: Ольвія (поблизу сучасного Миколаєва); Херсонес (в межах сучасного Севастополя); Тіра (в межах сучасного Білгород-Дністровського); міста Боспорського царства: Пантикапей (в межах сучасної Керчі), Горгіппія (в межах сучасної Анапи), Фанагорія (біля сучасного селища Сінне на Таманському півострові), Танаїс (біля сучасної станиці Недвигівської Ростовської області) та ін. Будучи окремими незалежними державами, північнопричорноморські поліси здебільшого зберігали віру, звичаї та традиції своїх метрополій. Фізичне виховання та спорт були невід'ємною частиною їх суспільно-культурного життя.

У Стародавній Греції існував культ красивого, добре фізично розвинутого людського тіла. Олімпійські боги – це атлети досконалі як тілесно, так і духовно. Прагнучи бути схожими на своїх богів та з метою виховання здорових боєздатних громадян у будь-якому давньогрецькому полісі повинна була існувати хоча б одна школа фізичного виховання – гімнасій, а у великих містах їх було навіть декілька. За свідченням Павсанія, поселення не могло вважатися містом, якщо у ньому не було гімнасію.

Саме тому є природнім існування шкіл фізичного виховання навіть у найвіддаленіших куточках давньогрецького світу, якими були міста Північного Причорномор'я. Аналізуючи археологічні та епіграфічні джерела можемо стверджувати про наявність гімнасій в античний період у Ольвії, Херсонесі, Пантикапеї та Фанагорії. Окрім того, згадки у написах із Танаїса та Горгіппії про посади гімнасіарха дозволяють припускати факт існування тіловиховних закладів і у цих містах.

Гімнасій в Ольвії було споруджено у V ст. до н.е. В кінці IV ст. до н.е. він зазнає перебудов (третина споруди була відведена під приміщення лазні та роздягальні). Дані зміни, на думку О.А. Ручинської, свідчать про появу у Північному Причорномор'ї професійних атлетів. Знайдене у цьому гімнасії погруддя Аполлона у вигляді оголеного юнака, дозволяє припустити, що гімнасій в Ольвії, як і в Афінах, був присвячений Аполлону.

Керівництво та нагляд за гімнасіями у кожному місті доручалися вибраним народними зборами чи радою особам – гімнасіархам. Ця посада вважалася особливо почесною і на неї висувалися видатні громадяни полісу, які відзначалися особливими заслугами. Гімнасіархи слідкували за фізичною та моральною підготовкою юнаків, турбувалися про будову гімнасію, оставить обладнання, опалення та освітлення, а також про своєчасне постачання оливковою олією, якою натиралися атлети під час гімнастичних занять.

Відомо, що у Північному Причорномор'ї посади гімнасіарха існували у Ольвії, Херсонесі, Пантикапеї, Танаїсі, Горгіппії. Про це свідчать багаточисельні епіграфічні джерела.

До нашого часу дійшло кілька імен гімнасіархів. Зокрема, ольвійського – Нікодром, син Діонісія. Він у III ст. до н.е. викарбував на мармуровому базисі (вірогідно, на ньому знаходилася статуя) напис на честь перемоги свого сина у бігу.

Керівником херсонеського гімнасію у III ст. до н.е. був Агасікл, син Ктесія, який неодноразово обирався на важливі державні посади та приніс немало користі рідному місту. Тобто посада гімнасіарха у тогочасному суспільстві була надзвичайно вагомою.

У II ст. до н.е. гімнасіархом у Херсонесі був Демотел, син Феофіла, про що дізнаємося із напису на нижній частині мармурової плити. Академік В.В. Латишев, розглядаючи цю знахідку, доводить, що віршований напис було присвячено Гермесу як покровителю ігор, палестр і гімнасіїв та припускає, що на верхній частині даної плити був викарбуваний список переможців у іграх.

Безпосередньо за фізичну підготовку учнів гімнасію відповідали педотриби – вчителі гімнастики. Вони не лише навчали, але й виховували своїх учнів, а у випадку необхідності карали за непослух. Сьогодні відомо ім'я лише одного із північнопричорноморських педотрибів – Фарнака, сина Фарнака. С.О.Семенов-Зусер аналізуючи напис на його честь прийшов до висновку, що це був спеціаліст запрошений із Синопи у Пантикапей за наймом. Це може свідчити про своєрідний обмін кадрами у галузі фізичної культури вже у часи античності та важливість тілесного виховання для громадян Північного Причорномор'я.

Школою військово-фізичної підготовки юнаків у північнопричорноморських містах, як і повсюдно в Елладі, був інститут ефебії. У написі II ст. н.е. йдеться про державну та громадську діяльність Агафа, сина Саклея із Фанагорії, який завершив свою кар'єру посадою космета – голови та керівника державної школи, в якій молодь від 18 років в якості ефебів проходила однорічний або дворічний курс навчання.

Зміст фізичного виховання у античних колоніях Північного Причорномор'я, як і у Стародавній Греції, передбачав такі розділи: палестрику, орхестрику, ігри (рухливі, з м'ячем і т. ін.). Такий висновок базується на аналізі археологічних та епіграфічних джерел, знайдених у північнопричорноморських містах. А саме: багаточисельних знахідках агоністичних каталогів, стригілів, посудин для оливкової олії, гончарних виробів з сюжетами із спортивного життя та ін.

Стародавня Греція – батьківщина Олімпійських ігор. Але окрім Олімпійських у Елладі проводилося безліч святкувань, які супроводжувалися спортивними змаганнями. Саме так стародавні греки вшановували своїх богів-атлетів, прагнучи бути схожими та ближчими до них.

Агони, як правило, були частиною священних святкувань, які зазвичай включали священнодійства, змагання та завершальні ритуальні банкети. Головна частина ритуалу полягала у жертвопринесеннях, які супроводжувалися

урочистими процесіями. Проте найбільший інтерес у еллінів викликали спортивні ігри.

Жителі північнопричорноморських полісів дотримувалися віри та традицій своїх предків, можливо навіть більш ретельно, ніж у їх метрополіях. Постійне перебування у ворожому оточенні потребувало особливої згуртованості усіх членів громади. Цій меті сповна служили агони. Будучи водночас і священним дійством, і видовищем, і способом проявити свою фізичну вправність, змагання завжди приваблювали до себе велику кількість глядачів. Саме тому атлетичні ігри зазвичай супроводжували святкування в античному Північному Причорномор'ї.

Очевидно, найпопулярнішими були *агони на честь Ахілла у Ольвії* – Ахіллей. Ці ігри були засновані за порадою найзнаменитішого та найпрестижнішого в Елладі Дельфійського оракула. На думку проф. А.С. Русяєвої ритуально-спортивні календарні святкування на честь Ахілла носили панеллінський (і особливо всепонтійський) характер.

За свідченнями епіграфічних джерел, приблизний період існування Ахіллей в Ольвії: V ст. до н.е. – III ст. н.е.

Програма ольвійських змагань на честь Ахілла включала всі види вправ, які входили до переліку випробувань у пентатлоні. Важливою складовою частиною цих ігор були також кінні ристалища, що засвідчує ольвійський декрет, виданий на честь Нікерата, сина Папія – видатного громадянина Ольвії.

Із цього напису дізнаємося також про ймовірне місце проведення ігор на честь Ахілла – Тендрівську косу. З цією місцевістю пов'язана легенда про походження Ахіллей, яка розповідає про змагання з бігу влаштовані тут Ахіллом після перемоги у морській битві. Саме тому в давнину ця коса називалась Ахіллів Дром, що у перекладі із старогрецької означає Ахіллів біг, або ристалище Ахілла. М.М. Кубланов вважає, що аналіз легенди про походження назви Ахіллів Дром дозволяє стверджувати, що зародження ольвійських агонів відбулося ще у догеродотові часи і з самого початку вони пов'язувалися з культом Ахілла. Аналоги подібних зв'язків широко відомі у Стародавній Греції. Так, наприклад, заснування Олімпійських ігор пов'язують з Гераклом і Пелопсом, Істмійських – з Тесеєм, Піфійських – з Аполлоном.

В Ольвії та багатьох містах Боспорського царства, як і в їхній метрополії – Мілеті, широкого розповсюдження набув культ Аполлона. У Мілеті святкування на честь цього бога – Дідомея – обов'язково супроводжувалися агонами. Враховуючи це, а також знайдений в Ольвії чорнофігурний кілік з графіті із присвяченням Аполлону, на якому зображені борці, та напис із Фанагорії, присячений Аполлону, в якому згадується посада агонифета, О.А.Ручинська робить висновки про існування *в Ольвії та містах Боспорського царства Аполлоній – ігор на честь Аполлона*. Про це свідчить також погрудне зображення Аполлона у вигляді оголеного юнака, знайдене в Ольвії, яке призначалося спеціально для гімнасію.

У містах Північного Причорномор'я, окрім Ахіллей та Аполлоній, проводилися також *ігри на честь Гермеса* – Гермеї. Гермес, часто разом із

Гераклом, вважався покровителем гімнасіїв, палестр і молодих атлетів. Тому в агонах на його честь приймали участь хлопчики та юнаки.

Важливим документом північнопричорноморської епіграфіки є напис III ст. до н.е. із *Горгинії*, що містить перелік атлетів, які одержали перемогу на іграх присвячених Гермесу. Каталог повідомляє 226 імен атлетів-переможців і охоплює період щонайменше в півстоліття.

Про проведення ігор на честь Гермеса у *Херсонесі* свідчить уламок мрамурової стели з гімном II ст. до н.е. присвяченим Гермесу херсонеським гімнасіархом Демотелом, сином Феофіла.

Можливо, ще одними херсонеськими змаганнями, в яких брали участь молоді атлети були *Гераклеї* – *ігри на честь Геракла*. У *Херсонесі* був поширений культ Геракла, а присвячені йому святкування у Гераклеї Понтійській обов'язково супроводжувалися агонами.

Німецький вчений E. Reisch запропонував вдалу класифікацію агонів античного світу, поділяючи їх на три групи: гімнічні, гіппічні та мусичні. Зауважимо, що всі ці види змагань існували у Північному Причорномор'ї. *Північнопричорноморська агоністика нараховувала близько 20 видів змагань* (включаючи мусичні). Серед них: біг на один стадій, подвійний, довгий біг, боротьба, кулачний бій, стрибки в довжину, метання дротику та спису, метання диску, стрільба з луку, гіппічні змагання та анкіломахія. Зауважимо, що всі ці види вправ, окрім анкіломахії, були відомі та широко розповсюджені у грецькому світі в античний період. Анкіломахія привертає особливу увагу дослідників, оскільки цей термін зустрічається лише у Північному Причорномор'ї. І тому, на думку М.М.Кубланова, може мати не грецьке, а місцеве походження. Зміст цього змагання сьогодні не відомий, існують лише припущення на основі аналізу слова “анкіломахія”. Це міг бути різновид боротьби, метання кулі з ремінцем, збройний поєдинок тощо.

Окрім місцевих, північнопричорноморські атлети також брали участь у багатьох загальногрецьких іграх. Це підтверджують знахідки на території Північного Причорномор'я нагород за перемоги у загальноеллінських змаганнях та аналіз епіграфічних джерел як місцевого, так і немісцевого походження.

Можливу участь у *Піфійських іграх* жителів північного берега Чорного моря засвідчують дельфійські написи III-II ст. до н.е., які розповідають про приїзд у Херсонес феорів з Дельф зі звісткою про чергові Піфійські ігри та прибуття послів із Херсонесу в Дельфи на це святкування.

Атлети Північного Причорномор'я брали також участь і в афінських святкуваннях, найвідомішими з яких були *Панафінеї*, де переможці нагороджувалися розписними амфорами наповненими оливковою олією, добутою з плодів дерев присвячених Афіні. На призових посудинах з одного боку зображувався вид змагань, у якому була отримана перемога, з іншої богиня Афіна та напис “нагорода з Афін”. Саме знахідки панафінейських амфор на території Північного Причорномор'я дозволяють стверджувати безпосередню участь північнопричорноморських атлетів у Панафінеях,

оскільки ці посудини використовувалися лише як призи і не призначались для торгівлі.

Знаходження у 1899 році під час розкопок оборонних стін Херсонесу в гробниці бронзової посудини із написом на горлі “приз зі (свята) Анакій” дозволяє засвідчити перемогу одного із херсонеських атлетів на афінському *святі Анакій* на честь братів Діоскурів – Кастора та Полідевка у IV ст. до н.е. Зазвичай, у програму цього святкування входили кінні змагання. А переможець нагороджувався посудиною з відповідним написом, наповненою оливковою олією зі священного дерева.

Можливою є також участь у північнопричорноморських святкуваннях іноземних атлетів. Свідченням цього може служити договір про ісополітію між Ольвією та її метрополією Мілетом (IV ст. до н.е.), який було знайдено при розкопках мілетського храму Аполлона Дельфінія у 1903 році. У ньому спеціально оговорене взаємне право участі у змаганнях громадян обох цих міст.

Можемо стверджувати про існування в античному Північному Причорномор’ї системи фізичного виховання та агоністики, які в цілому наслідували давньогрецьку традицію. Між північнопричорноморськими колоніями та іншими полісами давньогрецького світу існували своєрідні взаємозв’язки у галузі спорту. Рівень підготовки атлетів з Північного Причорномор’я був достатнім для участі та перемог у загальногрецьких змаганнях.

4. Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов’ян

Вже у V-VI ст. предки українського народу займали майже всю територію сучасної України, від пущ Полісся до Чорного моря і від Карпат до Дону. Вони виступають як окрема слов’янська група під іменем антів.

Прокопій з Кесарії говорить про племена антів: “Усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні”.

Давні літописці і мандрівники розповідають про характерні риси життя і поглядів древніх слов’ян, предків українського народу. В умовах постійних воєн із сусідніми племенами найбільше цінувалися фізичні якості людини. Серед важких змагань із природою і боротьби із чужими племенами особливого значення набувала фізична сила, загартованість, спритність. Улюбленими заняттями і розвагами наших предків були лови, де не раз доводилося іти із списом на ведмедя або наздоганяти і ловити диких коней. Молоді силачі відзначалися своєю прудкістю та силою на народних ігрищах.

Візантієць Маврикій з великим захопленням висловлюється про слов’янську витривалість у випадку всякого лиха – спеки, холоду, дощу, браку одягу і поживи.

Поруч із силою та витривалістю, справедливий подив у літописців викликали підприємливість, життєва винахідливість у побутових та військових ситуаціях, якими так вигідно відрізнялися наші пращури.

Літописець Псевдо-Маврикій наводить дуже цікаві свідчення про вміння древніх слов’ян плавати і про те, що воїни-слов’яни могли переховуватися тривалий час на дні річки, лежачи з очеретиною в роті.

Предки українського народу жили на шляху, який з'єднував Європу і Азію, Південь і Північ. Саме таке геополітичне розташування спричинило до вироблення своєрідної системи фізичного виховання, яке відіграло чи не найголовнішу роль у військовій підготовці слов'ян-воїнів. “Слов'яни – люди відважні і войовничі, і якби не було незгоди серед їх численних племен, то з їхніми силами не міг би боротися жоден народ у світі”, – так характеризує східних слов'ян арабський мандрівник Ібрагім ібн Якуб.

Тогочасний слов'янин жив близько до природи, і як господарські заняття так і весь світогляд нашого пращура пов'язувалися з явищами природи. Стародавня слов'янська релігія – це культ природи. Найхарактернішою рисою слов'янських вірувань був їхній зв'язок із землею. Близьке до природи життя давало людині гармонійний, життєрадісний погляд на світ. Тяжка щоденна праця чергувалася з радіщами і розвагами: “Сходилися на ігрища, на танки і на всякі бісівські пісні... ігрища столочені, і людей велика сила, що починають пхати один одного”.

В іграх, піснях, танках, змаганнях людина проявляла свої природні сили і вдосконалювала їх.

Стародавні літописи доносять до нас відомості про так звану тризну обряд пошанування загиблого воїна або померлого родича. Цікаво, що в програму тризни входили співи, танці, дужання, різноманітні ігри та забави.

Красномовним є той факт, що жодне з релігійних свят не обходилося без специфічних рухливих ігор і забав.

Цікаво, що із відомих сьогодні засобів оздоровлення, у наших предків у ті часи вже широко застосовувалися лазні.

За даними О.Ф. Медведєва, який використав найновіші археологічні матеріали, у народу, який населяв українські землі, широко розповсюдженим був лук. “Древньоруські стрільці-лучники мали хороший вишкіл і майстерно користувалися луком і стрілами. Навчання міткому стрілянню починалося з дитячих років, одночасно з навчанням їзди верхи”.

Подальше виховання дитини проходило під наглядом батька та членів роду. Особлива роль у підготовці майбутніх захисників Батьківщини відводилася старійшинам роду або найдосвідченішим його членам. Фізичне вдосконалення юних слов'ян проходило в постійних іграх, забавах, танцях, змагальних вправах.

5. Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі

У період формування Київської Русі в наших предків-українців збереглося багато самобутніх традицій національного тіловиховання. Молоді, починаючи ще з дитячого віку, прищеплювалися необхідні для праці та військової справи навички та якості.

Ще з часів військової демократії збереглись звичаї вишколу дітей. Одним із таких древніх ритуалів були “постриги” – перша в житті дитини посадка на коня.

Так, наприклад, “постриги” князя Ігоря відбулися в трьохрічному віці. Семирічним хлопчиком він опинився в Новгород-Сіверському. У цьому віці в Древній Русі починали навчати грамоти, стрільби із лука, фехтуванню, володінню списом і арканом, їзди верхи, а з дванадцяти років – і військовим хитрощам.

Таким чином, до військового життя готувалися ще з дитинства. Святослав Ігоревич, наприклад, почав воювати вже малою дитиною. Володимир Мономах ходив на лови від тринадцятого року життя. Данило Галицький уже кількالكітнім хлопчиком володів мечем.

“Молодий воїн, – пише І. Крип'якевич, – мусив пізнати всякі роди зброї, різні способи боротьби та лицарських вправ, мусів навчитися кидати списом, стріляти з лука, володіти мечем і шаблею, рубати сокирою, їздити верхи конем, ходити на лови, веслувати, боротися рукопаш. Це були тодішні спорти й підготовка до війни”.

Слов'яни завжди споруджували собі річкові човни. Спершу це були видовбані стовбури дерев.

Костянтин Багрянородний свідчить, що такі однодеревні човни були поширеними на Дніпрі в X столітті.

Про велику вправність українських воїнів-мореплавців свідчать їхні морські походи під проводом князів Олега та Ігора.

Найголовнішими засобами фізичної підготовки в цей період були різноманітні ігри та фізичні вправи, тісно пов'язані з трудовою та військовою діяльністю. Юнаки змагались і в плаванні, стрільбі з лука, кінських “ристалищах”, метанні спису.

Цікаво, що серед дорослих ще користувалась певною популярністю гра з биком, або правильніше буде говорити – двобій людини з роз'ятреною твариною.

Відомо, що в Україні ще з докняжих часів були розповсюджені різноманітні види дужання (боротьби).

Дужання, як один з ефективних засобів фізичного виховання, мало багато різновидів. Це боротьба “на ремнях”, “спас”, “навхрест” тощо.

На початку IX століття в Київській Русі починає зароджуватися професійна військова організація – дружина князя. Вона складалася з трьох підрозділів. У перший – входили найбільш знатні, досвідчені воїни, які складали верхівку князівської влади. Другий підрозділ складався з молодих юнаків: “отроків”, “юних”. У третьому підрозділі гуртувалися власне вої – мужі хоробрі, які аж до половини XI ст. були головною силою князівської дружини.

Важливими засобами військово-фізичної підготовки воїв були дужання, двобої на палицях. Слід зауважити, що в Русі культ меча був настільки сильний, що меч застосовувався виключно у військовому поході. Відомо, що навіть проти повсталих смердів князі воювали іншою зброєю – бойовими сокирами. А в мирні часи всі постійно вправлялися в так званих двобоях на палицях, в чому вважалися неперевершеними майстрами.

Суттєвим засобом фізичної підготовки воїнів були лови.

Важливим компонентом військово-психічної підготовки воїнів слід вважати і морально-фізичний вишкіл. Суворе, небезпечне життя спричиняло гартування міцних характерів русичів. Так, князь Святослав: "...в походах не возив за собою возів, ані казанів, не варив м'яса, ... не мав він шатра, а спав на сідлі, – такими були і всі інші його воїни..."

У "Поученні" Володимира Мономаха найкраще акумулювався віковичний досвід нашого народу у справі виховання людини. І найістотнішою рисою такого виховання була нерозривна єдність гідності і краси душі і високого рівня фізичної підготовленості.

Питання фізичної культури в ті часи звичайно не мали ґрунтового наукового забезпечення. Однак, національна фізична культура українців базувалася на багатовіковому досвіді, певному комплексі знань в галузі лічництва.

Використовуючи багатий досвід попередніх поколінь, починає формуватися своєрідна національна система фізичного виховання. Одним із компонентів був здоровий спосіб життя, який ґрунтувався на чіткому виконанні релігійних обрядів (чергування постів – "скоромних днів", велике значення режиму дня тощо).

Народ загартовуючи себе фізично, широко застосовував засоби народної медицини (лікувальні трави, здоровий спосіб життя, а також природні умови, тощо).

Велике значення в народних змагальних іграх приділялось віковому розподілу учасників цих ігор. Наприклад, відомо, що у боях навкулачки не допускалося, щоб досвідчені бійці змагалися з юнаками.

Необхідно зауважити, що фізична культура українського народу, розвиваючись на власній національній основі, мала не замкнений і обмежений характер. На розвиток фізичної культури українців мали безпосередні впливи культурні надбання сусідніх народів. Так, відомо, що на зразок західно-європейських лицарських турнірів, відбувалися своєрідні "руські грища". Перша згадка про такі форми фізичної підготовки воїнів відноситься до 1150 року, коли київський князь Ізяслав, святкуючи перемогу, влаштував великий бенкет з лицарським турніром. Відомі аналогічні лицарські турніри і в Галичині, де князь Василько не раз для розваги влаштовував подібні змаги. У тому ж Галицько-Волинському князівстві, польський король Болеслав посвятичував українську молодь в лицарі: "...посаше сини борьськи мечем многи".

Однак, вбираючи в себе кращі зразки європейської культури, фізична культура українського народу за своїм соціальним значенням та спрямованістю ґрунтувалася в першу чергу на звичаях та традиціях свого народу, що і зумовлювало її прогресивність.

6. Фізична підготовка запорізького козацтва

Однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби українського народу за свою незалежність був козацький рух. Козаки стали тією силою, яка впродовж століть пильно стояла на сторожі свободи і гідності України як незалежної, суверенної держави. М. Грушевський справедливо зауважує, що

період існування Запорізької Січі – найбільш яскравий і цікавий період українського життя.

Запорізька Січ майже безперервно вела важку збройну боротьбу за віру і незалежність свого народу.

Запорізький козак і воїн, запорізький козак і лицар – це такі поняття, які ніколи не відділялись одне від одного. “У нас над усе честь і слава, військова справа, щоб і себе на сміх не дати, і ворогів під ноги топтати”, говорили козаки.

Козаки були середнього зросту, плечисті, міцні та сильні. За словами Г. Боплана, запорожці в своїй більшості були міцної статури легко переносили голод, холод, спрагу й спеку; у війні невтомні, відважні, хоробрі, або, точніше, дерзновенні і мало дорожили своїм життям.

Запорожці створили досить ефективні спеціальні фізичні та психофізичні вправи, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, тілесне, психофізичне та моральне вдосконалення воїна. Ця система, за твердженням сучасників, була однією з найкращих у світі.

На велику популярність козацької науки вказує і такий іспит: майбутній козак повинен був пропливти певну відстань проти течії у смузі Дніпровських порогів. Якщо новачок і вступав у Січ, то ставав справжнім козаком лише тоді, коли вивчив козацькі правила і військову науку.

У працях дослідників вказуємо й на меншу тривалість строку перебування на початкових стадіях козацької школи. Хто хотів стати козаком, мусив наперед служити три роки в старого козака за чуру. Чура (слуга) робив усяку роботу, а потім, коли навчився від того козака орудувати зброєю і набирав справності в битвах, ставав правдивим козаком і діставав зброю і рушницю, шаблю, спис, лук і стріли. Справжнім козаком ставав лише той, хто проявив себе у військовому поході, довів свою військову зрілість і здатність переносити всі негаразди військового життя.

У січових школах здійснювався суворий курс фізичного та військового виховання. С. Сірополко, що досліджував систему виховання в січовій школі, писав: “...Молодиків у школі і поза школою вчили Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти та списом колоти”.

Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном. Усе це фізично розвивало учнів, підносило їх дух, вселяло оптимізм, віру в свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, під час народних ігор змагалася з спритністю, сили, винахідливості, точності. Традиційними були змагання на конях.

Козацька молодь постійно розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, танцях, хороводах, різних видах змагань і боротьби.

Кожну весну вище Дніпровських порогів козаки влаштовували змагання з веслування поперек бурхливої річки. Часто проводилися змагання з пірнання у воду. Для цього старшина спускав прокурену люльку в річку, і молоді козаки наввипередки пірнали, щоб дістати її із дна. А в непрохідних дніпровських

плавнях козацька молодь під наглядом найдосвідченіших запорожців в постійній праці загартовувала своє здоров'я, силу і спритність. Цьому сприяло полювання, плавання, рибальство, постійні змагання з веслування. Найвідповідальнішим випробуванням для молоді було подолання Дніпровських порогів, і тільки тоді, як вже зазначалося, вони отримували звання “істинного” запорозького козака.

Досвідчені козаки, козацька старшина уважно й прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців до спеки й холоду, дощу і снігу, браку одягу та їжі.

Водночас зауважимо, що навіть тоді, коли молодика приймали до “істинного” козацтва, він не залишав заняття фізичними вправами. На нашу думку, в Запорозькій Січі, так само як і в Стародавній Греції, існував культ фізичної досконалості. Людина, яка була фізично недосконала, відчувала свою нерівність і тому щиро прагнула підвищити свій фізичний вишкіл. Більшість запорожців вільний час використовували для фізичної підготовки, зокрема об'їжджали коней, вправлялися в стрільбі, фехтуванні на шаблях.

Великою популярністю в козаків користувалися танці. Особливо любили танцювати запорожці під звуки кобзи. Серед запорозьких козаків значного поширення набули різноманітні системи єдиноборств. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак. У запальному й пристрасному, завихреному та відчайдушному, із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітно його першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій, торжество перемоги. На Запоріжжі існували й інші види козацької боротьби: спас, на ременях, навхрест, на палицях тощо.

Козаки, які постійно займалися вдосконаленням свого фізичного і психофізичного стану, оволодівали специфічними дихальними вправами – подібно до йогів. Оволодівали зброєю: шаблями, мушкетами, пістолями тощо. Поширеним був спис.

У Запорозькій Січі фізичне виховання юнаків – майбутніх воїнів – було підпорядковане фізичному розвитку та загартуванню. Козаки досить ефективно вміли використовувати оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори для оздоровлення й загартування людей.

На основі детального аналізу історичних документів та свідчень дослідників стає можливим, хоча б в головному, відтворення системи загартування запорізьких козаків. Як відомо, козаки жили серед квітучої природи з чистим і свіжим повітрям. За давнім звичаєм, більшу частину року вони ходили в легкому одязі, без головних уборів, часто босими із оголеним торсом, що давало добрий ефект від повітряних ванн. Велике значення для загартування козаків мав сон на свіжому повітрі. Це підвищувало стійкість організму до застудних захворювань верхніх дихальних шляхів, загартовувалися водою, приймали водні процедури рано-вранці.

З-поміж різноманітних фізичних вправ козаки нерідко віддавали перевагу плаванню. З одного боку, плавання носило прикладну спрямованість. Без

уміння плавати було дуже важко, практично неможливо вижити в той час. З іншого боку, плавання – один із найефективніших способів загартовування.

Як зазначає А.Ф. Кащенко: “Купалися козаки не тільки влітку, але й восени, а хто – так і всю зиму”.

Потрібно також враховувати, що козаки жили на берегах річок, озер, ставків, де ультрафіолетових променів значно більше.

Таким чином, систематичне виконання фізичних вправ і ефективна система загартовування виховали той тип козаків, які легко переносили спрагу, голод, спеку й холод та були надійними захисниками, як ми знаємо з історії, всього українського народу.

Як бачимо, в системі Запорозького війська значну роль відігравали елементи народної фізичної культури, звичаї та традиції українського народу і народні ігри, танці, різноманітність і багатство яких давали можливість вирішувати переважну більшість завдань фізичного виховання і вдосконалювали вишкіл козаків.

Значне місце відводилося національним танцям, релігійним ритуалам, звичаям, які сприяли не тільки моральному вдосконаленню війська, а й впливали на розвиток тих якостей, якими так вигідно вирізнялося Запорозьке військо.

Таким чином, в Запорозькій Січі функціонувала ефективна система фізичного виховання, основу якої склали віковічні звичаї українського народу. Вона носила виключно національний характер.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ В УКРАЇНІ У ХІХ-ХХ ст.

1. Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні.
2. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у ХІХ-ХХ ст.
3. Особливості розвитку фізичної культури в Західній Україні (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.).
4. Зародження та розвиток спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні. Діяльність сокільських, січових, пластових, лугових та спортивних товариств Галичини.
5. Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині ХХ ст.
6. Роль Івана Боберського в розвитку західно-українського спортивно-гімнастичного руху.
7. Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.

Література: 1,3,10,21,24,25.

1. Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні

Розвиток фізичної культури в Україні з кінця ХІХ ст. був досить різноплановий – пов'язаний із політичною ситуацією. Становлення фізичної культури відбувалося в умовах бездержавності. Українські землі були розділені

між різними імперіями: східна частина належала до царської Росії; західну було поділено між Австро-Угорщиною, Польщею та Румунією.

Впродовж першої третини ХХ століття в Західній Україні, регіоні на той час відокремленому від більшої частини українських земель, функціонувала своя, особлива модель розвитку спортивного руху. Зокрема детальнішого вивчення потребує система організації і проведення спортивних змагань, ідейні й програмні основи спортивного руху, роль окремих діячів, розвиток спортивної термінології.

У цілковито інших історичних умовах формувалась система спорту в Наддніпрянській Україні. Йдеться перш за все про впливи царської Росії на український спортивний рух в перші десятиліття ХХ століття, ставлення до міжнародного олімпійського руху, а також про розвиток радянського спорту в період існування УРСР.

Своєрідним відгалуженням історії розвитку українського спорту є система організованого спортивного життя української діаспори у другій половині ХХ століття.

Таким чином, у ХХ столітті існувало декілька історично завершених моделей розвитку українського спорту.

2. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у ХІХ-ХХ ст.

У даний період українські землі перебували під владою Російської імперії.

Після поразки в Кримській війні 1856 року в Росії настає загострення кризи феодально-кріпосної системи. У 1961 році відбувається відміна кріпосного права. Ця подія стає початком розвитку нових відносин у різних сферах життя суспільства. Відбувається багато нових реформ. Зокрема, в ході військової реформи було відмінено 25-річну службу і введено загальну військову повинність. Це висунуло потребу в належній фізичній підготовці юнаків. У наслідок цього відбувається реформа і в галузі освіти – було введено обов'язковий урок гімнастики. Збільшується кількість міського населення, відповідно зростає активність життя міста. Таким чином, встановлюється сприятлива обстановка для розвитку спортивних організацій.

У країні виникає спортивно-гімнастичний рух. В 1861 році в Одесі засновується перше руханкове товариство. Виникають гуртки любителів спорту в Харкові, Юзівці (Донецьк). На початок I Світової війни в Києві нараховувалося 4 студентські спортивні гуртки.

Починають розвиватися окремі види спорту. Серед найпоширеніших – футбол, який одержав розповсюдження в промислових регіонах (Одещина, Донеччина), де працювало багато закордонних інженерів. Один із перших гуртків було організовано в 1897 році в Одесі.

Поширювалася традиційна для України боротьба. Її розповсюдження було пов'язане із цирковим мистецтвом (це світова тенденція). Змагання з боротьби були дуже популярними. Один із найяскравіших українських борців –

Іван Піддубний, який впродовж 40 років знаходився на високих щаблях спортивної боротьби, був 6-разовим чемпіоном світу.

Дуже популярним був велоспорт. По всій країні організуються гуртки любителів велоспорту, будуються велодроми. Залучаються навіть жінки. Один із перших гуртків було засновано в 1900 році в Розівці на Донеччині. Серед відомих велосипедистів імена Івана Підгайського та Сергія Уточкіна – учасників багатьох велопробігів, які вражали своєю тривалістю та протяжністю. Зокрема, було навіть організовано велопробіг Київ – Північна Африка. У 1914 році проведено велопробіг Маріуполь – Бердянськ – Мелітополь – Сімферополь – Севастополь.

Популярною була також важка атлетика. Перший гурток було відкрито в 1896 році у Маріуполі, який стає одним із центрів розвитку цього виду спорту в царській Росії. Відоме було ім'я Миколи Лукіна, який розтягував руками автомобільну шину.

Із запізненням порівняно зі світовими тенденціями в Російській імперії почали розвиватися спортивно-гімнастичні організації, зокрема популярним був сокільський рух. У 1907 році в Києві було зафіксовано утворення перших сокільських організацій. У Києві, Кам'янець-Подільському, Вінниці організуються “Січі”. Існували також і скаутські організації. Але вже в 1911-1912 роках всі ці товариства було заборонено царським урядом у зв'язку із визвольними ідеями, які пропагувалися ними.

До Першої світової війни (в 1904 році) відзначаються перші виступи представників Росії в Олімпійських іграх. Відома активна участь у зародженні та становленні олімпійського руху російського генерала, українця за походженням – Олексія Бутовського.

Вперше команда Росії бере участь офіційною делегацією (до якої входили і українські спортсмени) на Іграх Олімпіади в 1912 році. Команда Росії символічно розділила 15-16 місце із командою Австро-Угорщини, під владою якої перебувала інша частина українських земель.

Для Російської імперії це був невдалий виступ, що вразив самолюбство правителів держави. Тому було прийнято рішення з метою покращення розвитку спорту в країні та відбору кращих спортсменів регулярно проводити Всеросійські Олімпіади.

Першу таку Олімпіаду було проведено в 1913 році в м. Києві. Вибір міста-організатора був зумовлений наявністю в Києві єдиного в країні стадіону. У цих змаганнях брали участь представники 20 міст царської Росії (Санкт-Петербург, Москва, Київ, Харків, Чернігів, Одеса, Луцьк, Кам'янець-Подільський, Севастополь, Єкатеринослав, Рівне, Варшава, Рига, Тирасполь та ін.), близько 600 учасників, які змагалися у 11 видах спорту (легка атлетика, важка атлетика, греко-римська боротьба, плавання, стрибки у воду, фехтування, гімнастика, стрільба, кінний спорт, велоспорт, мотоциклетний спорт). Географія міст-учасників турніру засвідчує активний розвиток спорту в Україні.

Цікаво, що для організації проведення першої Всеросійської Олімпіади у Києві було створено Київський олімпійський комітет, який очолив відомий фізіолог Олександр Анохін.

Період 1917-1922 рр. характеризується активною військово-фізичною підготовкою. Поширюється розвиток січових товариств та скаутський рух.

3. Особливості розвитку фізичної культури в Західній Україні (кінець XIX 30-ті рр. XX ст.).

Своєрідно розвивалася фізична культура в Західній Україні, яку було поділено між декількома державами: Австро-Угорська імперія, Польща, Румунія. Порівняно із землями Східної України, тут склалися більш сприятливі умови для розвитку спортивно-гімнастичного руху, у зв'язку з тим, що в Росії була більш сильна централізована влада.

Кінець XIX-початок XX століття в Західній Україні ознаменувався піднесенням національно-культурного життя серед українців.

Однією із особливостей цього процесу було те, що важливою складовою культурного, національного й політичного життя став спортивно-гімнастичний рух.

Він структурно включав сокільські, січові (пізніше лугові), пластові організації та спортивні товариства. Розвиваючись самотійно, але об'єднуючись довкола української державницької ідеї, ці товариства складали з одного боку потужний спортивно-гімнастичний рух, а з іншого – були стрижнем національно-виховного процесу.

Характерною рисою спортивно-гімнастичних товариств Західної України була їх заполітизованість та чітка націоналістична позиція. Тут спортивні організації утворювалися за національною ознакою: польські, угорські, румунські, українські. Так, наприклад, у Львові існував одночасно польський та український “Сокіл”.

Ще одна особливість західно-українського спортивно-гімнастичного руху – поширення товариств у сільській місцевості. Зокрема, саме серед сільського населення були поширені осередки “Січей”. Така тенденція не зустрічалася ніде в Європі.

4. Зародження та розвиток спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні. Діяльність сокільських, січових, пластових, лугових та спортивних товариств Галичини

На Західній Україні з кінця XIX ст. постає новітній спортивно-гімнастичний рух. Своїм завданням цей рух ставив гармонійне, всебічне фізичне і психічне виховання українського народу в сукупності з формуванням характеру в душі потреб української нації.

У 1887 році Володимир Лаврінський у Львові укладає перший статут для українського гімнастичного товариства за чеським зразком, але лише у 1894 році влада дозволяє заснувати перше українське руханкове товариство “Сокіл” у Львові (за ініціативи першого голови Василя Нагірного). Свою діяльність це товариство поширює на весь край; з починання А. Будзиновського

товариство крім руханки й змагу (у містах), організовує пожежну справу (у селах) і мандрівництво. У 1889 році О. Попович у Чернівцях видав перший український підручник руханки. Далі виходить низка інших руханкових і спортових підручників (І. Боберський “Щеблівка”, “Копаний м'яч” та ін., Т. Франко “Ситківка”, О. Тисовський “Пласт” та ін.), журналів, листівок, карт, відовз. Львівський “Сокіл” за головування І. Боберського (1908-14 рр.), стає незабаром централею під назвою “Сокіл-Батько”, набуває “Сокільський майдан” у Львові, вишколює інструкторів та вчителів фізкультури, бере участь у сокільському здвигі в Празі (1912 р.) з чималим гуртом українських “соколів” з Галичини. Велике значення для пробудження національного життя мають сокільські здвиги (Стрий 1906 рік, Тернопіль 1910 рік, I Крайовий здвиг у Львові 1911 рік). У 1912-14 рр. С. Горук організовує при “Соколах” стрілецькі сокільські курені у Львові, Дрогобичі та інших місцевостях.

У 1900 році доктор Кирило Трильовський заснував руханково-пожежне товариство “Січ”. Відділи цього товариства розвивалися переважно на Гуцульщині. Спочатку вони працюють самостійно, а потім з'єднуються (1912 рік) в Український Січовий Союз; крім того, “Сокіл-Батько” закладав від 1909 року свої січові організації. Український Січовий Союз скликав здвиги “Січей” у Станіславі в 1910 році, Снятині в 1912 році, у Львові в 1914 році (спільно з “Соколом-Батьком”). За галицьким зразком організуються “Січі” на Буковині (С. Яричевський) від 1903 року, на Закарпатті – від 1920 року.

Спортові клуби організувала спершу університетська молодь, яка 1911 року заснувала спортове товариство “Україна” у Львові. Це товариство влаштувало змагання з копаного м'яча з поляками, чехами, угорцями, німцями, легкої атлетики, дужання, ситківки, наколесництва та інші. 1911 року відбуваються I Запорізькі ігрища (Львів), 1914 року – II Запорізькі ігрища. 1911 року О. Тисовський організує “Пласт”. 1912 року, за почином І. Чмоли, українські студенти Львівського Університету утворюють стрілецькі гуртки, проводять змагання зі стрільби. Спортові клуби існують у Перемишлі (“Сянова Чайка”), Тернополі та ін.

Завершенням праці всіх українських фізкультурників і грандіозною маніфестацією українства був другий крайовий (так званий шевченківський) здвиг 28 червня 1914 року у Львові (12000 учасників), де взяли участь “Сокіл-Батько”, Український Січовий Союз, спортові клуби, пластові гуртки, стрілецькі відділи (що у 1914 році створили легіон Українських Січових Стрільців). У 1914 році “Сокіл Батько” об'єднав 974 гнізда.

Під час визвольної боротьби 1917-20 рр. в Україні, не зважаючи на воєнний стан, голод, окупацію, фізична культура на всіх українських землях не замирала. По всій Україні були створені напіввійськові, напівспортові юнацькі загони, що відіграли чималу роль у визвольних змагання українського народу.

Після війни розвиток української фізичної культури на теренах, окупованих Польщею, Чехословаччиною і Румунією, затримувався владою, яка намагалася ввести фізичне виховання українців у рамки своїх державних спортових і фізкультурних товариств. Але українська громада увесь час уперто боролася за власні національні форми фізичної культури.

На українських землях під владою Польщі фізичне виховання молоді в школі, крім руханки (за шведською й данською системою з елементами німецької), включало в себе різноманітні заняття на свіжому повітрі влітку і взимку, мандри та таборування (організовані “Пластом”). Рівень фізичної культури порівняно з австрійською передвоєнною школою дуже зріс. Крім того, провідна українська установа “Рідна Школа” щороку влаштовувала великі здвиги шкільної молоді з дбайливо підготованими вправами на площі “Сокола Батька” у Львові та інших містах.

Після війни змагання проводить спершу шкільна (чоловічі й жіночі гуртки) й університетська молодь. Відновили свою діяльність “Соколи” (1928 р., голова М. Заячківський – 586 гнізд із близько 20000 членів; 1939 р., голова М. Хронов'ят, – в наслідок постійного тиску влади – до 300 гнізд із близько 35000 членів). У 1923 році “Сокіл Батько” відновив Запорізькі ігрища, він же проводив третій крайових здвиг в 1934 році. Відновлюють свою працю також “Січі”, а коли влада заборонила їх діяльність в 1924 році, Роман Дашкевич заклав замість них в 1925 році “Луги”, що мали у Львові рухівню й Луговий майдан (1934); під тиском обставин “Луг” статутом 1932 року змушений був підпорядкуватися контролю державного Уряду Фізичного Виховання й відмовитися від ведення протипожежної справи. У 1939 році “Луги” налічували 805 товариств і до 50000 членів, проводили окружні і крайові здвиги. Постали нові спортові клуби, товариства, секції (чоловічі й жіночі): у Львові – Карпатський лещетарський клуб (КЛК) із провінційними клітинами (1936 р. – 15), Ситкарів (ЛКС), Український Студентський Спортовий Клуб (УССК); засноване туристично-краєзнавче товариство “Плай”, “Мета”, “Стріла”, та ін., ловецьке товариство “Тур”, в Перемишлі – “Сян”, у Станіславі – “Пролом”, у Стрию – “Скала”, “Орлів”, “Каменярів” і багато інших – з перевагою копаного м'яча, рідше з іншими ділянками спорту.

Такий активний розвиток потребував утворення керівної організації для планування праці. Спортова секція “Сокола Батька” й спортові клуби створили 1925 року Український спортовий союз (УСС) (голови: О. Навроцький, Є. Савшак, Б. Гнатевич, С. Дмоховський, Б. Макарушка, С. Шухевич, О. Радловський), який проводив окружні й крайові змагання, курси та вишкільні табори, завів загальне точкування “Відзнаку фізичної вправності” (1934-1939 рр.), видавав настанови, журнали, організував медичний контроль. Одностороннє захоплення молоді копанним м'ячем спричинило в 1928 році розкол в УСС, бо частина клубів (“Україна”, “Сян”, “Пролом” та ін.) вступила до польського *Zwiazku Piłki Nożnej*, а згодом гаківки, наколесництва, боксу. У 1932-1933 роках УСС закладає товариства та секції (в основному в селах) й фізкультурною роботою збуджує національну свідомість мас. У наслідок цього влада готує заборону УСС і спортового життя клубів, що не були під контролем держави. У 1938-1939 роках влада намагається відібрати у “Сокола Батька” його площу, але спортове життя розвивається далі. УСС на перше місце ставить масовий спорт й ігри, легку атлетику, плавання, зимові види спорту, бокс та інші, добиваючись щораз більших успіхів: у 1939 році існує понад 200 клубів, секцій, відділів, із понад 3000 змагунів в різних ділянках спорту.

Запорізькі ігрища 1939 року були завершенням праці, яка підтримувалася громадою.

5. Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині ХХ ст.

Розвиток Буковини з другої половини ХІХ ст. до 1914 року був, до певної міри, такий як і в Галичині. Будучи коронним краєм Австрійської імперії, Буковина перебувала під значними румунськими впливами. Однак, сусідство з Галичиною, приплив галицької інтелігенції, певна орієнтація Віденського парламенту на українські сили уможлиблювали піднесення культурного життя на буковинських землях. Проте, особливо в ділянці спорту, процес українського пробудження був менш виразний і спокійніший, ніж у Галичині.

Перші тіловиховні осередки – буковинські “Січі” – виникають на початку ХХ століття. Вже у 1904 році Січові товариства об'єднуються в “Союз Січей”, який згуртував шість окружних Січових організацій. У 1914 році Січових товариств налічувалося на Буковині більше ста. Однак варто зауважити, що за змістом своєї роботи ці товариства були більше політичними чи ідеологічними інституціями, ніж організаціями тіловиховного чи спортивного спрямування. Крім “Січей”, і 1914 році серед буковинської молоді поширювався також і Пластовий рух.

Цілковито по-іншому складалася ситуація до 1914 року в Закарпатті. Край був підпорядкований угорцям, які усіма засобами проводили асиміляційну політику щодо корінного населення, 70 відсотків якого складали українці. Закарпаття від Галичини відділяв австро-угорський кордон і, на відміну від Буковини, зв'язки Закарпаття з Галичиною були значно слабші.

Про розвиток спортивно-гімнастичного руху на Закарпатті до Першої світової війни існує мало відомостей. Про початки організованого спортивного руху в Закарпатті, подібно до Буковини, можна вести мову тільки після закінчення Першої світової війни.

Попри несприятливі післявоєнні суспільно-історичні процеси, переважно сільський уклад життя спорт поступово входив до щоденного побуту буковинців та закарпатців.

Восени 1920 року в умовах воєнного стану, запровадженого у “румунській провінції” виникає в Чернівцях українське спортове товариство “Довбуш”, яке за висловом львівської газети “Змаг” відразу отримало епітет “колиски українського спорту на Буковині”. Головою новоствореного товариства обрано тодішнього посла до парламенту Костя Кракалію. На початку 1921 року відбулися другі загальні збори, які обрали головою товариства д-ра Ф. Єнджийовського. Саме завдяки його старанням чернівецький “Довбуш” починає активну спортивно-виховну діяльність.

Першою в “Довбуші” створюється футбольна секція, яка відразу набуває популярності серед молоді. Незабаром приходять перші успіхи, в 1923 і 1935 роках “Довбуш” виграє першість Чернівців з футболу.

Поступово, крім футболу, “Довбуш” береться за поширення “метавки” (гандболу), легкоатлетики, мандрівництва та плавання. У 1925 році “Довбуш”,

завдяки своїм успіхам, отримує запрошення до Львова на товариські спортивні змагання. У 1927 році успіху домоглася гандбольна дружина, вигравши першість Буковини.

У 1925 році “Довбуш” здобуває стадіон, викуплений та обладнаний силами громадськості.

Влітку 1936 року на цьому стадіоні відбулися урочистості на честь 15-ліття “Довбуша”. Програма Святкової Академії передбачала масові спортивні ігрища за участю великої кількості запрошених гостей, більшість серед яких були передовими політичними й культурними діячами українського руху на Буковині. Тобто лідери спортивного руху Буковини відчували потребу й прагнули об'єднання українського народу засобами фізичної культури.

Помітна практична діяльність “Довбуша” активізувала розвиток спортивного руху в буковинських містах та селах. Від масових стереотипів, що “спорт не для українців, а для лінюхів, які не хочуть нічого робити” за короткий період утворено в 1928-1938 роки цілу низку українських спортивних осередків по усій Буковині.

Допомагає у пропаганді поширення спорту українська преса Буковини, насамперед чернівецька “Самостійність”.

У 1936 році на Буковині існувало 26 українських спортивних товариств. Одним із перших, услід за “Довбушем”, виникає в Чернівцях українське спортивне товариство “Воля” (1923 р.), яке об'єднало переважно робітників. Це товариство, однак, проіснувало недовго. У 1922 році в Кіцмані починає діяльність СК “Кармалюк”, у 1924 році засновується УСК “Довбуш” в Садгорі. Серед відомих буковинських клубів варто відзначити також УСК “Мазепа” – Чернівці (1936 р.), УСК “Гонта” – Мамаївці (1936 р.), клуби в Ленківцях та Хрещатику.

Практично усі українські спортивні клуби Буковини були залучені до системи румунського спорту й належали до румунських спортивних федерацій. Окрім футболу, на клубному рівні культивувалися також волейбол, хокей, велоспорт, плавання та ін.

Попри те, що основною метою спортивних клубів Буковини було виховання свідомих громадян, все-таки не бракувало й добре підготованих спортсменів. Буковинські клуби за свою історію виховали чимало талановитих спортсменів, серед яких варто згадати прізвища Купчанка, Башняка, Рибачка, Леська, Будного, Бернадіюка, Журківського, Попика та ін.

Великим успіхом увінчалася праця вихованця чернівецького “Довбуша” Романа Турушанка. Ім'я Р. Турушанка – серед перших українців-олімпійців. У 1935 році Роман Турушанко заявив про себе на “краєвих змаганнях в мистецькій бігу на леді” (фігурне катання), ставши срібним призером.

У 1936 році Р. Турушанко отримав право виступати в олімпійському турнірі в Гарміш-Партенкірхені за збірну Румунії. Серед 25 фігуристів він посів 19 місце. Р. Турушанко побував також і на літніх Олімпійських іграх у Берліні, вирушивши на велосипеді з Чернівців за місяць до початку змагань. Взагалі, серед глядачів Берлінської Олімпіади була ціла група буковинців.

Таким чином, лідери спортивного руху Буковини на початку – в середині в 30-ті роки мали певні здобутки в пропагандистській та організаційній роботі у розвитку і окремих видів спорту, і у функціонуванні усього українського спортивно-гімнастичного руху.

З приходом у 1938 році до влади в Румунії військових почався “період жорсткого, майже тоталітарного режиму”. Це позначилося і на розвитку спортивного руху. Почали масово закриватися українські спортивні клуби, з'явилася небезпека втрати спортивного майдану СТ “Довбуш”. Чимало спортсменів – боксерів, футболістів змушені були перейти до інших товариств чи взагалі припинити спортивні заняття.

В інших умовах розвивався спортивний рух на Закарпатті в 20-30-ті роки. Центром спортивного життя стає Ужгород. У цьому місті наприкінці 1925 року група прихильників спорту заініціювала створення спортивного клубу “Русь”. Серед засновників клубу були: сенатор Едмонд Бачинський, доктор Ілля Гаджега, Августин Лавришин, доктор Іван Коссей, Теодор Ортутай, Сергій Єфремов, доктор Йосиф Ройкович, доктор Андрей Марко й Олександр Микита.

Появу “Русі” мадярські спортсмени, які домінували в ті часи в спорті на терені краю, сприйняли досить скептично. Однак, за короткий період СК “Русь” вийшов на чільні позиції в спортовому житті Закарпаття. До футбольної дружини “Русі” зголосилося чимало гравців, котрі виступали в мадярських командах, але усвідомлювали, що вони русини, тобто українці. У 1930 році зі Львова до ужгородської команди переходить Володимир Кобзар, молодий талановитий футболіст, що великою мірою спричинився до успіхів “Русі”.

Футбольна команда “Русь” здобула в 30-х роках низку важливих перемог, стала гідним суперником інших закарпатських клубів. Футбол став найуспішнішою ділянкою в СК “Русь”. Футбольна дружина “Русі” вісім разів здобувала перемогу в “футбольному чемпіонаті Підкарпатської Русі та Східної Словаччини”. У 1933 році ужгородська “Русь” стала переможцем чемпіонату Словаччини з футболу, чим викликала велику радість серед закарпатських українців. У 1933 році “Русь” здобуває також першість Словацько-Підкарпатської Ліги.

Влітку 1936 року ужгородська “Русь” увійшла до найвищої чехословацької ліги, виборовши право виступати серед 12 найкращих команд Чехо-Словацької Республіки, яка була фіналісткою чемпіонату світу 1934 року. Найкращим футболістом СК “Русь” був воротар Олександр Бокшай.

Зазначимо й таку цікаву особливість ужгородської команди “Русь”: більшість футболістів працювала народними вчителями. Грати доводилося у віддалених від Ужгорода містах і щоб встигати на працю після змагань, спортсмени користувалися командним літаком. Тому нерідко в пресі футболістів “Русі” називали командою “літаючих вчителів”. Усі футболісти користувалися серед молоді та старших громадян великим авторитетом. Вони сприймалися мало не національними героями, тими, хто несе славу міста й краю далеко у світ. В Ужгороді, де мешкало тоді близько 35000 осіб, на стадіон приходило інколи до 10000 глядачів. Футбол був найулюбленішим видом спорту серед ужгородців.

Крім футболу, у СК “Русь” успішно розвивались також теніс та легка атлетика. Успішна діяльність українського спортивного клубу в Ужгороді мала не стільки суто спортивне значення, скільки впливала на формування національної свідомості закарпатських українців.

Серед керівників СК “Русь” було чимало передових діячів культури, чільних посадових осіб міста: губернатор А. Бескид, посадник міста К. Грабар та ін.

В 30-х роках спорт масово поширюється й в інших місцевостях Закарпатської Русі. У Мукачеві починає діяти СК Духнович.

Чималі заслуги у популяризації спорту належали СК “Бескид” – Севлюш (сьогодні Виноградів). Існувала й ціла мережа сільських спортивних осередків. Інколи, як приміром у Бараницях, вони існували при “Просвіті”. Серед найпоширеніших видів спорту були футбол, теніс, волейбол, легка атлетика, а також зимові види, які особливо культивувалися в гірських районах Ясені, Рахові, Воловці.

Політичні події в Європі напередодні Другої світової війни спричинилися до реалізації на дуже короткий час державної самостійності в Закарпатті. 11 жовтня 1938 року Закарпаття отримало автономне самоврядування, що дозволило здійснити швидкий розвиток національного життя й національної культури. Беззастережна підтримка народом уряду Карпатської України проявилась у створенні власного мілітарного формування – “Карпатської Січі”. У розбудові “Карпатської Січі” активну участь взяли українці Галичини, особливо націоналістична молодь, яка нелегально переходила кордон і вступала до лав “Карпатської Січі”.

Вогник української державності на Закарпатті давав також шанси продовжити олімпійські змагання передових діячів українського спорту, які були особливо активні ще в 1936 році. Майбутня олімпіада 1940 року, за спогадами колишніх спортсменів Галичини, спонукала їх до акцій підтримки Карпатської України та переходу через кордон до тодішньої столиці краю міста Хуст.

Таким чином, як і в Галичині, спортивно-гімнастичний рух у Закарпатті та Буковині розвивався на національній основі. Спортивні товариства цього краю були складовою частиною загальноукраїнського руху, чинником національного пробудження. Внаслідок румунських та угорських утисків спортивний рух у цих регіонах не набув широкої масовості. І на Буковині й в Закарпатті існувало по одному сильному спортивному клубу, довкола їх і будувалася уся спортивна робота в краю: в Чернівцях ще був СК “Довбуш”, в Ужгороді – СК “Русь”. Ці клуби були чи не єдиними репрезентантами українського спорту в своєму регіоні. Найбільшого успіху досягла футбольна збірна ужгородського СК “Русь”.

6. Роль Івана Боберського в розвитку західноукраїнського спортивно-гімнастичного руху

Батьком українського тіловиховання, руханки та змагу називали Івана Боберського ще за його життя.

Народився він 14 серпня 1873 року на Львівщині первістком у багатодітній родині священника-уніата Миколая Боберського. Вчився в Самбірській класичній гімназії, яку закінчив 1891 року. Студював німецьку філологію в університетах Львова та Грацу. Саме в австрійському Граці як активний член тутешнього українського товариства “Русь” він захопився ідеєю фізичного виховання молодого покоління. У кращих спортивно-гімнастичних осередках Німеччини, Чехії, Швеції, Франції Іван Боберський детально знайомиться з передовими методиками, тенденціями, напрямками фізичної культури.

Почавши педагогічну діяльність у Європі, І. Боберський на початку 1901 року повертається в Галичину, до Львова, щоб своїм досвідом, енергією, завзяттям захопити й показати українському юнацтву значення та роль фізичного виховання в житті людини і нації. Його сподвижницьку працю в цьому напрямку не можна оцінювати без подиву. Серед інертного до будь-яких гімнастичних занять українського загалу за короткий період виникає ціла низка українських спортивно-гімнастичних товариств.

Крім німецької мови в Академічній гімназії Львова, Іван Боберський викладає гімнастику в гімназії черниць-василянок. Професор Боберський стає відразу одним із найкращих германістів усієї Східної Галичини. Його як учителя вирізняла особлива обдарованість. Учні захоплювала не тільки зовнішність, а й поведінка професора: І. Боберський активно займався спортом: влітку бігав з молоддю по Погулянці та Кайзервальді. А взимку демонстрував неперевершену техніку їзди на лещатах (лижах). Професор Боберський справляв на учнів глибоке враження, яке зберігалось в пам'яті довгі роки.

Іван Боберський організовує перший спортивний гурток, який переріс згодом у знамените спортивне товариство “Україна”. Це вихованці Боберського з гімназії утворили у вересні 1911 року спортове товариство студентів вищих шкіл, давши йому, за порадою свого вчителя, назву “Україна”.

І. Боберський стає лідером українського сокілства і згодом очолює львівський “Сокіл-Батько” – головну централю українського сокілського руху. З приходом професора Боберського до “Сокола”, у товаристві об'єднується передова молодь й передова українська інтелігенція в особах Ярослава Вітковського, Дениса Січинського, Івана Белея, Сеня Горука (майбутнього лідера Січового Стрілецтва), Осипа Коциловського (майбутнього д-ра теології, єпископа в Перемишлі), героя визвольної війни Федя Черника. Цікаво, що з музичної комісії “Сокола-Батька” постає у Львові Вищий музичний інститут.

Розуміючи важливість популяризації, Боберський вперше починає активно використовувати засоби друкованого слова. Починаючи з 1903 року з'являються перші його книги з записами дитячих рухливих ігор та забав, а також описи окремих спортивних ігор. 1904 року виходить у Львові перший підручник Боберського “Забави і гри рухові”, який витримав до кінця 30-х років ще п'ять видань. Перу Боберського належать і перші праці організаційно методичного характеру з фізичного виховання та ідейно-теоретичних засад розвитку українського спортивно-гімнастичного руху. За його почином видано у Львові підручник “Пласт” доктора Олександра Тисовського.

Неабияку роль відіграв Боберський у становленні української спортивної періодики. З вересня 1908 року починають виходити у Львові “Сокільські Вісти” у вигляді додатку при “Свободі” і “Народнім слові”. У жовтні 1910 року “Сокіл-Батько” починає видавати двосторінковий додаток до “Нового Слова” – газету “Вісти з Запорожа”. Під цією ж назвою з січня 1911 року, маючи вже перший досвід, “Сокіл-Батько” починає видавати самостійний часопис “руханкових, змагових і пожарних товариств” під редакцією Івана Боберського та Сеня Горука. Удвох вони готують щорічні календарі “Вістей з Запорожа”. Сам Боберський активно дописує і до інших українських видань. Його журналістський хист розкрився на шпальтах “Діла”, “Нового часу”, а також у виданнях української еміграції. Однією з важливих сторін діяльності Боберського було те, що йому вдалося створити своєрідну систему української спортивної термінологіки. Саме його стараннями стали поширеними на західноукраїнських землях такі терміни як лещетарство (лижний спорт), наколесництво (велосипедний спорт), гаківка (хокей), копаний м'яч (футбол), відбиванка (волейбол), змаг, змагунка тощо.

Сокільський рух по усьому краю буяв. Поруч з ним розвивається Січовий рух під орудою Кирила Трильовського, з'являються перші пластові осередки і спортивні гуртки. “Де сила – там воля!”, “Не плачем – а мечем!” – ці гасла Івана Боберського гуртували українську молодь, ставлячи перед нею великі завдання. Якщо на початку століття спортивно-гімнастичних товариств налічувалося в Галичині менше десятка, то на початку 1914 року їх вже було біля двох тисяч. Самі тільки сокільські осередки об'єднували близько 33000 членів.

11 вересня 1911 року перший Сокільський Здви́г зібрав до Львова близько 8 тисяч українських руховиків. Така масова акція потребувала відповідного місця, де, як зазначав І.Боберський, наша молодь мала б “свою Хортицю”. Голова “Сокола-Батька” знайшов і винайняв для цієї мети “майдан біля стрийської рогачки у Львові”. Здви́г минув, але потреба окремого власного стадіону не полишала думок Івана Боберського. Як гімнастичний професор він бачив, наскільки обмежені у своїх можливостях займатись на львівських стадіонах українські діти. Польські, німецькі і єврейські спортивні бази були практично недоступними. Іван Боберський скликає заможніших громадян міста на нараду і пропонує їм план викупу 11,5 моргів поля з тим, що “Сокіл-Батько” з часом поверне їм гроші. Одинадцяттеро львів'ян підтримало цю ідею.

А Боберський разом із Старшиною “Батька-Сокола” розпочав збір грошей для майбутнього стадіону: “Від Народу, для Народу” – таким було їхнє гасло. Усю площу було вирішено розділити на 22.620 метрів і після вдало проведеного Сокільського Здви́гу старшина “Сокола” засипала всю Галичину листами й листівками із закликом викупити бодай один квадратний метр площі (який коштував тоді в австрійських грошах 5 корон). Протягом 1911-1912 рр. було випущено близько 30 тисяч листівок, відозв, плакатів до українського громадянства. Були виготовлені поштові марки.

Заклики до викупу знаходили підтримку в пресі. Де пропагандою цього патріотичного чину зайнялись Остап Грицай та Петро Карманський.

Боберський хотів залучити до викупу стадіону і Велику Україну. За його дорученням на Придніпрянщину виїхав представник “Сокола-Батька” Софрон Шебець. І хоч його шестимісячна поїздка не дала сподіваних пожертв, усе ж свою частку на викуп майдану прислав Нечуй-Левицький, пожертвувала дорогоцінності дружина відомого одеського професора пані Набоких. Допомогали Д. Яворницький і А. Кримський.

Однією з найбільших заслуг Боберського, певно, варто вважати його мрії про об'єднання усіх спортивно-гімнастичних товариств Галичини, і насамперед “Сокола” з “Січовим Союзом” Кирила Трильовського. Злука відбулася в червні 1914 року в рамках загального Здвигу, коли вперше вулицями Львова пройшли вишколені колони “соколів”, “січовиків”, пластунів і спортсменів. Тоді уперше Львів побачив однострої січових стрільців, котрі демонстрували на площі “Сокола-Батька” вправи зі зброєю. Це було щось принципово нове і давно не бачене: українці зі зброєю...

Така потужна сила дала змогу з початком війни відразу утворити військовий легіон – знамените Українське Січове Стрілецтво. Іван Боберський увійшов до складу Боевої Управи УСС, був скарбником.

З перших днів листопада 1918 року Іван Боберський працює у секретаріаті військових справ ЗУНР. 1919 року перебуває в Кам'янець-Подільському, звідти виїжджає до США для організації допомоги стрілецькому війську. Як представник уряду ЗУНР виступає з доповідями у Нью-Йорку, Бостоні, Чикаго та інших містах, інформуючи українське суспільство про обставини в Європі. Одночасно співпрацює з Українським Червоним Хрестом. Однак, на рідну землю вже не мав змоги повернутися...

У листопаді 1920 року Іван Боберський оселяється в канадському Вінніпезі. На чужині його талант, енергія, бажання поступу рідного народу виявилися з новою силою. “Де злука – там сила!” – свій сокільський клич переніс 47-річний професор і в організацію своєї праці в Канаді. Із самого початку він дбав про згуртування українців, плекання культури, мови.

1932 року Боберський залишає Канаду і переїздить наприкінці квітня на батьківщину дружини (яка також докладала чималі зусилля до відродження українського тіловиховання) до словінського містечка Тржич.

На схилі літ професор Боберський працював над спогадами. Доля не дала йому змоги закінчити цей задум. На 74 році серце його перестало битися. У жовтні 1947 року професор Іван Боберський помер. Похований у м. Тржичу.

7. Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання

У перші пореволюційні роки не вистачало фахівців, не було спортивної бази, але спортивний ентузіазм, натхнення молоді сприяли поступу вперед. У всіх губерніях, багатьох повітах і волостях було створено відділи Всеобучу. Поряд із широкою і різноманітною військовою підготовкою населення, ці органи здійснювали також роботу із реорганізації колишніх і створення нових клубів та баз. Всеобуч був і організатором перших олімпійських комітетів на

місцях. Положення про перший Олімпійський комітет на Україні було затверджено уповноваженим Реввійськрад М.В. Фрунзе. В травні 1920 року в Харкові відбувся спортивний парад і проведено змагання, які носили показовий характер.

До розвитку спортивного руху активно долучились комсомольські організації. У 1918 році на Чернігівщині створено перший пролетарський спортивний клуб “Спартак”, який згодом переріс у загальноукраїнську організацію.

20 липня 1922 року в Києві, на майданчику де відбувалась перша руська Олімпіада 1913 року пройшли змагання тижня спорту, які зібрали на той час велику кількість учасників – 108 осіб. Найкращим було визнано представника клубу “Старт” легкоатлета Василя Калину.

Влітку 1923 року в Україні були проведені губернські олімпіади, а 9-29 серпня цього ж року на реконструйованому майданчику заводу “Серп і молот” в м. Харкові відбулись змагання першої Всеукраїнської олімпіади. До програми Олімпіади входили змагання з 5 видів спорту – легкої атлетики, футболу, гімнастики, важкої атлетики і велоспорту. У змаганнях взяли участь близько 300 спортсменів з Харківської, Київської, Донецької, Одеської, Полтавської, Катеринославської, Волинської, Подільської губерній та Криму. Серед найкращих відзначилися донеччанин Малько (повторив республіканський рекорд з бігу на 100 м – 11,4 сек.), харків’янин В.Стариков (переможець у стрибках у висоту – 152 см.), киянин Головань (чемпіон з важкої атлетики у важкій вазі – у сумі п’ятиборства 903 фунти (351,2 кг)).

Ще більшого масштабу набула друга Всеукраїнська спартакіада 1924 року, проведена також у м. Харкові за участю 275 спортсменів від 9 губерній України. Розпочалась Спартакіада масовими гімнастичними виступами, які викликали велике зацікавлення у глядачів. На 15 см покращила результат чемпіонки першої Олімпіади переможниця змагань із стрибків у висоту харків’янка Маєвська (130 см). Більш ніж півметра додала до рекорду з стрибків у довжину спортсменка з Катеринославщини Шумська (4 м 47 см). Але своєрідний рекорд, який дивує всіх фахівців і який мабуть ніколи не буде перевершено, встановив Василь Калина. Єдиний представник Полтавщини, рекордсмен СРСР з бігу на 100 і 200 м, стартував 21 раз! Цей феноменальний атлет встановив рекорд СРСР у потрібному стрибку, повторив всесоюзний рекорд з бігу на 200 м, став переможцем змагань з бігу на 100, 200, 400 м, із стрибків у довжину з місця, у довжину і потрібному, далі всіх метнув спис і диск, виграв змагання з шестиборства і один пробіг всі чотири етапи естафети 4x100 м. В.Калина у загальному заліку програв тільки команді Харківщини, набагато випередивши команду Одеської губернії, яка посіла 3 місце.

Перші зимові Всеукраїнські спартакіади розпочали свою історію з 1927 року. На лижних станціях і ковзанках Харкова змагалися 125 спортсменів з 10 міст республіки. До програми Спартакіади входили змагання з хокею, лижного і ковзанярського спорту.

У 1923 році при Харківському клубі “Юний Спартак” було створено перший в республіці Будинок фізичної культури, співробітники якого почали впроваджувати медичний контроль.

Однак вже в середині 20-років почали проявлятися помилки й прорахунки в організації фізкультурно-масової роботи. З’явилося ряд течій, представники яких з різким революційним абсолютизмом, по-дилетантськи хотіли повернути хід розвитку фізичної культури у напрямку своїх уявлень. “Пролеткультівці” наполягали відмовитися від використання попереднього досвіду, заборонити деякі, на їх погляд непролетарські види спорту (бокс, футбол, гімнастика). Їх гасла і заклики – “Геть спорт!”, “Геть брусся!”, “Створимо свої пролетарські вправи, свою гімнастику” завдали вже тоді великої шкоди фізкультурно-спортивному рухові. “Гігієністи” прагнули звести фізичну культуру до дуже легких вправ, мовляв пролетарській молоді не потрібно змагатися. Шкоду заподіяли прихильники й супротивники “рекордсменського” ухилу.

Неабиякі труднощі в цей час виникали у зв’язку із повною ізоляцією Радянського Союзу, а відтак і спортсменів з України від міжнародного спортивного руху. Правляча комуністична партія повністю підпорядкувала сферу фізичної культури та спорту й спрямовувала весь розвиток у потрібному для неї руслі. З’являється ціла низка директивних листів і постанов, які формували ідеологічні основи робітничо-селянського спорту.

Разом з тим в Україні продовжують активно розвиватися спортивні клуби та товариства. Відкриваються філіали Всесоюзних товариств “Динамо”, “Спартак”, “Локомотив”, профспілкові товариства “Хімік”, “Строитель”, “Буревісник” та ін.

У 1929 році було прийнято рішення створити державні органи керівництва – Всеукраїнську Раду фізичної культури при ВЦВК і реорганізувати місцеві Ради фізичної культури в державні органи. У школах були введені нові програми, фізичне виховання стало обов’язковим для студентів. В Інститутах та університетах створювались кафедри фізичного виховання. Замість колишніх гуртків на підприємствах, установах і школах було створено колективи фізичної культури.

На початку 30-х років практично було вирішено нагальну проблему підготовки кадрів – у 1930 році в Харкові утворено Державний інститут фізичної культури України, відкриті технікуми фізичної культури в Києві, Артемівську, Одесі, Луганську, Дніпропетровську та зорганізовано Науково-дослідний інститут фізичної культури з філіалами в Києві та Одесі.

У 30-ті роки в Україні активно впроваджується Всесоюзний комплекс ГПО, започатковується професійне свято, яке тоді носило назву “Червоний день фізкультурника”, проводяться Всеукраїнські селянські спартакіади, розвивається система спортивної періодики, виходять друком перші підручники (у 1926 році видано “Фізична культура в школах”, “Спортивні ігри”, “Зимовий спорт”, “Раціональне плавання”).

Найважливішим підсумком усієї спортивної роботи в Україні цього періоду було проведення першої Спартакіади народів СРСР 1928 року.

Українська команда складалась із 400 спортсменів, які представляли 29 округів республіки. Встановивши 13 республіканських та 2 всесоюзні рекорди, українська збірна посіла почесне друге місце, поступившись тільки команді РРФСР.

Незважаючи на складні внутрішньополітичні й економічні обставини в Україні було виховано велику плеяду талановитих спортсменів, яким доля не дала змоги помірятися силами з кращими представниками інших народів на Олімпійських змаганнях. Найяскравішими представниками українського спорту 20-30-х років, чиї імена прокладали наступним поколінням дорогу до олімпійських вершин були важкоатлети: Яків Шепелянський, Федір Гриненко, А.Чорний, Яків Куценко, Григорій Новак та ін., легкоатлети Василь Калина, Марко Підгаєцький, Зоя й Зосим Синицькі, Гаврило та Іван Раєвські, Ксенія Шило, О.Безруков (перший в Україні заслужений майстер спорту), плавець Василь Фурманюк, стрілок В.Титов та багато інших.

Ідеологи радянського спорту, зрозумівши марність міжнародної ізоляції, дозволяли окремі, дуже контрольовані спроби участі кращих спортсменів у змаганнях по лінії Червоного спортивного інтернаціоналу. Перші міжнародні спортивні зустрічі провели у 1924 році українські легкоатлети, волейболісти і футболісти з представниками Фінської робітничої спортивної організації. У 1925 році на запрошення Дрезденського робітничого спортивного клубу, футболісти збірної Харкова проводять ігри в кількох містах Німеччини. З восьми зустрічей, проведених харків'янами 7 було виграно при одній поразці. Завершальну зустріч спортсмени провели із одним з найстарших німецьких футбольних клубів "Фіхте". У середині 30-х років такі зустрічі почастишали.

У 1934 році відбулась футбольна зустріч з командою Туреччини, яка закінчилась перемогою киян. У тому ж році команда України взяла участь в антифашистському спортивному здвижі в Парижі. До програми входили змагання з різних видів спорту. Найкращих успіхів знову досягли футболісти. У 1935 році команда України змагалась з футбольною командою професійного клубу "Ред-Стар Олімпік" у Парижі. За присутності великої кількості вболівальників українські футболісти виграли зустріч з рахунком 6:1. У команді відзначились М.Махиня, М.Трусевич, В.Фомін, К.Фомін, М.Фомін, В.Шиловський, В.Гребер, К.Щеготський.

Велика кількість спортсменів України увійшла до складу радянської команди на III Міжнародній Робітничій Олімпіаді 1937 року в Антверпені. Вони змагалися в легкій атлетиці, гімнастиці, важкій атлетиці, боксі, боротьбі, плаванні та футболі. Блискуче виступили гімнастки Є.Бокова, Т.Демиденко, Т.Зайцева, важкоатлет Г.Попов.

УКРАЇНА В ОЛІМПІЙСЬКОМУ РУСІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПОРТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

1. Україна в міжнародному олімпійському русі.
2. Виступи українських спортсменів у Олімпійських іграх.
3. Створення НОК України та особливості його діяльності.
4. Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.

Література: 2,3,9,10,24,

1. Україна в міжнародному олімпійському русі.

Сторіччя олімпійського руху сучасності та його вершини – Олімпійських ігор – подія урочиста й видатна у спортивному житті ХХ сторіччя. Пройдено такий історичний проміжок часу, коли варто озирнутися, проаналізувати й оцінити те, що відбулося, відшукати уроки й орієнтири, які уможливають упевнене майбутнє.

Особливо важливо це для України, яка зовсім недавно здобула снігове олімпійське визнання і в іграх XXVI Олімпіади в Атланті дебютувала самостійною командою.

Національний Олімпійський комітет України у грудні 1995 року відзначив свій перший маленький ювілей – п'ятиріччя від дня заснування. Але цікавою залишається деталь – НОК України було утворено ще в рамках колишньої радянської імперії, за добрих півроку до проголошення Декларації про незалежність України, коли ніхто й не передбачав московського путчу, Біловезької угоди, розпаду Союзу. Виникає слушне запитання: чим було зумовлене проголошення української незалежності в ділянці спорту, що передувало входженню України у міжнародну олімпійську сім'ю.

Трагедія історії українського спорту саме у тому й полягала, що навіть вузькому колу фахівців маловідомим був той шлях, який подолали лідери українського спорту, українські тренери та спортсмени на цьому столітньому проміжку історії. Все це не було випадковим. Адже відлучення від власних сторінок історії позбавляло українську спортивну еліту відчуття свого роду, наступності традицій, тяглості культури, гордості й поваги до народу, рідної землі.

Сьогодні актуальними були б наукові розвідки, пов'язані з дослідженням взаємозв'язків Стародавньої Греції й українських земель Чорноморського узбережжя, регіону, що приховує таємниці Херсонесу, Фанагорії, Ольвії, Боспорської держави...

Спроба нашого історичного аналізу охоплюватиме тільки сто років – від неймовірної ідеї французького барона Кубертена до фантастичного вболівальницького трепету, коли на олімпійській арені Ліллекхаммера на найвищу щоглу здійнявся український прапор на честь щасливої Оксани Баюл.

Звернімося до витоків сучасного олімпізму – до міжнародного Атлетичного конгресу 1894 року в Сорбонні. Уважно вчитуючись у списки

делегатів та учасників цього історичного конгресу, знаходимо цікаві для українців прізвища. Насамперед йдеться про яскраву особистість – колегу й однодумця П'єра де Кубертена Олексія Бутовського. Він представляв на конгресі царську Росію. Родом з Полтавщини, з села П'ятигірців, виховувався й освіту здобував в Україні, згодом як офіцер потрапив до Санкт-Петербурга, куди імперія стягала кращих представників поневоленого українського народу. Звідти й почалося торування олімпійського шляху. Впродовж шести років – з 1894 по 1900 – О.Д. Бутовський був активним членом Міжнародного олімпійського комітету. Він чимало зробив для пропаганди олімпійських ідей у себе на батьківщині.

У списках Музею МОК, крім О. Бутовського, серед почесних гостей конгресу значаться дворянський депутат з Києва Д. Меленевський та представник давнього українського роду Білозерських С. Білозерський-Білосельський. Сьогодні мало що відомо про цих представників України на Паризькому конгресі.

Важливим наслідком згаданого конгресу стало проведення Ігор I Олімпіади сучасності у 1896 р. І знову відшукуємо факти участі у цих міжнародних змаганнях представників України, землі якої на той час були поневолені різними загарбниками. Крім О. Бутовського, до Афін самостійно прибув борець і стрілок Микола Ріттер з Києва. Однак з невідомих причин він не виступав в олімпійських змаганнях. До грецької столиці самостійно вирушила також група спортсменів Одеського спортивного союзу, їм також не пощастило виступати на олімпійському помості – грошей на дорогу вистачило тільки до Константинополя.

Зважимо на ці факти, адже спортсмени царської Росії, яка тоді володіла більшістю українських земель, не виступали в Афінах офіційною командою. Тільки у 1912 році на Іграх V Олімпіади Росія дебютувала в олімпійських змаганнях. Символічно, що російська збірна посіла тоді 15-16 місце, розділивши його зі збірною Австрії, яка також панувала на частині українських земель. Цікаво, що в австрійській команді був львів'янин Владислав Понурський.

Подібні факти спонукають по-новому трактувати перші виступи представників України в Олімпійських іграх. Відомий дебют спортсменів колишнього СРСР у 1952 році на Іграх у Гельсінкі насправді не був для українських спортсменів дебютом на олімпійських змаганнях. Адже збірна СРСР, подібно до збірних царської Росії, Австрії, Польщі чи Румунії, була чужою командою для українських спортсменів, хоча, природно, не всі вони це усвідомлювали.

Однак історичні факти свідчать і про те, що окремі спортсмени, тренери, керівники постійно прагнули представляти на Олімпіадах Україну, а не держави-монополії. Зокрема, малодослідженими залишаються діяльність у 1917 році Київського олімпійського комітету, заходи урядів УНР та ЗУНР щодо участі України в Олімпійських іграх 1920 року в Антверпені, спроби утворення Українського олімпійського комітету в 1921 році, ініціаторів якого Москва невдовзі знищила. Досить активно домагався олімпійських прав для України

уряд УНР у діаспорі. Чи не були подібні факти у боротьбі за самостійне спортивне представництво у світі при вкрай складних політичних умовах свідченням глибокого розуміння українськими провідниками ролі спорту для становлення державності? Як контрастують українські олімпійські домагання двадцятих років із процесами утворення НОК колишнього СРСР! Адже діяльність “національної” олімпійської структури СРСР (НОК СРСР) розпочалася тільки через тридцять (!) років після утворення Радянської держави.

Однак у двадцятих-тридцятих роках Москва не марнувала часу у міжнародній спортивній політиці. На противагу “буржуазно-імперіалістичному” світоглядові олімпізму, у відповідь на своєрідний “санітарний кордон” від комунізму з боку провідних спортивних держав виникає так званий робітничий спорт з його “олімпіадами для трудящих”.

Безумовно, всі ці процеси в радянському спорті не могли не позначитися на розвитку спортивного руху в Східній Україні. Колективізація, штучні голодомори, жорстокі сталінські репресії значною мірою підірвали генофонд української нації, знищили культурну еліту, спричинилися до занепаду національної фізичної культури, відлучили народ від традицій олімпізму. Тому певний час тягар збереження національних прагнень у ділянці міжнародного спорту несла західна частина України, а згодом, коли і цей регіон опинився у складі Радянського Союзу, його переймає українська діаспора. Тобто навіть у найскладніші періоди історії українські олімпійські зацікавлення не зникали.

Зокрема, в середині двадцятих – на початку тридцятих років один із засновників західноукраїнських спортивно-гімнастичних товариств під назвою “Січ” Кирило Трильовський докладав чимало зусиль до того, щоб українські делегації брали участь у міжнародних спортивних форумах. У період 1924-1936 років на Олімпійських іграх з'являються спортсмени Західної України, представляючи офіційно передовсім Польщу.

Варто подати бодай кілька прізвищ – талановитих футболістів зі Львова Михайла Матіаса й Вацлава Кухаря (у 1939-1940 рр. гравців київського “Динамо”), легкоатлета Казимира Кухарського, фехтувальника Адама Папая.

У 1924 році на Паризьку Олімпіаду до складу збірної Чехословаччини із таборів для інтернованих українських вояків потрапив львів'янин Андрій Фовицький. З того часу українці-емігранти з'являються у командах олімпійців США і Канади. Варто відзначити виступ на перших зимових олімпійських змаганнях ковзаняра Біласа, на літніх іграх і 1924 року Білла Демка. Великий успіх на Олімпіаді 1928 року в Амстердамі випав на долю 18-річного українця Юрка Коця. “Заступав він тоді краски Америки, але вся світова преса підкреслила його українське походження” – зазначали тогочасні львівські газети. Виступ молодого спортсмена справді став окрасою плавального турніру Олімпіади: олімпійський та світовий рекорди в плаванні на спині на дистанції 100 м, золота медаль в естафеті 4 x 100 м довільним стилем разом з Д. Вайсмільером, четверте місце на дистанції 100 м довільним стилем. Разом з Ю. Коцаєм у збірній США відзначився і С. Галайко – срібна нагорода в боксі.

Особливо активними були українські акції стосовно Олімпійських Ігор 1936 року в Німеччині. До цього долучилася велика група політичних, громадських та спортивних діячів з Буковини, Галичини, емігрантських центрів Праги, Парижа, Берліна. Зазначимо передусім спробу налагодити співпрацю з німецьким підготовчим олімпійським комітетом лідерів уенерівського “Тризуба” з Парижа, серед яких були такі відомі постаті, як генерал Всеволод Петрів та політик Олександр Скоропис-Йолтуховський. Мали певний успіх дії працівників Українського наукового інституту в Берліні. Зокрема, у зверненнях Миколи Масюкевича з цього інституту йшлося про можливість участі українського представника в Олімпійському конгресі (пропонувалися конкретні прізвища: професора Івана Боберського, який мешкав на той час у Словенії, та професора руханки зі Львова Степана Гайдучка); про акредитацію українського журналіста й участь у культурно-мистецькій програмі. Спроба обговорити приїзд на Ігри спортсменів, хоча б із Західної України, завершилася логічною вимогою утворення українського НОКу. Оцінюючи тогочасне становище на українських землях з позицій сьогодення, підкреслимо, що таке завдання не було посильним для українських спортивних діячів ні у рамках СРСР, ні у рамках польських, румунських чи угорських кордонів.

Проте українці таки були присутні на Іграх XI Олімпіади. З буковинського міста Чернівців на олімпійський турнір прибула група українських уболівальників. Співробітники УНР, організувавши з ними зустріч у Берліні, зазначали: “Буковинські відвідувачі XI Олімпіади приїхали не на відпочинок, і не на забаву, вони студіюють...”. У цій групі вболівальників був і чернівецький студент Роман Турушанко, який приїхав до Берліна на велосипеді. Однак не цим знамените його ім'я. Це, по суті, ім'я українського олімпійця 1936 року. Вихованець українського спортивного товариства “Довбуш”, улюбленець чернівецької публіки виборює в 1936 році право виступати на зимових Олімпійських іграх у складі збірної Румунії, яка володіла тоді землями Буковини. У турнірі з фігурного катання Р. Турушанко посів дев'ятнадцяте місце.

Серед олімпійців 1936 року знаходимо ще кілька прізвищ спортсменів українського походження. Зокрема, успіху в Берліні домігся наш земляк з Риги Адальберт Бубенко, котрий завоював для збірної Латвії бронзову медаль у спортивній ходьбі на 50 км. Ще два українці за походженням виступали на Іграх за команду Північної Америки. Один із них, на прізвище Заяць, був шостим у штовханні кулі (15 м 32 см), інший – Петро Фік також був шостим у плаванні на дистанції 100 м довільним стилем. Варто шукати документальних підтверджень участі в Олімпіаді 1936 року у складі чеської делегації Михайла Сороки, постаті унікальної в історії українського національно-визвольного руху.

У Берліні, як і в Гарміш-Партенкірхені побував професор Іван Боберський. Його цікаві репортажі привертали увагу галичан і живили надією на самостійну участь України в олімпійському русі: “...українці не хочуть стягнути на себе ім'я слабких і боязких, буде і їх світ видіти, подивляти й

любити на Всесвітніх Олімпійських змаганнях, а потім у змаганнях на стадіоні всесвітніх подій”.

Після закінчення Берлінської Олімпіади погляди передових українських діячів були звернені до наступної Олімпіади – до Ігор 1940 року. “Чи проспимо і XII Олімпіаду?”, “До побачення в Токіо!” – так закінчувалися повідомлення з Берліна. І приготування українців до наступної Олімпіади таки розпочалися. Додавала оптимізму перспектива використання зв'язків далекосхідних українців, а згодом і проголошення Карпатської України. До її столиці – закарпатського містечка Хуста переїздили кращі спортсмени Галичини. Вони мріяли представляти Україну... Події, пов'язані із II Світовою війною, відкинули ці прагнення та задуми. Україна стає частиною Радянського Союзу, а українські атлети з'являються на олімпійських змаганнях у костюмах із написом “СРСР”. Зауважимо, що за сорок років участі Радянського Союзу в олімпійському русі близько 640 спортсменів з України виступали в Олімпіадах, а 198 з них мають титул Олімпійського чемпіона! Достатньо назвати таких непересічних українських спортсменів, як Віктор Чукарін, Володимир Куц, Леонід Жаботинський, Валерій Борзов, Оксана Баюл, кожен з яких став своєрідним символом олімпійського руху сучасності.

Поява в 1952 році на Олімпійських іграх у Гельсінкі радянської команди загострила олімпійські домагання українців діаспори, які ставлять, здавалось би, слушне запитання: чому спортсмени нової олімпійської держави виступають не під прапорами окремих радянських республік, а під червоним прапором СРСР? Активність української діаспори вилилась напередодні Мельбурнської Олімпіади 1956 року у створення Українського олімпійського комітету за кордоном, який очолив доктор Володимир Білинський з Австралії. Завдяки діяльності цього комітету, тискові на світові мас-медіа, численні листи та звернення з приводу антинаціональної політики радянського спортивного керівництва на одному із пленарних засідань Міжнародного олімпійського комітету вперше було порушено українське питання. У 1960 році тодішній Президент МОК американець Айвері Брандедж при підтримці делегатів Англії та Швейцарії склав офіційну заяву, в якій йшлося про те, що Україна як член Об'єднаних Націй має повне право брати самостійну й окрему участь в Олімпійських іграх, щоб це могло здійснитися, в самій Україні мусить утворитися Національний олімпійський комітет згідно із статутом МОК.

Отже, вже вкотре в XX столітті постає питання про заснування НОК України. Знаючи про ситуацію шістдесятих років в Україні, складно було на щось сподіватися. Це стало можливим і реальним наприкінці вісімдесятих років, коли хвиля нового демократичного піднесення заактуалізувала й спортивну самостійність українського народу. На шпальтах київських та львівських газет зав'язується щодо цього дискусія. В окремих містах Західної України почався збір підписів за утворення власного Національного олімпійського комітету. Молодий киянин Валерій Шутий здійснює сміливу спробу утворення українського НОКу.

Врешті-решт 22 грудня 1990 року делегації з усіх областей України збираються в Києві на Асамблеї засновників національного олімпійського комітету України.

На XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервіллі та на Іграх XXIV Олімпіади в Барселоні в 1992 р. спортсмени молодшої української держави були позбавлені можливості виступати окремими командами. Провідні українські атлети виступали у складі “об’єднаної команди країн СНД та Грузії”. Блискуче в Альбервіллі проявили себе фігурист з Одеси Віктор Петренко та київський хокеїст Олексій Житник, які стали чемпіонами XVI зимових Олімпійських Ігор. На XXV Олімпіаді в Барселоні (1992 р.) спортсмени України здобули загалом (в командних і особистих змаганнях) 40 медалей: 17 золотих, 14 срібних, 9 бронзових.

Пам’ятним для історії залишиться дебют спортсменів України самостійною командою на міжнародній спортивній арені – блискучий виступ на змаганнях Всесвітньої Універсіади в Баффало (США, 1993 р.), де команда України посіла IV загальнокомандне місце.

У лютому 1994 року відбулися XVII зимові Олімпійські ігри в норвезькому місті Ліллекхаммері, де вперше збірна України виступала незалежною командою в олімпійських Іграх. Золота медаль фігуристки Оксани Баюл, як і бронзова біатлоністки Валентини Цербе, гідно увінчала перший старт України на зимових Олімпійських Іграх.

Загалом 34 медалі (10 – 5 – 19) здобули спортсмени незалежної України на Іграх XXVI Олімпіади в Атланті (США, 1996 р.). Ігри XXVII Олімпіади в австралійському Сіднеї принесли Україні 35 олімпійських медалей (3 – 20 – 12). Вкрай невдалим виявився виступ українців на XIX зимових Олімпійських іграх у Солт-Лейк-Сіті (США). Тільки три спортсмени здобули залікові очки неофіційного командного заліку, посівши 2 п’яті і одне шосте місце (С. Кравчук – лижна акробатка; В. Шевченко – лижні перегони, Л. Лудан – санкарство).

У даний час іде підготовка до участі в Іграх XXVIII Олімпіади в Афінах (2004) та зимовій Олімпіаді в Туріні (2006).

2. Виступи українських спортсменів на Олімпійських іграх

Шлях представників України на міжнародну спортивну і, зокрема, олімпійську арену був складним і неоднозначним. Умови бездержавності диктували свої правила. Кращі представники українських спортивних клубів та товариств виступали під чужим національним прапором. Заслугують нашої пам’яті виступи українців у складах збірних команд царської Росії, Австро-Угорщини, Польщі, Румунії тощо. Чималий внесок у розвиток міжнародного спорту зробили українці діаспори.

Для більшості українців Наддніпрянщини першої половини ХХ століття шлях до олімпійських вершин утруднювався ідеологічними перипетіями, пов’язаними з участю Радянського Союзу в Олімпійських Іграх. Червоний прапор СРСР з’явився вперше на Іграх Олімпіад у 1952 році в руках прапороносця збірної – видатного українського важкоатлета Якова Куценка. А

синьо-жовтий прапор замайорів на найвищій олімпійській щоглі щойно взимку 1992 року на честь фантастичного успіху юної української фігуристки Оксани Баюл.

Проте реальні процеси утвердження державності, формування національного розуміння історичних процесів та явищ, спонукають по-новому сприймати перші виступи представників України в Олімпійських іграх і з нових методологічних позицій трактувати українську участь в Олімпійських іграх.

Існують бодай три чинники, які враховуються при трактуванні представництва спортсменів на Олімпійських чи інших значущих спортивних змаганнях: громадянство, місце народження або проживання та національне походження спортсмена.

Врахування цих критеріїв дозволяє сповна оцінити роль, значення та місце українського народу в розвитку олімпійського руху за столітній проміжок часу.

Історичні факти свідчать про те, що окремі спортсмени, тренери, керівники постійно прагнули представляти на Олімпійських іграх Україну, а не держави-монополії.

До сьогодні маловідомими залишаються діяльність Київського олімпійського комітету у 1916 році, заходи урядів УНР і ЗУНР щодо представництва України в Олімпійських іграх 1920 року в Антверпені, спроби утворення Українського олімпійського комітету в 1921 році, а також факти проведення українськими еміграційними спортивними структурами Олімпіади поневолених народів у 1948 (Німеччина) та організація спортивною громадськістю США і Канади “Вільних Олімпіад” 1980 (Канада), 1984 (Канада) і 1988 (США) років та інших яскравих акцій. Досить активно домагався олімпійських прав для України уряд УНР в еміграції. Подібні приклади у боротьбі за самостійне спортивне представництво у світі в надзвичайно складних політичних умовах свідчили про розуміння українськими лідерами ролі спорту у становленні державності.

Українські олімпійські змагання 20-30-х років ХХ століття виразно контрастують із розумінням олімпійського руху в колишньому СРСР. Адже діяльність “національної” олімпійської структури СРСР (НОК СРСР) розпочалася тільки через тридцять (!) років після утворення Радянського Союзу.

Українські спортсмени потрапляли на Олімпійські ігри різними шляхами. У міжвоєнний період 1924-1936 років на Олімпійських іграх з'являються спортсмени із Західної України – Галичини, Буковини та Закарпаття, – які офіційно представляли Австро-Угорщину, Польщу, Румунію або Угорщину. У 1924 році на Іграх VIII Олімпіади в Парижі змагалася семеро львів'ян. Це місто здавна мало неабиякі спортивні традиції. Тут діяло кілька потужних спортивних клубів, причому цікаво, що історія діяльності багатьох сучасних польських спортивних клубів бере свій початок саме зі Львова. Першим, хто здобув олімпійську нагороду (бронзову), був кіннотник **Адам Крулікевич**.

Крім нього олімпійцями 1924 року були **Тадей Коморовський** (1895-1966) (*він брав участь у змаганнях з кінного триборства, де посів 26 місце*

серед 44 учасників, а в командному турнірі посів 7 місце. Виступав на коні Амона. Згодом став генералом Армії Крайової, у повоєнний час був активним діячем еміграційних організацій. Помер у Нью-Йорку), велосипедисти **Фелікс Костшебський** та **Казимир Кшемінський**, (обидва виступали у шосейній гонці на 188 км, посівши відповідно 54 та 57 місця), легкоатлет **Станіслав Сосницький** (1896) (представляв клуб “Чарні” (Львів), на спринтерській дистанції 100 метрів з часом 11,6 секунди не увійшов до фіналу, а в стрибках у довжину з результатом 567 см не виконав кваліфікаційної норми. Пізніше закінчив Академію політичних наук у Варшаві, університет у Кембріджі, працював на дипломатичній службі. У 1934 році був консулом в СРСР, після війни послом Польщі в Туреччині), та футболісти **Мечислав Батш** (1900-1977) та **Вацлав Кухар** (1897-1981).

У 1924 році на Паризьку Олімпіаду до складу збірної Чехословаччини із таборів для інтернованих українських вояків потрапив також ще один львів'янин **Андрій Фовицький**. Серед таборян А.Фовицький вирізнявся своєю спортивною підготовленістю та як умілий інструктор й організатор спортивних занять у таборах Німецького Яблінного і Йозефова. Пізніше він здобув у Берліні вищу фізкультурну освіту і став одним із організаторів українського гімнастичного товариства “Сокіл” у Сан-Павлу в Бразилії. А.Фовицький був автором кількох підручників з фізичного виховання, зокрема з плавання, виданого у Львові “Соколом-Батьком” у 1939 році.

У 1928 році ще одну бронзову медаль здобув львівський шабліст **Тадей Фрідріх** (1903-1976) на олімпійському турнірі в Амстердамі. Він представляв фехтувальний клуб “Львів” і згодом, через чотири роки повторив свій успіх на Олімпіаді в Лос-Анджелесі, але в той час він уже мешкав у Варшаві.

Найбільше львів'ян було представлено у складі команди Польщі у 1936 році на XI Олімпійських іграх в Берліні. Серед них двоє кіннотників, випускників львівського Кадетського корпусу **Іван Комаровський** (1905) та **Михайло Гутовський** (1910) та двоє легкоатлетів, членів спортивного товариства “Чарні” (Львів) середньовик **Казимир Кухарський** (1909) та марафонець **Броніслав Ганцаж** (1906). Львівську фехтувальну школу представляв шпажист, член львівського “Сокола” **Антон Франц** (1905-1965). Найбільш близькими до олімпійської медалі були львівські футболісти: воротар **Спиридон Альбанський** (1907-1992), півзахисник **Іван Васєвич** (1911) та нападник **Михайло Матіяс**.

Команда Польщі, у якій виступали ці спортсмени, вдало провела олімпійський футбольний турнір. Спочатку було подолано збірну Угорщини, у чвертьфіналі – команду Англії, тільки у півфіналі довелось поступитися команді Австрії. Матч за третє місце виграла збірна Норвегії.

Львів'яни одними із перших представляли Україну і на зимових Олімпійських Іграх. У 1924 році у французькому містечку Шамоні у складі збірної Польщі виступав лижник **Степан Вітковський** (1898-1937), який змагався на дистанції 50 км. У 1928 році в Санкт-Моріці на такій же дистанції виступав **Францішек Кава** (1900). Четверте місце (щоправда останнє) в американському Лейк-Плесіді (1932 рік) посіли львівські хокеїсти **Роман**

Сабінський, Казимир Соколовський (1908) та Альфред Мауер (1907). Взагалі, львівські хокейні команди були одними з кращих у тогочасній Польщі, і в 30-ті роки постійно посідали високі місця в чемпіонатах країни. Хокей у Львові любили й розуміли. Не дивно, що саме тут було сконструйовано першу у світі воротарську захисну маску.

Про цей факт міститься інформація у музеї хокейної слави в Канаді. Її автором був воротар хокейної команди спортивного товариства “Україна” Львів – Микола Скрипій. Одержавши важку травму під час хокейної зустрічі (винуватцем був один із олімпійців – Казимир Соколовський), він у 1933 році з військового шолому та дроту змайстрував охоронну маску. Модифікував він і хокейну ключку. Одного разу, під час зустрічі у 1937 році з канадською командою “Едмонтон ойлерс,” до Миколи Скрипія підійшов їх тренер Ней і довго повторював “Мі юкі”. Аж згодом під час спільних тренувань Скрипій зрозумів оте настирливе “Мі юкі”. Виявилось, що канадець не знав рідної мови, говорячи англійською “Я українець” і зберігаючи десь в глибині душі своє українство.

Троє львів'ян було на хокейному олімпійському турнірі 1936 року в Гарміш-Партенкірхені: **Казимир Соколовський** (вдруге), **Роман Ступницький** та **Владислав Лемішко**.

На зимовій Олімпіаді 1936 року виступав також ще один представник з України – чернівецький спортсмен **Роман Турушанко**. Вихованець українського спортивного товариства “Довбуш” (Чернівці), студент-правник, улюбленець чернівецької публіки та українських газет виборює у 1936 році право виступати на зимових олімпійських іграх у складі збірної Румунії, якій тоді належала Буковина. У турнірі з фігурного катання Р. Турушанко посів дев'ятнадцяте місце.

Починаючи з 1952 року українські спортсмени виступають у складі збірної команди Радянського Союзу. У 1992 році вони беруть участь в Олімпійських іграх у Барселоні у складі СНД. І лише в 1994 році у Ліллекхаммері вперше у своїй історії Україна виступає в Олімпійських іграх самостійною командою.

Серед українських спортсменів 153 олімпійських чемпіона – володарі 210 золотих медалей. У цій славетній шерензі виділяються ті, чиї разючі досягнення становлять гордість українського олімпійського спорту, якими пишається наша країна та увесь олімпійський рух.

Серед найвидатніших:

Баркалов Олексій (1946 р.н., Харків-Київ, водне поло) – заслужений майстер спорту, дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1980), чемпіон світу 1975 року. Найтитулованіший і найвидатніший ватерполіст в історії українського і радянського спорту.

Бубка Сергій (1963 р.н., Донецьк, легка атлетика) – заслужений майстер спорту, олімпійський чемпіон (1988), 35-разовий рекордсмен світу, який першим подолав 6-метровий рубіж у стрибках із жердиною. Переможець у всіх шести чемпіонатах світу, в яких брав участь. Визнавався найкращим спортсменом світу та за особливі заслуги в олімпійському спорті нагороджений

Олімпійським орденом. С. Бубка – один із небагатьох в історії спорту та в історії людства героїв, яким за життя встановлено пам'ятник. На завершення своєї феєричної кар'єри спортсмена в олімпійському Сіднеї Сергій Бубка був обраний членом Виконкому Міжнародного олімпійського комітету, до чому сприяли не тільки його безпрецедентні спортивні досягнення, але й високий професіоналізм, активна життєва позиція, непересічні риси особистості.

Голубничий Володимир (1936 р.н., Суми, легка атлетика) – заслужений майстер спорту, учасник п'яти, призер чотирьох, чемпіон двох Ігор Олімпіад (1960, 1968) у спортивній ходьбі. Один із найкращих скороходів в історії спорту. Протягом 20 років належав до світової еліти спортивної ходьби: свій перший світовий рекорд установив у 20-річному віці, у 24-роки був уперше вшанований золотою олімпійською медаллю, а в 40-річному гідно завершив унікальну олімпійську епопею. В. Голубничий завершив свій по над чвертьвіковий спортивний шлях у віці 42 років та був ушанований Міжнародним олімпійським комітетом срібним Олімпійським орденом.

Жаботинський Леонід (1938 р.н., Запоріжжя, важка атлетика) – заслужений майстер спорту, дворазовий олімпійський чемпіон (1964, 1968), багаторазовий чемпіон світу з важкої атлетики у найпрестижнішій надважкій ваговій категорії. З другої половини 60-х років визнавався найсильнішою людиною планети. Зробив 19 поправок до таблиці світових рекордів для найбільш важких, сильних, а відтак і найпопулярніших атлетів.

Клочкова Яна (1982 р.н., Сімферополь-Харків, плавання) – заслужений майстер спорту, дворазова олімпійська чемпіонка 2000 року, володарка Кубків світу, рекордсменка світу на дистанції 400 м комплексного плавання. Є не тільки головною українською героїнею Ігор XXVII Олімпіади в Сіднеї, але й однією із найсильніших спортсменок, які виступали на Іграх останньої Олімпіади тисячоліття.

Латиніна Лариса (1934 р.н., Київ, спортивна гімнастика) – заслужений майстер спорту, дворазова абсолютна олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики (1956, 1960), багаторазова чемпіонка світу, володарка однієї із найбільших в історії спорту колекції з 18 олімпійських нагород, половина з яких найвищої проби. Воістину велика спортсменка, яка належить до десятки найсильніших спортсменів світу ХХ сторіччя, суперзірка сучасного олімпійського спорту. Їй вдалося вибороти золоті медалі трьох Олімпіад, а відтак вона належить до небагатьох спортсменів в історії спорту. До того ж 1964 року в Токіо вже 30-річна мати семилітньої доньки Л. Латиніна виборола шість олімпійських нагород, зокрема дві золоті.

Манкін Валентин (1938 р.н., Київ, вітрильний спорт) – заслужений майстер спорту, триразовий олімпійський чемпіон, найвидатніший представник української школи вітрильного спорту, один із найтитулованіших вітрильників у світі. На Іграх XIX Олімпіади переміг у класі “Фінн”, на наступних Іграх – у класі “Темпест” разом із Віталієм Дирдиною, на Іграх XXII Олімпіади – в класі “Зоряний” разом із Олександром Музиченком (Латвія), а на Іграх XXI Олімпіади був другим у класі “Темпест” разом із Владиславом Акименком.

Сєдих Юрій (1955 р.н., Київ, легка атлетика) – заслужений майстер спорту, дворазовий олімпійський чемпіон (1976, 1980), срібний медаліст Ігор 1988 р. і володар унікального та непорушеного ще з 1986 року світового рекорду в метанні молота – 86, 74 м, який, беручи до уваги результати його наступників на Іграх 2000 року, за часовою тривалістю має скласти конкуренцію рекорду Бімона та ще довго може залишитися недосяжним і в ХХІ сторіччі. Оцінюючи на порозі нового тисячоліття світову історію метання молота, маємо підстави визнати Ю. Сєдих найсильнішим молотарем минулого століття, найсильнішим металником молота всіх часів і поколінь.

Турчина Зінаїда (1946 р.н., Київ, гандбол) – дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980), багаторазова володарка Кубка європейських чемпіонів у складі найсильнішої в світі протягом багатьох років жіночої гандбольної команди “Спартак” (Київ). Упродовж понад 20-річної вражаючої кар’єри гандболістки найвищого класу Турчина здобула славу найкращої в світі розігравальниці. Міжнародна федерація гандболу, підбиваючи в 2000 році підсумки розвитку гандболу у ХХ ст., визнала її найкращою гандболісткою століття.

Шахлін Борис (1932 р.н., Київ, спортивна гімнастика) – заслужений майстер спорту, абсолютний чемпіон зі спортивної гімнастики 1960 року, володар 13 олімпійських нагород (зокрема 7 золотих) Ігор XVI, XVII і XVIII Олімпіад, багаторазовий чемпіон світу та Європи. Володар багатющої колекції олімпійських нагород з-поміж українських гімнастів та однієї із найбагатших в історії спорту загалом. Він виходив на найвищу сходинку п’єдесталу пошани на Іграх трьох Олімпіад, проте головною його вершиною був олімпійський Рим, де видатний спортсмен переміг у гімнастичному багатоборстві у складі команди, у вправах на брусах і в опорному стрибку.

Серед 153 українських спортсменів – володарів 210 золотих медалей – є й інші видатні майстри, що мають у своїх колекціях дві та більше золотих олімпійських медалей. Кожен такий спортсмен заслуговує на те, аби його прізвище було зазначене в почесному списку славетних імен олімпійців України. Ось ці неодноразові володарі чемпіонських титулів:

Астахова Поліна (спортивна гімнастика) – п’ятиразова олімпійська чемпіонка (1956, 1960, 1964), дворазова чемпіонка світу (1958, 1962).

Бєлоглазов Сергій (боротьба вільна) – дворазовий олімпійський чемпіон (1980, 1988), шестиразовий чемпіон світу (1981, 1982, 1983, 1985, 1986, 1987).

Бобрусь Людмила (гандбол) – дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980).

Борзов Валерій (легка атлетика) – дворазовий олімпійський чемпіон (1972).

Бочарова Ніна (спортивна гімнастика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1952), чемпіонка світу (1954).

Бризгіна Ольга (легка атлетика) – триразова олімпійська чемпіонка (1988, 1992) дворазова чемпіонка світу (1987, 1991).

Бяков Іван (біатлон) – дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1976)

Гороховська Марія (спортивна гімнастика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1952), дворазова чемпіонка світу (1954).

Гуцу Тетяна (спортивна гімнастика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1992), чемпіонка світу (1991).

Джигалова Людмила (легка атлетика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1988, 1992), чемпіонка світу (1991).

Карлова Лариса (гандбол) – дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980), дворазова чемпіонка світу (1982, 1986).

Колчинський Олександр (боротьба греко-римська) – дворазовий олімпійський чемпіон (1976, 1980), чемпіон світу (1978).

Ледньов Павло (сучасне п'ятиборство) – дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1980), шестиразовий чемпіон світу (1973-1975, 1978).

Лисенко Тетяна (спортивна гімнастика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1992), чемпіонка світу (1991).

Макарець Тетяна (гандбол) – дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980).

Морозов Володимир (веслування на байдарках) – триразовий олімпійський чемпіон (1964, 1968, 1972), триразовий чемпіон світу (1966, 1970, 1971).

Ніколаєва Маргарита (спортивна гімнастика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1960).

Петренко Сергій (веслування на каное) – дворазовий олімпійський чемпіон (1976), триразовий чемпіон світу (1974, 1975, 1977).

Подкопаєва Лілія (спортивна гімнастика) – дворазова олімпійська чемпіонка (1996), дворазова чемпіонка світу (1995).

Поярков Юрій (волейбол) – дворазовий олімпійський чемпіон (1964, 1968), дворазовий чемпіон світу (1960, 1962).

Філатов Юрій (веслування на байдарках) – дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1976), дворазовий чемпіон світу (1970, 1971).

Чукарін Віктор (спортивна гімнастика) – семиразовий олімпійський чемпіон (1952, 1956), триразовий чемпіон світу (1954).

Чухрай Сергій (веслування на байдарках) – триразовий олімпійський чемпіон (1976, 1980), триразовий чемпіон світу (1978, 1979, 1982).

Шапаренко Олександр (веслування на байдарках) – дворазовий олімпійський чемпіон (1968, 1972), семиразовий чемпіон світу (1966, 1970, 1973, 1977, 1978, 1979).

Шаріпов Рустам (спортивна гімнастика) – дворазовий олімпійський чемпіон (1992, 1996).

Шерстюк (Тимошкіна) Наталія (гандбол) – дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980).

3. Створення НОК України та особливості його діяльності

В умовах так званої “перебудови” і нового піднесення національного відродження (кінець 80-х років) питання про самостійне представництво України на міжнародних змаганнях постало з новою силою. У 1989 році у

Львові ефективно діяла ініціативна група за створення Українського національного олімпійського комітету, котра гостро ставила питання про надання українському спорту державницького і національного статусу. Після опублікування на сторінках газети “Львів спортивний” (спец. випуск газети “Ленінська молодь”) статті Євгена Бобка “Чому Україна не бере участі в Олімпійських іграх”, почалася ґрунтовна дискусія, яка з часом перейшла й на шпальти республіканської преси.

У деяких містах розпочався збір підписів за створення незалежного НОК України. В короткий термін лише у Львові спортсменами було зібрано десятки тисяч підписів. Водночас у Києві При Управі Народного Руху України за ініціативою тодішнього голови Республіканської федерації санного спорту Валерія Шутого розпочав діяльність Український національний олімпійський комітет (УНОК). УНОК розгорнув бурхливе листування з міжнародними спортивними організаціями, зокрема з МОКом, домагаючись свого визнання.

І хоч подібне визнання на той час ще було малоімовірним, заходи УНОКу дещо прискіпили події в тодішніх владних кабінетах.

Уже в 1990 році відповідними державними органами управління галуззю фізичної культури і спорту України було розроблено перший проект Хартії Олімпійського Комітету України (ОКУ). Цей проект було запропоновано обговорити в регіонах. Проект Хартії був недосконалим, відставав від тодішньої політичної ситуації, яка наближала Україну до незалежності. Ця Хартія ще передбачала повну підлеглість ОКУ НОК СРСР. Завданням ОКУ, згідно з планами авторів проекту, мало бути підготовка спортивних резервів для збірних команд СРСР, а не самостійний виступ на міжнародних змаганнях.

Другий варіант Хартії, який було представлено Генеральній Асамблеї засновників НОК України, суттєво відрізнявся від першого проекту. Цю Хартію було затверджено Асамблеєю засновників НОК України 22 грудня 1990 р. Асамблея того ж дня обрала персональний склад і першого президента НОК України. Ним став дворазовий олімпійський чемпіон з легкої атлетики Валерій Борзов.

Саме з грудня 1990 року розпочалася діяльність НОКу України, хоча до його офіційного визнання МОКом залишалося ще більше року. Офіційне визнання НОК України відбулося 9 березня 1992 року. Відразу після заснування НОК України, було створено Олімпійську Академію України (8 березня 1991 р.).

Процес офіційного олімпійського визнання України супроводжувався входженням Національних спортивних федерацій України в міжнародні федерації і повністю завершився у 1992 році.

Належність України до авторитетних спортивних держав світу було підкреслено членством у МОК президента НОК України, міністра Мінмолодьспорту Валерія Борзова у 1994 році. У 2000 році членом Міжнародного Олімпійського Комітету став ще один видатний український олімпієць – легкоатлет із Донецька Сергій Бубка.

В організаційних та фінансових справах НОКу України, Мінмолодьспорту, федераціям значну допомогу надає створений у діаспорі громадський комітет зі

сприяння олімпійській підготовці і виступам спортсменів України. Очолює Комітет діяльна й енергійна Лариса Барабаш Темпл. Спортивні діячі та структури в Україні і в еміграції чи не вперше так дружньо і по діловому вирішують важливі галузеві справи.

Національний Олімпійський Комітет України (НОК України) є неурядовою громадською організацією, яка координує розвиток олімпійського руху в Україні. У своїй діяльності НОК керується законодавством України, Олімпійською хартією Міжнародного олімпійського комітету та власною Хартією. НОК України має виключне право представляти державу на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх, в Міжнародному Олімпійському Комітеті, інших міжнародних олімпійських організаціях. НОК України має також виключне право на використання власної олімпійської символіки. Першим в історії членом МОК для України у 1994 р. було обрано Валерія Борзова, а в 2000 р. членом МОК став ще один відомий український легкоатлет Сергій Бубка. Держава сприяє діяльності НОК України, розвитку його матеріально-технічної бази, надає фінансову підтримку. Проте безпосереднє втручання будь-якого державного чи якогось іншого органу або особи у внутрішні справи НОКу є таким, що суперечить Хартії.

4. Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.

Спортсмени України, не враховуючи різноманітні міжнародні турніри, щороку беруть участь у понад 1 000 офіційних змаганнях. Проте перед українським спортом стоїть ціла низка складних проблем. Розподілимо їх за групами: організаційні, методичні, фінансово-матеріальні, морально-етичні.

Організаційні проблеми пов'язані з тим, що існуюча в нинішній Україні структура спорту майже повністю успадкована від колишнього Радянського Союзу. Ця структура залишається по суті авторитарною, вона зорієнтована значною мірою на переважно державне утримання спорту і вступає у протиріччя з економічними можливостями державного бюджету.

З іншого боку, негайна передача багатьох управлінських функцій громадським організаціям (федераціям) було б необачним кроком з огляду на їх фінансову і *організаційну неспроможність*. Окрім того, в Україні ще не прийшло нове покоління спортивних організаторів, здатних контактувати з міжнародними спортивними організаціями, входити в їхні організаційні структури, мати особисті надійні зв'язки, необхідні для швидкого вирішення питань в інтересах українського спорту. Навіть на рівні суддівства міжнародних змагань Україна має недостатнє представництво.

У розвитку багатьох видів спорту порушено *матеріальну основу*, оскільки велика кількість колишніх радянських спортивних баз олімпійської підготовки залишилися поза межами України. Є серйозні проблеми із високоякісним інвентарем, обладнанням, спортивною формою тощо.

Значна частина тренерів, що нині керує збірними командами України не має достатнього досвіду підготовки спортсменів до чемпіонатів світу і Олімпійських ігор, позаяк раніше займалася лише підготовкою резерву для

збірних команд СРСР. До того ж доволі масового характеру набув *відплив кваліфікованих фахівців* спорту за межі України, де рівень оплати значно вищий.

Існує і гостра *проблема національного порядку*, яка також залишилася Україні від імперії. Національні збірні команди України в етнічному, культурному і мовному плані переважно не є національними. А сам по собі високий рівень спортивних досягнень не обов'язково забезпечує спортові місце в культурі українського етносу і не робить його автоматично чинником національного відродження, якщо з нього вихолошені патріотизм і національна сутність. У цьому також криється одна із найскладніших морально-етичних проблем сучасного українського спорту.

Україна, в силу історичних причин, вступила в добу державотворення, коли національно-культурне піднесення не в однаковій мірі проявляється в різних її регіонах. Успішні виступи українських спортсменів на міжнародній арені впливають позитивно не тільки на світову громадську думку, але й сприяють консолідації й єднанню усієї української нації.

У найближчому майбутньому в галузі фізичного виховання та спорту України потрібно вирішити такі завдання:

- Реформувати систему фізичного виховання і спорту в Україні, фундаментально змінивши стосунки між державним органом управління галуззю і Національним олімпійським комітетом; між Федераціями з видів спорту і спортивними клубами; між особою, як суб'єктом фізичної культури і спортивними організаціями, покликаними служити людині.
- Повернути українському спорту національний зміст, бо по справжньому народним і значить масовим він може бути лише на власному історичному, культурному, мовному і економічному ґрунті.
- Переглянути теорію і практику фізичної культури, виходячи з нових реалій сучасного життя в Україні, з врахуванням державотворчих завдань, які стоять перед фізкультурно-спортивним рухом.
- Поліпшити кадрову ситуацію в спортивних структурах України, залучивши до роботи в них фахівців з відповідним рівнем підготовки і належним рівнем громадської та національної свідомості.
- У процесі перебудови фізкультурно-спортивного руху, зберегти рівень спортивних досягнень, не допустити спаду результативності в різних видах спорту, по можливості утримати або й розширити матеріальну базу.
- Спорт із справи в основному державних структур, має стати психологічно, економічно і організаційно справою всіх і кожного особисто. Зберегти та примножити власне здоров'я і фізичну досконалість може лише свідома, з активною життєвою позицією людина.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

СПОРТИВНИЙ РУХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

1. Утворення та функціонування українських спортивних осередків у США, Канаді, Австралії та інших державах.
 2. Діяльність Української Спортової Централі Америки і Канади.
 3. Роль української діаспори у становленні НОК України.
 4. Видатні діячі спортивного руху української діаспори.
- Література: 6,12,23.

1. Утворення та функціонування українських спортивних осередків у США, Канаді, Австралії та інших державах

Спортивний рух в українській діаспорі США, Канаді, Австралії та інших європейських країнах є цікавим феноменом світового спорту й має давні і унікальні традиції.

Головною метою функціонування організованих спортивних структур західної діаспори є виховання української молоді в національному дусі, її єднання та спілкування в українському середовищі.

У розвитку українського спорту за межами українських земель варто виділити такі періоди:

- 1) спортивно-гімнастичний рух в таборах військовополонених у часи Першої світової війни (1916-1923 рр.);
- 2) український еміграційний спорт на територіях Німеччини та Австрії в перші повоєнні роки (1945-1948 рр.);
- 3) організований спортивний рух в середовищі української західної діаспори (1955-2000 рр.).

Еміграційний спортивний рух 20-30-х рр. ХХ ст.

Вперше український еміграційний спортивний рух, як помітне явище, виникає під час Першої світової війни. Цьому сприяли: хвиля піднесення українського спортивного руху на західноукраїнських землях напередодні війни 1914 року та численна військова депортація полонених українців з російської Армії, а згодом з Армії Української Народної Республіки (УНР) та Української Галицької Армії (УГА). Екстремальні умови побуту військовополонених вимагали згуртування задля виживання та самоутвердження. У табірних умовах молоді бійці прагнули до національної окремішності. Вони знаходили таку можливість у спортивних вправах. Спорт у цьому випадку був не тільки фактором тілесного вдосконалення, збереження здоров'я, але й символом єднання українців, внутрішнього самоутвердження, почуття повновартості.

За даними В.Проходи в 1914-1918 рр. близько 500 тис. українців з російського війська потрапили до німецького й австро-угорського полону. Заходами Союзу Визволення України кілька десятків тисяч вояків-українців було зігнано до українських таборів. У Німеччині таких було три: у Раштаті, Зальцведелі і Вецлярі; в Австрії один: у Фрацштадті.

Саме ці табори військовополонених стали своєрідними пунктами підготовки національно-свідомої молоді, внаслідок розгорнутої широкої культурно-освітньої роботи. Серед культурно-просвітницьких осередків належне місце в цих таборах посідали і руханково-спортивні товариства, перше таке товариство під назвою “Січ” ім. Гетьмана П.Дорошенка було утворено в липні 1916 року в таборі Фрацштадта. Одним із завдань цього товариства була підготовка інструкторів-січовиків для організації руханкових товариств після очікуваного повернення в Україну. Подібні завдання стояли і перед руханково-спортивними гуртками в таборах на території Німеччини.

Як зазначають дослідники української еміграції, таборіві “Січі” були досить чисельні. Наприклад, “Січ” у Фрацштадті налічувала в лютому 1918 р. 960 членів.

Після укладення Брестського миру з полонених українців у лютому-березні 1918 року розпочалося формування Сірої та Синіх Дивізій. Товариства “Січі” стали першими куренями, що розгорнулись у полки й дивізії. Тобто знову, як і при формуванні Українського Січового Стрілецтва, вихованці руханкових товариств були основою для формування українських військових частин.

І хоча визвольна боротьба 1917-1919 рр. не увінчалась перемогою, спортивно-руханкове життя продовжувалось за межами України.

У травні 1919 року підрозділи Українського війська, змушені були перейти через Карпати на територію Чехословаччини. На батьківщині Мирослава Тирша український еміграційний спортивний рух набув ще виразнішого характеру.

У чеській еміграції опинились десятки тисяч молодих людей, переважно бійців обох Українських Армій. Перший спортивний гурток виник у таборах інтернованих на території Чехословацької Республіки у Німецькім Ябліннімі.

У Німецькім Ябліннімі, де в червні 1919 р. опинилась п'ятитисячна Бригада Української Галицької Армії, ситуація складалась вкрай несприятлива. Ширились тиф та інші хвороби, не було жодних перспектив на майбутнє, будь-який зв'язок з Україною був відсутній, настрої бійців був пригнічений. Ймовірно, що стабілізацію в табірне життя вніс приїзд проф. І.Боберського, визнаного перед війною авторитета в галузі руханки і спорту, а на той час офіційного представника Секретаріату ЗУНР. Бригаду було реформовано, знято карантин. Щоденно почала проводитися ранкова гімнастика та біг. Був гурток “Україна”, який включав секції з футболу та легкої атлетики.

У березні 1920 р. Німецькім Ябліннімі виникає відділ “Січе-Соколів” на зразок колишніх галицьких “Січей” та “Соколів”.

Протягом 1920-1921 рр. у таборі було проведено ряд змагань, які засвідчили неабиякий рівень спортивних досягнень, зокрема в легкій атлетиці.

Крім легкої атлетики спортивний гурток, який набув чималого авторитету, організував тренування та змагання з волейболу, тенісу, боксу, велоспорту, плавання.

У жовтні 1921 р. табір в Німецькім Ябліннімі припинив своє існування. Однак, ті, хто від'їздили з нього, організовували спортивні гуртки на місцях

свого тимчасового проживання: в Пардубіцях, в Ліпніку-Влкаві на Мораві, в Градці Кральовому.

З квітня 1921 р. частина українських вояків знаходилась в чеському таборі у Йозефові. Частково до Йозефова прибули українські вояки з Ліберця. В червні 1920 року в Ліберцях перебувало близько 900 українців-галичан, що повертались з італійського полону, а також близько 500 бійців з групи генерала Кравса і з Херсонської дивізії. Руханкове життя в цьому таборі не було таким активним, як у Німецькім Ябліннім. Однак, і тут було багато ентузіастів спорту, які у вересні 1920 року утворили серед стрільців спортивний осередок.

У таборі Йозефова умови були надзвичайно складними. Проте, спортивне життя і у цьому таборі продовжувалось. Один із бараків було обладнано під рухівню. Першими розпочали свої заняття футболісти. Створилася легкоатлетична секція, члени якої займалися бігом на довгі дистанції та метаннями.

З осені 1921 року багато молодих стрільців покидали табір – їхали на навчання до Праги й Брно. Проте нечисленні спортивні гуртки існували в українських таборах ще до 1923 року.

Однак, крім Німеччини, Австрії чи Чехословаччини український еміграційний спорт розвивався і на польській території. Від 25 до 30 тис. полонених бійців нараховувалось на початку 20-х років у декількох таборах Польщі. У складних умовах почав діяти спортивний гурток в Тухолі. У 1921 р. в таборі в Стрількові було відкрито “спортивну гімназію”, яка охоплювала близько 400 таборян. Навчання в цій гімназії відбувалося “кожний день до 10 години вечора, освоюючи такі види спорту як легка атлетика, важка атлетика, машинна гімнастика, вільні рухи, французька та американська боротьба, бокс, джіу-джітсу, фехтування, різноманітні ігри”.

У стрільківському таборі спортивний рух набув чи не найбільшої популярності. Відбувалися змагання таборян з іншими командами з волейболу, футболу, легкої атлетики, тенісу, боротьби.

Наприкінці літа 1922 року інтернованих табору Стрільків було переведено до інших польських таборів – Каліш і Щипйорно. У цих таборах захоплення спортом було не меншим. Спочатку ініціативною групою було зорганізовано “Старшинський Спортовий Гурток 2-ої стр. Волинської дивізії”. Було утворено футбольну команду, товариство “Сокіл”, “Гімнастично-фехтувальну Школу 3-ої Залізної дивізії” та інші спортивні гуртки. Підкреслимо, що спортивний рух у таборі був достатньо впорядкованим.

Популярністю користувались таборіві першості з волейболу, боротьби, футболу. Волейбольна команда табору Каліша з успіхом виїжджала на змагання до м. Лодзя, а футболісти зустрічалися з багатьма польськими командами. Керівники “Спортового Гуртка” подбали про окреме приміщення для занять, закупили для спортсменів прилади, гімнастичний одяг. Проводились також масові прогулянки та влаштовувалися спортивні свята-олімпіади.

Особливого зацікавлення викликає факт існування у польських таборах унікального у своєму роді видання – журналу “Спортсмен” українською мовою.

Важкий період перебування українських військових у таборах для інтернованих закінчився влітку 1923 року. Але саме у цих таборах на території Німеччини, Австрії, Чехословаччини та Польщі розпочалась перша сторінка історії українського спорту за межами українських земель.

Оцінюючи значення і роль цих перших спортивно-руханкових осередків на чужині, підкреслимо ключові моменти :

1) спортивно-руханкові осередки сприяли зміцненню морального стану українського депортованого вояцтва, підтримували рівень його військово-фізичної підготовки;

2) спортивно-руханкові осередки були важливим чинником культурно-просвітницької роботи серед колишніх бійців, одним із факторів українізації військовиків;

3) організована діяльність спортивних осередків уможлиблювала підготовку інструкторів-організаторів гімнастичних товариств та сприяла виявленню талановитих спортсменів в окремих видах спорту;

4) спортивний рух в таборах для інтернованих у роки I Світової війни сприяв зародженню та розвитку за межами Батьківщини українського студентського, робітничого спорту, тобто був підґрунтям усього українського еміграційного спорту.

Однією із багатих на події сторінок в історії українського спортивного руху на чужині стало міжвоєнне двадцятиліття. Державницькі пріоритети українців частково перемістилися за межі українських земель. Український рух на різних землях не був єдиним, оскільки розвивався під впливом Москви, Польщі, Румунії, Угорщини та Чехословаччини. Водночас за межами українських земель лідери еміграційного спорту 20-30-х років мали змогу не тільки об'єднуватись і плекати національні традиції, але й набувати передовий європейський досвід у справі фізичного виховання та спорту.

Саме на початку 20-х років засновуються перші українські спортивні осередки у Сполучених Штатах Америки та в інших заокеанських країнах, однак центром українського еміграційного спортивного життя того часу стала Чехословаччина.

В українському еміграційному спорті 20-30-х років чітко вирізнилося кілька напрямів: студентський спортивний рух, сокільський рух та молодіжний рух, пов'язаний із організаціями "Січ", "Пласт".

За допомогою братнього чехословацького народу заснуються в Чехословаччині українські вищі школи, до яких зголошуються сотнями недавні вояки, що вже зазнали досить злиденного таборового життя. Центрами українського студентського руху стають Прага та Подебради. У цих та інших чеських містах було відкрито для української молоді насамперед: Український Вільний Університет, переведений у жовтні 1921 року із Відня до Праги; Українську Господарську Академію (УГА) в Подебрадах (1922 р.) та Український високий педагогічний інститут ім. Драгоманова у Празі (1925 р.). Саме у цих навчальних закладах утворюються перші українські спортивні товариства, в їх стінах отримали вищу освіту майбутні лідери українського спорту Галичини 30-х років зокрема.

У 1921 році празькі студенти-українці заснували “Український Студентський Спортовий Кружок” (УССК). У цьому гуртку крім занять легкою атлетикою, плаванням, футболом та тенісом, проводились теоретичні заняття, організовувались змагання з чеськими командами. Крім УССК існувало ще одне студентське спортивне об'єднання, яке виникло влітку 1923 року силами наддніпрянських студентів Праги – “Українське Спортове Брацтво “ТУР”. Це братство мало у своїй структурі 6 відділів, серед яких: відділ “чистого спорту” із секціями важкої атлетики, легкої атлетики, фехтування та “вільних рухів”; відділ спортових ігор із секціями футболу, хокею, ситківки, крокету і “скраглів”; відділ культурно-просвітній; відділ туристичний із секціями верхової їзди, велосипедного спорту, стрільби, лижного спорту та мисливства; шаховий відділ та відділ скаутінгу.

Поступово спортивні товариства українських студентів виникають і у інших містах Чехії: Подебрадах, Пршібрамі, Брно, Йозефові, а також і за межами Чехії: у Відні, Берліні, Данцігу. Цьому сприяли керівники організацій українського студентства.

У 1923 році виникає “Український Спортовий Клуб” у Подебрадах, який згодом отримав назву “Дніпро”. Серед його членів було близько 100 студентів, які займалися в секціях футболу, волейболу, легкої атлетики, плавання і фехтування. При цьому клубі існувала також і сокільська секція, яка невдовзі відокремилась у самостійну організацію.

Утворення декількох українських спортивних клубів викликало потребу в координації їх діяльності. Спочатку в січні 1923 року при Союзі Українського Студентства була сформована “спортова референтура”, а вже у 1924 році почав свою діяльність Союз українських спортових товариств Праги, Подебрад, Брно, Пршібраму і Йозефова. Тобто було створено логічну структуру українського еміграційного спорту: клуби на місцях та орган їх управління. Це дозволило значно ефективніше проводити спортивну роботу. У травні 1924 року в Празі відбулися Українські спортові ігрища за участю членів студентських товариств Праги, Подебрад, Пршібрама та Йозефова.

Серед українських студентів-спортсменів, за даними дослідників українського еміграційного руху цього періоду, був навіть учасник Олімпійських ігор. У Парижі на Олімпіаді в 1924 р. з українських студентів брав участь А.Фовицький. Ймовірно, що А.Фовицький, який виділявся своїми неабиякими спортивними здібностями ще у військовому таборі Німецького Яблінного, виступав у складі чеської збірної.

Важливий захід відбувся в середині жовтня 1925 р. Союз українських спортових товариств організував і провів у Подебрадах Українську спортову Олімпіаду, на яку з'їхалося близько 300 українських студентів.

У подальші роки активність студентського спортивного руху значно знижується. Останнім великим успіхом українського “високошкільного спорту” було здобуття в 1937 р. першості Праги серед вищих навчальних закладів з футболу.

Існували також окремі *робітничі спортивні гуртки*, їх організували колишні українські інтерновані бійці, які виїздили з таборів на працю до різних

міст Чехії. Зокрема, діяльними були спортовий гурток “Україна” у Липніку на Мораві, спортивні секції у Пардубіцях та Градці Кральовому.

Однак із середини 20-х років роль лідера еміграційного спортивного руху переймають на себе сокільські осередки. У березні 1925 року осередок Союзу українських спортових товариств переміщено із Праги до Подебрад, де цей керівний орган перебирає на себе функції координації діяльності українських товариств “Сокіл”. Таку переміну акцентів не можна вважати випадковою, як і не слід сприймати її як причину занепаду українського студентського спорту. Варто мати на увазі, що спортивно-руханкове життя українських емігрантів відбувалося, в основному, на чеській землі, на батьківщині Мирослава Тирша, серед добре зорганізованої, масової й історично важливої для чехів сокільської праці.

Із середини 20-х років український сокільський рух ставав також помітним явищем у житті української еміграції інших країн Європи – Франції, Югославії та серед українських поселенців Аргентини й Бразилії.

Напередодні VIII Всесокільського Здвигу на розширеному засіданні Ради “Українського Сокола” в Подебрадах представники сокільських товариств вирішили утворити Центральний український сокільський комітет, який діяв з 18 квітня 1926 року до 27 жовтня 1929 року. Зі створенням Комітету сокільська праця активізується, налагоджується стале листування з Львівським “Соколом-Батьком” (заснований у 1894 р.) як з головною організацією українського сокільства.

Поступово український сокільський рух набуває нових форм, організовуються нові сокільські осередки не тільки в Чехії, але і в інших країнах, де розселилися українські емігранти. Кропітка сокільська праця спричинила до того, що ініціативний з'їзд представників різних українських сокільських товариств проголосив про створення в 1932 році *Союзу українського сокільства за кордоном (СУС за К)*. У своїй діяльності ця організація опиралась на діяльність українських сокільських товариств Подебрад, Праги, Пардубиць, Ржевниць, Берну, Ліберця та інших міст. Вся робота проводилась у 4 комісіях: руханковій, культурно-освітній, господарській, впорядковій. СУСзаК діяв виключно на громадських засадах. Щороку скликалися з'їзди СУСзаК. Унікальним можна вважати факт видання в Празі щомісячного часопису “Український Сокіл” – органу СУСзаК. Цей часопис, який друкувався протягом чотирьох років, починаючи з 1934 року, став важливою подією в історії української спортивно-періодики.

Активна праця СУСзаК сприяла поширенню ідеї “Українського Сокола” в інших державах, де розселилися українці, найбільш помітною й впливовою була діяльність сокільських осередків в Аргентині. У квітні 1931 року було утворено “Український Сокіл” в Буенос-Айресі, який взагалі став осередком усього українського національно-культурного й громадського життя аргентинських українців. Згодом відкрилися філії “Українського Сокола” в Кордобі, Ля-Фальді, Ляс-Тунасі. Унікально, що в 1934 році в Буенос-Айресі вийшло декілька номерів ілюстрованого журналу українського товариства “Сокіл” в Південній Америці “Український Сокіл”.

У середині 30-х років були зроблені спроби організації товариств “Український Сокіл” в Парижі та на Далекому Сході в Шанхаї.

Аналізуючи розвиток спортивно-гімнастичного руху серед української еміграції першої половини ХХ ст., не можна оминати такі українські структури, як “Січ” і “Пласт” та діяльність їх керівних органів: Українського січового союзу, заснованого в 1927 році в Празі та Союзу Українських пластунів-емігрантів (Прага).

Ці молодіжні українські інституції, разом з іншими спортивно-гімнастичними товариствами, хоч у складних, але вільних для розвитку умовах еміграції були потужним фактором виховання української молоді на чужині та важливим чинником в українському міжнародному житті. Діяльність українських спортивних, сокільських, січових та пластових товариств українських емігрантів сформувала засади подальшого розвитку українського спорту в умовах діаспори ряду західних держав другої половини ХХ століття.

Діяльність спортивних товариств у Німеччині та Австрії після закінчення Другої світової війни

Після закінчення Другої світової війни Західна Німеччина була поділена на окупаційні зони: американську, англійську і французьку. Саме в цих зонах опинилась одна з найчисельніших – українська еміграція. Умовно її можна розділити на три групи:

1. Українська інтелігенція, що з політичних мотивів залишила Радянську Україну та інші країни, що їх зайняли після війни більшовики. Вона була німим протестом проти національного та соціального поневолення, в якому опинилися українські землі. В її склад входило майже 300 лікарів, 350 юристів, 1000 вчителів, 400 інженерів, близько 200 вчених;
2. Так звані “остарбайтери” – ті, кого силоміць вивезли на примусові роботи до Німеччини, але вони не хотіли повертатися під більшовицьке іго;
3. Колишні в'язні концтаборів, біля 10 тисяч бійців Української повстанської армії та інших військових формувань.

Разом усі ці групи склали чисельність – 2,2 мільйони чоловік. Саме стільки українців перебувало в той час у Німеччині. Не зважаючи на шалену агітацію повернутись додому і насильну репатріацію, вони рішуче відмовились повертатися і залишились у Німеччині під назвою “переміщені особи” з мрією про виїзд до США, Канади, Австралії чи країн Латинської Америки.

У таких невідрадних моральних обставинах, з невеселими перспективами на майбутнє, серед зростаючої загрози деморалізації молоді, прихильники фізичної культури почали організувати роботу. В Ашафенбурзі, в Корнберзі, Карльсфельді, Ганновері, Гайденаві, Фюссені, Авгсбурзі, Байройті та інших більших або менших скупченнях української еміграції, на площах таборів, між блоками, на вільних шматочках землі, виростали спортивні майданчики.

У кожному таборі перебувало декілька завзятих спортсменів передвоєнних часів, які організовували спортивні товариства “Дніпри”, “Січі”, “Леви”, “Калини”, “Проломи”, “Хортиці”, “Буйтури” та організовували перші

спортивні змагання, які згодом проводилися також і з командами німців, поляків, балтійців та ін.

Спортивні ентузіасти організувались в рамках спортивних товариств, їх діяльність поширилась з футболу та волейболу на баскетбол, легку атлетику, бокс, настільний теніс і руханку. Власними силами, без достатньої допомоги окупаційної влади, український еміграційний спорт зростав, розвивався і вдосконалювався. Серйозна організація української фізичної культури в Німеччині почалася в українському таборі в Мюнхен-Карльсфельд, де організувалося українське руханково-спортивне товариство “Лев”. Згодом постали такі ж товариства і клуби в Авгсбурзі, Ноймаркті, Швайнфурті, Ашафенбурзі і т.д. Деякі з тих товариств за короткий час добре розгорнули свою діяльність і організували в різних видах спорту сильні команди.

Із збільшенням кількості товариств (“Чорногора” – Авгсбург, “Дніпро” – Байройт, “Юнак” – Авгсбург, “УССК” – Мюнхен, “Дніпро” – Бамберг, “КЛК” – Мюнхен, “Лев” – Карльсфельд і “Сокіл” – Бад-Верісгофен та “Чайка” – Карльсфельд та ін.), із урізноманітненням спортивної діяльності, виникла потреба координуючого центру.

25 листопада 1945 р. в Мюнхені-Карльсфельді було створено *Раду фізичної культури*.

Документація спортивної діяльності РФК висвітлює активність українців у таких видах спорту: футбол, легка атлетика, плавання, спортивні ігри (волейбол, баскетбол), туризм, шахи, лижний спорт, настільний теніс, теніс, бокс, важка атлетика. Зареєстровано товариства:

- в американській зоні: 39 товариств – 2873 членів (1424 чол. і 449 жін.);
- в англійській зоні: 12 товариств – 829 членів (688 чол. і 141 жін.);
- у французькій зоні фізкультурний рух робив перші кроки.

РФК почала зав'язувати ділові зв'язки із спортивними організаціями інших народів та організувати змагання репрезентаційних дружин тільки у 1947 році. У цьому плані виявилось, що дуже мало національностей мали організовану спортивну діяльність, щоб організувати репрезентаційні змагання. Важкими зусиллями пощастило організувати кілька змагань з настільного тенісу, волейболу, шахів, баскетболу проти німецьких і балтійських команд, які досить часто мали випадковий характер.

Великим досягненням РФК щодо виховання кваліфікованих вчителів фізичної культури було заснування Річних курси педагогів фізичної культури в Міттенвальді.

РФК проводила змагання за “Клубову вправність”. За програмою цих змагань очки нараховуються за кожну роботу товариства, як спортивну, так і організаційну і культурно-освітню – це свого роду рахунковий підсумок вкладеної енергії.

Олімпіада “Ді-Пі” як політичний прояв боротьби за незалежність України

Навесні 1948 року в складі Міжнародного комітету політичних втікачів (ІНКОПФ) була створена спортивна секція. На одному з засідань член комісії магістр Я. Рак висунув пропозицію влаштувати в цього року, рік проведення

XIV Олімпійських ігор в Лондоні, спортивні ігри тих народів, що в зв'язку з воєнними обставинами опинилися на вигнанні у Німеччині. Провести їх не як конкурентний захід для найбільшого спортивного форуму планети, яким є Олімпіада, а як доказ взаєморозуміння цієї ідеї у всіх тих, хто в післявоєнних умовах не міг стати в Лондоні поруч інших державних народів.

Ігри отримали назву “*Олімпіада ДП*” (Дісплейст Персонс – переміщені особи). Це була надзвичайна подія для самоутвердження українського спорту за кордоном. Ці змагання відбулись під патронатом Ради фізичної культури спільно з Спортивною секцією ІНКОПФ. У ній взяли участь: українці, латвійці, естонці, литовці, поляки, словаки, чехи, югослави і угорці. Вони змагались у волейболі, футболі, боксі, легкій атлетиці і баскетболі. Залежно від виду спорту змагання проходили у містах – Міттенвальд, Авгзбург, Нюрнберг, Вюрцбург, Ляндсгут, Регензбург і Мюнхен. Хоча українська делегація мала чималі фінансові труднощі, все ж ці проблеми були вирішені і наша команда взяла участь у іграх. Слід відзначити, що серед усіх учасників лише українські атлети не мали досвіду міжнародних змагань, тому “Олімпіада ДП” для них стала першою спробою помірятися силами з спортсменами Європи. І українська команда склала цей іспит досить успішно. Українці посіли I місце у волейболі та футболі, IV – у баскетболі, легкоатлети здобули шість нагород (1 золоту – естафета 4x100 м (чол.); 3 срібні – біг 100 м (жін.), естафета 4x60 м (жін.), стрибки у висоту (жін.); 2 бронзові – біг 60 м (жін.), біг 100 м (жін.)), боксери завоювали три золоті нагороди.

Українській делегації ці ігри дали неоціненний спортивний досвід і можливість контактувати з іншими поневоленими народами; ці змагання звернули увагу на український спорт зарубіжної преси, радіо тощо, дали нам спортивні успіхи, а головне – дали іншим народам правдиву інформацію про нас і навчили їх поважати нас як на спортивних майданчиках так і за столом міжнародних нарад.

Становлення та розвиток спортивного руху українців США та Канади

Після II Світової війни, разом з масовою еміграцією українців з європейських таборів переселенців (Німеччина, Австрія, Італія, Англія) до різних країн світу, зокрема США, Канади, Австралії, емігрував і український спорт. Його привезли справжні українські спортсмени, які виявляли бажання продовжувати діяльність Українського спортивного союзу (УСС), що функціонував з 1925 р. на українських землях і Ради фізичної культури, що діяла під час тимчасової еміграції на теренах Західної Німеччини. Саме тому в США і Канаді, в країнах поселення найчисельнішої української діаспори, в 1947-1950 рр. створилася велика кількість українських спортивних клубів, товариств, осередків: Український спортивний клуб (УСК) в Нью-Йорку, УАСТ “Львів” в Клівленді, УСО “Тризуб” у Філадельфії, “Січ” в Елизабеті, “Леви” в Чикаго, “Черник” у Детройті і т.д. Усі вони, змагаючись на спортивних майданчиках, здобували не тільки місця, очки, бали, але й разом з тим виконували важливу національно-виховну роботу згуртовуючи новоприбулих

та їх сім'ї, а також формуючи здорових тілом і духом національно свідомих українців.

Пожвавлення спортивного життя вимагало організації чинника, який би керував діяльністю поодиноких українських спортивних клубів, товариств, осередків. Так з ініціативи клубів та організацій молоді “Пласт” і СУМ у 1953 році на Сході США в м. Нью-Йорк створюється “Союз Україно-Американських Спортових Товариств – Схід” (СУАСТ – Схід). За прикладом Сходу, українські спортивні клуби на Заході США створили у м. Чикаго свій керівний орган “Союз Україно-Американських Спортових Товариств – Захід” (СУАСТ – Захід), а в Канаді в м. Торонто створено “Союз Спортивних Товариств Канади” (ССТК). Постійне збільшення української громади в 50-х роках ХХ ст. у США та Канаді, зумовлює постійне зростання українських спортивних товариств і спортивних секцій молоді (“Пласту” і СУМу). Саме тому постала необхідність організувати єдиний центральний орган управління усіма українськими товариствами на теренах США й Канади.

Таким чином, у 1955 році було засновано міжкrajовий організаційний центр українського спорту на теренах США та Канади Українську спортову централю Америки і Канади (УСЦАК), що об'єднує три підцентри – делегатури:

- Делігатура УСЦАК – Схід;
- Делігатура УСЦАК – Захід;
- Делігатура УСЦАК – Канада.

Під патронатом УСЦАК кожного року проводяться першості серед українських товариств США і Канади з таких видів спорту: плавання, волейбол, футбол, шахи, баскетбол, теніс, настільний теніс, лижний спорт та легка атлетика. У різні роки проводились першості з хокею бриджу і гольфу.

Слід відмітити, що УСЦАК і спортивні товариства розвивають аматорський спорт, хоча багато українських спортсменів виплеканих на любительському рівні виступали і показували найвищі результати на професійних змаганнях.

Особливу увагу в українській діаспорі США і Канади звертають на проблему виховання національносвідомої та фізично загартованої молоді. З 1972 року щорічно проводяться *Українські спортові ігрища молоді*, участь в яких беруть сотні юнаків і дівчат віком від 12 до 18 років зі спортивно-молодіжних товариств і організацій української діаспори США і Канади. Згідно з програмою, змагання проходять з п'яти видів спорту: футболу, волейболу, тенісу, плавання і легкої атлетики.

З початку 70-х років проводиться щорічно у 4-тижневий термін вишкіл для юнаків і дівчат віком 10-16 років досвідченими інструкторами з п'яти видів спорту: футболу, волейболу, тенісу, плавання і легкої атлетики. Під час вишколу юнаків і юначок навчають поведінці учасників змагань, суддівству, гігієні, особливу увагу звертають на вивчення історії українського спорту і географії України.

До 1991 р., коли Україна не мала змоги брати участь в Олімпійських іграх і міжнародних змаганнях як незалежна держава, із своїм національним

прапором, в українській діаспорі США і Канади стали проводитись “Українські Олімпіади”, в яких наші атлети на чужині не тільки виявляли себе національно, а й згуртовували на цих змаганнях усіх українських спортсменів і прихильників українського спорту.

Першим кроком в напрямку збереження національної ідентичності для українських спортсменів за кордоном стало проведення Української Олімпіади в м. Філадельфія у вересні 1936 року. Вона мала неофіційну назву – “*Перші українські всенародні ігрища*”. Це були перші змагання, які пропагували головну олімпійську ідею й разом з тим маніфестували бажання України та інших поневолених народів виступати на світових міжнародних змаганнях як вільні державні нації, під своїм власним прапором.

Однією з найважливіших подій для самоствердження українського спорту за кордоном стала “*Олімпіада Ді Пі*” (*Дісплейст Персонс*), яка відбулась у Німеччині в 1948 році, в час, коли у Лондоні проходили XIV Олімпійські ігри.

У 1956 році, в діаспорі, у м. Екзиль (Канада), був створений Український олімпійський комітет (УОК), що проводив заходи з метою окремої і самостійної участі України в Олімпійських іграх.

4-6 липня 1980 року, коли в м. Етобікок (Онтаріо, Канада) відбулась перша “*Вільна Олімпіада*”. Організаторами її з української сторони стали УОК і УСЦАК. У ній взяли участь близько 300 спортсменів, це: українці, вірмени, литовці, латвійці і естонці. Змагання проводилися з таких видів спорту: легка атлетика, футбол, волейбол, баскетбол, стрільба та ін.

Друга “*Вільна Олімпіада*” відбулась у м. Етобікок (Онтаріо, Канада) 5-7 липня 1984 року. До спортивної програми додалися такі види спорту як: теніс, плавання і хокей.

Своє продовження “Вільні Олімпіади” отримала у проведенні “*Української Олімпіади*” 27-30 травня 1988 року в м. Філадельфія. Олімпіада відбулась в рамках відзначення Тисячоліття Християнства України під патронатом УОК і УСЦАК. До її організації долучилися Український освітньо-культурний Центр міста Філадельфії і УСО “Тризуб” (Філадельфія) на спортивних майданчиках якого і сусіднього “Делевар Велі Коледжу” проходило це свято українського спорту. У програмі Олімпіади проводилися змагання в таких видах спорту: волейбол, плавання, теніс, настільний теніс, гольф, шахи, легка атлетика і футбол. Участь в ній взяли понад 700 атлетів з багатьох українських спортивних товариств.

Особливе місце у розвитку спортивної преси й до сьогодні відіграє одне з найавторитетніших видань української діаспори – орган українського спортивно-виховного товариства “Чорноморська Січ” – спортивний журнал “Наш Спорт” (Ньюарк, США).

Спортивні товариства в середовищі української діаспори Австралії

Український спорт в Австралії мав великі успіхи, якщо взяти до уваги невелике число українців у цій країні. Спортивні досягнення українців досить помітні в порівнянні з успіхами інших етнічних спільнот Австралії чи

українських груп в інших країнах поселення. Цілий ряд українців представляли в різних спортивних змаганнях австралійські штати, а також Австралію. Сьогодні, однак, помічається виразне зникнення українських спортивних товариств і зменшення числа українських спортсменів, також в неукраїнських спортивних товариствах. На жаль, українська громада в Австралії і навіть організації молоді не зуміли приділити відповідної уваги спорту. В Австралії вони побудували десятки будинків, але ні одного залу, в якому наша молодь могла б займатися спортом.

Майже з перших днів поселення в Австралії українці почали організовувати спортивні товариства й клуби. Усіх їх було 19: в штаті Новий Південний Уельс – УСТ (Українське спортивне товариство) “Лев” (1950-57), УСТ “Сокіл” (1961-69), УСТ “Київ” – Кабраматта (1963-93), “Пласт” – Сідней (1970-81), “СУМ” – Сідней; у Канберрі – УСТ “Дніпро” (1952-68), УСТ “Леви” (1983-87); у Вікторії – УСК (Український спортовий клуб) “Україна” (1952-75), УСК “Тризуб” – Саншайн, УСТ “Леви” – Мельбурн (1979-87), УСТ “Лев” – Джілонг (1978-87); у Південній Австралії – УСК “Лев” (від 1951), “СУМ”; у Брісбені – УСК “Україна” (1951-55), УСТ “Дніпро” (1953-75); у Західній Австралії – УСТ “Київ” – Перт (від 1951), УСТ “Січ” – Нортгем і УСТ “Дніпро” – Нортгем; у Тасманії – УСТ “Дніпро” Гобарт (1962-87). Деякі товариства змінювали назви.

З тих товариств, які постали в 1950-х роках, зараз існують тільки два: УСТ “Київ” у Перті й УСК “Лев” в Аделаїді. Вони й можуть похвалитися найбільшими успіхами, як у своїх штатах, так і на регіональному рівні. Обидва товариства змагалися в декількох видах спорту і мали чоловічі і жіночі команди.

Спортивне життя українців в Австралії розвивалося і в українських спортивних товариствах, і поза ними. В українських товариствах грали в футбол, волейбол, настільний теніс, баскетбол, гольф, крикет, теніс, займалися гімнастикою. В Австралії були розвинуті і популярні хокей на траві, хокей на льоду, софтбол, футбол за австралійськими правилами, регбі, крикет, теніс, настільний теніс, волейбол, керлінг, легка атлетика, плавання, планеризм, рибальство. Саме в кількох із більш екзотичних видів спорту українці в Австралії досягнули чималих успіхів.

Перешкодами для задовільного розвитку українського спорту був брак коштів, відсутність власних спортивних приміщень, недостатнє зацікавлення широкого громадянства й преси.

Український спортивний рух у Венесуелі

У 1949 році в столиці Венесуели м. Каракас було організовано Українське спортивне товариство “Чорноморці”. Основною метою якого було виховання здорової духом і тілом української молоді. Ініціативний комітет товариства очолив – інженер Антін Король. У клубі функціонували секції з футболу, настільного тенісу, волейболу, легкої атлетики і шахів. Футбольна команда “Чорноморці” зіграла чимало товариських зустрічей з найсильнішими командами другої ліги. Ці матчі і тренування відбувались на головному стадіоні

Каракасу – “Парайсо”. Також у товаристві проводилося багато турнірів з настільного тенісу, волейболу і шахів. Влаштувалися туристичні прогулянки і спортивне мандрівництво. Багато членів товариства подолали гори Анди, декотрі – вершину Піко-Болівар, що знаходиться біля міста Меріда, недалеко від Колумбії. Зійти на цю гору надзвичайно важко, адже на ній вічно лежить сніг.

Українське спортивне товариство “Чорноморці” було членом Венесуельського Спортивного Об’єднання, тим самим популяризувало у Венесуелі український спорт. Уся діяльність товариства висвітлювалась у спортивному бюлетені “Чорноморці”, який редагував Левко Хомняк.

2. Діяльність Української спортової централі Америки і Канади

24 грудня 1955 року у місті Торонто (Канада) за спільною домовленістю керівників Союзу україно-американських спортових товариств – Схід (СУАСТ – Схід), Союзу україно-американських спортових товариств – Захід (СУАСТ – Захід) та Союзу спортивних товариств Канади (ССТК) відбулися загальні збори засновників українських спортивних товариств діаспори на яких в результаті об’єднання СУАСТ – Схід, СУАСТ – Захід та ССТК було створено міжкrajовий організаційний центр українського спорту на теренах США та Канади – Українську спортову централю Америки і Канади (УСЦАК). Участь у зборах взяли 13 українських спортивних осередків (9 з США та 4 з Канади). Два осередки надіслали письмові вітання. Першим головою було обрано д-ра Едварда Жарського.

Згідно статуту, для більш ефективної діяльності зберігши принцип територіальності, УСЦАК була поділена на три делегатури: УСЦАК-Схід, УСЦАК-Захід та УСЦАК-Канада. За 45 років своєї діяльності членами УСЦАК було понад тридцять українських спортивних товариств, клубів, осередків та гуртків, що функціонували в США і Канаді та багато з них вже припинили свою діяльність. Серед них: УСК “Сокіл” місто Серакюзи (Схід, США), “Довбуш” Нью-Гейвен (Схід, США), “Січ” Елізабет (Схід, США), УСТ “Беркут” Перт Амбой (Схід, США), УСК Хартфорд (Схід, США), КЛК Філадельфія (Схід, США), УАСТ “Дніпро” Балтімор (Схід, США), УСТ “Стріла” Трентон (Схід, США), УСТ “Плай” Нью-Йорк (Схід, США), УСК Бріджпорт (Схід, США), УВК “Іскра” Цінцінати (Захід, США), УСК “Київ” Міннеаполіс (Захід, США), СК СУМ “Тигри” Міннеаполіс (Захід, США), СТ “Україна” Лос-Анджелес (Захід, США), СТ “Україна” Монреаль (Канада).

На сьогодні УСЦАК об’єднує у своїх рядах 19 спортивних осередків.

Делегатура УСЦАК-Схід:

1. УСВТ “Чорноморська Січ” – місто Ньюарк (штат Нью-Джерсі);
2. УСО “Тризуб” – Філадельфія (Пенсільванія);
3. Український Спортовий Клуб (УСК) – Нью-Йорк (Нью-Йорк);
4. СК СУМ “Крилаті” – Йонкерс (Нью-Йорк);
5. Карпатський лещетарський клуб(КЛК) – Нью-Йорк (Нью-Йорк);
6. УАСТ – Рочестер (Нью-Йорк);
7. Спортивні гуртки “Пласту” (Схід США);

8. Спортивні гуртки СУМу (Схід США);

Делегатура УСЦАК-Захід:

1. УАСТ “Леви” – Чікаго (Іллінойс);
2. СК СУМ “Крила” – Чікаго (Іллінойс);
3. УАСТ “Черник” – Детройт (Мічіган);
4. УАСТ “Львів” – Клівленд (Огайо);

Делігатура УСЦАК-Канада:

1. СТ “Україна” – Торонто (Онтаріо);
2. Спортивний гурток СУМ – Торонто (Онтаріо);
3. Спортивний гурток “Пласту” – Торонто (Онтаріо);
4. Молодеча Ліга – Торонто (Онтаріо);
5. СТ “Україна” – Ошава (Онтаріо);
6. КЛК – Торонто (Онтаріо);
7. УНО “Сокіл” – Гакстон (Онтаріо).

Завдання УСЦАК (згідно із статутом):

1. Репрезентувати українську фізичну культуру і спорт на теренах своєї діяльності;
2. При потребі створювати репрезентативні команди на міжнародних зустрічах;
3. Організовувати нові осередки фізичного виховання і спорту;
4. Координувати діяльність в усіх ділянках фізичної культури;
5. Проводити вишкільні курси в різних видах спорту, спортивні табори і школи;
6. Проводити вишкіл суддів для всіх видів спорту, існуючих в системі УСЦАК;
7. Надавати допомогу окремим спортивним товариствам;
8. Видавати газети, журнали, бюлетені зі спортивною тематикою, з новинами спортивного життя в Україні;
9. Проводити реєстр активних команд, суддів, спортсменів, спортивних інспекторів;
10. Проводити щорічні першості у всіх видах спорту, існуючих у системі УСЦАК.

Згідно з статутом, УСЦАК щороку проводить першості з таких видів спорту: лижні змагання, волейбол, теніс і шахи. Під протекторатом УСЦАК відбуваються турніри з футболу та настільного тенісу.

УСЦАК санкціонує вишкіл юнацтва в спортивній школі “Чорноморська Січ”, що вже 30 років проводить шкільні першості.

УСЦАК є членом Світового конгресу вільних українців(СКВУ) і як міжкrajова організація має представника в секретаріаті СКВУ

Протягом 45 років Українську спортову централю Америки і Канади очолювали: мгр. І.Красник, В.Левицький, Я.Хоростіль, Ю.Косакевич, д-р М.Снігурович, В.Кізима, Р.Куціль. Сьогодні вже понад 10 років головою УСЦАК є Мирон Стебельський.

Ініціатором утворення і першим головою УСЦАК був Іван Красник. Всі голови УСЦАК, як і Іван Красник, завжди керувались ідеєю, що основним мотивом УСЦАК є не тільки дбати про підвищення здоров'я тіла й духу української молоді, а в першу чергу піднесення її національних почуттів. Саме тому почали організовуватися турніри, річні першості, Ігрища молоді, в яких брали участь сотні українських спортсменів і прихильників українського спорту. Отже, всі перебували в рідній, українській атмосфері. Не зважаючи на відстань, більшість українських спортивних осередків вважали за честь і обов'язок делегувати свої команди на популярні спортивні імпрези УСЦАК.

Впродовж багатьох років УСЦАК докладав чималі зусилля для популяризації спорту, який відіграє важливу роль не тільки як виховний чинник серед молоді, а й найбільше видовище для сучасного суспільства і суттєвий чинник міжнародної політики. Тому у діаспорі, де особливо важливо, щоб українська молодь зростала і виховувалась в дусі українського середовища, спорт має надзвичайне значення, а УСЦАК сприяє залученню до нього якнайбільшої кількості української молоді і розповсюдженню його в усіх куточках українських поселень в США і Канаді.

3. Роль української діаспори у становленні НОК України

Західна українська спортивна діаспора відіграла суттєву роль у становленні сучасного спортивного руху в Україні та входженні нашої держави на міжнародну спортивну та олімпійську арену.

З проголошенням НОК України УСЦАК та інші структури українського діаспорного спорту відразу налагодили тісну співпрацю з керівниками українського спорту.

У 1991 р. Україна стала незалежною державою. Цей факт отримав своє відлуння і на американському континенті. УСЦАК бере на себе почесну, довгоочікувану, але разом з тим надзвичайно відповідальну місію, яка передбачає відродження спорту в Україні, визнання українських спортсменів у світі. Провід УСЦАК почав тісно співпрацювати з НОК України, Міністерством молоді та спорту, Українською Спортивною Асоціацією (Львів), федераціями України з окремих видів спорту та іншими спортивними організаціями України. Важливим кроком УСЦАК в даному напрямку стало заснування "Фонду відродження спорту в Україні", завдяки якому УСЦАКом були сплачені дуже великі кошти до понад 30-ти Міжнародним федераціям і асоціаціям для того, щоб Українські федерації змогли увійти до них рівноправними членами. Віншуванням кропіткої праці УСЦАК в останньому десятиріччі є Ігри Олімпіади 1996 в Атланті, для підготовки до якої збірній команді України були створені належні умови саме Проводом УСЦАК. Постійну опіку і допомогу члени збірної України відчували і під час проходження Олімпіади. А 10-те місце України серед 197 країн світу – це успіх, як українських спортсменів, тренерів, керівників, так і усієї української громади в США і Канаді.

Не меншу допомогу було надано українцями в діаспорі під час підготовки наших збірних до Ігор в Нагано та Сіднеї.

Україна відчула суттєву фінансову допомогу, допомогу у медичному і матеріально-технічному забезпеченні національних збірних команд, волонтерську та моральну підтримку на міжнародних змаганнях.

4. Видатні діячі спортивного руху української діаспори

Піонер українського хокею в Австралії – Омелян Бучацький

Омелян Бучацький народився 20 березня 1918 року у сім'ї священника Олександра Бучацького і Марії Сосенко у м. Львові. Завдяки батькові, який був великим прихильником спорту, Омелян ще змалку почав займатися спортивними іграми: футболом, хокеєм, баскетболом, настільним тенісом.

З 1928 року О.Бучацький активно займається хокеєм. З 1934 року відбувається велика подія у хокейній кар'єрі Омеляна Бучацького – він грає за команду своєї мрії СТ “Україна”.

У 1936 році опиняється у професійному польському клубі “Сілезія” (Катовіце). Провівши ряд матчів за цей клуб, за свою яскраву гру обирається на матч 50 кращих гравців Ліги Північної і Південної Польщі.

Закінчивши в 1936 р. Академічну гімназію у Львові, викладає до 1939 р. право у Львівському державному університеті ім. І. Франка. Від 1939 р. до 1941 р. викладав в Торговому інституті.

У 1938 р. вперше публікується у львівському журналі “Змаг”.

22 лютого 1944 року одружився з Лесею Боднар. У липні 1944 року з дружиною виїздить до Словаччини, де професійно грає до 1945 року. З 1945 р. продовжує спортивну діяльність в УСТ “Лев”. У 1948 році перебирається до Австрії, де стає граючим тренером команди ІЕV (Інсбрук), в якій грає і працює до 1950 року. У 1948 році приймає австрійське громадянство і грає за збірну Австрії на чемпіонаті світу в Стокгольмі. У цей період живе у перехідному таборі Міттенвальд (Німеччина) і виступає за команду “Довбуш”, яку вважає найбільш екстраординарною серед усіх за які він виступав. Був членом Ради фізичної культури (РФК) у Німеччині.

У 1950 році О. Бучацький емігрує до Австралії. У цій країні продовжив свою хокейну кар'єру у клубі “Леви” (Сідней). Організовує команду європейських футболістів “Бомберс”. До сьогоднішнього дня рекорд тривалості хокейної кар'єри (до 51 року) Омеляна Бучацького виглядає унікальним.

Активний член в суспільному житті українців Австралії, О.Бучацький написав біля 1000 статей, був співредактором різних альманахів: “РФК” (Баварія), “Вільна думка” (Сідней), четвертого тому “Енциклопедії Української Діаспори – Австралія”, “Українці в Австралії” (другий том).

Помер Омелян Бучацький 1 вересня 1997 року у Сідней.

На думку багатьох дослідників спортивного руху української діаспори Омелян Бучацький був одним з кращих українських хокеїстів довоєнного періоду. Разом з тим це була яскрава незабутня постать у розвитку українського спорту далекого від нас австралійського континенту.

Євстахій (Стах) Габа

Народився 26 квітня 1930 року в м. Судова Вишня. Закінчив гімназію в перехідному таборі “Гайденав”, там же включився у пластове життя. У 1948 році отримав нагоду бути учасником пластового табору у Франції.

У 1948 році разом із сім'єю прибув до м. Торонто (Канада), де активно занурюється у спортивне життя СТ “Україна”. Впродовж декількох років – основний бомбардир футбольної команди СТ “Україна”, один з найпопулярніших українських футболістів діаспори. Неодноразово визнається кращим спортсменом СТ “Україна” (Торонто).

Після завершення активної спортивної кар'єри не залишає футбольної справи і стає тренером юніорської футбольної дружини СТ “Україна”. Привівши своїх вихованців до перемоги у Національній канадській юніорській лізі, стає тренером першої команди СТ “Україна”, яка у 1991 році стала чемпіоном Ліги і не програла жодних змагань. Цього ж року Євстахій Габа визнається “Тренером року”.

У 1993 році став Головою СТ “Україна” (Торонто) і переобраний на цю посаду 1994-1998 роках. Також у 1993 році обраний головою “Фонду сприяння Національному олімпійському комітету України” в Канаді, який досить вагомо працює в справі підтримки виступів збірних команд України на Олімпійських іграх і Чемпіонатах світу. Був членом української делегації на літніх Олімпійських іграх 1996 р. в Атланті і зимових Олімпійських іграх 1998 р. в Нагано. Нагороджений НОК України почесною грамотою за підтримку команди України на різних міжнародних змаганнях.

Отже, Євстахій Габа зробив вагомий внесок у справу самоутвердження українського спорту на теренах США і Канади.

Професор Мирослав Іван Велигорський

Народився 4-го січня 1920 року в селі Серафинці, Городенківського повіту Івано-Франківської області.

Мирослав 1938 р. вступає і в 1940 р. закінчує Педагогічний інститут у Львові. Репрезентує Педінститут в волейбольній команді і є чемпіоном в десятиборстві і стрільбі.

У 1940-1941 рр. вчителює в середній школі в Щирці і є позаштатним інспектором шкіл Щирецького району і інструктором зі стрільби і цивільної оборони. У ті ж роки заочно вивчає у Львівському університеті старослов'янську, українську мову й історію письма.

У 1941 році переїжджає з родиною до Львова. У Львові М.І. Велигорський вивчає медицину в Державному медичному інституті в 1942-1943 рр. Є членом Українського спортивного студентського клубу, спортивним референтом і ланковим легкоатлетичної секції і виступає в спринті. У 1944 р. виїжджає до містечка Висові, а з відти переходить Словацький кордон у Старій Любовні і доїжджає до Братіслави. Заарештований німцями потрапляє у примусові табори праці. Після закінчення війни Мирослав переїхав до табору в Фюссені, де включився в діяльність Спортивного товариства “Калина”, вчителював в гімназії і пережив насильну репатріацію.

У червні 1946 р. табір Фюссен ліквідують і перевозять всіх в Міттенвальд. Тут він є членом таборової управи, секретарем Таборової Ради, секретарем УРСТ “Лев” і ланковим багатьох секцій, засновником і головою відділу Української ІМКИ – ІВКИ, вчителем фізкультури при реальній гімназії, комендантом українського табору. Член Ділового комітету ради фізичної культури (РФК) в Німеччині і шеф української збірної команди з легкої атлетики на “Олімпіаді Ді-Пі.” У 1948 р. успішно закінчує Вищі курси педагогів фізичної культури в Міттенвальді, організовані Українським вільним університетом і РФК.

У жовтні 1948 р. родина Велигорських емігрує до Канади. У м. Торонто реорганізувавши СТ “Україна”, М.І. Велигорський стає його головою. Редактор “Спортивної Сторінки” в журналах “Гомін України” і “На Варті”, організаційний референт Спілки української молоді (СУМ) відділу Фізичної культури в Канаді, член-основоположник “Ліги визволення України”. З родинних причин, в 1951 р., переїжджає до Еспаньолі, малого 6000-го містечка в Північному Онтаріо. У 1951-1953 рр. засновує тут Лещетарський клуб і стає його президентом. За відновлення спортивного рибальства і другі заходи з охорони природного середовища, Міністр Океанів і Рибальства нагородив Велигорського, одного з трьох осіб в Канаді, спеціальною медаллю і грамотою у грудні 1996 року. Він був вибраний Спортсменом року Канади в 1976 і 1989 рр. Він також член управи Товариства охорони природних ресурсів Канади, редактор англomовного журналу “Кол оф автдорс”, член видавничого комітету “Гомону України”.

За ці та інші заслуги Геральдичий Авторитет Канади, базуючись на елементах родинного гербу де Семигород Велигорських надав Мирославі особистий герб під іменем – Мирослав Іван де Семигород Велигорський. Це перший герб в Англійській і Канадській геральдиці з українським гаслом: “Клени буйно ростуть на великій горі”.

Павло Пінкевич

Найбільш успішним спортсменом-українцем в Австралії є, без сумніву, Павло Пінкевич, який навіть потрапив до “Книги рекордів Гіннеса” за те, що від 1967 р., коли йому було тільки 15 років, аж по 1990 р., він постійно представляв Австралію в настільному тенісі.

Павло Пінкевич є єдиним спортсменом у настільному тенісі, який 23 роки представляв одну країну на міжнародному рівні. Він 204 рази виступав за збірну Австралії, вигравши 72 відсотки зустрічей, вісім разів був чемпіоном Австралії, дев'ять разів зайняв друге місце. П. Пінкевич 86 разів був чемпіоном різних австралійських штатів, у 1978 і 1982 роках виграв першість Океанії, як представник Океанії кожного року між 1982 і 1985 роками брав участь у турнірі за “Кубок світу”, в якому грають на запрошення тільки 80 найкращих гравців світу, і займав там 14-те й 15-те місця.

П. Пінкевич між 1969 і 1987 роками брав участь у всіх змаганнях за першість світу крім 1981р. і 1983р., коли народилися його доньки. Завдяки Пінкевичці Австралія з останнього дивізіону піднялася до другого дивізіону й займала 18-те місце у світі, залишивши позаду, наприклад, США і Канаду. Під

час ігор Співдружності держав (Commonwealth Games) у Калькутті Австралія зайняла друге місце, а Пінкевич виграв 17 із 18-ти змагань.

П. Пінкевич є співвласником фірми, яка імпортує спортивне приладдя. З 1990 р. П. Пінкевич не представляє Австралії в змаганнях, але є тренером і менеджером збірної Австралії.

Віктор Бубнів

Гра в керлінг (ten pin bowling) тепер популярна майже в усіх країнах світу, але найбільше в США, Канаді та країнах Азії. У Північній Америці є сотні українських клубів, які дуже серйозно займаються цим видом спорту. В Австралії не так. Тому тим більше треба відмітити успіх Віктора Бубніва, який не тільки в 1976 р. здобув першість Австралії, а в 1975 р. виграв міжнародний турнір на Гаваях. Він переможець багатьох інших австралійських і міжнародних турнірів.

1. Історія становлення та розвитку фізичної культури і спорту на Херсонщині в сучасний період.
2. Херсонці на Олімпійських іграх.
3. Херсонці у Книзі рекордів Гіннеса.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ НА ХЕРСОНЩИНІ

1. Історія спорту Херсонщини – це закономірний результат багаторічної аналітичної пізнавальної діяльності та ряд серйозних узагальнюючих праць з історії спорту. Для того, щоб говорити про історію спорту на Херсонщині, необхідно встановити логічні зв'язки між різними факторами, гіпотезами, ідеями і теоріями, накопиченими протягом всієї історії спорту в Україні.

З початком нової епохи отримало розповсюдження дійсно гуманістичне розуміння суспільної значимості фізичної культури і спорту. Розподіл світу на дві системи – соціалістичну і капіталістичну – привів до утворення двох корінним чином різних напрямків державного і суспільного розвитку. У світі почали розвиватись дві економіки і дві політики, дві ідеології і дві культури, дві фізичні культури і спорт. Це стало головною особливістю розвитку фізичної культури і спорту в сучасний період.

Перші заходи з поширення спорту як окремого соціального явища на Херсонщині припадають на початок ХХ століття. Вже на початку століття утворюються скремі осередки і товариства. В обласному державному архіві збереглися документи, що свідчать про перші кроки фізкультурного руху на Херсонщині. Волосні і губернські комісари у військових справах зобов'язались організувати на місцях гімнастичні, спортивні і стрілецькі товариства. Було покладено початок державному керівництву фізкультурою в республіці, його оборонній спрямованості. У країні було створено систему початкового загального навчання “Всеобуч”, якій було доручено організацію фізичного виховання допризовної молоді і молоді шкільного віку, отож, уже в червні 1920 року, незважаючи на близькість врангелівців, що наступали на Херсон, у місті

були здійснені спроби організації пролетарського спортивно-гімнастичного клубу.

Після встановлення Радянської влади всі сили були кинуті на боротьбу з інтервентами та різними бандитами. Йшла Громадянська війна. Органи Радянської влади повинні були в найкоротші строки готувати і направляти в Червону Армію поповнення. Створений при військкоматах “Всеобуч” проводив велику навчально-виховну роботу серед допризовників, поруч з військовою і політичною підготовкою чимало уваги приділялось фізичному загартуванню майбутніх червоноармійців. Таким чином, “Всеобуч” став першою організаційною ланкою в розвитку фізкультурного руху на Херсонщині. Для роботи з допризовниками залучились інструктори фізичної культури, яких готували на короткострокових курсах.

Важке повоєнне економічне становище, розруха, голод примушували вжити надзвичайних заходів до забезпечення матеріальної бази організації занять. У листопаді 1920 року Херсонською міліцією видано наказ про конфіскацію спортивного інвентарю у приватних осіб і передачу його у фонд “Всеобучу”. Дніпровським повітовим революційним комітетом (м.Олешки) 8 лютого 1921 року наказувалось всім державним установам, навчальним закладам, а також приватним особам, які займаються спортом, навести дані про наявний спортінвентр, його облік.

Закінчилась Громадянська війна. Відроджувалось народне господарство Херсонщини, відновлювались транспорт, заводи, ремонтні майстерні, доки річкового флоту. У цей час широко розгортається культурно-освітня робота, зокрема спортивна. 1923 року в Херсоні й Олешках відкрито військово-спортивні клуби, в серпні того ж року в херсонському Палаці праці створено гімнастичне містечко і спортмайданчик. У місті на той час налічувалось усього 150 спортсменів. 3 вересня 1923 року на місці теперешньої площі Свободи проводилось перше міське спортивне свято, організоване спільно з штабом 45-го стрілецького полку 15-ї Сиваської стрілецької дивізії, на якому демонструвались досягнені успіхи.

У 1924 році були реорганізовані керівні фізкультурно-спортивні органи, змінена їх підвідомчість. Окружна рада фізкультури з відома військомату перейшла до Херсонського окрвиконкому, що сприяло розвитку масовості спорту. Були створені 12 районних рад фізкультури і так звані “спортп’ятірки” для організації спортивної роботи на селі. Успішно вирішувались завдання організації гуртків фізкультури при галузевих профспілках. У 1925-1926 роках їх організовано у профспілках водників, будівельників, поліграфістів, шкіряників, металістів та інших. Міські гуртки фізкультури взяли шефство над сільськими, вели пропаганду на селі.

У 1925-1926 роках проводились “тижні” і “двотижневики” фізкультури, пропагандиський пробіг “Крос”, спортивно-показові вечори в робітничих і комсомольських клубах, рухливі ігри, футбольні матчі. Було організовано передплату на центральні журнали і газети “Вестник фізкультури”, “Известия фізкультури”, “Красный спорт”. Усе це сприяло зростанню інтересу до фізкультури і до 1928 року в 13 міських гуртках уже налічувалось 758

спортсменів. Тут працювали шахові, волейбольні, стрілецькі, легкоатлетичні, водні, велосипедні, ігрові та інші секції.

Перший спортивний клуб містився у впорядкованому світлому будинку на вулиці Суворова. Там були: гімнастичний зал, роздягальні, кімнати для гурткової роботи. Працювали в клубі інструктори з стортинг-клубу, який існував ще в дореволюційні часи: М.Родзинський та М. Салкіндер. Повітовий військкомат організував заняття з допризовною молоддю і в районах, де створювались військово-спортивні клуби. Ця робота проводилась разом з створеними в 1925 році Радами фізкультури.

З доповіді на загальноміській нараді культкомісії профспілок, яка проходила 29 жовтня 1925 року, видно, що гуртки фізичної культури при профспілках почали працювати з лютого цього року. А вже в 1927 році вони існували не тільки в м. Херсоні, а й у районах. У кожному гуртку були створенні секції. Першою була створена секція ігор, де проводились заняття з волейболу, гандболу, футболу та баскетболу. У 1927-1928 рр. спортивні ігри були провідними по масовості. Згідно з архівними документами в Херсоні на 1 березня 1928 року існувало 27 волейбольних, 11 футбольних, 6 гандбольних та 2 баскетбольні команди, які систематично тренувались, брали участь у міських змаганнях, а з футболу часто проводились міжміські зустрічі. Були створенні збірні команди з спортивних ігор, велась підготовка до першої Всеукраїнської спартакіади.

У той час спортивні бази були примітивними. Існував будинок фізкультури по вул. Леніна 5, в якому в зимовий час тренувались ігрові команди, в основному волейболісти. Великі труднощі відчували гуртки фізкультури в спорт-інвентарі, важко було дістати волейбольний або футбольний м'яч, не було сіток.

Однак фізкультурна робота в ці роки була жвавою. У районах проводились спартакіади, місячники фізкультури, фізкультурні вечори. Згодом були створені секції з плавання, велоспорту, шашок та веслування.

Архівні матеріали і спогади перших організаторів фізкультурного руху в м. Херсоні свідчать про те, що молодь з великим бажанням записувалась в гуртки фізкультури і брала в них активну участь. Тут вся робота велась на громадських засадах. Створювались бюро гуртків фізкультури, в них обирали найкращих. У 1927-1928 рр. організаційним центром всієї фізкультурної роботи стала секція при клубі "Металіст", головою якої був О.К. Ладичук.

Переглядаючи документи тих часів захоплюєшся чіткістю занять та дисципліною в гуртках, пристрасною, безкорисливою діяльністю та вмінням організовувати роботу цікаво.

В історію радянського спорту 1928 рік увійшов як рік першої спартакіади народів СРСР. Він поклав початок масовому фізкультурному рухові.

14-16 липня у Миколаєві відбулися всеукраїнські змагання з веслування. Мета змагань – виявити найкращий колектив для подорожі в Ленінград.

Всесоюзна спартакіада відкривається змаганнями з народного веслування та вітрильного спорту. До складу всеукраїнського колективу входить херсонська четвірка, яка виборола перший приз на республіканській водній

спартакіаді в м. Миколаєві. Склад четвірки: Губкін, Павлов, Броун, Скобло. Хлопці не посоромили честі сонячної республіки, на фініш прийшли другими, поступились першістю спортсменам з Волги.

18-19 лютого 1930 року в Херсоні відбулась перша окружна міжспілкова конференція фізкультурників. Було підбито підсумки роботи фізкультурних організацій, визначено завдання подальшого розвитку фізичної культури і спорту в окрузі, основними з яких були: піднесення матеріальної бази організацій на місцях і будівництво стадіону в Херсоні, перебудова фізкультурної роботи на селі. Після конференції розгорнулась підготовка до Всесоюзної конференції фізкультури.

Фізкультурний комплекс ГПО був вперше введений в серпні 1931 року. Готувались до здачі нормативів тисячі юнаків і дівчат. Серед перших херсонців отримали значок М.А. Сотниченко і Н.Д. Мельникова. Ніна Дмитрівна Мельникова все своє життя віддала фізичній культурі та спорту. Працювала викладаем фізичної культури у кооперативному технікумі. Михайло Сотниченко – вчитель фізичної культури Херсонської СШ №14, перший тренер Лариси Латиніної – багаторазової чемпіонки Олімпійських ігор та світових першостей.

Багато херсонців, організаторів фізичної культури і фізкультурників, 1920-1930-х років загинули в роки війни, серед них: Василь Стоянов, Олександр Мешко, Гарик Дергачьов, Михайло Мельниченко, Борис Терещенко, Євген Михальченко, Давид Бутман, Олександр Ладичук та ін.

У роки війни фізкультурні організації Херсона займались військово-фізичною підготовкою допризивників. Готувались мотоциклісти, снайпери, велосипедисти. Велика робота проводилась по реабілітації поранених. У госпіталях використовувалась лікувальна фізкультура. Крім гімнастичних вправ застосовували: масаж, ходьбу, плавання, ігри, загартування. Працювали в цій галузі: М.К.Салкіндер, М.С.Родзинський, С.Т.Громов та ін. Дякуючи уміло підібраним вправам їм вдалося повернути здоров'я багатьом солдатам. Війна з особливою силою підтвердила величезне значення всебічної фізичної підготовки для посилення бойових якостей армії. Загартування, витривалість, спритність, дисциплінованість, високі морально-вольові якості – це і є саме ті якості, які розвиває фізкультурний рух. У 1944 році Херсонський міськком приймає рішення про відкриття дитячо-юнацької спортивної школи №1. Ця школа стала першим спортивним навчальним закладом для дітей та юнацтва.

12 березня 1945 року з'являються перші відомості про те, що розпочали свою роботу 5 товариств в Херсоні і відновились колективи фізкультури.

Вже через рік після закінчення Великої Вітчизняної війни в Херсоні і районах області налічувалось 511 фізкультурних комплексів, в тому числі 160 колективів фізкультури в колгоспах, радгоспах і МТС. Відроджена робота 7 добровільних спортивних товариств, які об'єднували 70 фізкультурних колективів. 28500 чоловік займались фізкультурою і спортом. Протягом першого півріччя 1946 року було проведено понад 230 спортивних змагань, в яких взяло участь 143000 осіб. За цей час підготовлено 419 фізкультурників-розрядників з різних видів спорту, склали норми на значки ГПО і БГПО близько 10000 чоловік. Одночасно з відродженням і ростом фізкультурних

організацій в Херсоні і районах області відбудовувались спортивні споруди. На той час існувало 13 стадіонів, 335 спортивних майданчиків, 80 футбольних полів, до 400 волейбольних, баскетбольних майданчиків та гімнастичних містечок, в цьому ж році планувалось обладнати 2 будинки фізичної культури. У передових добровільних спортивних товариствах регулярно проводились заняття в спортивних секціях. До числа таких товариств потрібно віднести товариство “Спартак”, “Трудові резерви”, “Динамо”.

За час, що минув від всесоюзного Дня фізкультурника 1945 року було встановлено 80 нових обласних спортивних рекордів. У лавах фізкультурників Херсонщини 63 чемпіони області з різних видів спорту. З фізкультурниками проводили роботу 55 викладачів та 78 фізкультурних керівників. У цьому ж році 18 спортсменів Херсонщини вперше брали участь у Всесоюзному параді фізкультурників на Червоній площі та Всесоюзному профспілковому комсомольському кросі в Москві.

У 1949 році успішно виступила Херсонська футбольна команда “Спартак”. У розіграші кубка СРСР вона вийшла до чвертьфіналу, але в боротьбі за вихід до наступного етапу зазнала поразки від столичних одноклубників. У різний час за херсонську команду грали футболісти, які входили до складу 33 кращих футболістів республіки, це Віктор Чокас, Георгій Гончаров, Сергій Звенигородський, Іван Здор.

Фізкультурним центром в 40-60-ті роки був комітет у справах фізичної культури і спорту при Херсонському обкомі. Пізніше була створена Спілка спортивних товариств і організацій.

У 50-ті роки в навчальних закладах міста і області відкривались спортивні секції зі спортивної гімнастики, боротьби, важкої атлетики.

У 1953 році про себе заявив баскетбол. Тренерами були Шульгін Анатолій Федорович і Полюх Владислав Станіславович. З'явилась група ентузіастів, створились перші команди.

Успіхи баскетболу пов'язані з окремими гравцями, які грали в різних командах. Провідне місце належить Валерію Гоборову – чемпіону Олімпійських ігор 1988 року в Сеулі. Він грав за Київське СКА, ЦСКА. Херсонщина дала баскетболу Сашу Сазоненко, Галину Мельниченко.

У баскетболі завжди були проблеми з тренерами, які в основному були викладачами ВНЗ.

У багатьох країнах знають трьохмачтовий вітрильник “Товариш” – володаря золотого кубка Атлантики (1974 р.) в регаті “Операція Парус-74”, яку проводила Польська Народна Республіка. Судно вийшло переможцем у міжнародній трансатлантичній регаті “Операція Парус-76”. За досягнуті успіхи в розвитку вітрильного спорту капітану “Товариша” О.П. Ванденко присвоєно звання майстра спорту міжнародного класу і звання заслуженого тренера СРСР.

Протягом 60-80-х років в Херсонській області кожного року проводились фізкультурно-масові заходи, в яких брало участь від 30 до 40 тисяч осіб.

2. Херсонці на Олімпійських іграх

У 1951 році СРСР було створено Олімпійський комітет, що дало змогу радянським спортсменам взяти участь в Іграх 1952 року у Гельсінкі. На XV іграх дебютували спортсмени СРСР серед яких було 69 українців. Першою ластівкою від Херсонщини став наш земляк веслувальник Іван Сотников, який стартував на байдарці-одиночці на дистанції десять тисяч метрів. На жаль, уже там отримав травму руки. Серед 17 учасників наш земляк фінішував сьомим. Він показав час 48 хв. 36.6 сек., поступившись переможцю – фіну Товальду – 1 хв. 14 сек. Однак це було високим досягненням херсонця. Іван Миколайович привіз додому медаль, тому що нагороджувалися перших десять місць. Прожив Іван Сотников майже 92 роки.

На XVI Олімпійських іграх засяяла зірка Лариси Латиніної. У Мельбурні вона стала олімпійською чемпіонкою в командній першості серед гімнасток, абсолютною олімпійською чемпіонкою (золото за опорний стрибок та вільні вправи). Після народження доньки відновила тренування і в 1960 році її радо вітав Рим як нову олімпійську чемпіонку, переможницю у складі команди та у вільних вправах. У Токіо 1964 року 30-річна Латиніна виборола ще 6 медалей: дві золоті за перемогу в складі команди та за вільні вправи, дві срібні за підсумками багатоборства і за опорний стрибок, дві бронзові – за вправи на колоді та на брусах. Усього ж заслужений майстер спорту має 18 олімпійських нагород: 9 золотих, 5 срібних та 4 бронзові. Послужний список Лариси Латиніної: девятиразова олімпійська чемпіонка, восьмиразова чемпіонка світу і семиразова – Європи. Нагороди: загальна вага майже 11 кг, загальна кількість – 151 медаль. Занесена в Книгу рекордів Гіннеса. Її портрет знаходиться в галереї нью-йоркського залу Олімпійської слави.

У 1960 році під час тріумфу Латиніної у байдарці-двійці виступав дніпровський рибак Іван Головачовх. Він був четвертим на дистанції 1000 м.

1968 рік. Мехіко. XIX Олімпійські ігри. Стрімко зі старту вийшла байдарка-четвірка радянської збірної. Але з невідомо якої причини лопнув трос і команда не змогла досягти фінішу (не виключається, що то була диверсія). У цій боротьбі брав участь наш земляк Георгій Кирюхін. Багато видів спорту перебрав Георгій в юнацькі роки, доки не знайшов себе. Георгій починав займатися у тренера Камишева та Курака. Через три роки став чемпіоном країни, а в 1966 р. став чемпіоном світу. Вісімнадцятиразовий переможець всесоюзних і міжнародних змагань, Кирюхін – людина творча, непосидюча. Він завжди щось шукав нове в раціональному та продуктивному. Прийшов час і Г.Кирюхін передає свої знання своїм учням СДЮСШОР.

Минає чотири роки і на XX Олімпійських іграх знову виступає наш земляк-новокаховчанин Валерій Борзов. У Мюнхені прихильники легкої атлетики побачили нову зірку на спринтерських дистанціях. Свої тріумфальні забіги на 100 та 200 м. В.Борзов описав у книзі “10 секунд – целая жизнь”. Потім після фінальних забігів завоював у Мюнхені ще одну нагороду – срібну медаль в естафеті 4x100 м. І це була не остання нагорода Валерія Борзова на Олімпіадах. Через чотири роки на XXI Олімпійських іграх у Монреалі він фінішував третім на 100 м.

У Мюнхені розпочав свій шлях до Олімпійських висот і заслужений мастер спорту, семиразовий чемпіон світу Василь Юрченко. І хоча на XX Олімпійських іграх на каное-одиначці на дистанції 100 м Юрій був п'ятим, вже через чотири роки у Монреалі він був срібним призером. На XXII Олімпійських іграх у Москві Юрченко приніс збірній команді країни “бронзу”.

У Монреалі в 1976 році зійшла зірка і триразового олімпійського чемпіона Сергія Чухрая. На XXI Олімпіаді Сергій у байдарці-четвірці, вихованець тренера Е.Марченка, здобував “золото” на дистанції 100 м. Ще чотири роки у парі з заслуженим майстром спорту В.Парфеновим перемагали на двох дистанціях – 500 і 100 м. Так заслужений МС став триразовим олімпійським чемпіоном.

Багаточисельним було представництво херсонців на XXIV Олімпійських іграх в Сеулі. Вісім наших земляків були у складі збірної Радянського Союзу. Але чемпіонських лаврів у нас не додалося. Найуспішніше виступили Павло Гурковський, заслужений мастер спорту, чемпіон і призер чемпіонатів світу з академічного веслування, переможець “Дружби – 84”; Микола Комаров, заслужений мастер спорту, чемпіон і призер чемпіонату світу з академічного веслування; заслужений мастер спорту, чемпіон світу на байдарці-четвірці, Сергій Кірсанов. Усі вони зуміли завоювати срібні медалі в різних видах веслування. А Олександр Марченко, мастер спорту, чемпіон країни 1984 року, став бронзовим призером в двійці-парній на дистанції 2000 м.

1992 рік, XXV Олімпійські ігри, Барселона. У складі збірної команди СНД виступали 81 спортсмен з 15 областей України. І серед них 4 з нашого міста. Тетяна Лисенко, мастер спорту міжнародного класу, випускниця Училища олімпійського резерву, вихованка товариства “Динамо”. Тетяна – чемпіонка світу 1990 року принесла команді перше золото у командному заліку зі спортивної гімнастики і вона ж зібрала найбільшу кількість медалей: 2 золоті (командне багатоборство та колода) і бронза (опорний стрибок). Золото у Сергія Бебешко у складі збірної команди по гандболу. Хоча тоді він вже переїхав до Києва.

Віталій Раєвський, мастер спорту міжнародного класу, чемпіон колишнього СРСР 1988-1991 рр., виступав у складі веслувальників екіпажу вісімки і посів 4 місце. Сергій Кірсанов – срібний призер Сеульської Олімпіади, ЗМС – у Барселоні виступав у байдарці-четвірці і посів 4 місце. Олексій Іграєв (веслування на байдарках та каное, ДСТ “Україна”).

1996 рік, XXVI Олімпіада, Атланта (США). На цій Олімпіаді Україна вперше була представлена самостійною командою і виступала під одним національним прапором. До складу олімпійської збірної входило 11 наших земляків. Це була рекордна кількість спортсменів Херсонщини, представлена на Олімпійськиж форумах. Вони представляли свій край у веслуванні на байдарках і каное, академічному веслуванні, спортивній гімнастиці та вільній боротьбі.

На жаль, кількість не переросла в якість. Ніхто з наших веслувальників не зміг піднятися на п'єдестал пошани і підтримати славу традицію херсонських

веслувальників. Найкращий результат серед наших спортсменів показала гімнастка Олена Шапарна – четверте місце.

XXVI Олімпійські ігри в Сіднеї. До складу української делегації увійшли і вихованці спорту Херсонщини. Цього разу їх було семеро. Виступали вони у спортивній гімнастиці, академічному веслуванні та веслуванні на каное і байдарках, легкій атлетиці. Найвищий успіх випав на долю спортивної гімнастики, де наш гімнаст Олександр Береш зумів завоювати дві олімпійські нагороди – срібну в командному заліку та бронзову у багатоборстві. Це справді визначне досягнення, адже з попередньої Олімпіади в Атланті до Херсону не привезли жодної. Близько до успіху була ще одна представниця цього виду спорту – Вікторія Карпенко, МСМК зі спортивної гімнастики. На брусах вона була четвертою.

Розчарували легкоатлети, які повинні були принести у двох видах медалі. Метатель молота новокаховчанин В.Піскунов не пробився до фіналу, а в штовханні ядра Юрій Білоніг закінчив свій виступ п'ятим. Херсонщина славилася веслувальниками. І цього разу три наші веслувальними були представленні у Сіднеї. Першим виступав Олександр Марченко – бронзовий призер Олімпіади 1988 року в Сеулі. Четвірка пробилася до фіналу, але у вирішальній гонці наші спортсмени були шостими.

XXIII олімпіада в Афінах у 2004 році знову була щасливою для херсонців. Олімпійським чемпіоном зі стрибків на батуті став Юрій Нікітін, випускник факультету фізичного виховання та спорту. Також золоту нагороду здобув у штовханні ядра Юрій Білоніг. А тодішня студентка факультету Анастасія Бородіна стала бронзовою призеркою Олімпійських ігор у складі збірної команди з гандболу.

3. Херсонці у Книзі рекордів Гіннеса

Серед інших областей України Херсонщина є рекордсменом. Вона дала відразу чотирьох спортсменів, гідних Книги Гіннеса. Це гімнастка Лариса Латиніна, баскетболіст Олександр Сизоненко, дитячий тренер з футболу Василь Росошик та заслужений тренер України з кіокушин-кайн карате Сергій Всеволодов.

Лариса Латиніна – відома гімнастка, яка завоювала 18 олімпійських нагород, з них 9 золотих. Більше 20 років була у великому спорті. Майже 20 років працювала головним тренером збірної команди гімнасток СРСР. Виховала цілу плеяду молодих гімнасток. Серед них – Ольга Корбут, Людмила Турищева, Неллі Кім, Лариса Петрик, Ельвіра Сеаді.

Баскетболіст Олександр Сазоненко народився в Новотроїцькому районі. І до сьогодні вважається самою високою людиною планети: його зріст – 2 м 43 см. Починав грати Олександр в баскетбол у Новокаховському ПТУ у тренера Анатолія Непомнящого. А от путівку в команду майстрів йому дали тренер із Херсона Анатолій Давидченко і головний тренер команди майстрів Віктор Беженар.

Третій Херсонський рекордсмен Книги Гіннеса – дитячий тренер з футболу із Каховки Василь Росошик. Його феноменальне досягнення з

жонглювання футбольним м'ячем рівне 10 год 45 хвилинам було встановлено на стадіоні в Алма-Аті у 1986 році.

У кінці 2005 року досягнення Сергія Всеволодова було внесено до Книги рекордів Гіннеса за рекорд з розбивання 12 льодяних брил.

В експозиції “Херсонщина спортивна” обласного краєзнавчого музею зберігаються експонати більш ніж столітньої історії спортивних успіхів нашого краю. Фотографії перших спортсменів, різноманітні афіші, плакати...

За останні роки відкрито факультет фізичного виховання та спорту Херсонського державного університету, працює Вище училище фізичної культури, що випускає спеціалістів середнього рівня – а це щороку по 60 нових учителів і тренерів. У 1999 році почала діяти нова структура – Центр олімпійської підготовки спортсменів. Діє Обласний центр роботи з інвалідами. Це все етапи становлення і розвитку одного колективу. Тут готується гідна зміна олімпійцям, виховуються досвідчені викладачі фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вацеба О.М. Нариси з історії західно-українського спортивного руху. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
2. Волошин А.П., Ксендзенко Ф.М. У Олімпійській чертві. – К.: Молодь.
3. Золоті сторінки олімпійського спорту України / За ред. І. Федоренка. – К.: Олімпійська література, 2000. – 192 с.
4. История физической культуры и спорта: Учебник для институтов физической культуры / Под ред. В.В.Столбова. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 359 с.
5. История физической культуры: Учебник для студентов пед. институтов, – М.: Просвещение, 1989. – 288 с.
6. Козій Ю.С. Організований спортивний рух в українській діаспорі США і Канади: Матеріали для лекцій з історії фізичної культури. – Львів, 2000. – 26 с.
7. Колесникова Л.Г. Спорт в античном Херсонесе. – Ленинград-Москва, 1964. – 28 с.
8. Колобова К.М., Озерцкая Е.Л. Олімпійские игры: Пособие для учащихся. – Москва, 1958. – 64 с.
9. Кордіяк Ю.Є. Чемпіони живуть у Львові. – Львів: Каменяр, 1980. – 176 с.
10. Кулик Я.Л., Костюк С.А., Петренко М.І. Історія виникнення й розвитку фізичної культури та спорту на Україні. – Вінниця: Логос, 1997. – 133 с.
11. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта: Пер. с венгерского. – М.: Радуга, 1982. – 399 с.
12. На олімпійських хвилях: Довідник УСЦАК (1981-1996) / Упорядник О.Твардовський. – Ньюарк (США), 1997. – 142 с.
13. Новоселов Н.П., Синицин С.Д., Харабуга С.Д. История физической культуры народов СССР / Под общ. ред. С.Д. Синицина. – М.: ФиС, 1953. – Ч.1.
14. Олизова В. Люди и игры: У истоков современного спорта: Пер. с чешского. – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 249 с.
15. П'єр де Кубертен. Олімпійські мемуари. – К.: Олімпійська література, 1997. – 178 с.
16. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олімпійський спорт: Учебник. – К.: Олімпійська література, 1994. – Кн. 1. – 496 с.
17. Пономарев Н.И. Возникновение и первоначальное развитие физической культуры. – М., 1970. – 248 с.
18. Попеску І.К. Спорт у долях балканських народів. – Львів: Світ, 1991. – 184 с.
19. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. – Львів, 1995. – 254 с.
20. Приступа Є.Н., Пилат В.С. Традиції української національної фізичної культури. – Львів: Троян, 1991. – 104 с.
21. Савчук Б. Український пласт (1911-1939). – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 272 с.
22. Степанюк С.І. Студентський спортивний рух: історія та сучасність. – Львів: Українські технології, 2003. – 60 с.

23. *Твардовський О., Попович О. Січовими шляхами: Історія українського спортивно-виховного товариства “Чорноморська Січ” в Ньюарку (1924-1999).* – Ньюарк, 1999. – 416 с.
24. *Трофим'як Б.Е. Фізична культура і спорт в Українській РСР.* – Львів: Вища школа, 1987. – 159 с.
25. *Трофим'як Б.Е. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX ст. до 1939 р.): Навчальний посібник / Інститут змісту і методів навчання.* – К., 1997. – 419 с.
26. *Хавин Б.Н. Все об олимпийских играх.* – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 464 с.
27. *Шанин Ю.В. Герои античных стадионов.* – М.: Физкультура и спорт, 1971. – 72 с.
28. *Шанин Ю.В. От эллинов до наших дней.* – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 143 с.

***Коректори – Ботвінцева О.П., Білоножко Є.В.
Технічний редактор – Блах Е.І.
Головний редактор – Бєляєва О.Ю.***

Підписано до друку 05.06.2006. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 14,75. Наклад 100.

Друк здійснено з готового оригінал-макета у Видавництві ХДУ.
Свідоцтво серія ХС № 33 від 14 березня 2003 р.
Видано Управлінням у справах преси та інформації облдержадміністрації.
73000, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 4. Тел.: (0552) 32-67-95.